

A SZÉKELY HATÁRŐRSÉG

TÖRTÉNETE.

ÍRTA

GRÓF TELEKI DOMOKOS.

SZERZŐ HÁTRAHAGYOTT KÉZIRATÁBÓL KÖZZÉTETTE

SZABÓ KÁROLY.

BUDAPEST, 1877.

FRANKLIN-TÁRSULAT BIZOMÁNYA.

A SZÉKELY HATÁRŐRSÉG
TÖRTÉNETE.

Franklin társulat nyomdája

AZ OLVASÓHOZ.

A múlt év tavaszán gróf TELEKI Domokos-tól, ki súlyos betegséggel küzdve életpályájának közelgető végét érezte, felszólítást vettem, hogy vállaljam el «A székely határőrség története» című munkájának közzétételét, melyről intézkedni utolsó napjainak is egyik legfőbb gondja volt, s mely iránt magának teljes megnyugvást óhajtott szerezni.

Ezen rám nézve megtisztelő bizalmat elfogadni, a megboldogultnak ez ügyben hozzám intézett utolsó akaratát teljesíteni, már csak azon mély tiszteletnél fogva is, melylyel e nemes hazafiul jellem iránt viseltettem, erkölcsi kötelességemnek ismertem.

Megbízásomban igyekeztem a leglelkiismeretesebben eljárni. Éppen azért a szerző által már bevégzett s letisztáztatok kéziratban csak olyan, a munka mint irodalmi mű külalakjára tartozó igazításokat engedtem meg magamnak, melyekről meg voltam győződve, hogy azokat a sajtó alá adandó kézirat utolsó átvizsgálása alkalmával maga a szerző is bizonyosan nem mulasztotta volna el kijavítani; a dolog érdemét, a szerző fölfogását s előadási módját csak legkevésbé is érintő változtatásoktól, pótlásoktól teljesen tartózkodtam.

Mint a figyelmes olvasó első pillanatra is beláthatja, e munka eredeti oklevelek s többnyire kiadatlan egykorú kéziratok hosszas és gondos búvárlatának eredménye. Minthogy azonban magában a munkában a források idézve nincsenek s csak néhol történik hivatkozás egyik vagy másik kéziraatra és oklevélre: mellőzhetetlennek tartottam idézni a szerző Gemeszegen 1871. június 4-dikén kelt leveléből azon helyet, hol az általa használt legfőbb forrásokat e szavakkal sorolja elő:

«E munka már nagy részben készen van. Annak kidolgozásában alapul szolgál nekem mindenk felett: aj Hiteles nagy érdekű jegyzőkönyv az 1762. 1763 és 1764-ben a székelyföldön történekről acturius HALMÁGYI István-tól. E jegyzőkönyv előbb BENKŐ KÁROLY most gr. TOLDALAGI VIKTOR tulajdona, s a katonásító bizottság jegyzőkönyvének csaknem teljes példánya, minőhöz hasonlót én többet sehol nem láttam. E jegyzőkönyv merőben különböző HALMÁGYI naplójától, valamint az erdélyi kormányshék levéltárában levő hasonló tárgyú irományoktól.

b) Egy gyűjtemény gr. MIKÓ IMRE birtokában ezen czim alatt: Von der Errichtung der Militär-Gränze im Grossfürstenthum Siebenbürgen, mely az e tárgyban német nyelven kelt felsőbb rendeleteket foglalja magában.

c) A marosvásárhelyi Teleki-könyvtárban az erdélyi határőrségre vonatkozólag találtató adatok, melyek jegyzéke az én felügyeiletem alatt készült, s melyek a Teleki-könyvtárban lévő Chartophylacinmok és Miscellaneák betűsoros mutató táblájában ezen czim alatt *Határőrség* megtalálhatók.

VII

d) HALMÁGYI ISTVÁN ismeretes naplója.

e) Denkwürdigkeiten aus dem Leben des Freihern SAMUEL von BRUCKENTHAL.

f) Mária Theresia und Freiherr SAMUEL von BRUCKENTHAL. »

E munkát, mely a székely határország eddig irodalmunkban ily alaposan nem ismertett történelmét államférfiúi fölfogással tárgyalja s valódi világításban tünteti föl, mint a boldogult szerzőnek nemzeti irodalmunk oltárára tett utolsó áldozatát, kegyeletes tartozásom lerovásának megnyugtató érzetével nyújtom át a hazai közönségnek, nem kételkedve, hogy azt nem csak tartalma érdekességéért, nem csak a nemes gróf emléke iránti kegyeletből, hanem a célért is, melynek előmozdításához ő ez áldozatával is járulni kívánt, szívesen fogja fogadni.

Az elhunyt szerző végakarata szerint az örökösei költségén közzé tett munka árából bejövendő egész összeg a magyar írói segélyegylet alaptőkéjének gyarapítására van följánlva.

Kolozsvártt, márczius 20-án 1877.

Szabó Károly.

ELŐSZÓ.

Történelmi tanulmányomnak alább közlött tárgya egyik legsötétebb foltja az osztrák politikának Erdélyben.

Lehetnek hazámfiak közül némelyek, kik közleményemet korszerűtlennek fogják tartani a kiegyezés után, az uralkodás és nemzet közötti ép oly indokolt, mint üdvös egyetértés idejében. Bizonyára lesznek, kik helyesebbnek ítélik oly eseményeket, minő az erdélyi határórség felállítása, még most is nyugodni hagyni.

Én más nézetben vagyok. *Én elérkezettnek hiszem az időt, midőn általában a tudományt az időszerinti politikai áramlatok fölé emelhetjük,* s ha nemzeti fejlődésünkben még ennyire sem jutottunk volna el, közleményemet ez esetben is, a jelen békés és nyugalmas időben, maga helyén találnám.

Más politikai viszonyok közt igénytelen dolgozatom talán a kedélyek izgatására, az elmék félrevezetésére szolgálhatna; talán lenne párt, mely épen politikai tőkét gyártana belőle. Jelenleg nem létezik legkisebb akadály sem, hogy hazámfiak közül az értelmesebbek, mindazok, a kiknek Ítélete a közvélemény mérlegében súlylyal bír, helyesen, tárgyilagosan ítéljenek, hogy igazságos közvélemény alakuljon amaz izgalmas eseményekről, melyeket a magok valóságában közleni s minden oldalról megvilágítani lelkiismeretes kötelességemnek tartottam.

Ilyszerű közlés után, a jelen közhangulat közepeit, a jóakarató közönség az uralkodás hibái, bűnei mellett mindenütt meg fogja találni nemzetünknek s benne népünk mindenik osztályának gyengeségeit, hibáit, bűneit.

A későbbi uralkodások, kormányok csak azon esetben felelősek a múltak hibáiért, ha azokon nem okulnak, ha azokat ismétlik, s a mely halandó a jelen és múlt között más felelősséget állítna fel, azt hasonló igazsággal lehetne felelősségre vonni szülői, eldődei gyarlóságaiért és bűneiért. Hazánkban különösen bőven elég, ha kiki tulajdon politikai bűnei súlyát hordozza!

A történelem, ha olyan, milyennek lennie kell, akkor a legvilágosabb igazság, a legigazságosabb ítélőbíró, a latin mondat szerint, az élet legjobb mestere. E magasztos feladatának akkor nem felel meg, s a szemfényvesztés, képmutatás legveszélyesb eszközévé akkor válik a történelem, ha a tények elferdítőjévé, az eszmék, a gondolatok hűtlen tolmácsává aljasul.

E bűntől mentsen Isten!

MÁRIA TERÉZIA Austria legügyesb uralkodói közzé tartozik.

Jeles észtehetsége, nemes kedélye, ép oly kellemes, nyílt, megnyerő, mint méltóságteljes társalgási modora, szép külseje nagy hatással volt arra, hogy a hozzá tartozókat, az államférfiakat, a magasb és alsóbb hivatalnokokat, kiket kegyelmére méltatott, kikkel közelebb-távolabb érintkezésbe jött, megnyerje s a hajlam szerinti hódolatnak ée ragaszkodásnak, a kötelességérgzetnél nem csak kellemesebb de egyszersmind hatályosabb kötelékével csatolja magához. Mindezek egy uralkodóban minden esetre hasznos és szép tulajdonok, ezekhez azonban a szellemdús királynőnél még magasabb országglási képesség is járult. Emberei, államférfiai megválasztásánál igen szerencsés tapintattal bírt, s ki egyszer megválasztatott, és tetteivel igazolta, hogy a választásra érdemes volt, az a nemeskeblű császárnő hajlamában és őszinte becsülésében biztosítottanak érezhette magát az indokolatlan kegyvesztés véletlenségei, az irigykedő camarilla fondorlatai ellen.

E becsülésre és bizalomra támaszkodva működött a jeles államférfi KAUNITZ a diplomatai és a legfelsőbb kormányzási téren, a császárnő hosszúra terjedő uralkodása alatt, a birodalom javára, melynek megmentésére és dicsőségére évek hosszú során át harczolt az óvatos DAUN, a merész HADIK, és II. FRIGYES méltó kortársa: LAUDON. AZ egyes országok kormányzásában, a felsőbb hivatalnokok megválasztásában ugyan ezen tartós bizalom foglalt helyet.

A főntebb vázolt uralkodói jellemvonások bármely férfiuralkodónak dicséretes tulajdonai lettek volna; kétszeresen

magasztalándók és egyszersmind hasznosak voltak azok egy uralkodónőnél, ki, önmunkássága mellett, egy férfiúnál még sokkal inkább volt az államférfiak és hivatalnokai kész és buzgó közreműködésére utalva.

A főntebb röviden érintett tulajdonok és körülmények foglalják magokban főbb indokait, legegyszerűbb magyarázatát azon többféle eredménynek, melyet a császárnő hosszú, de egyszersmind tényekben gazdag uralkodása felmutat.

A töröktől való aggodalom régibb hatását már veszttette, az oroszról való félelem még csak csirájában volt; az európai egyensúly eszméje még nem diadalmaskodott annyira, mint jelenleg az uralkodók kapzsiságán, egyéni és családi vágyain; MÁRIA TERÉZIA mégis alig várható csekély veszteséggel menekült két tartós háború válságos viszontagságaiból.

A fegyver csattogása közepeit sem hanyagolta el az ország belügyeit a tevékeny császárnő, sőt csoportos gondjaiból a fejlődés, a haladás előmozdítása sem volt kizárva, melyre később, a béke tartós helyreállása után, ép oly buzgó és huzamos, mint nem eredménytelen gondot fordított, nem csak az örökös tartományokban, hanem Magyarországon és Erdélyben is.

Mindemellett igen csalatkoznék, ki a jeles uralkodónőnek akár szívében, akár politikájában a magyar nemzet s annak jólléte iránt valami különös hajlamot s tüzetesebb törekvést keresne vagy hinne felfedezhetőnek.

Válságok közepette, midőn csekélyebb eszközök nem használtak, kész volt ő a királyi méltóságnak s megnyerő lényének egész hatását felhasználni arra, hogy hazánk befolyásosabb egyéneit s a nemzetet a maga és a birodalom érdekeinek megnyerje, lekötelezze, lelkesedésre hangolja; midőn szükséges volt, nem kiméit sem időt, sem fáradságot, hogy alkotmányos két országa ügyeivel is tartósabban foglalkozzék s szándékának megfelelő eredményt eszközöljön.

Azonban mind ez esetleges hajlam, tüntetés és alárendelt foglalkozás volt, mind e felett nem csak az őszbirodalom, hanem

az örökös tartományok érdekei is uralkodtak. S csodálkozhatunk-e ezen, különösen ha a jogot és politikát ama kor divatos eszméi szerint ítéljük meg; feltűnhetik-e előttünk, hogy midőn szűkkeblű önzésökben Magyarország s Erdély alkotmányos karai és rendei több ízben hazájokra nézve sem követtek ildomos politikát, a királynő^B fejedelemszony kevésbé volt hajlandó, hogy a központi kormánypolitika olykor csak képzelt magaslatáról alább szálljon, hogy örökös tartományainak bár nem egyszer hibásan felfogott érdekein legkisebb csorbát is üssön, melyek — jól megjegyezzük — az egyeduralmi igényeknek s ép azért a fejedelemszony önzésének és hiúságának jobban megfelelték. Nem csak az öszbirodalom de örökös tartományaik iránti kiváló gondoskodásukat úgy a királynő, valamint Austria több uralkodói, nyíltan bevallották alkotmányos két országukhoz nem egyszer tett ép oly őszinte, mint sajátságos nyilatkozataikban, sőt törvényeinkben is látható ama ientartások által, melyek szerint a rendek méltányos óhajának készek annyiban eleget tenni, mennyiben az összallam vagy az örökös tartományok érdekével nem ellenkezik. Az uralkodás és az alkotmányos két ország eljárása közt a különbség abban állott, hogy míg az utóbbiak több ízben nem tették meg azt, a mit az igazság, méltányosság, általában a józan politika javait: azalatt a királynő gyakran azt tagadta meg, azok ellen cselekedett, miket elismerni, miket teljesíteni világos törvények és saját fogadalma által volt kötelezve. A legfontosabb okot, hogy az uralkodás Magyarország és Erdély ügyeibe egyoldalulag, önhatálmilag avatkozzék, kétségtelenül az a körülmény szolgáltatta, hogy az említett országokban nem csak a közigazgatás, hanem az igazságszolgáltatás is rász lábbon állott, roszaabbul, mint az örökös tartományokban. Ez ok bizonyára legönzetlenebbnek, legplausibilisebbnek látszott, jöllehet ez sem szolgálhatott volna elégséges alapul, hogy a jog és igazság mérlegét a jogtalan hatalom részére fordítsa, kivált ha ama nem indokolatlan meggyőződésnek adunk helyet, miszerint csak valamivel több

jogérzet, okszerűbb eljárás és kitartás mellett nem lesz vala nehéz a rendek igen sok esetben helytelen daczát megtörni, őket arra bírni, hogy nem csak önhazájok, hanem a birodalom iránt is ildomosabb politikát kövessenek, hogy azon beljavításokra kezet nyújtsanak, melyeket a kor szelleme és önérdekük egyiránt igényeltek s melyek a rendek közreműködésével nem csak törvényesebben, de egyszersmind czélszerűbben jöhettek volna létre.

Államférfiai, magasb hivatalnokai megválasztása körül is a királynénál alkotmányos két országában amaz ildomos eljárást, ama józan tapintatot sokkal ritkábban találjuk, mint örökös tartományaiban. Igen, mert míg itt sokszor legjobb szándékának, leghelyesebb akaratának ügyes és buzgó végrehajtóit kereste, amott gyakran oly hivatalnokokra volt szüksége, kik zsarnoki czéljait buzgalommal és ügyesen hajtsák végre.

A vakbuzgóság, mely a r. cath. vallásnak és hitfelekezetnek törvény- és igazságellenes pártolásában, a más vallásuak és hitfelekezetűek igazságtalan és törvénytelen hátrátételében, sőt olykor üldözésében mutatkozott, a királynő jellemének jelentékeny árnyoldalai közzé tartozik, s uralkodásának már kezdetén is mutatkozott, később pedig annak fényét mindinkább elhomályosította.

A kormányok, az uralkodások, a fejedelmek csak akkor felelnek meg magasztos hivatásuknak, ha a népeknél, melyeknek élére őket a gondviselés állította, kitűnőleg jobbak, tökéletesebbek. E fel fogásnak, e feladatnak MÁRIA TERÉZIA is kevésbé felelt meg.

Hogy a királynő sok oldalú változtatásai, olykori javításai, a kis Erdélyben is kellő világosságban álljanak előttünk, nem felesleges azokat némileg osztályozni.

Beczikkelyezése a régibb vívmányok legnevezetesebbjeinek, ezeknek úgy a törvényhozás utján, mint azon kívül újjakkal való szaporítása, a közigazgatásnak és igazságszolgáltatásnak lehető javítása: ezek foglalják magokban a királynő munkássága fő ágazatait. Hogy az, a mi egy vagy más célra hasznosnak tar-

tatott, törvényes-é vagy nem, azt a királynő és a bécsi kormány kevésbé vette figyelembe. Az e korban hozott törvények, a rendszeres s terjedelmes munkálatok, a dolgok valódi állásáról hiányos képet nyújtanak; mert a kényuralmi politikának nem csak hajlamánál, de ildomszabályainál fogva is nem kevesebb alkotmány sértés történt a központi kormány közvetlen intézkedése s a naponkénti rendelkezések következtében, mint a leigázott törvényhozás, vagy a szolga szellemű hazai kormánytestületek közreműködésével.

A királynő uralkodása folyamában két csak nem egyenlő tartamú korszakot vehetünk fel. Az elsőt, melynek legnagyobb része nem remélt szerencsével végzett háborúk közt folyt le; midőn Magyarországot és Erdélyt a királynő az alkotmány legfőbb szabályainak megtartásával kormányozta; midőn törvény- és alkotmányellenes intézkedéseivel, de egyszersmind többé-kevésbé üdvös javításaival is csekélyebb mértékben találkozunk. A királynő uralkodásának második felében, a béke közepett, az alkotmány iránti figyelem teljesen háttérbe vonul, a törvénysértések, a belváltoztatások, közbe-közbe javítások, valamint vakbuzgóság és vallásos üldözések előtérbe lépnek.

Az országos adót a fejedelemasszony uralkodásának közepéig Erdélyben is az országgyűlés szavazta meg, az rendelkezett felhajtásáról, kezeléséről. De az adó csekély volt, kevés az ország szükségére, sokkal kevesebb az uralkodás tervei fedezésére; jóllehet több idő óta a LIPÓT hitlevelében kikötött összegben túl emelkedve 800.000 és egy millió forint közt változott. Az adó emelése a különben eléggé megpuhitott országgyűlésnél is heves és folytonos ellenzésre talált. Az országos közjogokat gyakorló három nemzet egymás iránti különben is csekély testvérisége, sőt jogérzete és méltányossága is, az adóügynél, az osztrák uralkodás kezdete után csak hamar a legszánandóbb visszavonássá és ellenségeskedéssé fajult. Régebben, és pedig hosszas ideig, a szász nemzetnek volt oka méltánytalan túlterheltetés iránt panaszkodni. Majd az osztrák uralkodás pártfo-

gása mellett ők terjeszték kívánalmaikat a méltányosság határain túl, s készek voltak túlfeszített követeléseiket az ország jogai veszélyeztetésével is érvényre juttatni.

Az említett okok befolyása mellett a bécsi kormánynak már régebben megkezdett jogtalan beavatkozása az adóügybe a királynő uralkodása alatt mind tovább tejedt; míg végre a legfontosabb országos jog gyakorlatának tényleges megsemmisítését vonta maga után.

1754-ben ugyanis új adórendszer hozatott be, mely tervezőjéről és végrehajtójáról, előbb korlátnoksági tanácsos, később udvari korlátnok gr. BETHLEN GÁBOR-tól Bethlen-adórendszer, — Bethlenianum systema — nevet nyert.

E rendszer szerint a nélkül, hogy valamely az ország által megállított adóösszeg beszerzése vétetett volna célba, az adó a megállított szabályok szerint, arra rendelt hivatalok és hivatalnokok által, országos összeírás és évenkénti kiigazítás folytán rovatott ki a nem kiváltságos honpolgárok személyére, fekvő birtokára és egyéb rovás alatti vagyónára.

Az adót tehát évről-évre fel lehetett hajtani a nélkül, hogy megajánlása az országgyűlések megtartását szükségkép megkívánta volna, s az uralkodás gondoskodott arról, hogy az eddiginél jóval nagyobb mennyiségben befolyt országos adó újabb kiadási czímek önkényes felállítása mellett hova fordítottassék, s így az országnak az uralkodás által egyoldalúlag feltalált szükségletében habár hiányos jogosultságot nyerjen.

A következőknek, melyeknek az új adórendszer előzményül volt szánva, nem sokat vártak magokra. A fejedelemszony uralkodása alatt ugyanis Erdélyben az utolsó országgyűlés 1761-ben tartatott, s az országgyűlések megszűnése és az adónak országgyűlésen kívüli emelhetése igen kedvező alkalmul szolgált egy oly érzékeny és nagy költséggel járó sérelmes intézkedésnek végrehajtására, minő a határőrség felállítása volt.

A háborúk még ama korszakban igen könnyen támadtak s

leggyorsabban nyertek nagy kiterjedést; nagyszámú sorkatonaság előállítására és fentartására az általános pénzhiány és primitív pénz viszonyok miatt nagy akadályllyal járt. A háborúk fő áramlata, már hosszabb idő óta megváltoztatva régi irányát* éjszak-nyugotról indult ki, ilyenkor a nagy terjedelmű birodalom keleti határa Erdélynél maradt legvédtelenebbül a még mindig félelmes szomszéd, a török ellen. E helyzet tetemes hátránya úgy az első, mint a folyamatban levő második porosz háború alatt igen érezhetővé vált. Az egyetemes fegyveres erő emelése, a határszélek katonai megvédése, nem csak a fegyveres ellenség, de a mirigyvész ellen is, valamint az államgazdaság érdekében a csempészet meggátlása volt a cél, melyet az uralkodás az erdélyi határőrség felállításánál maga elébe tűzött.

Magyarországon, a délnyugoti határ egy részén, a határőrszervezet már régóta létezett; Szerém, Pozsega, Verőcze, Valkó és Bács-Bodrog vármegyékben 1750-ben állították fel a határőr-ezredeket.

Erdélyben, miután a Rákóczi-forradalom végével a székely katonaság, mely a forradalom jelentékeny támaszául szolgált, feloszlattatott, a határőri szolgálatot a székelyföld határain az e végre felállított polgári zsoldos őrség, az úgynevezett plájások teljesítették. E rendszer hiányai, a fentebb elősorolt indokok, valamint a határőr-ezredeknek Magyarországon történt szervezése hasonló katonaság felállítását tévé kívánatosá, helyezé közel kilátásba Erdélyben is.

A cél indokolt volta iránt kétség nem lehetett; az út és mód azonban, melyen a javítás végre hajtatott, bizonyosságul szolgált annak, hogy egy csak valamennyire alkotmányos országban a törvényeknek számba nem vétele a leghatalmasb kormányt is a félszeg rendszabályoknak és semmikép nem indokolható, sőt felesleges erőszaknak mily szálnalmas tévútjára vezet.

Az úgy fontos, terjedelmes volt, s több oldalról meggondolást igényelt. Ezt mulasztotta el az uralkodás figyelembe venni mindjárt kiindulási pontjánál.

Erdély határainak Moldva és Oláhország felől való részét nagyobbára a székelyek lakták. Ezen nemzet a régi időben nemesi kiváltságaiért viszonzásul nem csak a határőrzést, hanem a honvédelem kötelességét is a más két nemzetnél nagyobb mértékben teljesítette s kiváltságait a katonáskodási teher hordozásának feltétele alatt erősítette meg LIPÓT hitlevele is. A régi állapot azonban az újabb időben lényeges változást szenvedett. A székelyek régi katonáskodási kötelezettsége fél század óta szünetelt; az adózás a székely nemzet zöménél rendszeressé, állandóvá vált, a nélkül azonban, hogy más nemesi kiváltságai korlátoztattak volna, minél fogva több rendbeli alkotmányos jogoknak nem csak élvezetével, élénk érzetével, de törvényszerű védezközeivel is bírt. Mind megannyi okok, melyek a kormány célba vett szándékánál ildomos eljárást javaltak.

A biztosítandó határszél továbbá a székely földön túl terjedt. Annak két végén, éjszak-nyugoton Bukovina és dél-keleten Oláhország felől nem csekély védtelen határrészek voltak. Ezeket tulnyomólag oláhok lakták, kiknél politikai kiváltságok tekintetbe nem jöttek, jóllehet ezeknél is, a határőrség felállítása végett, leginkább az úrbéri viszonyokon kívül állókra (libertinusokra) fordulhatott az uralkodás figyelme. Azok az erőszakoskodások, melyeket az uralkodás az óhitiiek egyesítése végett több mint félszázad óta folytatott, a miveletlenség egyszerűségében élő ezen békés népfajt is nagy mérvű izgatottságba hozta.

Az egyesült oláh papság a csak imént nyert kitüntetéssel és anyagi előnyökkel meg volt némileg elégedve, csekély mivelettségéből folyó felfuvalkodott erőszakoskodásai által azonban a békétlenséget inkább nevelte, mintsem annak mérséklésére hatott volna. A hitegetés anyagi eszközei korlátozottabbak voltak, mintsem általok az összes óhitű papságra, annál inkább az ' egész óhitű népre lehetett volna hatni, mely papjai nagyobb része által izgatva örökölt vallásához való ragaszkodásával fokozta és egyszersmind szentesítette a pártfogoltak iránti irigységét és bosszút. A békétlenség, a háborgók e szerint sokkal

számosabban voltak, mint a megnyertek, a némileg megelégedettek. Nem járt annakokáért nagy nehézséggel, hogy két bujtogató oláh szerzetes, elébb BESSAKIONIS, később SOPRONI, az egyesülésnek a század első négy évtizedében szerencsés sikerrel haladott művét nagy részben meghiúsította.

A r. kath. egyháznak e vesztesége, az ország népessége nagy részének e forrongása, annál kedvetlenebb volt az uralkodásnak, minthogy a folyamatban levő hét éves háború miatt az országban kevés katonaság tanyázott.

Az uniótól nagy részben visszapártolt oláhság leghangosabban egy óhitú oláh püspök kinevezését sürgette. Az uralkodás végre reászánta magát, hogy valamennyire engedjen. A forrongás csendesítése egyik okául hihetően a határórség czélba vett felállítására is szolgált. Hogy azonban egyszersmind az unió ügye is, a mennyire lehet, biztosíttassék, erőteljes rendszabályokra is szükség volt. Az engedékenység jeléül a kormány NOVAKOVICS DÉNES-í mint óhitú püspökjelöltet küldötte le Erdélybe; a szigor gyakorlására pedig báró Buccow ADOLF MIKLÓS lovassági tábornokot bízta meg, kit Erdély katonai fő hadi parancsnokává s egyszersmind a két görög szertartásu egyház ügye kiegyenlítésére rendelt biztosság elnökévé és királyi biztossá nevezett ki.

Az említett két férfi, a püspök és tábornok, 1761. márczius végén jött az országba. Úgy az óhitú, mint az egyesült oláhok szembetűnő részrehajlással országszerte megszámláltatok, összeirattak, s a biztosság hasonló részrehajlással osztotta fel közöttük a templomokat s egyéb egyházi javakat.

A királyi biztos eljárásának támogatására a megszorított katonaság átkelő hadoszlopokban s ágyúk kíséretében járta be az országot s rombolta szét az óhitűek több kolostorát, a melyekben lakó kalugerek az izgatás főmestereinek tartattak.

Mindezek oly gyorsan történtek, hogy már az említett évben augustus végén DÉNES az erdélyi nem egyesült óhitűek püspökévé felavattatott, Buccow pedig, a fő munkát befejezett-

nek tekintvén, okt. 17-én kiadott rendeletében a rendes hatóságokra bízhatta, hogy az osztályt, a hol az még nem történt meg, folytassák és bevégezzék.

A másik ügy, melyre Buccow ki vala szemelve, az erdélyi határórség felállítása volt.

Az ország alkotmánya, az ügy fontossága, a határórség felállításánál igénybe veendő lakosság nagy részének kiváltságos helyzete, egyiránt kívánatosá, sőt szükségessé tette volna, hogy a célba vett változtatás a komoly megfontolás és alkotmányos tárgyalás útján eszközöltessék.

Az uralkodás, régibb szokása szerint, az alkotmányos eljárástól több akadályt, mint könnyebbséget és czélszerűséget várt. Nem csak az országgyűlés közreműködését tartotta feleslegesnek, hanem az ország törvényes fő hivatalainak tárgyalása iránt is kevés bizalommal viseltetett, s e helyett egy-két magasabb hivatalnok véleményezését s annak nyomán a legfelsőbb parancs szerinti végrehajtást tartotta legczélszerűbbnek.

A második oláh határőr-ezredhez szánt oláhoknak Besztercze vidékén, valamint Torda, Kolos és Doboka vármegye némely falvaiban, idegen tisztek által való öszezeiratása és szervezése már 1761-ben megkezdett.*)

A radnavölgyi oláhoknak régi időtől fogva versengése volt Besztercze vidék szász közönségével. Radnavölgye ugyanis régebben Doboka megyéhez tartozott s MÁTYÁS király azt a környékben folytatott bányászat emelése végett adományozta Besztercze közönségének, melynek e völgy feletti joga MÁTYÁS királynak 1472-ben, 1475-ben, ismét 1475-ben és 1488-ban kelt kiváltságlevellein nyugodott. Ezek közül az első a radnavölgyi oláhokat szabadalmakkal látja, el; a második Radnavölgyét Dobokától elszakasztja s minden tartozékával Boszterczéhez csatolja, különösen a romlásnak indult ezüst-bányák felvirágoztatása végett. A harmadik Budán kelt és Besztercze beigtatását

*) BENKÓ, *Transylvania generalis. II. köt. Hi. lap.*

rendeli el. A negyedik végre az említett kiváltságokat és beigatást erősíti meg.

A radnavölgyiek az említett kiváltságlevelekre támaszkodva azt állították, hogy Besztercze városától való függésök csak törvényhatósági, de jobbágyi kötelezettest nem foglal magában, s ez okon az utolsó években addig teljesített tartozásait megtagadták. A királyi kormányszéktől a meghasonlás eligazítására kiküldött bizottmány, — melynek egyik tagja BRUCKENTHAL volt, — Besztercze város igényeit jogosoknak ismerte s Radnavölgyét az elmaradt tartozások utánpótlására ítélte. A kormányszék a kiküldött bizottmánytól eltérőleg a radnavölgyieknek adott igazat. Buccow ellenben, az uralkodás nevében azt hirdette, hogy a Radna völgy oláhjai jobbágyok s szabadulásukra nincs más mód, mint az, hogy katonákká legyenek s egyszersmind uniljanak, minthogy katonáknak és adózástól mentes nemeseknek csak egyesült hítűeket vesznek fel. E hitegetés következtében mindjárt kezdetben több mint 4000 oláh íratta fel magát katonának és lett egyesültté. *)

1672. jan. 31-én Buccow, tulajdon véleményezése következtében, a csak imént tartományi korlátoknak kinevezett BRUCKENTHAL SÁMUEL-lel együtt Bécsbe utazott.

A tábornoknak az erdélyi határőrség felállítására iránt kellett jelentést tenni s e célra ki lehetett neki alkalmasabb úti társa és segéde, mint az ország viszonyaiban jártas, eszes, nagyra-vágyó fiatal hivatalnok, ki gyakori bécsi mulatásai közben már ügyes udvaronczzá képezte ki magát s kinél dicsszomja kielégítésében a haza törvényei, főleg azok, melyek a magyarok jogait illették, legkisebb akadályt képeztek.

Az említett két férfi és udvari korlátnok gr. BETHLEN

*) BOD PÉTER *História Valachorum* című kéziratában Buccow-nak Besztercze vidékén is rász fogadtatásáról emlékezik; minek következtében a megáradt Besztercze vizén át kívánván menekülni, kocsija s egy lova vízbe fűlt; de HALMÁGYI, kéziratában, úgy hozza fel e tudósítást, mint Csíkban a kedélyek izgatására koholt hírt.

GÁBOR közt a határőrség tárgyában a legfelsőbb helyre beadandó terv iránt a téli hónapokban folytak az értekezések.

A korlátnok, a tábornok tervére tett észrevételeiben, az oláhok felfegyverzése iránt, ezen nemzet zabolátlan hajlami miatt, némi aggodalommal nyilatkozott; a székely határőrséghez azonban legnagyobb bizalmát fejezte ki: de az első gondolat dicsőségét magának kívánván tulajdonítani, felhozta, hogy már régebben tett a felségnél az iránt indítványt, és pedig nem csupán két, hanem mindegyik székely szék felfegyverzésére, s csak a háborús körülmények bírták a terv létesítésének elhalasztására.

Az adóban okozott hiány ugyanis a háború alatt nyomasztó lesz vala, a nélkül hogy az újonnan felfegyverzett katonákat használni lehetett volna. A korlátnok továbbá a megkívántató költségek miatt szükségesnek nyilvánította vigyázni, hogy az ország rendéinek a fölállításra ellenvetésük ne legyen.

A felség 1762. ápr. 11-én Buccow-ot a határőrség felállítása végett kir. biztossá nevezte ki; három nappal később kiadott határozatában a határőrség felállítását általánosságban elfogadta s egyszersmind Buccow-nak megrendelte, hogy Erdélybe visszaérkezte után arról, hogy a határőrség miként állíttassák fel, hogy az országot meg kell-e ez ügyben kérdezni, valamint arról is, hogy a szász földtől elszakasztott részek visszacsatolandók-e vagy nem, adjon véleményyt.

Ezen nyílt parancs mellett volt-é valami titkos utasítás, nem tudjuk; de a következő események kétségen kívül helyezik, hogy Buccow gondja nem véleményadásra, hanem az ügy végrehajtására irányult. Önhittségében ugyanis azon reményt táplálta, hogy a székelyek közt sem fog több akadályba ütközni, mint a mennyit Besztercze vidékén talált. Mihelyt a nagyra-vágyó férfiú az említett év tavaszán Erdélybe visszaérkezett, Gyergyóba és Csikba biztosokat küldött, kik a népet a fegyver felvételére reá beszéljék és fejenként összeírják. Biztosokul SCHRÖDER ezredest és háromszéki csernátoni származású

ZAMLER századost nevezte ki, ezekhez rendelvén Kászoni Báro BORNEMISZA PÁL-í Csík, Gyergyó és Kászon szék fő királybírját alkirálybírjaival együtt.

A bizottmány 1762. július 24-ikén Gyergyó-Szent-Miklósra érkezvén, másnapra a király szavával a helység minden lakosát 50 frt büntetés terhe alatt összehívta. A lakosság összegyűlvén, a bizottmány szónoklatát latinul kezdte, melyben legelőbb a székelyek hadi dicsőségét magasztalé, majd a népnek anyanyelvén is ajánlotta, hogy a királyné parancsára vegye fel a fegyvert, azt ígervén, hogy az adófizetés alól fel lesznek mentve s legfeljebb adózási köteleztetésök elismeréséül 10 garast fognak fizetni, katonai szolgálatokat csak a határórzéssel s a legsürgetőbb esetben a veszélyeztetett haza határán belől fogják teljesíteni, végre, hogy húsz hónap alatt csak három hónapig lesznek kötelesek katonai szolgálatot tenni. A bizottmány állítá, hogy a mondottak ő felsége legfelsőbb parancsát foglalják magukban: dp midőn a nép a parancs másolatát kérte, azt megígérték ugyan, de nem szolgáltatták ki. Mindemellert azon egyházhelyes székely nemesek, — lófők és szabad székelyek, — kik jelen voltak, a 10 éveseken felül mérték alá állítottak, a távol levők iránt pedig a jelenlevők kikérdeztelek, s azok is a méretek közzé soroztattak.

Míg Gyergyó-Szent-Miklóson a mértékelés megtörtént, azalatt a szék tisztviselői a többi helységekbe menvén, a falvak lakosait életidejük szerint összeírták, azután a királyi bizottmány gyorsan bejárta a falvakat, az összeírás szerint a fegyverre alkalmasokat elé hívta B kívánságokhoz vagy ahoz képest, mint czélszerűnek mutatkozott, a gyalogok, huszárok vagy gránátosok közzé Borozta, sőt hogy ne látszassák, mintha a nép valamit megfontolás nélkül tenne, a kik a fegyvert el nem fogadták vagy elfogadását bizonyos feltételekhez kötötték, ezeket is nyilakozatuk feljegyzése mellett összeírta. Gyergyószék összeírása után a biztosok Csíkba mentek, hol a nép előbb vonakodott, azután ugyanoly módon mint Gyergyóban

a mértékelés megtörtént, valamint Kászonszéken és Háromszéken is.

Nem sokára ezután, az összeírás megkezdésétől számítva mintegy két hétre, folytonosan érkeztek a székelyföldre a katonatisztek. Gyergyó-Szent-Miklóstra CARATTO MANÓ alezredes, Szárhegyre REHNER gyalogszázados, Alfaluba egy lovas százados; más falvakba más századosok, hadnagyok vagy zászló-tartók. E katonatisztek a törvényekkel és a megyei hivatalnokok rendeleteivel ellenkező parancsolatokat adtak s azt állították, hogy a nép az ő hatóságuk s nem a polgári hivatalnokok hatósága alá tartozik. Ebből az említett helységekben nem csekély visszavonás és forrongás támadt.

Megérkeztek nem sokára a helységekre a királyi fegyverek, melyeket az összeírt székelyek kénytelenek voltak elfogadni a szerint, a mint inkább akarták a gyalogság vagy a lovasság fegyveréit, némelyek azonban ekkor a fegyvert elfogadni vonakodtak. Midőn némelyek a gyalog katonáskodástól idegenkedni kezdtek, lovasokká tétettek, vagy ellenkező felcserélések történtek. A felfegyverzetek híresztelni kezdtek, hogy azok öröksége, kik a fegyvert elfogadni nem akarták, a fiscusra száll. Minde mellett a nép nagy része fegyvertelenül maradt, várván míg Buccow, — mint mondák, — a székelyek ünnepélyes fogadástételének bevételeire megérkezendik. Buccow csakugyan október 24-én este felé megérkezett, s azt híván, hogy az egész dolgot röviden és gyorsan elintézi, a népet fáklyák mellett a mezőre kiviteté, s a sokaság közepette a katonatisztekkel helyét elfoglalván, előbb hűségét és engedelmességét megdicsérte, azután a katonai eskületételre felszólította.

Ekkor a nép két megbízottja közül az egyik, szárhegyi születésű AMBRUS FERENCZ, a sokaság közül kilép, s miután a szólásra szabadságot nyert, kötelességszerűleg azon ígélet kijelentésére kéri fel a tábornokot, melyre az esküt letenniük kellene; kérdé továbbá, hogy a régibb Ígéretek ez által valókká válnak-e, vagy ellenkezőleg, valamint eddig úgy ezután is kötelesek lesz-

nek-é adót fizetni, úgy szintén hogy kultartományokba is tartoznak-é majd háborúba menni? Midőn ez utóbbi kérdésekre a tábornok igennel válaszolt, a megbízottak kijelentették, hogy ily feltételek alatt nem akarnak katonáskodni. Nyilatkozatukat a nép hangosan helyeselte, kijelentvén, hogy követeivel egyetért. E nyilatkozat után a tábornok katonatisztjeivel eredmény nélkül eltávozott, s a nép szétoszlott.

Másnap mindjárt hajnalban a tábornok a két követet maga elébe hívatta. A rábeszélést először erszényévéi támogatta. Aranynyal ajándékozta meg a követeket; majd vállaikat nyájasan megveregette, gondolván, hogy ha őket megnyerheti, a népnél is czélt ér. Midőn azonban a követek állandóan a mellett maradának, miszerint oly feltétel alatt, hogy a kiérdemlett zsoldot adóba fizessék, katonáskodni nem akarnak, a tábornok fenyegetésre fordítá a dolgot, sőt szobájából fogságra is vitető őket. Majd visszahozatván, azt kérdezte tőlök, nem hajlandóbbak-é ellenszegülésükkal felhagyni, mintsem bitófán szégyenletes halált szenvedni? Ekkor AMBRUS FERENCZ röviden azt felelte: “Nem vall igen nagy kárt Gyergyó, ha engem felakasztanak”.

Midőn a követek a tábornoknál hosszabban késtek, a nép közt az a hír terjedt el, hogy követeiket letartóztatták. A sokaság ezen felboszankodván, zajongni kezdett, összecsoportosult, a katonaság hivatali helyét, hol a tábornok szállásolt, körülvette; azon hamis hírre, hogy követei már vasba vannak verve, nagy láрма közt a kerítést összetörte, a kaput felnyitotta, s hogy követeit kiszabadítsa, az udvarra nyomult.

Ezek láttára a tábornok megijedvén, a követeket szabadon bocsáttatá, kiket a nép örömujjongással fogadott. A tábornok hogy a népet megnyerje, multságukra 7 vagy 8 darab aranyat ajándékozott, azonban ezzel a zajongást le nem csillapíthatta. Az ingerült nép ugyanis, midőn a tábornok a tisztekkel együtt ebédnél ült, nagy lármával a házhoz tódult, a katonai öltözeteket, a tölténytáskákat a falra, az ablakokra, a ház fedelére

dobta, mi közben ily fenyegető szavak is hallatszottak: “A kőcsúig (markolatig) üsd az ilyen adtának”. Erre a tisztek megijedvén, az ebédet félbeszakították s a népet csendesítették, de az mindaddig zajongott, míg a tábornok a fegyver letételére fel nem szabadította, mire a sokaság lecsendesedvén, falvaira szétoszlott. Azonban SIKÓ JÓZSEF egyházmegyei esperest és helybeli plébános, valamint MÁRTON JÁNOS egyházi unszolására, mintegy 40 ember az esküt letette, kiket mint a határőrkatonaság magkövét, másnap hajnalban a tábornok elébe vezettek s tőlük a tábornok a katonai esküt bevette. Mások jelentkezése iránt akkor reménye nem lévén, Buccow Gyergyóban tovább nem mulatott, hanem Csíkba ment. Előfogatot a székelyektől kész pénzért sem kaphatván, az örmények szállították át Csíkba.

A tábornok eltávozta után azoknak, kik az esküt letették, példájára, intésére s ingerlésére nem csak Szent-Miklóson, hanem más falvakban is számosan akadtak, kik katonákká lettek, míg a többség régi szabadságában meg akart maradni. Az irás szavai azonban, hogy t. i. “minden hatalom, mely magában meghasonlik, elvész”, LOSTAINER kézírata szerint csakhamar teljesedtek. Szomszéd szomszédját, testvér testvérét vádolta hűtlenséggel, s a katonatisztek segélyével szomszédja, rokona vagyonát kívánta elrabolni; a fegyvert fogottak tizen, húszán csoportosulva másoktól nem csak adót zsaroltak, hanem a katonaság elvállalását is követelték, s a kiket így kívánságuk teljesítésére rá nem vehettek, azok ellen régi gyűlöleégőknek, bosszújoknak szabad folyást engedtek. A fegyvert nem vállalók pártütőknek tekintvén, közülök sokat megkötözve hurczoltak a csík-szeredai várba. Közöttük volt a fentebb említett két gyergyai követ egyike is, ki a szeredai várban két hétig volt lánczba verve. A másik követre, AMBRUS Ferencz-re is a tábornok parancsára egy székely határőr kardot kötött; miért is ő egy hónapig nem vetette le öltönyét, azt állítván, hogy miután a fegyvert nem ő övezte fel, azt levetni sem akarja, míg meg-

viselve magától le nem hull. — Az erőszak és rémítés következtében Gyergyóban a nép legnagyobb része a fegyvert kénytelen kellelten felvette.

October 26-án ment át Buccow Gyergyóból Csíkszeredába, hová Csíkszék férfinéességét összehívatta, úgy azokat, kik fegyvert fogtak, mint azokat, kik azt tenni nem akarták. A tábornok a néptől itt is katonai esküt kívánt, s midőn ezt tenni nem akarták, a fegyvert azokkal is letétette, kik elébb elfogadták volt. Bizonyos zászlótartónak rábeszélésére azonban itt is vállalkozott a lovassághoz mintegy 7 ember, kik estvére Tapolczára mentek, ott esküt tettek és ajándékokban részesültek. Két nappal később a háromszékiet Kézdi-Vásárbelyre rendelte a tábornok, de midőn célját itt sem érthette el, a fegyvert letétette. Azonban itt is találkoztak olyanok, kik a későbbi meghívásra készek voltak fegyvert vállalni és fogadást tenni.

A tábornok elutazta után a fegyverfogás Csíkban is terjedni kezdett a fentebb említett hét ember példájára és közreműködésével.

Buccow elmente után általában inkább terjedt a székelyek fegyvervállalása. Előmozdították azt az idegen katonatisztek, különösen egy FRANKOFUS nevű lovas kapitány Taploczán és alezredes CARATTO MANÓ, továbbá a gyergyó-szent-miklósi plébános és esperes SIKÓ, valamint LUKÁCS JÁNOS szent-domokosi plébános. Leghatályosabb terjesztői voltak azonban a fegyver felvételének az új határőrök, kik megváltozott helyzetükben a mások boszantására s a legerőszakosabb kihágásokra kiváltságot keresvén és valósággal találván, minden nem katonát a legjogtalanabb méltatlansággal illettek, zsaroltak és raboltak. Legrosszabb dolguk volt azoknak, kiknek valamely határőr peres társa vagy bármi okon haragosa volt.

A katonatisztek közül azok is, kik az igazság iránt fogékonysággal bírtak, a vétkes katonákat, nehogy a fegyvert letegyék, nem bántották; ha pedig polgári hivatalnok kísértette volna meg valamely határőr megzabolázását, az csak magára

vont volna veszélyt, a nélkül, hogy legkisebb sikerre számíthatott volna. Ily viszonyok között számtalanok, csakhogy a folytonos megtámadás és nyomorgatástól meneküljenek, inkább a határórségre ígérkeztek és a fegyvert felvették.

Hogy a felfegyverzett határőrök rakoncztalansága mennyire ment, kitetszik a következő esetből. Egy csoport határőr a csík-somlyai papi lakot, hol a Gyergyó széki alkirálybíró THURI, a gyergyai és fel-csíki királyi adószedő SÁNDOR LÁSZLÓ és más nemések össze voltak gyűlve, körülfogta. Mintha a király által kiküldött számoltatok volnának, azt követelték, hogy a katonatiszti szállásokra fizetett, de már régen elköltött pénzekről számoljanak, s kijelentették, hogy vagy teljesítsék kívánságukat vagy meg kell halniok. Fenyegetéseiktől a gazemberek mindaddig meg nem szűntek, míg a csík-somlyai kolostor gvardiánja a katonaságnak hirt adván, 30 vasas a zajongókat szét nem oszlatta. E kihágással azonban a határőröknek nemések és hivatalnokok elleni erőszakos fellépése nem szűnt meg, kik különösen Al-Csíkban, a nemések és hivatalnokok házait csoportosan megtámadták, barmaikat elhajtották, udvaraikat kirabolták. Mások a hivatalnokok által rajtok régebben felszedett bírságokat visszakövetelték, a nélkül, hogy e gálád tetteket bárki is megtorolta vagy csak tilalmazta volna. HALMÁGYI gróf MIKES ANTAL háromszéki főtisztnek is nem kis befolyást tulajdonít Buccow eljárásánál s a tábornoknak Udvarhelyen viselt dolgait is említi. Szerinte Buccow személyesen ment gróf HALLER GÁBOR tábornokkal Udvarhelyre, hogy ott is a székekyeket a katonáskodásra reá vegye, de sikertelenül járt, mert a székekyek ezernél többen gyűltek össze a mezőre, onnan a tábornok parancsolatja ellenére tömegesen a székházhoz mentek, hol gyűlés volt, s régi szabadságuk törvényes fentartását, ő felsége diplomáját s aláírását kérték, s kijelentették, hogy különben az egész dolgot a tábornok művének kell tartaniok. Erre SCHRÖDER ezredes egyik követet arczul ütötte, másiknak SAMMLER kapitány haját tépte. Ennek hallattára

nagy zavar és ingerültség támadt a nép közt. SAMMLER-t megölték volna, ha kézre kerithetik; a tábornoktól pedig a követeket bántalmazó ezredes kiadatását kívánták. Főtiszti helytartó ifj. b. DANIEL ISTVÁN-t lábáról letaszították. Csak BORSAI ISTVÁN alkirálybíró tudta őket nagynehezen lecsendesíteni. A tábornok a történeteken nagyon felboszankodva eltávozott, nehezen esvén neki, hogy a nép délelőtt a kihányt pénzt felszedte, délután pedig a feltételekre tagadólag válaszolt s az elhányt pénzhez sem nyúlt senki. Így írja le az udvarhelyi eseményeket HALMÁGYI.

Míg e szerint Buccow a székelyek felfegyverzésével kevésre haladt s az ebből következő zavarok jelentékeny mérvet öltöttek, azalatt az ügy hivatalos tárgyalása sem vesztegelt. Úgy látszik azonban, miszerint magas körökben azt óhajtották, hogy, ha lehet, a bevégzett tényekre üssék rá a hivatalos elfogadás bélyegét.

Láttuk fentebb, hogy a királyné april 11-én, midőn Buccow-ot a határórség felállítása végett kir. biztosnak kinevezte, őt egyszersmind ez ügyben véleményadásra utasította.

Buccow a tőle megkívánt vélemény megadásával hosszabban késvén, annak megtétele 1762. június 14-dikéről a korlátnok által sürgettetett, s midőn a tábornok azon véleményben látszék lenni, hogy a felállításnak legfelsőbb helyen történt elfogadása következtében a további véleményadástól fel van mentve, a korlátnok a felség előtt kinyilatkoztatta, hogy a felállítás általános elfogadása által, — mely ő felségének a tudósítástétel iránti intézkedéseit megelőzte,— Buccow további tudósításának szüksége nem enyészett el.

Ugyanez idő tájban az udv. korlátnokság b. DANIEL ISTVÁN udvarhelyi széki, gr. MIKES ANTAL háromszéki főtiszt, gr. LÁZÁR JÁNOS országos elnök, valamint kormányzéki titkok HALMÁGYI ISTVÁN feljelentéséből is értesült Buccow eljárásáról, hogy t. i. ő, mielőtt a legfelsőbb rendelet szerint tudósítást tett volna, a határórség felállítását megkezdte a nélkül, hogy a tisztviselőknek írott utasítást ad vala; egyszersmind pedig a katoná-

ságra ajánlkozóknak az ország törvényeivel és mások létező jogával ellenkező kiváltságokat adott.

E tudósítás is világosan a határórség felállítása körül elkövetett s már fentebb említett tényekre vonatkozott, melyek országszerté ismeretesek voltak s Bécsben is alig lehettek titkok.

Az ország tekintélyes hivatalnokai feljelentése következtében az udv. korlátnokság a felséghez felterjesztést tett, mely szerint Buccow-nak újból meg kellene rendelni, hogy a kir. rendeletet teljesítse, s egyszersmind azon ígéretekről, melyeket az ajánlkozott határőröknek tett, valamint ezek kívánatairól részletes tudósítást tegyen. Továbbá az említett hivatal az erdélyi püspökre (ki alatt az erdélyi r. cath. püspök értetett) kívánta .bizni, hogy minden bizalmatlanság kikerülése végett azok közül, kik a fentebbi tudósítást aláírták, a Szebenben jelenlevőket személyesen, a távollevőket Írásban hallgassa ki a legnagyobb titokban tudósításaik alapossága iránt.

Erre a felség jul. 15-én azt válaszolta, hogy a korlátnokság nézetéhez nem járulhat s a püspöknek sem rendelkezik, Buccow-nak azonban meghagyja, hogy a határórség felállítására nézve a módozatról, valamint a tárgyba vágó több pontokról, mielőbb tudósítást tegyen.

Mindebből eléggé világos, hogy legfelsőbb helyen megelégedéssel tekintették Buccow eljárását, kit ő felsége már előbb, u. m. máj. 1-én főkörmányszéki elnökké nevezett ki. Főkörmányszó gr. KEMÉNY LÁSZLÓ, ámbár csekély egyéni tulajdonai pótlásául catholizált, kénytelen volt elbocsátását lemondással előzni meg. BBUCKENTHALT, ki a hazai ügyekben Buccow-nak ép oly ügyes, mint engedelmes tanácsadója volt, az a kitüntetés érte, hogy még Bécsben mutatása alatt, nejére és mindkét nemű utódaira kihatólag, bárói cízzel ruházattat fel.

Vége csakugyan felérkeztek Buccow-tól a régen várt tudósítások; szám szerint három.

Az első Besztercze városa által a Radnavölgyére nézve adott és a tábornoktól felsőbb helybenhagyás reménye alatt

elfogadott átengedést tárgyalta. HALMÁGYI emlékiratában azt állítja, hogy Buccow feljelentését a beszterczieiek tudta nélkül s akarójok ellenére tette, így akarván a tábornok,— kinél a mérészség ravaszúsággal párosult, — a jámbor szászokra nyomást gyakorolni.

Buccow második tudósítása az oláh egyesült püspök amaz előterjesztésére vonatkozott, melyet ez az oláh papoknak papságuk alatt született gyermekeiről tett. E papszülöttek a határőrségre Ígérkezvén, később földesuraik által visszaköveteltettek, de a püspök őket a jobbágyság alól felszabadítandóknak véleményezte.

Mindkét tudósítást a fejedelemasszony a korlátnokssággal közölvén, ez úgy vélekedett, hogy kétséges, vajjon a beszterczieiek Radnavölgyet földesúri, vagy csupán törvényhatósági joggal bírják-é? s azért a várost kiváltságai bővebb igazolására kellene utasítani.

Második tudósításában úgy vélekedett Buccow, hogy a papok fiait ép oly kevéssé lehet jobbágyoknak tekinteni, mint a katona gyermekeket, s annyival is inkább ilyeneknek veendő, minthogy ebből a kincstár tetemes hasznot látna. A szabadok (libertinusok) ugyanis a jobbágyoknál több adót fizetnek; másfelől pedig a vallásos unió is előmozdítottatnék; mert többen, kik, hogy gyermekeiket kiváltságban részesítsék, uniáltak, ezen reményök meghiúsultával az uniótól ismét el fognának állani.

E véleményre a korlátnoksság az Approb. Const. I. B. 8. cím, 13. cikkére hivatkozott, hol a papok fiai jobbágyoknak mondatnak; továbbá miután a tábornok véleménye szerint a határőrök a fejadón kívül semmi egyebet nem fognának fizetni, a pópák fiainak határőrökké tételében a kincstárra nézve több kárt mint hasznot látott az említett hivatal. Végre pedig úgy vélekedett, hogy ha az egyesülés ily haszonleső eezközök által mozdítottatnék elő, abban sem lenne nagy haszon. Ez utóbbi vélemény annál sajátságosabb értelemmel bírt, minthogy maga a korlátnok is áttért catholicus volt.

Ezen felterjesztés nyomán a felség a beszterczeieket illetőleg Buccow-nak megrendelte, hogy szólítsa fel őket arra, hogy a radnavölgyieket, a haza közérdekében és a legfelsőbb megelégedés megnyerése végett, szabad embereknek ismerjék, kiket az uralkodás ezennel olyanoknak nyilvánít. Továbbá állítólagos jogaik kimutatását, az illető okmányokkal együtt, legfelsőbb helyre adják be; mit ha megtesznek, ő felsége sem lesz idegen Besztercze városnak jogos jövedelmeiért illő kárpótlást adni, s ezenkívül a szász helységeekben levő oláhokat máshová telepítteti. A mi pedig a pópák fiait illeti, ezekre nézve is a fejedelemasszony a Bircow véleményéhez járult; egyszersmind a kormányzéseknek megrendelte, hogy körlevél által szólítsa fel a földesurakat, hogy a határórség felállítását egész készséggel előmozdítani törekedjenek.

Bvccow harmadik tudósítása a határórség felállítása módját tárgyalta. A tábornak előadta, miszerint az egyesült hitii szabad oláhokat a legfelsőbb akarat iránt pópáik és püspök ÁRON által felvilágosította; továbbá ki lön nekik nyilatkozatva, hogy a kik a határórség közzé írják magokat, csupán fejőktől fognak adót fizetni; személyes ügyeiket kivéve, eddigi törvényhatóságaik alatt maradnak; a Besztercze vidéki oláhok pedig az odavaló tanács hatósága ellen oltalomba fognak vétetni.

E nyilatkozat következtében, — folytatja a tábornok, — nem csak annyi szabad oláh jelentkezett, mennyi három ezred kiállítására elégséges, hanem feles jobbágyok és zsellérek is jelentették magokat, kik azonban földesuraiknak visszaadtak.

Egyszersmind jelenti a tudósító, hogy b. BORNEMISZA PÁL, csiki, gr. MIKES háromszéki főtisztek, valamint b. JÓSIKA, SCHRÖDER ezredes és alezredes ERNST által a székelyeket is nyomósán felszólította, hogy ők is a határórség közzé való felvételüket kérjék, mit ha nem tennének, a székely határórségre szükséges mennyiség, részint szabadok, részint zsellérek által, pótolható lenne, kiket minden esetre könnyű volna földesuraik-

től nem egyesült oláhokkal kicserélni. Az I-ső oláh ezred elhelyezését tárgyazó intézkedéseit is tudatá Buccow a felséggel.

Mi a rendek megtalálását illeti, ezt a tábornok felterjesztett tudósításában nem tartotta szükségesnek. A felség ugyanis hadjoggal bír, s a határórség fő- és vagyon (facultas) utáni adójából fogja magát föntartani, a hadi adónak nem esik terhére, melyhez, a szász nemzetet kivéve, az országos rendek sem járulnak; de nem is tanácsos a rendeket megkérdezni, miután az ellenmondásnál egyebet nem eredményezne.

Buccow tudósítására a korlátnokság júl. 29-én a felséghez tett feliratában úgy nyilatkozott, miszerint nem elég, hogy b. Buccow a radnavölgyieknek a besztercei tanács általi szabadon bocsáttatásokat tudtul adta, de szükség lett volna őket és kihallgatni, azon feltételeket, melyeket a beszterceiek a szabadon bocsáttatáshoz kötöttek, velök megértetni, s ahhoz járulásuk esetében erről törvényes okiratot készíteni. A székely nemzetet, — folytatja a korlátnoksági felterjesztés, — a más két nemzetnek s az ország rendéinek beleegyezése nélkül alkotmányos sarkjogaiban annál kevésbbé lehet megcsonkítani, mivel a terv szerint a székely határórség személyére nézve a tartományi (provinciális) hatóság alól elvonatnék, mely alá az Appr. Const. 3. B. 76. ez. nyomán akkor is volt helyezve, midőn katonáskodott. Ez okoknál fogva a célba vett intézkedés rendszeres végrehajtására országgyűlés szükséges. Továbbá csodálkozik a korlátnokság, hogyan mondhatja b. Buccow, hogy a szászokat kivéve az adóhoz a többi nemzet sem járul; holott a székelyek is adóznak, kiket a határórségbe is bevonni kíván. Mi a pópákat illeti, ezek többnyire a megyékhez tartoznak, s a tábornok terve szerint a Beszterce vidékén található oláhok kárpótlása végett a szász nemzetnek Báthost és Szász-Bégent kellene cserébe adni, melyek hasonlólag a megyébe vannak bekebelezve s adójukat ott fizetik. A felség haduri jogát, mely a tábornok véleményének alapul szolgál, senki kétségbe nem hozta. Ez közelebbről csak a határórség felállításá-

nak jogát tárgyalja, de hogy ez mihódon történjék, ennek elhatározása az országot illeti. Miután hát a fentebbiekből kijő, hogy b. Buccow eddigi intézkedéseiben az ország alkotmányára semmi tekintettel nincs, oda kellene őt utasítani, hogy hasonló tervek készítésénél mindig a kormányzéknek, — melynek elnökségét folytatja, — tanácsával éljen, s a jelen esetben a székely nemzetnek felfegyverzésére és általában a határórség felállítására nézve azon hivatal véleményét is felterjeszsze.

E korlátnoksági feliratra, mely a törvényesség mértékét félig-meddig megütötte, a felség aug. 12-én válaszul adta, hogy a határórség felállításában minden a megkezdett munka félbeszakasztás nélküli folyásától függvén, megrendelte Buccownak, hogy az elkezdett ösvényen haladjon, másfelől pedig mindent, mit e részben tett, vagy ezután tenni akar, a kormányzékkel együtt vegyen fontolás alá, s törvényen alapuló tudósítását terjeszsze fel a korlátnoksághoz, melyet ő felsége mindenben meg kíván kérdezni, s melynek kötelességében áll a felküldött jelentésre részletes nézetét nyilvánítani, *anélkül azonban, hogy Buccow véleménye körén túlterjedne.*

E rendelet következtében b. Buccow a kormányzék utján egy újabb feljelentést tett. A korlátnokság azonban úgy találta, hogy e feljelentés csupán annak elősorolását foglalja magában, hogy Három széken és Csíkban az összeírás mi módon ment véghez, hogy Udvarhely széken a katonaságra magát rávétetni nem akaró nép mit mívelt. Ily körülmények közt a korlátnokság annál czélszerűbbnek ítélte a határórség rendszeres felállítása módjáról másként gondoskodni, minthogy a csíki, a három széki és udvarhely széki főtisztek tudósításaiból kitűnt, hogy a nép nem önkényt, hanem különböző ellenmondások és feltételek mellett állt a mérték alá. A korlátnokság tehát úgy vélekedett, hogy Buccownak újból és szorosabban meg kell rendelni, hogy a határórség felállítását czélzó terve iránt a kormányzékot pontról-pontra megkérdezze s jelentését azután tegye meg, annyival is inkább, mivel a korlátnoksághoz fel-

hatott tudósítások az ő előadásával nem csak egyenesen ellenkeznek, hanem hiteles magán tudósításokból is világos, *hogy az elnök jelentését, miután felküldötte, egy nappal később, csupán tudomásvétel végett, terjesztette a főkormányzék elé.*

A korlátnokság fentebbi fölterjesztésére ő felsége nov. 1-én kinyilatkoztatta, miszerint a Buccow által szerkesztett és a kormányzék útján felküldött tudósításokból nem ítélt egyebet, hanem hogy a tábornok, az adott rendelet szerint, mindent a kormányzék beleegyezésével tett. Nem is történt egyéb, mint a mit a magas szolgálat és a hon érdeke kíván, s az oláh ezredek már létrejöttéből, valamint BORNEMISZA tudósításából világos, hogy a nép szokott hűségénél és engedelmességénél fogva az intézkedéseknek önkényt alá adta magát, ott, hol a tisztviselők jó példával mentek elől, miként ezt a besztercei hivatalnokok, BORNEMISZA s több csíki tisztviselők tették. Midőn ellenben a MIKES és DÁNIEL tudósításából az vehető ki, hogy e főtiszteknek és alsóbb hivatalnokaiknak tanúsított kisebb-nagyobb idegenségekhez képest, a három- és udvarhelyszéki nép több-kevesebb ellenszenvvel viseltetett. A jelenleg oly közel álló tatár beütés mulhatlanul megkívánja, hogy a határország mielőbb felállíttassék és még a tél folytán gyakoroltassák. Az ügy tehát semmi halogatást nem szenved. A felség ennél fogva szorosán megrendeli, hogy a határország haladék nélkül felállíttassék s hogy minden honpolgár annak előmozdításán egész készséggel igyekezzék. A korlátnokság tehát a legfelsőbb határozatot adja tudtára a' kormányzéknek, továbbá BORNEMISZÁD és a csíki tisztséget, valamint azokat, kik katonákká lettek, a felség különös kegyéről biztosítsa; ellenkezőleg MIKES-nek adja tudtára, hogy felterjesztése kedvetlenül esett, azonban reményli a felség, hogy kifejtendő buzgalma által eddigi hibáját jóvá teendi. A b. DÁNIEL és alkirálybíró BÁNDI megbüntetését a császárnő akkorra tartja fenn, mikor Buccow az iránti jelentése fel fog érkezni. A leirat kemény büntetéssel fenyegeti a tudvalevő és lázadáshoz hasonló összecsoportozások főokozóit.

A népnek ellenben, mely csak rász tanácsadások és csalfa hitegetők által vezetett tévútra, kegyelmét biztosítja. Rendeli végre azt is, hogy a kormányzék adja tudtára a nemességnek és a szabad székelyeknek, hogy jóllehet ők a felség kegyvesztésére magokat méltókká tették, mindazáltal, ha hibájokat megbánják, s a bujtogatóknak példáján okulva minden bűnös kísérlettől magokat tartóztatják, ő felsége nekik megkegyelmez. *Egyébiránt, hogy kik legyenek határőrökké, arra a felség senkit kényszeríteni nem akar, s minden erőltetéstől és jogsértéstől merőben távol van;* de megkívánja, hogy minden lakos személyesen álljon elő és nyilatkoztassa ki: akar-é az új szervezet szerint katona lenni? Azok, kik azzá lesznek, a felség oltalmára bizton számolhatnak. Mi továbbá némely tiszték s különösen SCHRÖDER ezredes ellen beadott panaszokat illeti, meg van rendelve Buccow-nak, hogy a tiszteket óvatos magaviseletre szorítsa és az országnak legkisebb terhelését meg ne engedje.

E legfelsőbb parancs folytán nov. 8-án a kormányzék rendeletet bocsátott a székelyekhez, melyben előadta, mily különös öröme szolgált neki, midőn a minap a dicső fejedelemasszony parancsából a nemzeti katonaság felállítása elkezdődött, hogy mindkét rendből való székelyek, ősi katonai dicsőségökről megemlékezve, magokat önkényt felírták és megmérték. De ellenkezőleg nem kisebb fájdalommal értette, hogy közelebről, midőn a kormányzék elnöke a feliratok egybegyűjtése és a fejedelemhez való hűségi eskü letétele végett őket jelenlétével megtisztelte, többen, némely rász indulatuk bujtogatása által félrevezetve, nem átalították a fejedelemnek hasznos, a hazának szükséges s a székely nemzet dicsőségére vezető czélt haszontalan és a dologra nem tartozó nehézségek és feltételek által megghiúsítani s önkénytes ígérőket visszavenni. Hogy pedig a nép dicséretes akarata megmésztásában némely tisztviselők, kiknek egészen egyebet kell vala tenniök, indító okul és csábítóul szolgáltak, nem csak keményen roszalja a kormányzék, hanem azoknak közfelperes általi megbünteté-

sére is gondja leszen. Addig pedig, miután alkirálybíró ANTOS ISTVÁN legdicséretesebb példájából világosan látja, hogy az előítéletek kiirtására, a nép szívének jobbra fordítására a tisztviselők őszinte eszélyessége legtöbbet tehet, ezennel szorosan meghagyja a tisztviselőknek, hogy a népet a katonaságnak, melyet előbb önkényt elfogadtak, elvállalására egész igyekezettel reábírják, bizonyossá tevén, hogy a katonaság ő felsége parancsa következtében fel fog állítani, s ő felsége az ő készségeket nem csak anyai kegyességgel fogadja, hanem a kormányzók hozzájárulásával különös kiváltságok és kitüntetések által dicsőítendi.

Tíz nappal később a fentebbi rendeletet a kormányzóknek egy másik, — Buccow aláírásával kelt, és a székely hatósághoz küldött, — rendelete követte, melyben az említett hivatal az összeirt határőrök által elkövetett kihágásokat rász szálta, s keményen megparancsolta, hogy azoktól megszűnjenek, a kik pedig magokat sértve érzik, sérelmököt a törvény útján orvosolják, s egyszersmind a peresetekre nézve, míg ő felsége végképen intézkednék, ideiglenes rendszabályokat küldött

E szabályok szerint a katonák közt, valamint katona és polgár közt fenforgó peres kérdések dologiakra, személyesekre és vegyesekre osztattak, a szerint a mint a kereset fő tárgyát vagyon vagy személyes ügy képezte, vagy pedig vagyoni és személyes kérdések együtt forogtak fen.

A szabályok szerint a dologi kereseteknek azon polgári törvényszékeknél kellett folyni, melyek kerületében a katona lakott. A határőrök személyes keresetei tisztán katonai hatóság előtt voltak tárgyalandók. A vegyes tárgyú keresetekben pedig vegyes törvényszékek rendeltettek, melyeknek bíráit az ezredparancsnokok és az illető kerület fő vagy alpolgári tisztjei egyenlő számmal nevezik ki s kik a haza törvényei szerint tartoznak ítélni. Végre a fellebbezésekre nézve meg lón rendelve, hogy azok a dologi ügyekben a hazai régibb gyakorlat szerint, a személyesekben a fő katonaparancsnoksághoz, a

vegyesekben pedig mindenik fél külön felsőbbségébe, vagyis A katonáktól a katonai főparancsnoksághoz, polgári részről pedig a kir. kormányzékhez történjenek.

Hogy a fentebbi rendszabályoknak kellő eredménye legyen, két tekintélyes biztos küldetett ki, gr. KÁLNOKI ANTAL lovas ezredes és gr. NEMES JÁNOS, kik 1762-ben decemberben Csíkba érkezvén, nyomozásokat tettek, igazságot szolgáltattak s a versengőket kibékíteni igyekeztek, azonban, — miként LOSTAINER írja, — a csak halál által kiengesztelhető visszavonást megszüntetni hatalmokban nem állott.

A fentebbi új igazságszolgáltatás felállítása, valamint ugyanazon pernek lényegileg különböző bírói hatósághoz kétfelé való felebbezése, mennyire ellenkezik az ország törvényeivel, valamint általában a józan törvénykezési elvekkel, úgy hiszszük, olvasóink előtt bővebb indokolásra nem szorult.

Ugyanekkor a csíki papok' is azon oknál fogva, mintha a fegyver el nem vállalásának ők lettek volna okai, bíróság elébe állítottak, azonban a vádlottaknak sikerült magokat kimenteni.

E közben legfelsőbb helyre visszaérkezett Buccow azon feljelentése is, mely Besztercze városnak a Radnavölgye átengedésére vonatkozó további nyilatkozatát s az ott felállítandó határőr-ezredbeliek felett gyakorlandó törvényhatóságot tárgyalta.

Az említett följelentés iránt az erdélyi komátnokságnak a hadi főparancsnoksággal és az udvari pénzügyi hivatallal tartott közös értekezlete folytán a megállapodás és legfelsőbb intézkedés helyesnek ismerte el, hogy az átengedett falvakért Besztercze városa illő kárpótlást nyerjen; miután azonban nem bizonyos, hogy Besztercze az említett radnavölgyi falvakat földesúri vagy csak törvényhatósági joggal bírta-é, az átengedési okmányban csupán állítólagos birtokjogról tétessék említés. Nem különben jogosnak ítélték, hogy az átengedett helységek Besztercze és vidéke adósságainak törlesztésében ezután is részt vegyenek, azon vigyázat mellett, nehogy a katonásított

falvakat oly adósságok törlesztésénél is igénybe vegyék, melyek nem az ő érdekükben történtek. Hogy a beszterczevidéki többi falvakban találtató oláhok is Radnavölgyébe költöztessenek át, czélszerűnek nyilvánított; erre nézve azonban az értekezlet annál kevésbé tartotta helyesnek sokra terjeszkedni, mert jónak ítélte, hogy hely maradjon fen azon esetre, ha a korlát-nokság véleménye szerint, a nép szellemének tekintetbe vételével, az oláh határőrséget más nemzetbeliekkal is vegyitni kellene. Az adót a határőrségtől a katonai előjárók és névszerint a szállásmesterek szedjék fel, folytatja a legfelsőbb rendelet. Radnavölgyében a határőrök a katonai hatóság alatt legyenek, a falvak többi lakói pedig a polgári hatóság alatt. A katonai hatóság, valamint általában a 2-ik oláhezred szervezésére nézve, a magyarországi határőr-ezredek szervezete, névszerint a temesi ezredé, vétséssék zsinórmértékül.

A felségnek ez értelemben kelt rendelete nov. 16-án küldett el Buccow-nak.

Hogy jövőre az ország rendével minden kellemetlenség elkerültessék, különösen azon esetre, ha ő felségének szándéka volna a határőrszerkezetet az ország más részeire is kiterjeszteni, a korlát-nokság felterjesztésében az is benne foglaltatott: nyilatkoztatná ki ő felsége a kormányzéseknek, hogy Radnavölgyét a polgári hatóság alól kiveszi, azonban hajlandó ezen tényt az országgyűlés elébe terjeszteni, törvénybe iktatás végett. A korlát-nokság e véleménye azonban legfelsőbb helyen elfogadásra nem talált.

Csak hamar ezután érkezett fel b. Buccow felterjesztése, melyben a tábornok a hely színén jelenlevő SCHRÖDEK ezredes és CARATTO alezredes tudósításaira hivatkozva előadta, hogy ő felsége, úgy a közlött hatokból, valamint a velők felküldött ERNST alezredes szóbeli nyilatkozatából megértheti, mennyire hajlandók voltak a székelyek a katonáskodás elvállalására, de 24 óra alatt különböző bujtogatások következtében mennyire megváltoztak. Mihez képest az úgynek újabban folyamatba

indítására czélszerű volna a kormányzékhez bocsátott rendelet által e hivatalt a határórség felállításánál tanúsított magaviseletéért megdicsérni, továbbá kötelességévé tenni, hogy azokat, kik a határórség felállításának bármiképen ellene szegülnek, vagy akadályt tesznek, megbüntesse, bármelyik e részben hibásnak talált tisztviselőt felfüggeszse. Főtiszt gr. MIKES-Í (úgy látszik, hogy a fejedelmi megrovás a grófnál hatását már megtette) és alkirálybíró ANTOS-t buzgalmukért megdicsérje; az utolsónak a tartományi pénztárból 200 fr. segélydíjt adjon. TÖRÖK alkirálybíró, jövő jutalom ígérete mellett, további buzgalomra serkentse. B. BORNEMISZÁÉ (ennél, úgy látszik, más változás állt be, mint MIKES-nél), HENTER alkirálybíró, valamint a gyergyai és kászoni alkirálybírákat is megfeddje; TURI, BOROS és SZABÓ alkirálybírákat hivatalaiktól felfüggeszse. Végre pedig mindenkint biztosítson, hogy azokra, a kik a határórség felállításában hasznos szolgálatot tesznek, bármely polgári hivataloknál, a hasonló képességűek felett, különös tekintet lesz.

Buccow feljelentése mellé egy leirati terv is volt csatolva. A felség mindkét irományt nov. 27-én, oly rendelet mellett közölte a korlátnoksággal, hogy a kir. leiratot mindenben a Buccow kívánata szerint szerkesztéssé és aláírás végett legfelsőbb helyre küldje fel. E parancs következtében a korlátnokság a felirat tervét felterjesztette, de egyszersmind kijelentette, hogy miután SCHRÖDER ezredes b. Buccow-hoz tett tudósításában azon sejtelmét fejezte ki, hogy b. BORNEMISZA némely Bécsből vett tudósítások folytán változtatta meg előbbi magaviseletét, fel kellene őt szólítani, nyilatkozzék, kitől vette értesülését.

E kívánatnak oka kétségen kívül abban rejlett, hogy a kifejezett gyanú által némely magasabb állású, Bécsben lakó. urak, s talán épen az udv. korlátnok is, magukat méltatlanul érezték érdekelve, mintha bizony hazafiak közti hazafias figyelemzetés esetében szabadkozásra lenne szükség. A korlátnokság fentebbi véleményéhez mellékelte egyszersmind a székelymem-

zetet tárgyazó törvények jegyzékét, valamint minden, a határőrség tárgyában kelt régibb határozatokat, annak miként kijelenté bizonyosságául, hogy egyfelől a határőrségre összeírt székelyek előbbi állapota, valamint tisztviselőik hatósága törvényeken alapul; másfelől, hogy ha az országban, a régibb felsőbb rendeletekhez, melyek a törvényeket épségben hagyták, tartották volna magokat, a jelen zavarok nem fordultak volna elé. De a császárnő a leirat tervét helyben hagyván, úgy nyilatkozott, hogy szükségtelen BORNEMISZA-ra nézve nyomozást tenni; *a régibb törvények pedig, a székelyek jelen állapot jóra alkalmazhatók nem lévén, a haza közjává czélzó intézkedésnél akadályul nem szolgálhatnak.* A Buccow kívánatával megegyező értelemben készült kir. leirat dec. 2-án küldetett el a kormány-székhez.

Ugyanekkor ő felsége egy Erdélyből hozzá küldött gunyiratot közlött a korlátnokossággal, hadnagy MOBOENURAS levelével együtt, melyben ez a kászoni alkirálybíró a határőrség ügyében kiejtett némely szavaiért bevádolja. A fejedelemasszony megrendelte, hogy a kormányszék a gunyirat szerzőjének és terjesztőjének kinyomozásáról és kemény megbüntetéséről gondoskodják; a kászoni alkirálybíró pedig, ha még nem történt, vitesse fogva Szebenbe és fogassa perbe.

Erre a korlátnokosság ügy nyilatkozott, hogy Erdély legfőbb és ő felsége által is megerősített kiváltságai közzé tartozik, hogy-a felségsértést és a törvényben kifejezett más eseteket kivéve, bármely nemes ember, mielőtt rendes ítélő bírāja elé nem állíttatik, sem személyében, sem javaiban meg ne szoríttassék. Ennélfogva czélszerűbb lenne, hogy a kászoni alkirálybíró a helység lelkészével és MORGENOKAS hadnagygyal együtt Szebenbe hívassék, s ott ügy a vádló mint a vádlottak kihallgattatván, ha ez utóbbiak hibásoknak találatnának, megbüntetésükről a kormányszék gondoskodják.

E jelentéssel együtt tette meg észrevételét a korlátnokosság a kormányszék felterjesztésére, a határőrség felett ideiglenesen

gyakorlandó törvényhatóság iránt, melyet fentebb volt alkalmunk látni. A korlátnokság úgy nyilatkozott, hogy czélszerű volna a kormányzék intézkedésére legfelsőbb helyről semmit sem nyilvánítani, hanem a dolgot úgy hagyni, a mint a kormányzék elintézte, mindaddig, míg a határórség végkép megalakul, midőn több megfontolással lehetne a törvényhatóság iránt állandó rendszabályt alkotni.

A korlátnokság felterjesztésének harmadik tárgya a csíki, gyergyai és kászoni alsóbb hivatalnokoknak a kir. korlátnokságához már régebben érkezett felirata volt, melyben az említett hivatalnokok előadták, hogy kezdetben ugyan a székelyek közül többen rá hagyták magokat bíratni a katonaság elvállalására és eskü letételére, részint azon Ígéretnél fogva, hogy nemesi sőt kapnak, a tartományi hatóság alól kivétetnek, adójuk és peres ügyeik a katonaság által intéztetnek, részint azon fenyegetés következtében, hogy a kik a katonaságra készeknek nem nyilatkoznak, nagyobb fejadót fizetnek, sőt birtokaikat is elvesztik: a nagyobb rész azonban úgy nyilatkozott, hogy határórré lenni csak úgy hajlandó, ha régi szabadságaikat megadják, tisztjeiket közülök teszik s őket az ország határain kívül szolgálatra nem kényszerítik.

E jelentést azon hozzátétellel terjesztette fel a korlátnokság, miszerint a folytonos gyakorlat azt kívánja, hogy az ily felterjesztéseket előbb a kormányzékhez, s ha további panaszra ok marad fen, csak ezután juttassák fel a korlátnokság útján a felséghez. Miután e helyes szabály a jelen esetben el lőn mellőzve, az említett irományt a szükséges tárgyalás végett a kormányzékhez kellene visszaküldeni.

A korlátnokság említett felterjesztéseire 1763 jan. 6-dikán a felség azt válaszolta, hogy a nemesi szabadságot akkora bűnre, mint a fenforgó, nem terjesztheti ki; azonban nem ellenzi, hogy a Kászon fiú-széki alkirálybíróval, ha még nem fogatott be, az ajánlott szelídebb módon bánjanak. A mi a határórség felett gyakorlandó törvényhatóságot illeti, legyen az ideigle-

nesen a kormányzék felterjesztése szerint, a rendszeres elintézésre nézve a korlátnokság véleménye elváratván.

A három törvényhatóság felterjesztését illetőleg a császárnő ugyancsak 1763. jan. 6-ról úgy nyilatkozott, hogy a folyamodó három székely széknek a kormányzék adja tudtul, hogy ő felsége azon határozatánál, mely szerint a *határórséghez csak az önkényt ajánlkozók alkalmaztassanak*, változatlanul megmarad, mihezképest a folyamodóknak panaszra semmi okuk. E leirat egyszersmind a legfelsőbb akarat ellen vétőkre a már többször nyilvánított kegyvesztést és kemény büntetéseket ismétli.

Ugyancsak 1763 január 6-ról érkezett a kormányzékhez ő felségének egy leirata, melynek Szebenben magyarra fordított szövegében szóról-szóra ez áll: “Mi a már egyszer kiadott rendeleteinket, hogy senki is az új katonák közé, hanemha önként való jó kedvéből adná magát, be nem vétethetik, változatlanul megtartani akarjuk, és semmiképen nem is igyekeztünk, hogy ezen katonaság állapotjárói szabott rendeleteinkben valami változást megengedjünk.” Ezen rendelet sajtó útján közhírré tétetett.

Hogy e leirat a fejedelemasszonynak több rendbeli nyilatkozatával megegyezett, kétséget nem szenved; valamint igaz az is, hogy még több oly legfelsőbb nyilatkozat fordult elő, melyekkel az említett leiratot összeegyeztetni nem lehetett. Ezt az akkor divatozó politika elveivel még összeférhetőnek tartjuk; azt azonban felfogni nem tudjuk, mily okoktól vezéreltetve juttathatta a kormányzék a legtágasabb körben köztudomásra a fentebbi leiratot. Talán Buccow katonai felfogása lehetségesnek hitte, hogy az illetők a legfelsőbb nyilatkozatot magok részére kizsákmányolni elég bátrak nem lesznek, a kik pedig a szembeszökő következtelenség s annak következményei iránt tisztában voltak, megnyugvással tekintették Buccow balfogását.

Az említett engedelem következtében a nép közül többen fegyvereiket letették, majd ismét visszavették; egyszersmind több gúnyirat kerengett, melyekben a katonaság szerzői, pár-

tolói és előmozdítói ellen kemény kifejezések fordultak elő. A nép nagy része, egymást kölcsönösen bátorítva, a fegyvert letette, annyira, hogy utak mentében egész halmaz fegyvereket lehetett összerakva látni. LOSTEINER állítja, hogy mint tanuló Udvarhelyszékről Esztelnekre menvén, szekeresének több ily fegyverhalmazt kellett kikerülni.

Míg ezek a hivatalos felsőbb körökben több hivatalnoki buzgalommal mint kötelességérzettel és ildommal folytak, a sokképen sanyargatott országban a megyei élet sem maradt mozdulatlanul a társadalmi mozgalmak közepette (Nec vocem perdidit), bár hanyatlott erejének bágyadt jelenségei csaka súlyos helyzet jellemzésére szolgáltak.

Az önkény kisebb-nagyobb mérvben számtalan alakban mutatkozott; az országgyűlések szünetelése által az alkotmány fő életszervének működése megakadt, az önkényes utón létesített, némely tekintetben hasznos reform, t. i. a folytonos táblák folyamatban levő felállítását pedig a törvényhatósági rendszer meg volt csonkítva, bilincsbe verve, annyira hogy nem kicsinylőleg, hanem méltánylattal kell megemlítenünk, hogy ha nagyon gyéren találkozunk a közönséges sedriák, márkális gyűlések fellépésével, halk felszólalásaival, ezek helyett a nemesek és törvényhatósági hivatalnokok gyülekezetei azok, melyek a törvényes formások mellőztével juttatták nem egyszer legfelsőbb helyre őszinte panaszait.

A csíkiak nem elégedve meg a legfelsőbb helyre tett fölirattal, átírtak Udvarhely, Maros és Aranyos székhez, hogy az ő pártfogásokra küldjenek Bécsbe követeket. Az udvarhelyszéki sedria, — miként HALMÁGYI említi, — megígérte; Marosszék nem felelt semmit, de a levelet Aranyosszékhez átküldte, honnan azt a főtiszt Buccow tábornoknak beszolgáltatta. Ez csodálkozással vette. Doboka vármegye közönsége felírt a felségnek s a felirat másolatát elküldte a kormányzéknek is. Midőn ezen ügy a kormányzéken referáltatott, lőn mély hallgatás. A kormányzék mindenre tagadólág felelt, s hibául tette ki azt is,

hogy a megye rendei panaszukat előbb nem hozzá terjesztették. Belső-Szolnokvármegye is Doboka példáját követve, felirt a felséghez.

A csík-, gyergyó- és kászsónszéki nemesek és tisztviselők közgyűléséből kelt felirat élénken adta elő a katonásításnál elkövetett fogásokat, kilátásba helyezeti, de meg nem tartott ígéreteket, végbevitt kényszergetéseket, erőszakoskodásokat, a székely nemzet kiváltságain és jogain ejtett tetemes sérelmeket.

A feliratnak sajtáságos és a királynő egyéniségéhez nem ügyetlenül választott passusa volt az, melyben a szék lakói magokat mint általában igaz hitű róm. catholicusokat mutatják be, a katonásítást mint az igaz hit ellen elkövetett titkos megtámadást gyanúsítják, s egyszersmind rámutatnak, hogy az említett székek lakói a cath. vallásnak Erdélyben való terjesztésére mily alkalmas magkövül szolgálhatnak.

A folyamodókat, valamint általában a határórség miatt aggódókat kellemesen lepte meg az a hír, mely szerint a fejedelemszöny, valamely székelyföldön kívül lakó egyén tanácsával kívánván élni, Erdély egyik ítélő-mesterét, NEMES János-t hívta fel Bécsbe. NEMES azonban, mint megtudták, véleményével odajárult, miszerint a székelyek köteleztessenek a nekik ajánlt fegyvert elvállalni, katonai öltözetüket maguk kiállítani s ezen kívül eddigi adójukat is magok fizessék.

Azon felszólítás, melyet a Csík-Várdotfalván egybegyűlt esik-, gyergyó- és kászsónszéki alhivatalnokok 1763. jan. 13-án Udvarhelyszék rendéihez intéztek, a legvilágosabb képét adja az akkori állapotoknak.

Az említett hivatalnokok a legmélyebb megindulással adják elő abban, hogy 1762. június hóban, a nélkül, hogy ő felségének vagy legalább a főkormányshéknak rendeletét látni lehetett volna, székükben 500 frt büntetés terhe alatt jószág- és fejvesztéssel való fenyegetés mellett összeírás és katonamértékelés tétett, mi véghez menvén, külföldről katonatisztek s utóbb fegyverek hozattak, és végre hadi főkormányzó

b. BÜCCOW a megmért nép rendbe szedésére maga is megjelent. Mily véletlen dolgok történtek akkor, mindenki tudja, de még keservebb volt az, a mi ezután következett, midőn a fegyver letételére szabadság adatván s azt számosán letevén, vagy letenni akarván, a nép különféle kigondolt nyomorgatásokkal, rendkívüli sarczollással, veréssel, vasratétellel kényszerített a katonai esküt letenni.

Ebből mily fájdalmas és szívet kesergető dolgok származtak, — folytatja az átirat, — megtetszik abból, hogy jan. 11 -én a nemes fiú-székek altisztjei Várdotfalván a felsőbb rendeletek végrehajtására összegyűlvén, a fentírt módon fegyver felvételére kényszerített közönségtől irtóztatós fenyegetések közt gyilkos szándékkal fegyveresen körülvették, a nélkül, hogy egy is közülök menekülhetett volna. A megrémültek könyörgő levelekkel ottan levő alezredes CARATTÓ-HOZ folyamodtak, hogy oltalmukra sietne és a fellázadt népet lecsendesítené. El is jött két századossal és egy hadnagygyal, de mit cselekedett, mit nem, nem tudni, mert a szorongattak állapota még terhesebb lett, midőn halálfélelmek közt voltak kénytelenek az éjszakát szobában tölteni. A nép értelmesbjei tudtul adták nekik, hogy ha lehet, segítsenek magukon, mert nincs, a ki a fellázadt népet azon szándékában zabolázhassa, hogy őket a szobából kivonván, rendre mindnyájokat megöljék.

Végre csakugyan sikerült a lelkipásztorok által őket anynyira bírni, hogy helytelen kívánságaik teljesítésére szabadságuk lekötése mellett foglyaikat szabadon bocsássák, — miután szoros kötlevelet adtak és kezeseket állítottak. De őriztetésükért pénzt is kellett fizetniük. A fentebbi eseményeknél nem kevésbé szomorító, — folytatja az átirat, — hogy a kik a fentírt módon fegyvert voltak kénytelenek fogni, katona tisztjeiknek már is legkevésbé sem engedelmeskednek; a tömlöczöket, nemes emberek udvarait megtámadják, a nemeseket megverik, a jobbágyokat erőszakosan elővonván, nekik fegyvert adnak, 30—40 év előtt s azon innen kelt törvényes határozatokat, egymásközt

tett egységeket tetszésük szerint felfogatnak, s társaikat magok mellé vévén, szabad akaratjuk szerint executiót visznek véghez, nincs a ki őket megzabolázza, s már annyira mentek a dolgok, hogy két hét óta a fegyvert nem fogottak közül számosán kerülnek birtokukat. A nemességet üldözik, azt kiabálván, hogy a nemesség az ő árulóíjok, az oka a fegyver felvételének. Már nem is arról gondolkoznak, hogy valaha katonáskodjanak, hanem hogy mindent szabad tetszésök szerint cselekedjenek; mi okon, ha még tavaszig orvoslás nem történik, a rend teljes felfogatása s a II. Ulászló korabelihez hasonló siralmas végpusztulás fog következni. Mindezek eltávoztatására folyamodnak Udvarhelyszékhez, hogy a reájok is következhető nagy veszedelmet látva, annak orvoslása végett, — míg ideje van, — küldöttjük által egyenesen a felséghez járuljanak.

Ezen levél 1763. febr. 1-én olvastatván fel Udvarhelyszék törvényes gyűlésén, elhatározzák a rendek, hogy a nemes nemzetnek a felséges császár hiv. szolgálatára való fentartását és a *gonosznak eltávoztatását* egyesített könyörgéseikkel munkálni igyekezzenek.

A székgyűlés (universitas) a fentebbi felszólítás nyomán szerkesztett emlékiratának a korlátnokséghez leendő beszolgáltatására két követet küldött Bécsbe. A követek szóval is előadták, mily kedvetlenül esett küldőiknek, hogy egyenjogú honfitársaikat tőlük külön akarják választani és az oláhokkal együtt katonai törvényhatóság alá helyezni; kérték, hogy panaszaik világos és kimerítő előadására melléjük egy magyarul tudó ügynök (ágens) adassék. A korlátnokság annál is inkább, hogy a követek a határőrségbe felvettek közül valók voltak, (hihetően Bardocz fiú-székből, kikre a katonásítás ki volt terjesztve), a felséghez kérdést tett, nem kellene-e őket Erdélybe legott visszautasítani, mi ha nem talátnék szükségesnek, kihallgatásuk legezlszerűbben egy korlátnoksági titoknok előtt és jegyzőkönyvi felvétel mellett történhetnék. E véleményt a fejedelemasszony elfogadta, azon hozzáttétellel, hogy a határőr-

ségre senki erőszakoltatni nem fog; a székelyek azonban törvényellenes gyűléseket tartottak, és ezt a felség büntetlenül nem hagyhatja. Minthogy azonban a követeket minden igyekezet mellett sem lehetett megtalálni, a kihallgatás elmaradt s a fentebbi értelemben szerkesztett leirat a kormányzéknek küldetett le, Udvarhelyszéken leendő közzététele végett. A követek kétségen kívül vagy kapott intés, vagy önmegfontolás következtében czélszerűbbnek találták utat veszteni.

A csik-várdotfalvi kihágásokra és az ezek folytán kinevezett KÁLNOKI-bizottmányra czélt a kormányzéknek ez időben legfelsőbb helyre érkezett felirata is, melyben jelenti, hogy azon rendetlenségeknek, melyeket Csik-, Gyergyó- és Kászonszéken az összeírt határőrök a szék tisztviselői ellen elkövettek, kinyomozására egy bizottmányt nevezett ki, mely mindent rendbe hozott.

Ugyanakkor érkezett Csíkszékből Bécsbe a szék főjegyzője LÁZÁR IMRE. LÁZÁR-í Csik-, Gyergyó- és Kászonszék nemesei közegyetértéssel és közközltségen azért küldték fel, hogy földiének ismert nyomorúságairól ő felségét személyesen értesítse. A küldött a korlátnoksnál jelentkezett s kinyilatkoztatta, hogy miután panasa Erdélyben orvoslást nem nyert, ő felségéhez a fejedelemasszonyhoz akar folyamodni.

A korlátnokság a főkormányzék közelebb említett feliratára, valamint LÁZÁR IMRÉ-re vonatkozólag is, február 20-án tette meg legfelsőbb helyre felterjesztését. A felíratra úgy nyilatkozott, miszerint a benne felhozottak BOROS TAMÁS alkirálybírónak a korlátnokságához intézett felterjesztésével nem egyeznek. A kormányzék ugyanis azt állítja, hogy a polgári tisztviselőknek a nem határőrszékelyeken gyakorolt hatósága oka a békétlenségnek, holott azon nyilatkozat szerint, melyet, miként BOROS TAMÁS állítja, a határőrök nevében a szék (hihetően Udvarhelyszék) gyűlésére küldött követek tettek, a békétlenség oka ép abban fekszik, hogy a határőrök a tisztviselők ravaszságának és csábításainak tulajdonítják, hogy katonaságra kötelezték

magokat. Továbbá a kormányzék azt nyilvánította, hogy a KÁLNOKI-bizottmány mindent rendbe hozott s kinek-kinek a magáét visszaadta, holott BOROS iratából az tetszik ki, hogy az erőszakoskodások megszűntek ugyan, azonban többeknek most sincs hova fejőket lehajtaniok.

A korlátnokság a fentebbi ellenmondásokból, valamint azon körülményből, hogy a kormányzék tudósításához a hely szí- nére küldött bizottmány jelentését nem mellékelte, a tények szándékos elpalástolására következtetett s egyszersmind úgy vélekedett, hogy a kormányzék jelentésére nem szükség vála- szolni, hanem úgy a kormányzék, valamint a folyamodó LÁZÁR IMRE jelentését SISKOVITCH altábornagynak kell átadni.

Az említett tábornok, jóllehet elküldésével még késtek, az uralkodás által már akkor arra látszék kiszemelve, hogy szükség esetében, a határőrség felállítása körül előállott nehézségek elhárítására, Erdélybe menjen.

A korlátnokság felterjesztése szerint a tábornok megbí- zandó lett volna, hogy a kormányzék tudósításának alaposságát vagy alaptalanságát a helyszínen megvizsgálja.

A korlátnokság ezen felterjesztésére febr. 27. ő felsége azt felelte, hogy a régibb leiratok után, arra a mit a korlátnokság akar, szükség nincs. A feljött nemes embert, (LÁZÁR IMRÉ-í) miután ő csak a maga személyében jött, magánosan kell ki- hallgatni. Azonban LÁZÁR IMRE á korlátnok által kihallgattat- ván, úgy nyilatkozott, hogy ő úgy a maga, mint a csík-, gyer- gyó- és kászonszéki nemesek nevében, azon sérelmek előadása végett jött, melyek az említett székekben múlt év júniusa óta történtek és ellenkezőleg a kormányzék feljelentésével mind- eddig nem orvosoltattak; minek bővebb bizonyosságul kész kérelmét írásban és okmányokkal támogatva beadni. Ez meg- történnén és ő felségének felterjesztetvén, onnan mártius 23-ról az a rendelet érkezett, hogy a folyamodás okmányaival együtt a főhaditanácsal és a kormányzékkel közöltessék, ez utol- sónak meghagyatván, hogy a sérelmeket legott orvosolja; egy-

szersmind Lázár-nak tudtul adassék, hogy ő felsége a sérelmeket megvizsgálattja s teendő határozatát a folyamodó nyugton várja be; e közben pedig a korlátnokság Lázár-ra legyen ügyelettel.

Úgy látszik, hogy LÁZÁR Imré-ben a székelyek sérelmeik erélyes ügynökére találtak. Ő ugyanis, miután tapasztalta, hogy követi minőségét felsőbb helyen is elismerték, azt követelte, hogy a válasz, mely panaszaira legfelsőbb helyről leérkezett, neki hiteles másolatban adassék ki. A korlátnokság úgy vélekedett, hogy a kívánat nem szokatlan és a korlátnokságnak 1695. adott utasításon alapszik. A felség azonban a közlést kerekén megtagadta.

Az említett legfelsőbb intézkedések közben a székelyföldi mozgalmakról kormányzékeni elnök és főhadi parancsnok b. Buccow-tól tudósítás érkezett, melyben már terjedelmesebben jelenti, hogy a több helyen történt és szántszándékosan szított zavarások alapokainak kinyomozása végett gr. KÁLNOKI ANTAL elnöklete alatt, alezredes ERNST, gr. NEMES JÁNOS, és egy fő hadbíró személyében bizottmányt nevezett ki, mely munkálattát Háromszéken megkezdvén, főkirálybíró gr. MIKES erélyes közreműködése által mindent rendbe hozott, ellenben a határörök Várdotfalván az összeült tisztviselőket körülvették s addig nem akarták elbocsátani, míg a kormányzékhez benyújtott kérésükhez hozzá nem járultak; minél fogva az említett bizottmány ez esemény megvizsgálására és a tisztviselőktől kiereszakolt biztoeitáB megsemmisítésére Csíkba küldetett. Miután a bizottmány, — folytatja a tábornok, — munkáját bevégzi, körülményes tudósítását meg fogja tenni.

B. Buccow-nak e jelentését a császárnő apr. 11-ről azon nyilatkozat mellett közölte a korlátnoksággal, hogy a kormányzék, mint b. Buccow jelentéséből kitetszik, a csíki és háromszékeni támadásra nézve teljesen a felség rendelete szerint és általában okos mérséklettel viselte magát, ennél fogva a korlátnokság a kormányzékot megdicsérvén utasítsa oda, hogy

ígérete szerint általános tudósítását a bizottmány eljárása után tegye meg. Egyszersmind LÁZÁR IMRE megbízó levelét a kormányshékhez rendelte megküldetni, oly czállal, hogy a bizottmány a dolognak annál inkább nyomára jöhessen.

Ezen felsőbb ren-delet értelmében terjesztette fel a leirat tervét az udv. korlátnok, kifejtette azonban, hogy a kormányshéki elnök azzal, hogy felterjesztésével a korlátnok-ságot el-mel-lözte, a LIPÓT császártól adott utasítás 7-ik pontját és az 1760-ik évi jul. 25-iki legfelsőbb ren-deletet megsértette, hogy továbbá az említett bizottságba kinevezett gróf NEMES ily megbízásra igen fiatal, csekély ítélőtehetségű ember, kihez illetlen és aljas magaviseleté miatt bizalommal senki nem viseltethetik; végre, hogy b. Buccow tudósításában magával jó ellenkezésbe, azt mondván, hogy nem a Csíkban előforduló eset adott alkalmat a bizottmány kinevezésére, mely már annakelőtte Háromszéken működött: holott azon jelentésből, melyet a tábornok és kormányshék febr. 11-ről a korlátnok-sághoz tett, világosan az jó ki, hogy miután a kormányshék a fentemlített eseményről érte-sült, küldötte ki a bizottmányt.

E megjegyzésre a császárnő ápr. 28-án válaszul adta, hogy a leiratból a régibb és újabb kormányshéki utasításra való hivatkozást el kell hagyni, gr. NEMESÉ illetőleg pedig a korlát-nok-ságnak akkor kellett volna nyilatkozni, mikor a bizottmány kinevezéséről hirt vett; jelenleg a megváltoztatásnak nincs helye.

Két nappal ezután a korlátnokhoz legfelsőbb leirat érke-zett, mely értésül adta, hogy miután a határórség felállítása Erdélyben semmikép sem halad előre, a felség elhatározta ez intézmányt más utón okvetetlen életbe léptetni. E czélből a kormányshéket s különösen kormányshéki tanácsos és országos elnök gr. LÁZÁR JÁNOS-I, valamint BETHLEN MIKLÓS-t és altá-bornagy Siskovics-ot, ki már Erdélyben mulat, mint biztosokat felhatalmazza, hogy mielőbb kimerítő tervet készítsenek, miként lehetne a határórséget felállítani, és annak állandó szerkezetet

adni, mire nézve ő felsége változatlan nézete most is az, hogy annak felállításában minden erőszak elkerültessek. Meghagyott továbbá, hogy a korlátnokság közölje a fentebbieket a kormányzókkal leirat útján.

Úgy látszik, hogy Siskovich-nak előbb külön küldetés volt szánya. Ő ugyanis már a bizottmány kinevezése előtt Szebenbe érkezett s onnan útját Háromszék felé vevén, mint mondók, betegsége miatt volt kénytelen Szebenbe visszatérni.

Hogy a köznép nyomorai közepeit mennyire hajlandó a legcsekélyebb körülményt is a maga javára magyarázni, bizonyítja az a kedvező jelenségkép fogadott s hamar elterjedt hír, hogy SISKOVICH, útjából visszatérve, Szeben külvárosában azért választotta lakását, hogy a panaszló vagy bármi okból őt felkeresni kívánó székelyek hozzá annál könnyebben járulhassanak; holott ellenkezőleg épen annyira hihető, hogy a kir. biztos betegségét csak ürügyül használta, hogy magát a székelyföldtől távol tartsa.

A székelyek megfosztva ekként amaz előnytől, hogy súlyos helyzetüket a kir. biztos szemei előtt közvetlenül feltárják, ismét a tollhoz folyamodtak.

Csík- és Háromszék egyházhelyi nemesei írásban terjesztették fel a kir. biztoshoz kebelrázó bajaikat. Ebben a legérzékenyebb panaszok közt sorolták elő szenvedett sérelmeiket s esedezve kérték a kir. biztost, hogy ő felségének nyomtatásban kiadott és általunk előbb említett rendelete következtében, míg ő felségétől kedvezőbb új leiratot nem kapnak, fegyvereiket letehessek s testvéreiktől, Udvarhely-, Aranyos- és Marosszék lakóitól, kikkel mindig közös kiváltságaik és törvényeik voltak, el ne szakasztassanak. Egyszersmind kijelentették, hogy ha ezzel a kir. biztos őket meg nem vigasztalhatná, panaszaikkal újabban ő felsége királyi székéhez fognak járulni.

Mennyire sürgető volt a katonásítást az eddigiektől más kezekre bízni s a Lázár-bizottmányt kinevezni, csakhamar újabb bizonyítékok kétségkívülivé tették.

A kormányzék ugyanis máj. 10-ről az általa kinevezett KÁLNOKI-bizottnánynak egy jelentését küldötte fel, melyben ez tudtul adta, hogy a határórség végett összeírt székegység nagy része fegyverét letevéen, karókra kötött kaszákkal, fejszékkel és csépekkkel fegyverkezve, részint az erdökre távozott, részint otthonn maradt ugyan, de tisztjeinek ellenszegül, az őrizetet a megszököttek helyett vonakodik tenni s a határokat csak az általa tett feltételek mellett akarja őrizni; hogy a huszár határőrök által elrabolt holmik még nem adattak vissza, s némely gyalog határőrök, kik közelebből bizonyos marhákat visszaadtak, azokat ismét elhajtották, hogy továbbá a tisztviselők és a nemesség a legnagyobb rettegésben vannak; végül jelenti a kormányzék, hogy a többször említett bizottnánynem bizalmat, hanem bizodalmatlanságot költött fel a népnél.

Ily körülmények közt a korlátnokság azt tanácsolta a felségnek, hogy a KÁLNOKI-bizottnányt legott visszahívatván, az ő felsége által közelebből kinevezett biztosokat utasítsa arra, hogy haladék nélkül a székel székebbe menjenek, a népet lakhelyökre való visszamenetelre bírják, a kivándorlás meggátolásáról és a határok őrzéséről az erdélyi hadi parancsnoksággal és kormányzékkel egyetértőleg gondoskodjanak. Azokkal, kik mint bujtogatók elfogattak, belátása szerint bánják a bizottnáság, de azokat, kik mint bujtogatók akár az egyházi, akár a világi rendből újból feljelentetnek, nyugodni hagyják, mindaddig, míg a rend helyre nem áll.

A korlátnokságnak e nézetét a felség is lényegileg helyben hagyta, s a rendelet e szerint kiadva máj. 21-én futár által küldetett el a kormányzékhez.

A rendeletben a fejedelemasszony kinyilatkoztatta, hogy az egyetemes birodalom jóllétére fordított gondjai közt figyelme eleitől fogva szeretett erdélyi fejedelemsége irányában oda volt intézve, hogy ne csak a ragályos betegségtől, a mennyire emberi gondoskodás teheti, megoltalmaztassék, hanem belső nyugalma is biztosíttassék. A fentebbi cél elérése végett elhatározta,

hogy Erdélyben is a különböző helyfekvések és körülményekhez képest nemzeti vagy határkatonaságot állítson, melynek kötelességében álljon, hogy nemcsak a hegyszorosokat és a hegyek közt található árutakat és ösvényeket czélszerűen őrizze, s ez által amaz irtózatos nyavalya elharapózását és a csempészeket meggátolja, hanem, ha a szükség úgy kívánja, szolgálatát az összes birodalom megvédésére is kiterjeszse. Ezen szolgálatra ő felsége a fejedelemség más lakosai mellett a székely nemzetet is, mely a régibb időkben folytatott háborúban magának nem közönséges hírnevet szerzett, igen alkalmasnak tartja. Az országos és helyhatósági törvények is ezt rendelik, melyek szerint különböző időkben és különböző kormányformák közt a célba vett intézmény helyes módszere mindig el lőn találva. Ezek előre bocsátása után a kormányzéseknek kötelességévé tétetett, hogy ő felsége akarátát gr. LÁZÁR JÁNOS-eal, gr. BETHLEN MIKLÓS-eal és altábornagy b. SISKOVICH JÓZSEF-fel, mint kinevezett kir. biztosokkal közölje, Csík-, Három- és Bardoczszéket pedig a legfelsőbb intézkedés teljesítésére utasítsa.

E leiratban meg lőn rendelve az is, hogy a bizottmány, egyetértve a hadparancsnoksággal és kormányzékkel, a leghatályosabb módot kövesse a kivándorlás meggátolására. Az a körülmény, hogy már 278 család hagyta el szülőtte földjét, mint nagyon aggasztó jelenség van főlemlítve.

Midőn ezek szerint Bécsben az erdélyi állapotokról helyesebb felfogás kezdett alakulni, a Beccow szeszélye után hajlongó erdélyi kormányzék ravasz visszaugrása által a felséget ismét bizonytalanságba ejtette. A kormányzékktől ugyanis a korlát-noksághoz egy felirat érkezett, melyben jelenti a kormányzék, hogy a nép lecsendesítésére gróf BETHLEN MIKLÓS-t a székelyszékekbe küldötte, ki a békétleneket azon biztatással, hogy sérelmeikre a legigazságosabb határozat mielőbb le fog érkezni, lecsendesítette.

Ezen tudósítást a korlát-nokság azzal a nyilatkozattal terjesztette fel a felséghez, hogy a kormányzék óvatos előrelátása

dicséretet érdemel ugyan, de a kormányzékot egyszerűen az előbbi, május 21-én leküldött rendelet megtartására kell ismét utasítani. Egyszersmind pedig a székelyek sérelmei közlése mellett a kinevezett bizottnáynak meg kell rendelni, hogy készítenő tervét mielőbb felküldje, mert a népet sorsa iránt hosszasan bizonytalanságban tartani nem tanácsos.

Úgy látszik azonban, hogy a császárnő a kormányzék utóbbi tudósításából ismét reményt merített, hogy az ügyek nem állanak a székelyföldön oly rosszul, mint maga is már hinni kezdé: mert a korlátnokság méltánylásában, melylyel a kormányzék óvatossága iránt viseltetett, osztozott ugyan, de másfelől legfelsőbb akaratát abban nyilvánította, hogy a székelyeknek a határország körüli sérelmeit nem kell a kormányzékkel közölni, hanem nyugton hagyni, míg a határország ügye el lesz igazítva. Ha kihágások történnek, — folytatja a legfelsőbb leirat, — azok a kormányzéknek jelentessenek fel megvizsgálás és illő megbüntetés végett. A kormányzék tegeye továbbá a népnek szoros kötelességévé, hogy addig, míg a legfensőbb határozás megtörténik, magát csendesén viselje, egyébiránt függjön minden a LAzÁit-féle bizottnáyn felterjesztésétől.

Ez utóbbi nyilatkozatból is világos, hogy a központi bécsi kormánynak változatlan eszméje a határország minden áron való felállítása volt, s minden egyéb nyilatkozatai és lépései, úgy a mint czélszerűnek látszott, azon szándék most elfátyolozására, majd leleplezésére voltak intézve. S épen ezért nem kételkedett az uralkodás, valahányszor a felsőbb szándékra nézve kívánatosnak látta, a korlátnokság által indítványozott eljárásnak épen ott élet venni, a hol az helyesebb intézkedéssé nőhetne volna ki magát.

A mi egyébiránt a korlátnokság felterjesztéseit eleitől fogva illeti, a valódi alkotmányosság és törvényesség kellékeit, fájdalom, azokban is hiába keressük. A módok és eszközök felajánlásában pedig a korlátnokság előnye csak abban állt, hogy a cél kivitelére enyhébb és ép ezért czélszerűbb eszközöket aján-

lott. A korlátnokság legfelsőbb helyre tett nyilatkozataiban a hazai törvényekhez való ragaszkodás helyett gyakran a féltékenységnek azon nyomaira találunk, mely az említett hivatal és a kormányzék, valamint különösebben a korlátnok és Buccow közt létezett. Ez állapot a tiszturalmi (bureaucratiai) rendszer mellett gyakran fordul elő s szolgál annak kihágásai mérséklésére, a nélkül azonban, hogy azt az illetőknek legkevesébbé is érdemül tulajdoníthatnék.

Az a változás is, melyet olvasóink ezután észlelni fognak, a múltnál még szomorítóbb azon látványban fog csupán visszatükröződni, hogy a haza előkelő, vagyonos és miveit fiai, a körülmények több ismeretével és több ügyességgel, de épen annyi törvénytelenséggel s még több szigorral és kitartással létesíték azt, a minek kivitelében az idegenek, leginkább katonák, szigorát és kitartását a körülmények nem ismerése és csekély ügyességük cserben hagyta. Mert kik voltak a legfelsőbb helyről a közbejött bonyodalmak kibontására és a nehéz feladat végrehajtására kinevezett bizottmányi tagok? Ezen bizottmány mind a három tagja magyar születésű volt.

Gr. LÁZÁR JÁNOS, a fényes Szárhegyi LÁZÁR-nemzetségből régebben kiszakadt Gyalakuti LÁZÁR családból, Erdély azon kori legeszesebb és tudományosan is legmíveltebb férfiai egyike volt. Honi tanulmányai gyarapítása végett külföldön hosszabban tartózkodott, s ez idő alatt a marburgi egyetemen a híres WOLF KERESZTÉLY-nek kedvelt tanítványa volt. Hazájába visszatérvén, a hivatali fokozatokon való felemelkedését és különféle kitüntetések, melyek a fiatal főurat egymásután érték, egy kellemtlen esemény csak rövid időre szakította félbe, midőn 1738 tavaszán, a RÁKÓCZY FERENCZ fiával JÓZSEF-fel való állítólagos összeköttetés miatt több erdélyi főúrral együtt elfogattott, de ártatlanságuk kivilágolván 9 havi fogság után a többiekkel együtt elbocsáttatott s egyszersmind királyi táblai ülnöki hivatalát is visszanyerte. 1746-ban kir. táblai elnök és főkormányzékéi tanácsos, 1749-ben országos elnök lett, s később

az országgyűlésen a fő kormányzóságra legtöbb szavazatot nyert. E közben 1742-ben az ország rendei, 1749-ben pedig a székelek küldötték követjökül Bécsbe.

Ily múltja volt gróf és GYALAKUTI L. B. LÁZÁR JÁNOS-nak, midőn a császárhoz parancsára a határórség felállítására kirendelt bizottság elnökévé nevezetett, melynek vezérszelleme az egész végrehajtás alatt ő volt.

A bizottság másik tagja gr. BETHLEN MIKLÓS a Bethleni BETHLEN nemzetség tagja, udv. korbátnok BETHLEN GÁBOR testvére, kormányzékai tanácsos s egyszersmind tartományi főbirtos volt. A harmadik tag magyarországi Ontopai b. SISKOVICH JÓZSEF, a császári hadseregben altábornagyi rangban állott s a poroszok elleni hadjáratban jelentékeny nevet vívott ki magának.

HALMÁGYI ISTVÁN fő kormányzékai titkár, ki mint tollvivő járult a bizottsághoz, az ország egyik legjelentékenyebb nemes nemzetségéhez tartozott; kitűnő észtehetséggel s alapos műveltséggel bírt. Miként érdekes naplójából kitetszik, ő nem csak az ország viszonyairól, hanem hatalmasairól is igen józanon, helyesen ítélte: de csodálkozhatni-é azon, hogy ő sem tudott fölül emelkedni a függetenség színvonalán, mely a nála magasabban állókra is oly nyomasztólag hatott.

A sokképen nyomorgatott székelység sorsának jobbra fordulása iránt csak mulékony reményt keltett egy másik közbejött esemény.

A határórség felállításának fenakadt folyama, az ezen ügyben elkövetett s napról napra világosságra jött balfogások, úgy látszik, legfelsőbb helyen is káros hatással voltak Buccow eddig oly magosán álló hírnevére, s szokás szerint egyszersmind mozgásba hozták ellenségeit, kik nem csak Erdélyben nagy számmal voltak, de a bécsi magasabb körökben, különösen a magyar főurak közt, sem hiányzottak. A vitéz tábornok fenhéjázása, kijöhetetlen természete, tapintatlansága mellett szóba hozattak olyan dolgok is, melyek

az erdélyi határórséggel, valamint általában a főkormányzék elnöki teendőkkel kevés összefüggésben állottak, azonban a fejedelemasszonynál a vádak mérlegében nem csekélyebb súlylyal bírtak. A tábornok ugyanis nyilatkozataiban és életmódjában a szabad szelleműt, a vallástalant játszotta, sőt a legszigorúbb bójtnapokat sem tartotta meg.

Buccow attól kezdett tartani, hogy állása fenn meg van ingatva s a lehető kellemetlenségek megelőzése végett Bécsbe kéredzett. A szabadságot megnyerte nem csak maga, hanem bajtársa BBUCKENTHAL részére is, kitől a kormány az erdélyi viszonyok iránt érdekes felvilágosításokat várt. A legfelsőbb leiratban, mely a felmehetés iránt a kormányzékhez május hóban érkezett, a felmenetel indokául az hozatott fel, hogy Buccow és BRUCKENTHAL az adórendszer ügyében felmenetelre engedelmet kértek. Midőn a leirat a kormányzék ülésében felolvastatott, BBUCKENTHAL tagadta, hogy engedelmet kért volna, de Buccow elismerte, egyszersmind pedig nyílt szíve szokott hánytorgatásával hozzá tette, hogy, a mint hallja, helyébe már más parancsnokot neveztek ki, de mégis reményű, hogy vissza jó.

Buccow ezen nyilatkozata a több felől szivárgó hírt, hogy a kegyencz állása meg van ingatva, még inkább megerősítette.

Buccow távollétében a főkormányzék elnökségével legfelsőbb helyről a róm. catholicus, vagyis a divatos címzés szerint, erdélyi püspök BAJTAI JÓZSEF bízott meg.

E főpapnak sem kis része volt a székelyek nyomorgatásában, ki annak előmozdítására a csíki cath. papságot körlevele által szólította fel; azonban elég ravasz volt papjait figyelmeztetni, hogy szelíd és békés eszközökkel, ne csalárdsággal s hazugsággal éljenek, hogy a kik az ő tanácsukra lesznek katonákká, ezt mintegy önkénytesen láttassanak cselekedni.

A mi Buccow-ot illeti, daczára az ellenkező híreknek, Bécsben csekély fáradtsággal és gyorsan megsemmisítette az ellene legfelsőbb helyre felhatott vádakát, s BRUCKENTHAL-al együtt a

kormányzékától és a LÁZÁR-féle bizottságtól érkezett felterjesztések felülvizsgálata által a határórség, valamint Erdély egyetemes ügyeiben több befolyást gyakorolt, mintha az országban maradt volna, sőt könnyen megeshetik, hogy a számtalan költött hírek ellenére felmenetelők is a fentebbi indokon alapulta

Fenn mulatása alatt a tábornok a határórség felállításával kapcsolatban levő azon kellemes jelentéssel is megörvendeztette a legfelsőbb kormányt, hogy az új adórendszer a folyamatban levő évben 1,255.634 frt. és 16 kr adójövedelmet helyez biztos kilátásba. Ezen emelkedés körül-belől egy negyeddel volt több, mint a mennyit a régibb rendes évi adójövedelem tett.

A május 21-ről érkezett és fentebb látható legfelsőbb rendelet következtében, a kinevezett bizottság, gr. LÁZÁR JÁNOS elnöklete alatt, 1763. június 1-én ülést tartván, legelső feliratában ő felségét arról értesítte, hogy a háromszéki nép, miként ezt ő felsége a kormányzék felterjesztéséből is láthatta, a csíkiakkal együtt mozogni kezdett, de a bizottság egyik tagja gr. BETHLEN MIKLÓS felszólítása 8 ő felsége nyílt parancsának felolvasása után, a kir. leirat ígért megérkezése reményében, lecsendesedett. Hihető, hogy a csíki és gyergyai nép is a kormányzék hasonló intézkedése következtében ugyan azt teendő, annál is inkább, mivel ezen törvényhatóságok tisztviselőitől újabb mozgalmak iránt semmi tudósítás nem érkezett. Azonban attól lehet tartani, hogy a nép, mely a felség legfelsőbb leiratát várja, miután a kiment biztosok ezt neki előadni nem képesek, sorsa iránt kétségbe fog esni. Azért a közbejött körülmények miatt helyesnek tartaná a bizottság, — a kormányzék ítélete is oda járulván, — hogy addig, míg a megrendelt tervet kidolgozza s míg ezen terv ő felsége által megerősítette visszaküldetik, útját a székekbe elhalaszsa, hacsak idő közben a közbiztonság egyebet nem javasolná.

A határok őrzésére és kivándorlások meggátlására nézve a bizottság úgy intézkedett, hogy az örködés ott, hol a határőrkatonaság hiányzik, ideiglenesen a parasztokból felállított és

az egészségre felügyelő bizottságnak alárendelendő plájások által eszközöltessék. Gr. BETHLEN MIKLÓS azt is kijelentette, — folytatja a bizottság, — hogy az említett székekben a nagy számmal elhelyezett katonaság számos panaszra ad okot. A bizottság ennél fogva a hadi parancsnoksággal egyetértőleg nyí intézkedett, hogy Háromszéken, valamint Csíkban, a rendes katonaság az adózó népre igazságosan osztassák fel, az OKELI lovas ezred két százada Csík-Szeredában, az ifjabb modenai herczeg lovas ezredének egy százada Háromszéken hagyassák, a lovasság azon része, mely LAUDON- és HALLER-ezredből való, rendeltessék vissza, végül pedig az ÁLTHÄN-ezredből két század, a GOTHAI-ból egy lovas század Udvarhelyszékben helyeztessék el, s arra is ügyelet legyen, hogy Háromszéken és Csíkban a fegyvert fogott székelyekhez katona ne szállásoltassék.

A bizottságnak a kormányzék útján felküldött ezen jelentését a korlátnokság helyeselvén, azon hozzátétellel terjesztette fel a felséghez, hogy a bizottság hatalmaztassék fel szükség esetében újból is közhírré tenni, hogy a határőrségre senki sem fog kényszeríttetni.

A császárnő a korlátnokság véleményét egyébiránt helyeselte, de a fentebb említett közhírré tétel ismétlését szükségte-
lennek tartotta.

Pár nappal azután a császárnő több melléklet kíséretében, — melyekben lázadás nyomait hitte felfedezhetni, — saját kezű iratot (Handbilet) küldött le a korlátnokhoz, s abban tudatta, miszerint értésére esett, hogy Udvarhelyszéken még febr. hóban tartott tanácskozmányban az altisztek és több összegyűlt szabad székely esküvel kötelezték magukat, hogy az igazságszolgáltatás körül tett újabb javításokat, különösen a folytonos táblák felállítását, semmikép meg nem engedik; nem különben, hogy a szövetkezéshez alkirálybíró BORSA (hihetően BOROS vagy BORS) és ülnök VÁRADI is hozzájárultak, és más ülnököket is elcsábítani igyekeztek. Rendeli tehát, hogy úgy BORSA, mint a többi bujtogatók legott fogattassanak be s vettes-

senek közkereset alá, ellen nem állván a nemesi kiváltság, miután itt felségsértésről van szó. Nem kevesebb kedvetlenségét fejezte ki a felség a felett, hogy Háromszéken azok is, kik a fegyvert felvették, még mind nem szűntek meg annak visszaadásával, jóllehet a nép BETHLEN-nek nem csak azt ígérte, hogy csendesen marad, hanem a fegyvert is megtartja a felsőbb határozat leérkezéséig. Az adott szónak ily meghazudtolása, — folytatja a királynő, — a legkeményebb büntetésre méltó. A mellékletből továbbá, melynek eredetije ERNST alezredesnél van, kitetszik, mily rossz szándékú iratok által igyekeznek némelyek a népet a katonaságtól elidegeníteni s különösen hogy egy kézdiszéki lelkész mily bűnös kifejezéssel élt a katonák ellen. Miután ezt sem lehet eltérni, a korlátnokság rendelje meg a kormányzásoknak, hogy azokat, kik ily bűnös iratokat aláírtak, azonnal elfogassa, azon bűnrészeseket pedig, kik nincsenek aláírva, kinyomoztassa, valamint az említett lelkész törvény elébe állítása iránt az illető törvényhatósággal érintkezzék. Az udvarhelyszéki állítólagos bűnös gyülekezet legnagyobb hihetőséggel az volt, melyről fentebb emlékeztünk. Ezen legfelsőbb intézkedésekben a Becsben mulató Buccow és BRUCKENTHAL keze aligha könyökig benne nem volt.

A korlátnokság nem tartotta tanácsosnak a jelen körülmények között, hogy a vádlottak lakásuk helyén fogattassanak be, minthogy a nemesi kiváltság ellen súlyos gyanú vagy bizonyulás előtt ezen elfogatások kedvetlen következményeket vonhatnának maguk után s a Csikban és Háromszéken már is lábra kapott kivándorlást segítenék elé; minél fogva célszerűbbnek ítélte a vádlottakat Szebenbe rendelni, ott ellenök nyomozást tenni, s őket, ha vétkeseknek találatnak, letartóztatni. Továbbá, miután ezen összeesküvés február óta nem maradhatott titokban, a korlátnokság úgy a feladót, mint a kormányzékot, hosszas mulasztásukért feleletre vonandónak véleményezte.

A felség azonban a korlátnokság véleményére nem hajol-

ván, a rendelet az előbbi értelemben lőn a kormányzékhez megtevé; de a kormányzék úgy nyilatkozott, hogy már régebben a legtöbb rendetlenség azok erőltetéséből támadt, kik az elfogadott fegyvert ismét letenni kívánják. Attól lehet tehát tartani, hogy ha azok, kik BETHLEN benjárta után tették le a fegyvert, annak felvételére kényszerítetnek, azok is, kik azt régebb tették le, félelemben és nyugtalanságba esnek. Továbbá a háromszéki fegyvert fogott lakosok, sem egyetemesen, sem küldöttjeik által nem nyilatkoztak, hanem csak azok ígérték BETHLEN-nek, hogy a fegyvert megtartják, a kik önkényt hozzámentek, kiknek nyilatkozatai a többiekét annál kevésbbé kötelezik, mert a BETHLEN által ígért legfelsőbb leirat máig sem érkezett meg. Végül azoknak, kik a fegyvert letették, száma kevesebb, mintsem miattuk a széket újabb nyugtalanság veszélyének kitenni tanácsos volna.

A kormányzék ezeknél fogva elégségesnek tartotta, hogy mellőzve a rendelet közhírré tételét, a háromszéki és csiki hivatalnokokat oda utasítsa, hogy a népet az elfogadott fegyver megtartására és csendes magviseletre intsék.

E feljelentésre a fejedelemasszony is előbbi rendeletétől a fegyvert letevőket illetőleg elállott.

Ugyanekkor érkezett fel a kormányzéknek a fentebb már említett LÁZÁR IMRE panaszja tárgyában tett feljelentése, mely szerint a panaszt mellőztetni kérte, miután az a polgári hivatalnokok és katonatisztek tudósításával ellenkezik, a kormányzéknek a sérelmek orvoslására intézett rendeletét nem említi s egyébiránt is a sérelmek felette kevés kivétellel már el vannak enyésztetve.

A korlátnokság azonban LÁZÁR IMRE panaszát bővebb megvizsgálás végett a határőrség felállítására kinevezett bizottsághoz kívánta áttétetni, annál is inkább, minthogy a kormányzék feljelentéséhez a polgári hivatalnokok és katonatisztek tudósítása mellékelve nincs; a korlátnoksághoz tett tudósításból pedig az jó ki, hogy a jelentéstételkor a tanácsnokok nagyobb

része a tárgy bővebb megvizsgálását tartotta szükségesnek; végre BETHLEN MIKLÓS tudósításából világos, — folytatja a korlátnokság, — bogy a sérelmek elenyésztetve még koránt sincsenek. E véleményhez aug. 26-án a felség is hozzájárult.

Nem sokára felérkezett a kormányzék azon feljelentése, melyet a körirat alakjában szétküldött s mint fentebb láttuk, a felség által nyomozás végett leadott lázító okmányok tárgyában tett. Ebből kiviláglott, hogy az egyik iromány aláírói KORÉH JÓZSEF, JÁKÓ SÁMUEL és IZSÁK FERENCZ megidézttetvén eskü mellett bevallották, hogy a fentebb említett egyik köriratot ők szerkesztették; a más két irományról azonban semmit sem tudnak. A kormányzék úgy nyilatkozott, hogy miután a két utolsó irat tartalma vétkesebb s a vádlottaknak mentségökre szolgál, hogy idézttetve önkényt megjelentek, őket kezesség mellett szabadon lehet bocsátani; a kérdéses más két iratra nézve, — folytatja a kormányzék, — a tisztviselők által a nyomozás foly, mely ha hasonlólag nem végződnek a vádlottak terheltecsövel, úgy azok mindenesetre az ő felsége kegyelmére lennének méltók. Mivel továbbá azon irományok, melyeket alezredes ERNST ő felsége előtt eredetieknek állított, bővebb vizsgálat után másolatoknak valósultak, szükségesnek ítélte a kormányzék az alezredest az eredeti beadására szorítani.

A korlátnokság a kormányzék ezen véleményéhez járulván, a vádlottak bővebb mentségére még felhozta, hogy a gyűlést nem szándékosan hívták össze, hanem alezredes ERNST által házaikban felkerestetvén, félelemből gyűltek másutt össze 8 az iromány szétküldésében főczéljok az volt, hogy sérelmeik kinyomoztassanak. Ez annál hihetőbb, mivel az összegyűlt nép semmi kihágást nem tett, mihelyt gr. BETHLEN által az iránt biztosított, hogy bátorságban haza mehet, legott eloszlott.

A korlátnokság e felterjesztésére érkezett legfelsőbb leirat hibául tulajdonította a kormányzéknek, hogy ily nagy vétkében a vádlottakat esküre bocsátotta s hogy alezredes ERNST-től a nyomzás befejezése után s nem az alatt követelte a körirat

eredetijét. Ily s ehez hasonló észrevételek folytán a császárnő azon gyanúját fejezte ki, hogy a kormányzéknek és bizottságnak nem volt komoly igyekezete a bűnös kihágásoknak végére járni. Miután azonban a vizsgálat be van fejezve, azt annyiban hagyni megengedte, keményen megparancsolván, hogy az alkirálybíró BORS és bűntársai ellen rendelt nyomozást több erélylyel és pontossággal vigyék véghez és a jelentésben mind-egyik tanácsos egyéni szavazatát világosan megemlítsék.

Mialatt ezek a királynő, a korlátnokság és főkormányzék közt így folytak, a határórség felállítására kinevezett bizottság a terv kidolgozásához fogván, eljárásában a következő utat szabta maga elé: 1. Dolgoztassák ki a székelyek alkotmányos állása, a rólok szóló régibb és újabb törvények szerint, nem különben azon gyakorlat, mely szerint katonáskodtak úgy régen, mint a későbbi időben. 2. Fontoltassanak meg azon kétségek és ellenvetések, melyek a fentebbi jogok és köteleztetések ellen úgy a fejedelem, mint a nép részéről támadhatnak. 3. Gondolkozzék a bizottság módokról, miként lehetne e kétségeket és nehézségeket elenyésztetni, úgy a fejedelem, mint a nép érdekében.

Ezen tárgyalási módnak, melytől a részrehajlatlanság tetszetét megtagadni nem lehet, melyben azonban az elmefuttatásnak, álokoskodásnak és jogelfacsarásnak mégis elég tág kapu maradt nyitva, indítványozója az elnök volt. A képmutatás azonban, habár ügyetlen nyíltsággal, még tovább volt vive, mennyiben ugyancsak az elnök vállalta magára, hogy ellenvetéseket tegyen a székelyek alkotmányos állásáról készített munkálatra, melyet egy SIMON JÁNOS nevű ügyvéd készített s a bizottság katona tagja, báró SISKOVICH adott be. Az észrevételek után az ellenészrevételekre is út nyitattott, melyeknél az Approbata és Compilata, az országgyűlési végzések s különösen azon törvényczikkek és országos határozatok tették az elmés tanácskozás tárgyát, melyek 1669 óta, midőn a Compilata szerkesztve lőn, a székelységet illetőleg hozattak. Majd az

I. RÁKÓ-CZY GYÖRGY és TELEKI MIHÁLY által készített lustrák és az egyes családok levéltáraiból való hasontárgyú adatok vétettek vizsgálat alá; végül pedig a különböző dolgozatok az egyes tagok közt köröztettek.

SIMON, ki a székelyek alkotmányos állásáról szóló munkálatot készítette, a körülményekhez teljesen találó egyéniség volt. Ő bibarczfalvi lófő családból származott. Az enyedi ref. iskolából engedetlensége és tanítóival való huzalkodása miatt távozni lévén kénytelen, a jogi pályán hírneves ügyvéddé képpezte magát. Képességére figyelmessé tételve Buccow nem egyszer használta fel az ő tollát a korlátnokságali versengései és alkotmányellenes tervei ép oly engedelmes mint hatályos eszközéül. Ez úton nyerte SIMON a LÁZÁR-bizottságban is fontos szerepét. Később az ítélőmesterségre volt kiszemelve, midőn a halál a jobb hazafiak előtt gyűlöletes életének véget vetett.

Mily fontosságot tulajdonított a bizottság a munkálat siettetésének s annak alaposságára mennyi gond fordított, megtetszik abból, hogy daczára a terjedelmes alapnak, melyet a bizottság a tárgyalásnak adni kívánt, már június 13-án, a 4-ik ülésen a megállapodás megtörtént.

Azonban, miután a bizottság véleménye szerint az udvarnak nehéz lesz vala tudomását hosszas felterjesztésekből meríteni, elhatároztatott, hogy csupán a rövidbe foglalt főpontok, melyeket ismét az elnök szerkesztett, terjesztessenek fel. Ezek a következők voltak:

1. Az Approb. III. Része, 76. czíme 8. és 20. czikke szerint a székelyek a fejedelem parancsára mindig tartoztak katonászkodni; mi okon az írt törvény 12. czikke szerint lajstromba is szedettek s ugyanezen törvényczikk által meg lón tiltva, hogy zászlóik alól elvonulhassanak, vagy bármi módon jobbagyságra kényszeríttessenek.

2. Ellen nem állván a katonai állapot, másokkal együtt a székelyek is adóztak, most kevesebbet, majd többet, miként az 1658. éven innen, de főleg a Compilata létrejötte után kelt

törvényczikkekből világos. LIPÓT hitlevele ie világosan a fentebbi előzményre mutat. Ez adózás vagy önkénytes ajánlat útján, vagy a más két nemzettel egyenlő módon történt.

3. Az 1562. jan. 20-ról szóló törvény rendeb ugyan, hogy a haza keblében csak egy hóig tartozzanak a magok költségén katonáskodni: miután azonban az Approb. V. része 63. czikke azt tartja, hogy csak a hazán kívül adassék zsold, világos úgy ezen törvényből, mint a LIPÓT hitleveléből, hogy az adómentesség a haza oltalmának feltétele alatt adatott nekik s hogy tőlök adót kívánni csak akkor nem lehet, mikor valóságos, szolgálatban vannak. Béke idején a várakat tartoztak az Appr. 3. R. 76. czím. 21. czikke szerint őrizni. Ugyanezt kell érteni tisztjeikről is, kiknek jobbágyaik ez okon voltak adómentesek.

4. Hogy a székelyek a haza határán túl is tartoztak katonáskodni, régiebb idők példái bizonyítják; azon seregben is, melylyel SZAPOLYAI JÁNOS erdélyi vajda II. Lajos király táborába készült, voltak székelyek. Így történt ez Bocskai-val, BETHLEN-nel, I. és II. RÁKÓCZI GYÖRGY-gyel és APAFI MIHÁLY-lal; s a LIPÓT hitlevelének ezen szavai: “quod pro tuenda patria propriis impensis militare obstricti permanent” nem azt teszik, hogy a hazán kívül nem lehet őket kivinni, hanem hogy a hazán kívül tulajdon költségükön nem tartoznak katonáskodni. Ezen értelmet adja a fentebbi szavaknak az 1693-ban kelt úgynevezett Alvreczi-resolutio, melynek 15-ik pontjában ez van: “megegyezik ő felsége kegyelmesen, hogy a székelyek Erdély határain túl ne vitessenek, hanem ha a haza oltalmának módja és szüksége azt kívánná”. Ily értelemben szól azon emlékirat is, melyet a székelyek gr. BETHLEN Miklós-nak nyújtottak be. A határőrség felállításának ügye azonban annál könnyebben fog sikerülni, — folytatja a bizottság, — ha ő felsége kegyelmessége a határőrség kivitelét csak a török háború esetére és Magyarország határára szorítja. Egyébiránt a kölcsönös oltalom kötelessége, mely a birodalom több országai közt

létezik, magával hozza, hogy a székelyek is tartoznak szükség esetében a birodalom többi országait is oltalmazni.

5. A fejedelem szabad akaratától függ, hogy, ha az egész nemzetet felfegyverezni nem kívánja, csak két vagy három széklet fegyverezzen fel s őket állandóan fegyverben lenni parancsolja, midőn régebben is a nemzet néha ötödrészét, majd 1597-ben huszad részét tartozott állandóan fegyverben tartani, sőt 1606-ban a székelyek önkényt kötelezték magokat, hogy 2000 gyalogot s ugyanannyi lovast a fejedelem parancsára készen tartanak.

6. Az Approb. 3. E. 76. cím 8. cikke rendeli, hogy jó hadi készülettel és jó fegyverekkel üljenek fel; de az akkori hadi eszközöket most czélszerűeknek tartani nem lehet.

7. Az 1656-ki törvényczikk a veres gyalogokról szól; a honnan világos, hogy minden székben külön gyalogság és lovaság volt, tulajdon kapitányaik alatt, és mintegy külön ezredbe osztva. Éhez képest helyes volna, hogy most is minél olcsóbb, a köznép öltözetéhez hasonló, de némileg megkülönböztetett öltözetök legyenek.

8. Az Approb. 3. R. 20. czíme szerint a katona-gyakorlatokon, valahányszor a fejedelem parancsolta, jelen lenni köteleztettek.

9. Had idején mindenik köteles volt szolgáim, békében pedig azok, kiket a fejedelem rendelt. A kik a véghelyekben várórségre rendeltettek, két évenként felváltattak; így kellene azokat is, kik a hazából kivetetnek, felváltani.

10. A tisztek, milyenek a tábornok, főkapitányok és király - bírák, a székelyek közül tétettek. Az 1666-ki törvény szerint a kapitányokra nézve a fejedelem tekintélye fentartatott, kik más nemzetből is tétethettek. A főkapitányok az ezred parancsnokai voltak. A mondottaknál fogva a törvényeket az alsóbb tisztekre, minők jelenleg az alezredek, főstrázsamesterek és kapitányok, alkalmazni nem szükség, kiket az első felállításkor csupán székelyekből kiállítani nem is lehet.

11. Az 1623. évi törvénycikk, valamint BETHLEN GÁBOR-nak 1616. kelt hadi törvényei bizonyítják, hogy a zsoldoeok régebben is esküvel voltak zászlaikhoz kötelezve; ezt kívánja a gyakorlat és a nemzetközi jog.

12. A jó rend s a katonai intézmény hozza magával, hogy a székely katona, a katonai személyes keresetekben, a katonai szabályok alatt legyen. Az Approb. III. R. 19 cím 13 czikke is ezt tartja. Az említett törvény arra mutat, hogy a rágalmi és hatalmaskodási ügyek a hadbírákhoz is vitettek; a vagyonpereket azonban több törvényeknél fogva a szék hivatalnokai ítélték el.

13. A székelységnek rendszeren, azonban nem mindig, volt nemzeti tábornoka, s erre most sincs okvetetlenül szükség, ha csak azért nem, [hogy az egyszersmind főhadbíró íb legyen, kihez a személyes ügyekben a felebbezés történjék.

14. A lóföknök, — jóllehet régebben lovasok voltak, — nem lehet sérelmükre, ha lovuk nem lévén gyalog szolgálatra Bzorittatnak; régebben is így történt ez, a mint az 1670. 1-ső deczemberi 24. törvénycikk mutatja.

A fentebbi törvényes alapok előre bocsátása mellett két különböző tervet dolgozott a bizottság.

Az első a székely nemzet katonáskodási kötelezettségéből indult ki, kapcsolatban az ő felsége által nekik adandó előnyökkel. A másik azt tárgyalta, miként lehetne a katonaságot önkénytes összeírás, úgy szólván toborzás útján létesíteni. Mindkét terv felterjesztését azért tartotta szükségesnek, hogy ő felsége azt választhassa, a melyiket a magas ezolgálat és jelen viszonyok érdekében helyesebbnek tartja.

Az első terv főbb pontjai a következők voltak:

Jóllehet a katonáskodás törvény szerint minden székelynek kötelessége, mindazáltal a nemzeti vagy határőri katonaság könnyebb állandósíthatása tekintetéből ő felsége a határőr székelyeket következő javadalmakban részesíti:

1. A törvények értelmében a székely a haza határain belül

saját költségén tartozik ugyan katonáskodni, ez mindazáltal csak az illető székek határaitra értetik, melyeket átlépve a határőr azonnal a rendes katonaság béke idején járó zsoldját kapja.

2. Ő felsége mindenik határórt a szervezés alkalmával fegyverrel megajándékozza, valamint szíjszerszámokkal, sőt ha a szolgálatban, történetesen s nem gondatlanságból, valamelyiknek fegyveresöve elromlanék, e helyett is újat ad; ő látja el mindeniket béke idején is lőszerrel és szíjszerszámokkal; az említett felszerelést azonban, az egyszeri ellátás után, jókarban tartani Ők kötelesek.

3. A határőrök mindennemű közmunkák hordozásától, — kivéven a tisztén katonai fuvarokat, — mentesíttetnek.

4. Míg valamely családban a katonai szolgálatra csak egyetlen alkalmas egyén is lesz, azon család a katonai telek osztatlan birtokában maradván, minden előnyökben, javadalmakban és katonai kiváltságokban részesül.

5. A székely határőr rendes adója egy harmadánál többet nem fizet.

6. Az altisztek, oda értve a dobosokat, trombitásokat és örvezetőket is, vagy minden adó alól mentesíttessenek, vagy folytonosan vegyék a szokott zsoldot.

7. Hogy az öltözet egyforma s mégis olcsó legyen, a jelenleg használt fehér harisnya, zeke és csákó meghagyatik, a mellény is csak fehér legyen; a zeke szegője pedig közönséges sárga posztóból készüljön.

8. Jóllehet törvényszerűleg a fejedelem tetszésétől függ, hogy háború idején egy részben vagy egészen kivigye a hazából a székely katonaságot: mindazáltal óhajtandó volna, hogy ő felsége egyszerre csak az egyik részét parancsolja ki, melyet aztán két év elteltével a más rész váltson fel.

9. Háború idején nem csak a táborozó határőr, hanem ott-honn maradt egész családja is, mely vele közös telket bír, ment legyen az adótól.

10. A csatában elvesztettek özvegyei adómentesek legyenek egész életükben.

11. Jóllehet a szervezés alkalmával az elkerülhetetlen szükség hozza magával, hogy tapasztalt idegenek tétessenek tisztekké, jövőben mindazáltal ő felsége a hadban és békében magokat megkülönböztetett székelyekre különös tekintettel lesz.

12. Akár háború, akár béke idején, ha az őrkatonaság táborba száll, a sátorok és más tábori szükségletek költségét a kincstár hordozza.

13. A határőrök a tisztán katonai szolgálaton kivül úgy a fő-, mint az altisztek zsarolásai alól ki vannak véve.

14. Valamely magtalanul elhalt katona ingó és ingatlan javai soha el nem koboztathatnak, hanem a törvényes örökösökre szállanak.

Ezen pontok után a székely határórség összeírását illetőleg a bizottság ő felsége határozatát kérte az iránt, hogy a székely földön minden egyházhelyes nemes, lófő és darabont (mely utolsó rend az akkori adólajstromokban szabadok — libertini — név alatt fordult elő) alkalmaztassék-é a katonaságra, vagy csak a esik-, gyergyó-, kászon- és háromszékiek?

A bizottság úgy vélekedett, hogy csak Háromszéket, Csíkot, Gyergyót és Kászont kell ez idő szerint igénybe venni; mivel bármilyen kevés részben engedtetnék is el a határőr székelyek adója, az egész székelység felfegyverezése által a közkincstár jövedelemforrása igen megapadna. Ezen megszorítást a bizottság annál szükségesbnek tartotta, minthogy Udvarhely-, Maros- és Aranyosszék lakói mint az ország határszélénél bentebb lakók, a határőri szolgálatot mindig székeik határán kívül fogják teljesíteni, s az előre bocsátott terv szerint mindannyiszor zsolddal lennének ellátandók.

A bizottság továbbá úgy vélekedett, hogy az említett székelyekben lakó egyházhelyi nemes és szabad székelység elég számos arra, hogy Csík-, Gyergyó-, Kászonban egy s Háromszéken

is egy ezred felállítassék s mindegyik ezred 600 gyalogból és 300 lovasból álljon.

Hogy pedig az udvar magát annál könnyebben tájékozhassa, a bizottság táblás kimutatásokat terjesztett fel azon egyházhelyes, lófő és darabont székely családok számáról, melyek az említett székely székekben találtak, valamint e családok adójáról is. E kimutatásokból kivilágott, hogy az egyházhelyes nemes, lófő és darabont családok, valamint az özvegyek családjainak száma 1762-ben külön-külön következő volt: Csík-, Gyergyó-, Haszonban 4821, az özvegyeké 408, Háromszéken 4183 és 760, Udvarhely széken 4723 és 639, Marosszéken 3048 és 347, Aranyosszéken 1245 és 231.

Az említett családok adója tett összesen Csíkban 29.899 frt. 3 krt, Háromszéken 27.707 frt 24 krt; Udvarhelyszéken 32,994 frt 38 krt, Marosszéken 30,343 frt 24 krt, Aranyosézen 8749 frt 56 krt. És így két első szék adóösszege 57,606 frt 27 krra, a többi székeké 61.887 frt, 58 krra ment.

A határőrezredekhez szükséges létszámra nézve a bizottság ezen számítását jóval felülhaladta egy másik felszámítás, melyben a két ezred felállításánál igényelt tisztek és közlegények fel voltak számítva, s mely hihetően a katonaságtól került. E szerint egy ezrednek két törzs és hat rendes gyalog, valamint két könnyű lovas századdal, — ide számítva a törzskart, valamint a felsőbb és alsóbb tiszteket, — 3065 emberből kellett volna állani. A mi a fentartási költséget illeti, a közlegénységre csak félzsold számított, minthogy csak tényleges szolgálat alatt kell zsoldot kapniok. Ezen számítás szerint a két ezred összes fentartási költsége évenként 49.112 forintot tett. Végül a hiány is számításba vétetett, mely a kincstárra a határőr családok adója két harmad részének elengedéséből származandó volt. E hiány 38.404 frt 18 krra vétetett fel.

Hogy ezen felszámítások kétségtelenül szándékosan alacsonyra voltak téve, a következők fényesen igazolta.

Hogy a polgári állapotban hagyott három többi széknek

polgártársaiktól megkülönböztetett lakosai a határőröknek adott kiváltságokból való kizáratásukért panaszt ne emeljenek, czél-szerűnek ítélte a bizottság kijelenteni, hogy azok is készen áll-janak, ha kívántatik, a fegyver felvételére. Ez a feltevés annyira felesleges volt, hogy nem kételkedünk azt a bizottság részéről képmutatásnak bélyegezni.

Kérdésbe tette a bizottság azt is, hogy mivel a székely katonáskodás közbeni adómentességéhez annyira ragaszkodik, nem lenne-e tanácsos nekik az egész adót elengedni? E kér-désre azonban úgy nyilatkozott, hogy ha az adó két harmada elengedtetik s a szék határán kívüli szolgálatért a határőrök zsoldot kapnak, az elég lesz.

Két út van a fegyver felvételére, — folytatja a bizott-ság, — önkénytes vagy erőszakos. Megfontolandó, hogy nem sikerülvén az első mód, mily eszközökhöz kellene ekkor nyúlni? ki által és mi módon intézni a végrehajtást?

A mi az előadott és felsőbb helyen megállítandó rendsza-bályok végrehajtását illeti, — így szól a felterjesztés, — a bizottság megkapván a királyi választ azonnal a hely színére megy, összehívhatja a falvak bíráit, esküdtjeit és öregeit, s fel fogja eleveníteni a székely katonaság régen tanúsított példás vitézségét, melyet darab idő óta szunnyadni látván a fejedelelnő, eltökélte magában a nemzetet ismét régi fényére emelni; meg fogja magyarázni, hogy a kormány új intézkedése folytán a mostaninál mennyivel díszesebb állás várakozik a székelyekre, hogy jóllehet minap némelyek vak buzgósága ő felsége kísér-letét megghiúsította, a nép undorral fordulván el a fegyver fel-vételétől, miről ő felsége érzékeny fájdalommal értesült: a feje-delemasszony még sem hitethető el magával, hogy a harc-zajához szokott székelység a fegyver szerezte dicsőségnél többre becsülné silány és terméketlen földjének művelését, annál is inkább, minthogy egyszersmind katona is, földművelő is lehet, szolgálata főleg határőrségre szoríttatván, és ha olykor a szék határát elhagyni kénytelen volna is, silány gazdasága jövedel-

ménél a zsoldjával többre fog menni. Adójok béke idején egy részben, hadjárat alkalmával pedig egészen elengedtetik, holott a régi háborús időkben a küllellenség ellen hadakozni s az adóban is osztozni kényszerítették. Ha ezen okok az ügy békés elintézésére elég hatással nem bírandnak, lehet kényszeríteni is a székelyeket; de mivel az osztrákház vele született kegyessége és a fejedelelnő gyöngéd szíve úgy hozza magával, hogy a kik halálra ítéltetnek, azokat sem kívánja legott kivégeztetni, hanem büntetésöket inkább szelidíti: úgy vélekedik a bizottság, hogy a jelen esetben is a katonaságtól vonakodóknál nem kellene a felség legfőbb hatalmához s kivégzésekhez folyamodni, hanem öket a közfelperes által a kir. tábla elébe idéztetni, s kiváltságuknak, melyet követelnek, de oly értelemben, mint állítják, soha megoltalmazni nem képesek, elvesztésével büntetni és kincstári jobbágyokká tenni, s akkor a fejedelemtől fog függeni úgy bánni velök, mint akarja.

A bizottság ezen okoskodásához bármely commentárt feleslegesnek tartunk.

A második tervben, mely szerint a székely katonaság azon esetre, ha az első terv nem nyerné meg ő felsége helybenhagyását, önkénytes összeírás útján lett volna alakítandó, a szervezetet illetőleg ugyanazon pontokat találjuk, mint az elsőben, kivéve, hogy e szerint a szolgálatban levő katona a szék határára belül is zsoldot kapott volna, s adója felerészben engedtetett volna el.

Vége a határőrök feletti igazságszolgáltatás módja iránt a bizottság úgy vélekedett, hogy az a tisztán vagyoni ügyekben az eddigi mód szerint, egyebekben a katonai törvénytörvényseken ingyen történjék.

A bizottság az említett két terv közül az utóbbinak adott elsőséget ' s úgy vélekedett, hogy azt kellene előbb megkísérteni, mert 1. A katonatisztek jelentéséből úgy jő ki, hogy a székelyek közül többen, kik a fegyvert elfogadták, hajlandóbbaknak nyilatkoztak azt megtartani, mint polgári ható-

ság alá térni vissza. 2. Az önkénytesen beállottaktól több készséget várhatni, mint a kik kényszerítve lesznek katonákká. 3. Ha az önkényt ajánlkozónak első évi adója elengedtetik, könnyen meg lehet őket nyerni. 4. E terv szerint a székelyek régibb kiváltságait illetőleg minden kérdés elenyésznek, s azok helyébe az ő felsége által megerősítendő pontok lépnek.

Miután a régebben összeírtak között többen a katonáskodás iránt kedvezően nyilatkoztak, reményét fejezte ki a bizottság, hogy sikerülend neki rábeszélés és ő felségének egyenes parancsa előmutatása által számosakat megnyerni, mindazáltal, ha a céljt így nem lehetne elérni, mindig fenmarad az ut az első terv létesítésére.

A bizottság czélszerűnek gondolta, hogy míg az oláh határország iránt tervét elkészíti, addig is a székelyekre vonatkozó munkálatát ő felsége elébe terjeszse, minthogy az oláhok állása a székelyekétől merőben különbözik.

1763. június 29-én kelt a bizottság felirata, melyben az ügy tárgyalási módjának rövid elősorolása után kijelenti, hogy a székely határőröknek adandó előnyöknél a régibb törvények határain túl ment. Mindemellett, ha a székelységet jelen felháborodott állapotában a katonáskodás önkénytes elvállalására rá bírni nem lehetne, czélszerűnek vélte, hogy a bizottság oly hatalommal ruháztassék fel, hogy a székelyek biztosabb megnyerhetése végett az adó két harmadánál még többet, sőt az egészét is elengedhesse. Azon esetre pedig, ha ő felsége a második tervet fogadja el, hasonlóan felhatalmazást kért, hogy a székelyek azon kívánatainak, melyek sem a felállítandó katonaság rendszerével, sem a kincstár érdekeivel nem ellenkeznek, eleget tehesen.

Ezek után az oláh határország tervére menvén át, annak kidolgozásánál azon elvből indult ki a bizottság, hogy e nemzet felett, "melynek, kivéve a boérok, nemeseket, kiváltságos helyek lakóit és földes urak alatt álló jobbágyokat, sem különös törvénye, sem kiváltsága nincs", a fejedelem hatalma korlátlan,

és így rólok szabad tetszése szerint rendelkezik. De mivel ő felsége szokott kegyességénél fogva e nemzetet Bem akarja erőszakkal kényszeríteni a határőrségre, s mivel továbbá eokan közzülők kiváltságaik miatt béke idején fegyverviselésre nem szoríthatók, s az oláhok nagy része az országban szanaszét lakván e miatt a határőrzésre nem alkalmazható: a bizottság úgy vélekedett, hogy legelőbb Erdély délkeleti határszélén csak egy gyalog ezred állíttassék.

Ezen oláh határőr ezred alakításánál a bizottság bírálat alá vette a főhadai kormányzó b. Buccow által ez iránt készített tervet.

Buccow terve, mely nagy részben végre volt hajtva, előbb a határőrségre alkalmazandó személyekről szólt, majd a határvonal irányát jelölte ki. Erre nézve a moldvai határon kezdve, a töröcsvári szoros közelében az úgynevezett kalibás helyeket, majd Fogaras ée Szelistye vidékét, a sós falukkal, (Balinales) Szunyogszeget, Fehérpádot Hunyad vármegyében, Zsibótot Szászváros székben s végre Bukovát és Strimbát a Vaskapunál, mint végpontokat, oly hozzátétellel állította meg, hogy a mely helységekben elég számú alkalmas benszülött nem találtatik, oda másunnan telepíttessenek családok az egyesült hitűek közzül; minthogy ezekben, mint a kik a szomszéd országok lakosaival semmi összeköttetésben nincsenek, inkább lehetne bízni, mint az óhítűekben; másfelől pedig azt is lehetne reményleni, hogy a katonáskodással egybekötött előnyök az unió előmozdítására szolgálának. A terv az egyesült oláhok közzül a papok fiait és a papi családok újabb sarjadékait is az új határörtelepek alakítására jelelte ki.

A bizottság kimutatta, hogy az ezen tervben kijelelt helyek közzül némelyek rosszul választva, hogy a telepítésre kijelelt lakosok közzül többen az átköltözésre reá állani nem fognak, az egyesült oláhok azon vidéken elég erős határvonal fentartására megkívántató mennyiségben nincsenek, végre, hogy a határőrségnek csupán az egyesült hitűekre szorítása

inkább hátráltatására, mint előmozdítására szolgálna az uniónak, a mint ezt Radna vidékén több példa bizonyította. Ennélfogva a bizottság némely kijelelt helységek kihagyásával több új helységet kívánt a határörvonalba bevonatni, főleg Szeben, Szerdahely, Szászsebes és Szászváros székekben, mely törvényhatóságoknak csupán oláhokból álló számos havasalji falvai vannak, s úgy vélekedett, hogy a hiány pótlására a boérokot és egyházhelyi nemeseket, kik különben is katonáskodni tartoznak, valamint, ha különben czélt nem érhetni, általában a nem egyesült hitűeket is igénybe kellene venni.

Összeíratván ekként a határörvonalba eső és a fentebbi néposztályokhoz tartozók közül úgy azon családok, kik katonáskodásra alkalmas tagokkal bírnak, valamint azok, kiknél ilyenek általában hiányoznak, ez utóbbiakat, hogy helyökbe határöröket lehessen telepíteni, földesuraiktól meg kell venni s telkeiktől megfosztván szabadságba helyezni, hogy mint zsellérek másutt helyet keressenek. Mert, így folytatja a bizottság sajátos szabadelvűséggel, jóllehet az említett jobbágy családoknak jobbágyokul leendő eladása által megváltatásuk ára részben legalább megfordulna, mindazáltal oly sok családnak házaikon és telkeiken kívül, mint valamely rabszolgáknak, tömeges eladása az országban eddigelé szokatlan. Ennélfogva helyesebbnek tartaná azoknak, kik házaikból és ősi lakhelyükből különben is kihányatnak, inkább kedvezni és szabaddá tenni őket, annyival is inkább, minthogy telepedésök újabb helyén mint zsellérek több adót fognak fizetni a fejedelemnek, mint mennyit jobbágyi állapotjukban fizettek.

Hogy a nemegyesültek az egység elfogadására annál is inkább édesgettessenek, a bizottság úgy vélekedett, hogy a katonáskodásra képtelen vagy attól idegenkedők közül legelsőben is a nem egyesült hitűeket kell házaikból való kitakarodásra meginteni, és hogy a nép a kormány szándékának teljes hitelt adjon, a kihányást a katonáskodásra alkalmas tagokkal nem bíró családok közül azokon kell kezdeni, a kik nem egyesült hitűek.

Hogy végre az uniálásra később is állandó indok maradjon, czélszerű lesz az egyesült hitű katonáknak a tizedet elengedni.

Mint hogy pedig a kijelelt helyekben az egyesült hitűek koránt sincsenek elegendő számmal, ezeknek, mennyire lehet, szaporítására czélszerűnek vélte a bizottság a vármegyékben találtató számos egyesült hitű oláh zsellérek közül többeket, kik erre hajlandók, a nagy határú szász falukba áttenni. E végett a bizottság a szebeni tartományi convent útján felszólította a szász nemzetet, hogy az átköltöztetendő oláh családoknak, valamint ezt más befogadott, idegen telepekkel tették, falvaik terjedelmes és felesleges határaiból telkeket és külsőségeket rendeljen.

A szász székeknek a felszólítás következtében összegyűlt előljárói, — mint előre lehetett gondolni, — a legalázatosabb szabadkozások mellett úgy nyilatkoztak, hogy a szász nemzet birtokait a más két nemzettel egyenlő joggal bírja, a szász vidékeken az említett vonalba eső falvak oly népesekek, hogy másutt kénytelenek magoknak élelemmódot szerezni, ellenben a vármegyéken volnának számos szabad helységek, melyek messze kiterjedő határaikat most is másoknak szokták bérbé adni. Továbbá, hogy ha volna is a szász földön néhány terjedelmesebb határ, azok rövid időn a növekedő belnépesedés befogadására sem elégségesek; mi világos abból, hogy az osztrák és karinthiai települőknek, kiknek a szabad vallás-gyakorlat végett ő felsége különös kegyelméből a szász föld jelöltetett ki, valamint a porosz, badeni és más német kivándorlottaknak sem volt képes a szász nemzet mezei gazdaságuk gyakorlására elégséges földet adni. E szükség még szembetűnőbb lesz, ha az említett idegenek, kik azon reményben, hogy hazájukba visszatérhetnek, eddig kézimunkával táplálták magokat, sorsukat jobban átlátva, mezei gazdaság folytatására szükséges földet követelnek.

A bizottság a szász nemzet előljárói ezen feleletét fontolóra vevén, kijelentette, hogy előbbi nézete mellett marad, annyival is

inkább, mert előbb sem volt szándéka a szász nemzet birtokjogát csorbítani, vagy a szász lakosokat mívelt földjeik birtokában megszorítani, hanem csak a míveletlen és puszta részeket kívánta igénybe venni, melyek hogy léteznek, magok az előljárók elismerik. Minélfogva kívánatosnak tartotta a bizottság, hogy azok, kiírnék ő felsége a terv végrehajtását kötelességévé teszi, a határok kiterjedését és a lakosok számát részrehajlatlanul összeírják. A mi a vármegyék szabad helységeit illeti, — folytatja a bizottság, — miután véleményében világosan kijelentette, hogy a határőrségnek Fogarasvidék és Hunyadmegye több szabad lakosaiból kitelhető része ezekből állíttassák ki, igazságos, hogy a szász föld is a határőrség felállításához aránylag hozzájáruljon, annál is inkább, minthogy a megyék azon szabad helységei, melyek az országban bentebb vannak, a határőrség elfogadására nem alkalmasok.

A mi az oláh határőrség belső szervezetét illeti, az felette kevés kivétellel ugyanaz, mint a székelyeknél láttuk. Az oláh határőrezredben azonban az adónak csak felét kívánta a bizottság elengedtetni.

Ha a felség ezen tervet az ellene felmerülő akadályok miatt nem fogadná el, a bizottság oly tervet is ajánlott, mely az önkénytes összeírás elvén alapuljon. Az oláhság legnagyobb részének eddigi szolgálai viszonyából önkényt folyt, hogy a bizottság szabaddá tételüket különös eszközül és indokul említi a terv előmozdítására.

A 2-dik oláh ezredet Besztercze vidékén Radna völgyében, hol, mint láttuk, az összeírást Buccow legelsőben megkezdette, tervezte a bizottság, az első ezredével egyenlő javadalommal s kötelezettséggel, csak hogy ezen határőröket, minthogy több helységet kirekesztőig ők laknak, a közterhek alól felmentendőknek nem tartotta.

A rájuk váró javadalmak közt világosan kitételni kívánta a bizottság, hogy a besztercei tanács hatósága alól kivétessenek. Minthogy pedig ezen ezredbe számosán Boroztattak be a

vármegyékből is, ezek tétessenek át Radna vidékére, s a kik átmenni nem akarnak, azoktól a fegyver vétessék vissza.

A mi a törvényhatóságot illeti, birtoki viszonyaikban legyenek az eddigi, minden egyébben a katonai hatóság alatt, a Badnavölgyieket kivéve, kik, — mint önálló külön terület, — minden tekintetben katonai hatóság alá rendeltessenek. Minthogy az említett terület a végett adatott Besztercze vidéke által a fejedelemnek, hogy abban határőrséget állítson, Buccow-nak tanulmányunk elején látható tervével megegyezőleg a bizottság is úgy vélekedett, hogy a második oláh határőrezred területén a horvátországi határőrök módjára lehet a jószágokat úgy rendezni, hogy a tehetősebbek segítsék a szegényebbeket a katonai kellékek kiállításában.

Mindkét ezred egyenkint 8 gyalog és 2 lovas századra terveztetett. Az önkényes összeírás előmozdításának fő eszközét látta a bizottság itt is abban, hogy az összeírásra kiküldöttek minél világosabban fejtsék fel a nép előtt sorsuk régibb alárendeltségét, a fejedelmeknek rajtok való korlátlan hatalmát s azon kegyesség nagyságát, mely mindamellert őket a réginél sokkal kedvezőbb helyzetbe akarja emelni. A bizottság az önkényes elhatározás eszközei közzé számította azt is, hogy a kinevezendő biztosok jelentsék ki, hogy az önkényt ajánlkozók az említett jótékonyságokban mind részesülnek, a vonakodók pedig a császári kegyelem ezen megvetéséért a rendes katonaság hiányának pótlására fognak használatni, mindaddig, míg a családban egyetlen alkalmas egyén találtatik.

A bizottság ekként tervét az oláh határőrségről is elkészítvén, azt az adóban eredő hiány iránti kimutatással együtt július 21-ikén kelt felirata mellett a felség elébe terjesztette, a felszerelésre és fentartási költségre nézve a székely határőrség tárgyában felküldött hasontartalmú kimutatásra hivatkozván.

Ha a most tárgyalt tervekre visszatekintünk, legelőbb is azon könyelműségnek, jobban mondva lelketlenségnek kell szemünkbe tűnni, melylyel a bizottság magát feljogosítva érezte

a haza alkotmányának és törvényeinek tekintetbe nem vételére. A bizottság a haza törvényeivel és hazafiúi kötelességeivel megegyezőig semmi egyebet nem tehet vala, minthogy mindjárt kezdetben felvilágosítsa az uralkodást, hogy a reá bízott ügy a törvényhozásra tartozik, s minden további tárgyalástól tartózkodjék. E helyett mily jogtalan, mily hűtlen eljárást követett! A hazai törvényeknek színlelt figyelembe vétele mellett mily szégyenletes gazdálkodás folyt a kevés bajjal fellebbenthető lepel alatt! A törvények több esetben nemde csak azért említették, hogy azok éle hűtlen összeállítás, ravasz elfacsarás által kivéssék, s ott, hol az elfacsarás nagyobb nehézséggel járt, mily könnyedén ugrott át a bizottság a legfontosabb jogokon és törvényeken!

De nem tartjuk véleményünk további indokolását szükségesnek. A bizottság munkálatainak B eljárásának fentebb látható előadása a legvilágosabban indokolja kárhóztató ítéletünket. Csak annyit kell még kinyilatkoztatnunk, hogy meggyőződésünk szerint a bizottság kinevezése által a haza ügye inkább vesztett, mint nyert, minthogy ezen bizottságban az uralkodás törvénytelen s önkényes szándékú végrehajtására az előbbieknél képebb és sikeresebb eszközökre talált.

A bizottságnak a székely és oláh határország tárgyában készült munkálatát a fejedelem asszony legelőbb is véleményadás végett Buccow-val közölte, azután a főhadi tanács és a koraltnokság közt tartatott felette tanácskozmányt. E közben a csíki székelységnek szorongatott állapotán érzett fájdalma július 18-án a szép vízi gyűlésen magának újólág utat tört, hol a katonatisztek oly kifakadásoknak és vádaknak voltak kitéve, hogy kényszerítve érezték magokat elégtételért a felséghez folyamodni.

A határőri bizottság munkálatai felett a bécsi tanácskozmányok befejeztetvén, 1763. oct. 8-án küldetett le a két kir. leirat, egyik a bizottsághoz, másik a kormányshoz, az utasítással és nyílt parancscsal együtt.

Nov. 1-én vette a bizottság a kir. leiratot tanácskozás alá. E leiratban a felség megdicsérvén a bizottságnak a magas szolgálat előmozdítása körül bizonyított fáradatlan buzgalmát, azon akaratát és reményét fejezi ki, hogy a bizottság ezen nagy-érdekű ügyben, mely eddig is az országgal egyetértőleg kezeltetett, s melynek alapját a bizottság munkálata képezvén végrehajtása is őt illeti, mielőbb óhajtott célhoz fog jutni, a nélkül, hogy a támasztott alaptalan kérdések és mozgalmak által magát feltartóztatni engedné, vagy felesleges feliratokkal töltené az időt. A határőrezredek felállítására nézve a leirat b. Buccow véleményével megegyezőleg rendeli, hogy a fegyvert felvett határőrök közül a székelyekből egy huszárezred nyolcz századdal 1500 főből, és két gyalogezred állíttassák, mindegyik külön-külön tizenkét századdal 3000 főnyi legénységgel. A határőrség fentartására szolgálendő pénzalap kijelölését a leirat, eléggé jellemző naivitással, az idő rövidege miatt későbbre halasztja.

A kormányzékhez szóló és másolatban a bizottsággal közlött leirat az illető törvényhatóságok tisztviselőit oda rendeli utasíttatni, hogy a határőrség felállítására kiszállandó bizottság minden rendelete iránt engedelmességgel viseltessenek s egyszersmind közhírré tegyék, hogy a bizottságnak hatalom adatott: *“a nyomozásnál hibásnak talált egyéneket minden hosszasabb formaságok nélkül perbe fogni és legrövidebb úton megbüntetni”*.

A határőrség feladata lesz, — folytatja a nyíltparancs, — a határokat a mirigyvész és ellenséges megtámadás ellen őrizni, a közcsendet és békét fentartani, szükség esetében pedig a haza határán kívül is katonáskodni. Ezután előre bocsátván, hogy a kormány, valamint általában, úgy ezen intézkedésnél is, az ország törvényeit és különösen az országgyűlések végzéseit vette alapul, “annál kedvetlenebbül értette ő felsége, — így szól a nyílt parancs, — hogy többen, kik a fegyvert önkénytelen elvállalták és esküt tettek, később fegyvereiket lerakták. Jóllehet pedig ezen vakmerő engedetlenség indítói, valamint azok is,

kik magokat esküvel szentesített kötelességüktől eltántorítani engedték (t. i. a fegyvert visszaadott határőrök), a legnagyobb büntetésre volnának érdemesek: mindazáltal a felség vele született természeténél fogva a kegyességet a szigornál elébb kívánja tenni, s mindazoknak, a kik esküjüket megszegték, megbocsát, ha egy hó alatt hűségre térnek, kötelességüknek minden tekintetben eleget tesznek és csábítóikat felfedezik. Azok ellenben, a kik bűnös megrögzöttségükben megmaradnak, s általában mindazok, a kik e zavaroknak okozói és előmozdítói voltak, a felség legnagyobb boszankodására s a legszigorúbb büntetésre tarthatnak számot. A kik pedig kötelességekben híven megmaradtak, azoknak folyó évi adójuk el fog engedtetni. Mít midőn a kormányzék közzé tesz, egyszersmind szigorúan intse meg a főrendűeket (magnates), nemeseket és a tartomány minden lakosait, hogy nem csak minden fondorlattól tartóztassák magokat, hanem ezen közhasznú intézetet előmozdítani teljes igyekezettel törekedjenek: különben a legfelsőbb boszankodásra és legszigorúbb büntetésre teszik magokat érdekessékké.”

Végre azon meggyőződést fejezi ki a nyílt parancs, hogy a székelység a határőrséggel járó számtalan javadalmat megfontolván, ő felsége kegyessége iránt őszinte hálával telik el és a rá szabott kötelességeket a legnagyobb készséggel, pontossággal és hűséggel fogja teljesíteni.

Hogy ezen nyílt parancs a legfelsőbb akarat indokolása végett a törvényeken kívül az országos végzésekre is hivatkozott, az a LÁZÁR-bizottság munkálata alapján szándékosan történt. Az országos végzések közt ugyanis sokkal könnyebben lehetett olyakat találni, melyek a kormány eljárásának némi támogatására szolgálhattak, mint a hazai törvények közt.

Általában tudva van, miben különböznek érvényükre, hatásukra nézve valamely ország törvényei az országos határozatoktól és végzésektől. Erdélyben azonban a törvényhozás munkásságának említett két terménye közt még már sajátságos

különbség is létezett. Erdélyben az országos törvényczikkekre és végzésekre nézve két időszakot lehet megkülönböztetni. Az első azon régibb időből való országos törvényczikkeket és végzéseket foglalja magában, melyekből Erdély két ismeretes, országosan elfogadott és századokon át gyakorlatban levő törvénykönyve, az *Approbata* és *Compillata* készült. Ezen általánosan használt törvénykönyvek mellett a nekik alapul szolgáló országos törvényczikkek és végzések halmaza feleslegessé és érvénytelenné vált. A második korszak azokat az országos törvényezikkeket és végzéseket foglalja magában, melyek az összesedett törvények (*Compilatae constitutiones*) létre jötte után, az osztrák uralkodás megalakulása előtt s az utóbbi alatt egészen 1744-ig hozattak, midőn hosszú megszakítás közbejöttével újabb törvénykönyvünkben az első törvényczikkekkel találkozunk.

Kétségtelen, hogy a régibb országos végzések közt is találunk oly intézkedéseket, melyek a viszonyok kényszerúsége közepeit hozatva az országos törvényekkel ellenkeztek, egyik vagy másik nemzet, különösen a székelyek jogait, kiváltságait sértették, annál is inkább, minthogy kiválólag a székelyekre nehezedett azon korszak legsúlyosabb terhe, a haza védelme.

Ezen megjegyzésünk még inkább talál Erdély legzavarosabb korszakára, az 1669. évet követő időkre; midőn a publica salus, az ország lehető megvédése szolgált az országos végzések egyedüli alapjául, s ép e végzésekben találta a LÁZÁR-bizottság a legfelsőbb nyílt parancs szabályainak fő támaszát. Ugyde az említett végzésekre kétszeresen is illett ama közjogi elv, miszerint bizonyos egyes esetekre hozott országos határozatok nem csak törvényül nem szolgálhatnak, de más körülményekre szolgáló zsinórmértékül sem érvényesíthetnek.

Ha már azokat, mik a katonásító bizottság munkálatában, valamint a legfelsőbb leiratokban, a székelyek katonáskodási kötelezettségének bebizonyítására különböző alakban felhozattak, fontolóra vesszük, az igazság hatalmát kell bennök annyiban feltalálnunk, hogy a leghatalmasabb kormány s annak külön-

bőző közegei oly annyira törekedtek munkájok támogatására az igazságnak bárcsak látszatát megnyerni. Ez okoskodásokban azonban egyet, mi legszükségesebb, mi egyedül lett volna képes a látszatot valóvá változtatni, hiúban keresünk. Hogy hazánk védelme körül a székelyekre törvényeink az ország többi kiváltságos nemzeteinél súlyosabb kötelességet ruháztak, hogy e kötelesség különösen rendkívüli időkben felette terhes volt, törvényeinkből s különösen, mint fentebb mondók, az országos végzésekből könnyen be lehetne bizonyítani: de a mit elvitatni semmi esetre nem lehetett, s a mire a legerőltetettebb okoskodások tömkelegében is indokokat hasztalan keresünk, az abban állott, hogy a kormány által célba vett katonásítás egy egészen új, s az eddigiektől nagyrészt különböző oly katonarendszert foglalt magában, melyet érvényesíteni alkotmányos országban s valamely a törvények oltalma alatt élő nemzetre nézve csak az országos törvényhozásnak állott hatalmában.

A fentebb közlött nyílt parancs kihirdetése végett megrendelte a fejedelemszöny, hogy a törvényhatósági főtisztektől e végre kinevezett biztosok helységről helysére menvén s a polgári hatóság alatt levő szabad székelyeket és egyházi nemeseiket előhíván, velök a legfelsőbb parancsot értessék meg; jelentsék ki nekik a megtérésre és bűnbánatra kitűzött határidőt; tegyék kötelességükké, hogy a határország felállítására rendelt bizottság parancsára okvetetlen megjelenjenek. Mely intézkedésekre hogy mit felelnek, gondosan írják fel, és eljárásukról készített pontos tudósításaikat küldjék az illető törvényhatóság főjegyzőjéhez.

Ennek következtében szükségesnek tartotta a bizottság felszólítani a kormányshéket, hogy a határország tárgyában teendő rendeletéit, szükséges tudomás és ahoz tartás végett, a bizottsággal másolatban közölje.

A bizottsághoz szóló utasítás, mely annak nov. 2-ki ülésében vétetett fel, a határország rendeltetéséről a leirattal megegyező értelemben szól, s a bizottság tervei közül az elsőt, vagyis a

határőröknek törvényes kötelezettségüknél fogva való felfegyverzését veszi alapul.

Ezen utasítás az elfogadott tervben, főleg Buccow észrevételei nyomán, a bizottság munkálatán némely nem lényegtelen módosítást tesz. Az ezredek létszámát, miként már a leiratban láttuk, magasabbra emeli, s a felállítást Csíkon és Háromszéken kívül, az Udvarhelyszékhez tartozó Bardocz fiúszékre is kiterjeszti, a székely katona adójának nem $\frac{2}{3}$ -át, hanem csak $\frac{1}{3}$ -át engedi el s a határőrt a hazán kívüli szolgálatra is azon ígéret mellett kötelezi, hogy a felségnek lesz gondja rá, hogy ilyenkor a belsend fentartására elegendő otthon is maradjanak.

Rendeli továbbá az utasítás, hogy a székely határőr, béke idején és a hazában is, valahányszor a határokon, a szoros utakon, veszteg intézetekben, várakban őrségen, vagy ehez hasonló szolgálaton van, a szolgálat valóságos megkezdésétől annak megszűntéig zsoldot kapjon, a gyalog naponként 4, a lovas 8 krt, ide nem értvén a zászlók és fogházak őrzését, valamint az ezredek közvetlenül illető más szolgálatoakat. E zsoldból tartozzék a gyalog katona magát, a huszár pedig lovát is élelemmel ellátni, kivéven ha a határőrséget a székek határán kívül vonnák össze gyakorlatra. Az utasítás a zsold melletti szolgálatot egyszerre a határőrök létszámának legfeljebb csak hetedrészére számította. Az említett nyílt parancs és utasítás szerint ellenség előtt, úgy honn, mint a hazán kívül, a székely határőr hópénze és ló adagja ugyanaz, mint más határőröké. Az altisztek is rendes hópénzt kapnak, mely költség más külön alap kijelöléséig az által lesz fedezendő, hogy a zsold melletti szolgálatok tételére rendszeren a határőrök hetedrészre sem szükséges. A határőrség minden évben egyszer, tavasszal vagy ősszel, miként a főhadai kormányzó kívánja, katonai gyakorlatoakra vonassék össze.

Ha a székely határőr ellenség előtt, tolvajok vagy más kihágók üldözésében vagy bármely közszolgálatban veszti el lovát, annak árát, mely később elég alacsony árban, csak 20

ezüst forintban állapított meg, az állam pótolja vissza. A székely szolgálati lova nincs adó alatt.

A katonaszabályok (regulamentum) iránt, valamint az iránt, hogy a székely határőrnek úgy személyére mint vagyónára nézve az igazságszolgáltatás hogyan történjék, rövid időn ígértetik intézkedés; addig ideiglenesen személyes ügyeik a katonai, vagyoni ügyeik a polgári, vegyes ügyeik a vegyes ítélőszékeken folyjanak. Tisztjeiknek a határőrök, a hadi szolgálatot kivéve, semmi szolgálattal ne tartozzanak; közterheket, a hidak csinálásán, utak, árkok, gátak, gyepek igazításán kívül ne hordozzanak, s a helységek közös haszonvételeit a többi lakosokkal teljesen egyenlő mértékben élvezzék, a nélkül, hogy a törvényhatóságok közgyűlési költségeire bármivel is járulni kötelesek lennének. Sem a magánosok elkülönített, sem a helységek közös birtokaiból a katonatisztek számára semmi kiszakztatni nem fog, szabad lesz azonban a tiszteknek azon helységek határain, a hol laknak, a legeltetést igénybe venni, azon arányban, melyben lótarással bírnak, a nélkül, hogy ezen czim alatt a legelőnek egy részét magoknak kiszakaszthatnák vagy bármi módon ezen jótékonyssággal visszaélhetnének. Hasonlóan illeti őket a helységek közerdejéből magán szükségökre szorított és minden kihágás nélkül gyakorlandó fahasználat is.

A székely határőrt más ezredekbe újonczul alkalmazni nem lehet. A bizottság az általa teendő összeírásnál vegye alapul azon összeírást, melyet SCHRÖDER ezredes az illető fő királybírák közbejöttével készített.

A bizottsághoz küldött legfelsőbb leirat megengedi, hogy a bizottság, mielőtt munkálata végrehajtásához fog, az előre nem láthatott körülményeket s netalán tehető észrevételeit legrövidebb idő alatt fölterjeszthesse.

A bizottság, ezen engedelemmel élve, nem késett észrevételeit a legfelsőbb leiratra megtenni. Ilyenek voltak: hogy miután az adónak közelebről eszközölt tetemes felemelése miatt egy harmadrész elengedés majd semmi könnyebbséget sem tenne,

az adó fele engedtessek el, hogy a tiszti szállások építésénél a pénzzel fizetendő anyagok és kézi munkák költségét a közpénztár hordozza; hogy az anyagok fuvarozását mérsékelt bér mellett a székelyek, — úgy katonák, mint polgáriak, — eszközjék stb. stb. A bizottság ígérte, hogy a katonai szabályokat (Regulamentum) a rendelet szerint polgári és katonai biztosok közbenjöttével mielőbb elkészíti, annak végleges megállítását azonban akkorra kérte halasztatni, midőn terve végrehajtása körül nyerendő bővebb tapasztalatai is szolgálatára állandnak.

A fentebbieket nem tartotta a bizottság oly fontosoknak, hogy azok legfensőbb ellátásáig kiszállását el kelljen halasztania, s a kiszállást nov. 22-re határozta.

Ezen megállapodások azokban az ülésekben történtek, melyeket a bizottság november első három napján és 5-kén Szebenben s ugyanazon hó 17. és 18-án Gyalakután az elnök udvarában tartott.

A bizottság e sürgölődése nem lephet meg bennünket, ha figyelembe vesszük, hogy a székelyek bős szelleme, Buccow, ki, mint fentebb láttuk, május óta a LÁZÁR-bizottság felterjesztéseinek tárgyalása alatt folytonosan Bécsben mulatott, most a legfelsőbb határozatok leérkezése után csakhamar visszatért Szebenbe, hogy befolyását a bizottság tárgyalásaira a közelből gyakorolja.

A másik főmestert BRUCENTHAL-t ekkor is Bécsben marasztották, világosan kifejezett oly célból, hogy Buccow felérkező tudósításait felvilágosításaival támogassa.

Egy 1762. decz. 22-ikén kelt legfelsőbb rendelet BRUCKENTHAL-t oda utasította, hogy az erdélyi udv. korlátnokság mindazon gyűlésein vegyen részt, melyeken az erdélyi határőrség és adó ügye tárgyalatik. Az erdélyi főurak ki akarták ugyanis őt a gyűlésekből szorítani, mi ellen BRUCKENTHAL a császárnőnek panaszt tett.

Mielőtt a katonásító bizottság működése színhelyéhez közeledve nov. 20-án Székely-Udvarhelytt üléseit újból megkezdte,

az azt megelőző napon a legfelsőbb rendelet értelmében a székek főtisztjeitől a végett kinevezett biztosok Fel-Csík mindkét járásában megkezdték s ugyan e hó utolsó napjaiban és dec. 1-én végre is hajtották a kir. nyílparancs kihirdetését s a nép értesítését. A biztosok írásban tett tudósításai szerint Csík-Szent-Mihályon nov. 19-én az összegyűlt nép azt felelte, hogy valaminthé eddig ő felségét adófizetéssel hűségesen szolgálta, ezután is kész szolgálni, de katonaságra magokat jó akaratjokból nem adják; a kik pedig a fegyvert felvették, de ismét letették, kijelentették, hogy azt erőszakos executióval vétették fel velök.

Nov. 30-án a vacsárcsiak úgy nyilatkoztak, hogy inkább adóznak, mint hogy adózzanak is, fegyvert is viseljenek. "Hadi főkormányzó Buccow ő excellentiája is úgy nyilatkozott a Csík-szeredai vár előtt, hogy a kik a fegyvert felveszik, de jó akaratjokból megtartani nem akarják, tegyék le; ők pedig sem egyszer, sem másszor a fegyverhez nem nyúlván, ebben is ő felsége parancsához tartják magokat."

Ugyan az nap hasonló feleletet adtak a göröcsfalviak, kik közül azok, kik a fegyvert felvették, azt is kinyilatkoztatták, hogy erőszakosan vétették fel velök a fegyvert, s nekik oly ígéreteket tettek, melyeket nem tartottak meg.

Ugyanaz nap a csík-rákosiak úgy nyilatkoztak, "hogy a kik a fegyvert felvették, azokat pandúrokkal ijesztették, hogy minden jószágukból kifosztják; ígérték hogy a nemesektől és királybíráktól függeni nem fognak, hogy nemes sót kapnak, hogy őket Csíkből ki nem viszik stb. De a mit a kapitány úr hitére ígért, nem teljesedett, s ezt észrevevén tették le a fegyvert. Ezen panaszuikat a felségnek is feljelentették s ezután is ahoz tartják magokat."

Hasonló feleletet adtak ugyanaz nap a csík-madarasiak, a Karczfalván polgári hatóság alatt megmaradt öt személy, valaminthé a csík-szenttamásiak is.

Szent-Domokoson a polgári hatóság alatt maradtak hasonlóan nyilatkoztak, a kik pedig a fegyvert felvették, de ismét

letették, NÉMETH strázsamester jelenlétében csak ennyit mondtak: "halljuk ő felsége parancsolatját."

A Fel-Csík alsó járásába kiküldött biztosoknak főkirálybíró b. BORNEMISZA Pál-hoz tett feljelentése szerint nov. 19-én a delnei, csík-pálfalvi, csík-csobáti, nov. 30. és decz. 1-én a szépvízi, borzsovai és vardoti szabad székelyek, valamint decz. 1-én a madéfalviak hasonló feleleteket adtak, mindnyájan úgy nyilatkozván, hogy a mint ő felségét és atyját eddig szolgálták, ezután is szolgálni készek, de katonáskodni nem akarnak, s hivatkoztak b. Buccow tábornok nyilatkozatára. A taploczaiak írásba foglalt nyilatkozatukban azt adták elő, hogy 1762-ben 500 fjt büntetés alatt kényszerítették megjelenni; ők nem értették a katonaság mivoltát, úgy adták nekik elő, hogy ő felsége csak azokat kívánja, kik önkényt ajánlkoznak, s hogy őket a hazából ki nem viszik. Most pedig a rendeletekből az tetszik ki, hogy őket a felség minden birtokaiba, a hova tetszik, ki akará vinni; ennélfogva katonák nem lesznek, de mint eddig, ezután is adóznak.

Az Al-Csíkba kiküldött biztos PÉTERFI MIHÁLY előterjesztését mély hallgatással fogadták; mások a már fentebb irt módon nyilatkoztak, s általában azt kívánták, hogy tartassák szék gyűlése, hol ezen fontos tárgy iránt tanácskozhassanak. Bővebb nyilatkozatot foglalt magában Csík-Sz.-Simon és Csatószeg nem-katona lakosainak hasonló értelmű írásba tett válasza, kik közül ez utóbbiak előadták, hogy 1762-ben jul. 22-én, a főkirálybíró parancsolatjából, 500 fjt büntetés alatt tiltotta meg a falusi bíró, hogy házából senki ne távozzék, azután fejök és jószáguk vesztesével fenyegettetve kellett mérték alá állniok, s a sok kínt és executiót nem állhatván, kénytelenségből a fegyvert felvették és megesküdték: de midőn a tisztek által a csíki vár elébe hívtak, azok, főleg ERNST százados, úgy nyilatkoztak, hogy ő felsége nem szorult az ő katonaságukra, azért a kik inkább akarnak adózni, mint katonáskodni, vigyék a fegyvert oda, a honnan hozták. Ennélfogva ők mind akkor mind most inkább akarván ő felségét adóval, mint fegy-

verrel szolgálni, a fegyvert visszavitték, de azután sem szűnván a súlyos kínzások, vasba veretések, könyörgő levelükkel a kormányshoz folyamodtak, s onnan is ő felsége azon akaratát értették, hogy senkit kénytelenségből katonává tenni nem akar; mely választ a székbe előbb küldött bizottság is helyben hagyta. S minthogy ő felsége jelen leiratában is az van, hogy a kik jó akaratjokból ezelőtt a fegyvert felvették, egy hónap alatt ismét vegyék fel és esküdjenek meg: ők, kik ezelőtt sem önkényt vették fel, most sem akarják felvenni, hanem legyen székgyűlés, s a miben ott megegyeznek, arról bővebb választ fognak adni.

A fentebbiek folyama alatt a Székely-Udvarhelyre átköltözött bizottság ott nov. 20-án tanácskozásait újból megkezdette, Csík-Somlyón 24-én és 25-én, Dánfalván 26-án tartotta üléseit, melyek tárgyát a nyíltparancs és a katonai rendszabályok hibás magyar fordításának kiigazítása és az út körüli alkalmi intézkedések tették, nov. 27-én pedig Dánfalváról Gyergyó-Szent-Miklóstra érkezett, hogy itt terve végrehajtását megkezdje.

A bizottság Csík-Somlyón létében a Sz. Ferencz rendi kolostor confratereit, számszerint 32-öt, fegyver alá írván, ezért a szerzet követei által a császárnőhöz folyamodott, ki elébb az említett szerzettel a kárpótlás feletti egyezkedésre BETHLEN Miklós-t bízta meg, kijelentvén, hogy készebb bármely kolostornak adományozni, mint attól valamit megvonni, később pedig azt rendelte, hogy a confraterek régi állapotukban meghagyassanak.

Gyergyó-Szent-Miklóson legelsőben is a legfelsőbb akarat ünnepélyes kihirdetésénél követendő rendtartás szabályai felett állapotván meg a bizottság, ennek folytán a következőket rendelte:

A határőr pattantyússág a hó 29-én reggeli 8 órakor a törzstiszti lakra jöjjön és az Okeliek várdája balszárnyán foglaljon helyet.

Miután a helység lakosai nagyobbára fegyveresekből állnak,

ezek 9 órakor egy bizonyos helyre összehívattván, onnan délben tisztjeik vezérlete alatt a törzstisztalak udvarára menjenek, hol ugyanakkor a város nem-fegyveres lakói is megjelenjenek.

Mindkét rendbeliek megvizsgáltatván, az ittasok az altisztek által távolíttassanak el.

A fegyveresek csak szablyával, a lovasok lovaik nélkül jelenjenek meg, s mindnyájan, mint hűséges és engedelmes alattvalókhöz illik, a felsőbb parancsot alázatos tisztelettel hallgassák.

Senkinek sem szabad megszólalni, annál kevésbbé mások nevében beszélni, majd az összeírás alkalmával, kiki a mit akar, a maga ügyében előadhatja.

A katonák közül két higgadtabb és okosabb előre kijelöltetvén, a kir. nyílt parancs kihirdetése és ő felsége aláírásának felmutatása után, a sorból lépjen elő, és egy tiszt vezérlete alatt a bizottsághoz járulván, a kegyes nyílt parancs másolatát kérje ki. Erre a gyülekezet az adott parancsra oszoljon szét, kötelességévé tétetvén a helység előljáróinak, hogy a másolatot megtartsák, s egyszersmind kijelentsék, hol kívánják megőrizni.

A fegyvertelen néppel meg kell előre értetni, hogy jóllehet ő felsége egyenes rendeletéből a bizottság tekintélye emelésére fegyveres erő lesz jelen, mindazáltal attól a jó magaviseletűek semmit sem félhetnek, s ha meg nem jelennek, sokkal keményebb büntetésre tarthatnak számot.

Hogy a nyíltparancs kihirdetése után a bizottság mit fog tenni, a kihirdetés végével tudtul adandja.

A fentebbi parancsolatok, a mennyiben a fegyvereseket illetik, alezredes CARATTÓ-nak, a mennyiben pedig a polgáriakra vonatkoznak, főkirálybíró b. BORNEMISZA Pál-nak írásban tudtul adattak.

Másnap, nov. 28-án helybeli pap és Gyergyó fiúszéki főesperes SIKÓ JÓZSEF, ki a határőrség létesítésénél kitűnő buzgalmat tanúsított, a bizottság elébe hívatván megdicsértetek s "buzgalmának bővebb serkentése és újabb tárnokok meríthetése

végett” az eredeti legfelsőbb nyílt parancs előtte felolvastatván, kötelességévé tétetett, hogy az alatta levő papságot a közremunkálásra intse s a népet a fegyver felvételére tovább is buzdítsa.

Nov. 29-én, a már megírt módon a nép a törzstiszti szállásra vitetvén s a bizottság a katonatisztek, a helybeli lelkész s a főkirálybíró kíséretében a felállított fegyveres csapat és a két ágyú közt az udvar közepén megjelenvén, előadta, hogy “ő felsége az előtte mindenek felett kedves Erdély lakóival anyai szeretetét éreztetni s azon sok nyomornak, melylyel e tartomány látogatatok, mennyire emberi erőtől függ, elejét venni kívánván, eltökélte magában, hogy nemzeti vagy határkatonaságot alakítson s e végre a kinevezett biztosokat saját kezével s pecsétjével megerősített nyílt parancscsal látta el, méltóztatván azon seregnek úgy kötelességét, valamint a nekik adandó hasznokat és javadalmakat tudtul adni, miket a legott felolvandó kir. nyílt parancsból azonnal megérthetnek.”

Erre a kir. nyílt parancs magyar fordításban felolvastatván és némely pontjai a népnek megmagyaráztatván, ő felsége legmagasb aláírását a bizottság a közönségnek megmutatta. Ezután egy gyalog és két lovas káplár előlép ^B magok, valamint a többiek nevében, úgy a latin, mint a magyar másolat közlését kéri; mi megtörténvén, a bizottság az ünnepély befejezéséül az összesereglett népnek kijelenti, hogy már “többé nem tetszésöktől függ katonákká lenni vagy nem, mit az ősi gyakorlat s a századokon át megerősített törvények tőlök a legszigorúbban kívánnak s a választott fejedelmek alatt önkényt teljesítettek. Annál nagyobb büntetésre tennék hát magokat méltókká, ha kegyes fejedelemasszonyuk legkegyelmesb parancsa iránt illő előzékenységgel nem viseltetnének. Erre ösztönzik őket azon kitűnő javadalmak, melyek által ő felsége a székelyek állapotját az eddiginél sokkal kedvezőbbé tette. A bizottság nem kételkedik, hogy a szabad székely bír annyi hűséggel és okossággal, hogy a jót a rosztól megkülönböztesse s ennél fogva teljes kész-

sége által ő felsége bővebb kegyelmét kiérdemelje. De ha minde mellett volnának némelyek, kik akár a népet bal tanácsokkal az egyenes útról eltántorítanak, akár ő felsége legmagasb rendeletének ellenszegülnének, az ilyenek ellenkezése és alaptalan mentegetőzése által a bizottság nem fogja magát munkálatában feltartóztatni, s nem tekintve a törvény formaságait, ellenök a legrövidebb eljárást követi s őket a törvényszabta büntetéssel fogja illetni. Ha a régibb hazai törvények a fegyvergyakorlatra meg nem jelenőkre halált szabnak, mennyivel nagyobb büntetésre méltók azok, kik a katonaságtól, melyre születtek s melyre teljes joggal kötelesek, merőben elvonják magokat? Minélfogva mindenki intetik, ne tegye ki magát a bizonyos veszélynek s ne vonja magára az ő felsége által ezen bizottságnak tulajdonított hatalmat.”

Egyszersmind tudtul adatott, hogy midőn parancsot vesznek, az összeírásra, vagyis a nemzeti fejedelmek alatt is gyakorlatban volt lajstromozásra, okvetetlen megjelenjenek, mi megtörténvén s a századok megalakíttatván, az altisztek legott az ígért zsold élvezetébe lépnek.

Így ment véghez nov. 29-én kezdve decz. 5-ig a kir. parancs kihirdetése Gyergyó fiúszék különböző helységeiben, egy helyre több szomszéd falvak lakosai is összehívatván.

Nov. 30-án Tekerőpatakon SIKÓ JÓZSEF az összes gyergyai cath. papságot a bizottság elébe vezette, kik előtt a nyílt parancs felolvastatván s a pecsét és aláírás megmutattatván mindnyájan megintettek, hogy ő felségének a székelység és közbátorság javára intézett törekvését üdvös tanításaikkal előmozdítani iparkodjanak, mit a papság meg is ígért.

Tapasztalván, hogy a remeteiek kevésbé hajlandók a fegyver felvételére, czélszerűnek tartotta a bizottság, hogy elébb a főkirálybíró és a polgári előjáróság által értesíttessenek a felség parancsáról. Mi megtörténvén, a bizottság elébe Szent-Miklóstra hívtak s előttök a nyílt parancs a legnagyobb csend közepett felolvastaték.

Miután a nyílt parancs kihirdetése megtörtént, december 5—16-ig REHM hadi biztos az összeírást vitte véghez, felírván a besorozottak nevét, életmódját, vallását, birtokát, fiait, s hogy az illető melyik rendhez tartozik, lófő, darabont vagy szabad székely-é?

Az összeírás végéhez közelgetvén, a gyergyai határőrségnek zászlószentelése, az ideiglenes katonai szabályok felolvasása és a felesküvés Gyergyó-Szent-Miklóstra decz. 18-ára tűzetett ki. Az ünnepélyes szertartás, némely csekélyebb intézkedéseken kivül, következőleg rendeltetett el:

Az ünnepélyt megelőző napon a pattantyússág egész osztálya jöjjön Szent-Miklóstra s az éjét ott töltsé.

Kik fegyverrel el vannak látva, azokat a tisztelgésre és más az ünnepélynél szükséges mozdulatokba meg kell tanítani, vigyázzván, nehogy e miatt a katonaság iránt megunatkozzanak.

Mindegyik századnak tudtul kell adni, hogy mi czélből gyűltek össze. Minélfogva senki se merészeljen, börtön és békó büntetés alatt, részegen megjelenni. Az ünnepélyen, a legkeményebb testi büntetés terhe alatt, senki se merészeljen egy szót is szólani. A ki akár maga akár más nevében egyetlen egy gyanús szót bocsát ki száján, halállal büntettetik.

Ily előintézkedések után decz. 18-dikán Gyergyó-Szent-Miklóson, az úgynevezett örmény templomban, mely a helység melletti téren feküdvén az ünnepély megtartására a főtemplomnál alkalmasabbnak találtatott, a bizottság és számos hallgatóság jelenlétében, puska- és ágyúdurrógatás közt hajtotta végre SIKÓ JÓZSEF a templomon kívüli térségen felállított négy század gyalog és egy század lovas határőrség lobogói fölszentelését, melyeket, mint mondá, “bennök és változhatlan hűségekben helyzeti bizalom külső jeléül” átadott és vitézségökre bízott. Erre a négyszögbe állított s az OKELI-gyalogság, KÁLNOKI-huszárok és két ágyútól körülvelt csapat előtt ugyancsak az említett esperes ékes beszédben megmagyarázván ő felségének a nemzet iránti legmagasabb kegyelmét, a lobogó fogalmát s

annak védeése iránt hittel erősített köteleztetést, a katonai szabályok és eskü szavai felolvastattak, s a szokott hitet mindnyájan hallható szóval letették; végre a bizottság elnöke az eskü természetét, annak a jelen nem levőkre is kiterjedő erejét, ő felsége anyai kegyességét újból is megmagyarázván, a templomba visszatértek, hol Te Deum tartattak s a menet a szentség kíséretében ismét kijövé, az újonnan felállított székely katonaság megáldása után az ünnepély befejeztetett.

BENKŐ JÓZSEF azokon kívül, kiknek még akkor nem jutott fegyver, a Gyergyó-Szent-Miklóson besorozottak számát 1061-re teszi.

SIKÓ a katonásítás körül tanúsított érdeméért később érdemjellel díszítettett fel.

A Gyergyó fiúszéki határőrszázadok ekként megalakítván, a határőr intézménynek jövődjére leendő fentartása végett a bizottság a következő szabályokat hozta:

Mindazon egyházhelyes nemesek és szabad székelyek, kik most összeíratnak, akár kaptak fegyvert, akár nem, katonai törvényhatóság alatt állnak. Mindenki, a mint a sor találja, kir. szolgálatra köteles, mire nézve felhatalmaztatnak mindenik század főtisztjei, hogy a gyalog századoknál 250, a huszároknál 180 személyig a legalkalmasabbakat sorozzák szabad tetszésök szerint fegyver alá, akár benszülött, akár beházasodott családhoz tartoznak, akár többen, akár kevesebben élnek egy háznál. Az említett számon felül levők számfelettieknek maradnak, a végett, hogy ha valaki az írt számból elhalna, a számfelettiék pótolják.

Ha egy háztól többen, például ketten-hárman, lennének felírva, azokból egy rész a gazdaság folytatására otthonn hagyassák.

A tisztek ennél fogva a székelységet négy osztályba sorozzák. Az elsőbe a fegyveresek, a másodikba a számfelettiék, vagyis azok jöjjenek, kik fegyverhordásra alkalmasak ugyan, de jelenleg fegyvert nem kaptak; a harmadik osztályt tegyék az utódok,

vagyis azok, kik még a katonaságra alkalmas életidőt nem érték el, de ezt elérvén, vagy a fegyveresek, vagy a számfelettiék közé fognak Boroztatni; a negyedik osztályba sorozandók végre azok, a kik öregségük vagy rokkantságuk miatt a szolgálatra alkalmatlanok.

Ha valamely akár valóságos akár kétes jobbágy katonai szolgálatra akarna lépni, ezeket a tisztek mindaddig, míg szabad voltukat tökéletesen be nem bizonyítják, a szabad székelyek közzé fel ne vegyék.

Ha valamely lovas egy vagy más ok miatt elszegényedvén, lovas szolgálatra alkalmatlanná válik, parancsnoka beleegyezésével gyaloggá lehet, ellenkező okok miatt ezredese beleegyezésével a gyalog a lovassághoz átmehet.

Miután pedig nem minden egyházhelyes nemes és szabad székely jelenhetett meg az összeírásra és hittételre, ezeket a tisztek írják össze és eskessék fel.

A kik a fentebbi szabályoknak titkon vagy nyilván ellene szegülnek, halállal fognak büntettetni, ha pedig elszökésök sikerül, javaikat örökre veszítik. E rendelet nyílt parancs útján is közzé tétetett.

Tapasztalván a bizottság, hogy a népesség növekedése következtében a székely örökségek 8 sőt 10 részre is fel szoktak daraboltatni és a katonai szolgálat fentartására elégtelenné válnak, megrendelte, hogy az örökségek felosztása ezután csak a katonaságra alkalmas egyének közt történjék.

A fentemlített zászlószentelési ünnepély befejeztével a határország a székely nemzet egy részével fel lőn állítva, életbe léptetve, de azon ellentétek és zavarok, melyeknek a polgári és katonai osztály közötti különbségből és ezen két osztálynak egymással való mindennapi érintkezéséből természetesen folyni kellett, megelőzve koránt sem voltak. Hogy e tekintetben a katonásító biztosok is nem helytelen sejtellemmel bírtak, arra mutatnak azon kérdések, melyeket a bizottság, a gyergyai altisztviselőknek és a birtokosságnak több mint húsz pontban beadott

észrevételei által is figyelmeztetve, magának felállított és határozatai által lehetőleg elenyésztetni igyekezett.

Mielőtt Fel-Csíkba, honnan Gyergyóba jött vala, visszatért a bizottság, a határőrök számos panaszát látta el, a személyes bántalmakat eligazította, a birtokpereket pedig a törvénszékhez utasította.

Fel-Csíkban csakhamar kiviláglott, hogy itt a bizottságnak több akadálylyal kell megküzdenie, mint Gyergyóban. Csík-Szent-Tamáson ugyanis decz. 26-án a helységbeliek, a csikdomokosiak és jenőfalviak előtt, az OKELI-gyalogság, a pattantyusság és néhány huszár jelenlétében, a kir. nyílt parancs felolvastatott, de midőn más nap az említett helységbeliek összeírása folyt, a bizottság azt a hírt vette, hogy a madéfalviak, legtöbbszörre szabad székelyek, feleségeiket és gyermekeiket a faluban hagyván, az erdőbe távoztak. Erre a bizottság ZÖLD JÁNOS biztost következő parancscsal küldte hozzájuk:

Kérdeje meg tőlök, miért távoztak a faluból. Ha félelmök oka a nálók elszállásolt katonaság volt, biztosítsa őket, hogy attól nincs mit tartaniok. Ha a határőrségtől akarnak menekülni, mondja meg nekik, hogy 24 óra alatt térjenek vissza, mert az alól semmikép sem vonhatják ki magokat. Ha ez intézés nem sikerül, adja tudokra, hogy ha nem engedelmeskednek, fiaik letartóztatván, többi gyermekeik és feleségeik hozzájuk fognak üzenni, a nélkül, hogy valamit magokkal elvihetnének. Ha 24 óra múlva ezután sem térnek haza, házaik lerontatnak, örökségeik a hazatérteknek fognak adatni, ők pedig akár többekkel együtt, akár külön kézre kerülnek, érdemlett büntetésüket el nem kerülnek.

Másnap híre jöven a bizottsághoz, hogy nem csak a madéfalviak, hanem a madarasiak, rákosiak s más falubeliek is az erdőkre menekülnek, az egész székben közhírré tétetni rendelte, hogy senki az erdőre menekült lakosok közül valakit befogadni, nekik táplálékot adni, vagy az erdőkre élelmet szállítani ne merészeljen, mert ellenkező esetben épen úgy, mint az erdőre

menekültek, fej- és vagyonvesztéssel fognak lakolni. A ki pedig egy családfőt a szökevények közül megfog s a bizottsághoz visz, jutalmul egy aranyat nyer. A falubírák, ha valakit a faluban lappangani vesznek észre, a legsúlyosabb büntetés terhe alatt fogják meg s a bizottsághoz vagy a legközelebbi katonai parancsnokhoz vezessék. Ugyanezt tegyék azokkal is, a kiktől észre veszik, hogy szökni készülnek. Azokra pedig, kik minden vigyázat ellenére elszöknek, ügyeljenek, hogy semmit házaikból el ne vigyenek, és marháikat a tisztviselők kezéhez vigyék, kiktől azoknak becsértékével fognak megjutalmaztatni.

Ugyanez nap a fentebb említett biztos ZÖLD jelentette, hogy négy fegyvert kapott határórön kívül Madéfalván egy családfőt sem talált otthon, s a parancsot csak nejeiknek és gyermekeiknek hirdethette ki.

A bizottság erre helyettes alkirálybíró BLÁSI ÁDÁM-ot küldötte az előbbi rendelettel az erdőbe szökött lakosokhoz.

Más nap a Dánfalvára átszállt bizottság úgy értesülvén, hogy a madéfalviak közül még senki sem tért vissza, egy Okeliszázadot küldött ki, mely a megszököttek fiait letartóztatván, a fentebb említett rendelést teljesezésbe vegye; egyszersmind midőn hirt vett arról is, hogy a csik-szeredaiak is következő éjjel készülnek megszökni, a fő királybíró és kir. adószedő SÁNDOR LÁSZLÓ-t küldötte hozzájuk, hogy őket feltartóztassák, onnan pedig az erdőbe menekültekhez menjenek; azoknak, kik engedelmességre térnek, biztonságot Ígérjenek s nyíltan megkérdjék: akarnak-é a felsőbb parancsnak engedelmeskedni vagy nem; mert ha nem térnek vissza, a bizottság úgy tekinti őket, mint a kik nem akarnak engedelmeskedni.

Ugyanez nap értesült a bizottság, hogy a menekültek nejei és leányai könnyek és jajgatások közt Madéfalvából kiüzettek s nekik meg lőn mondva, hogy ha másnap férjeikkel s testvéreikkel együtt nem térnek vissza, házaik is le fognak rontatni.

Más nap decz. 30-án a bizottság ülésében ugyancsak Dánfalván alkirálybíró BLÁSI ÁDÁM jelenté, hogy a megszökött lako-

sokat a szépvízi erdőben megtalálta, kik nagy számmal jövének elébe, nekik a bizottság parancsát kihirdette; mire azt felelték, hogy soha katonákká nem lesznek és mindaddig, míg attól fel nem mentetnek, vissza nem térnek; legkevésbé sem hiszik pedig, hogy nejeik ki fognak üzeni és házaik lerontatni, miután a bizottságtól inkább oltalmaztatásukat, mint elpusztításukat várják.

Az alkirálybíró e kérdésre: ki szónokolt a többiek nevében, azt felelte, hogy nem vehette ki, mert mindnyájan együtt beszéltek, s midőn őket arra kérte, hogy akaratuk nyilvánítását valamely személyre bízzák, azt felelték, hogy mindnyájan akarnak beszélni, nehogy a nép akaratának tolmácsa cselekedeteik indító okául és vezetőjükül tekintessék: mert mindnyájan együtt éreznek és együtt beszélnek. Egyszersmind a bizottsághoz intézett emlékiratukat is előadták, melyet ő el nem fogadván, a szék vele ment lovas legénye hozott el. Ebben felhozták a menekültek, hogy ő felségének soha sem lehetett szándékában s most sincs a székelyeket s ezek közt Fel- és Al-Csík lakóit akaratuk ellenére, erőszakosan katonaságra szorítani, számos törvények, esküvel megerősített kötlevelek és kiváltságok ellenére. Ezen állításukat az emlékiratban felhozott rendeletekkel bizonyították, melyeknek ellenére történt, hogy a gyergyaiak nagy része fegyverfelvételt szorított, midőn fejvesztés büntetése alatt előhívatva, azoknak, kik a fegyvert felvenni nem akarták, ezen szavakkal tették azt nyakukra: "ha nem akarád vala felvenni, nem kaptál volna fegyvert". Mihez képest a bizottság előtt egyszer mindenkorra kinyilatkoztatják, hogy sem szokott fenyegetései, sem ijesztgetései által, — terjeszszék azt bár a bitófáig, — nem fognak arra bírni, hogy előtte megjelenjenek; nem azért, mintha ő felsége tisztviselőinek engedelmeskedni nem akarnának, hanem azért, nehogy erőszakot kövessenek el rajtuk. Hasonlóan egyszer-mindenkorra kinyilatkoztatják, hogy ne kényszerítse őket a bizottság arra, hogy akaratjuk ellen a fegyvert felvegyék; mert valamint régebben, úgy a jelen felsőbb

rendeletek szerint is, szabadságukra lévén bízva, hogy a fegyvert felvegyék vagy nem, azt soha el nem fogadják. Ha pedig arra kényszerítettnek s az esküt le tennék is, ez által magokat kötelezetteknek mégis soha sem tartanák. Mihez képest minden erőszakoskodások, törvénytelen sérelmek, károk, nyomorgatások és fogságok ellen, mint a melyek ő felsége akaratával nem férnek össze, óvást tesznek. Miután 1763. márcz. 31-ről ő felsége azt rendelte, hogy az ő sérelmeik valósággal orvosoltassanak, jövőre is ő felségéhez folyamodnak, s a katonaság elvállalásával nem lévén kötelesek, a nyomorgatások és terheltetések ellen ő felségéhez panaszt tesznek. Az összeírás ugyanis úgy ment véghez, hogy senki sem tudta mi célból történik, a megmérés pedig halál, birtokvesztés és 500 írt büntetés alatt történt. Miután mindezek erőszakkal vitettek véghez, semmi erővel nem bírtak és nem bírnak. Ezen kívül ő felsége akaratja ellen is történtek, miként ez az 1763. okt. 4-én kelt leiratból megtetszik, melyben a történeteknek semmi nyoma. Ezen felül egy új összeíráson mesterkednek, melyet ők nem fogadtak s nem is fogadnak el, óvást tevén, nehogy általa a katonai állapotba kevertessenek. Ők a fegyvert soha nem vették fel, nem is fogják soha felvenni, hanem ő felségének hív adófizetői kívánnak maradni. A kik pedig felvették, erőszakkal, különböző kínzásokkal, békókkal, fogsággal, veréssel, nemkülönben számtalan és a határóri tiszték által hit alatt erősített ígéretekkel, u. m. adóelengedéssel, ingyen sóval és mi több, a honbóli soha ki nem vitellel és számtalan más hitegetésekkel, (melyek mai napig sem teljesítették) kényszerítették a fegyver felvételére. Ezért rakták le azok is a fegyvert, a kik felvették, és azt soha ismét fel nem veszik, hanem ő felségének mind engedelmes adófizetői akarnak maradni ennek utána, mint eddig. Ne méltóztassék azért a bizottság őket utolsó szükségre kényszeríteni és e célból hozzájuk kiszállni. Mindezekre nézve a bizottság feleletét bevárják, különben oda folyamodnak, honnan sérelmök orvoslását remélik.

Ezen nyilatkozatban vakmerőséget s inkább felháborodásra, mint várakozásra való okot látott a bizottság, s miként magát kifejezé, a vakmerő írásra valamit felelni méltónak nem tartván, megrendelte, hogy a szomszéd Udvarhely széken téli szálláson lévő Trautmansdorf vasasok fél osztálya, valamint a Háromszéken téliszálláson lévő Okeli zászlóalj két százada a zajongók megzabolázására rendelteesék. Miután pedig a faluból kiüldözött madéfalvi asszonyok még férjeikhez nem juthattak s a fő királybíró sem tért vissza, az épületek lerontása a bizottság további rendeletéig elhalasztatott.

Eközben megérkezék a fő királybíró b. BORNEMISSZA PÁL levele, azon jelentéssel, hogy a szeredaiak csodálkozván a rólok híresztelt tudósításon, kinyilatkoztatták, hogy szökésre nem is gondoltak; a mi pedig az erdőre menekülteket illeti, ezek kipuhatólása végett Delnére ment, de midőn itt sem tudhatott semmi bizonyost, biztos embereket küldött ki felkeresésükre, kiktől ha hirt veend, a hely színére megy és a tapasztaltakról tudósítást fog tenni. A minthogy más nap SÁNDOR LÁSZLÓ kir. pénztárnokkal és BORSOS LÁZÁR al-csiki alkirálybíróval a bizottság előtt megjelenvén, előadta, hogy az említett alkirálybíró, általa az erdőbe összesereglett néphez küldetvén ki, jelentette nekik, hogy a főkirálybíró a bizottság parancsolatjával meg kívánja őket keresni, mire ők azt felelték: “nincs szükség a megkeresésre, miután ők akaratjukról és állapotjukról a bizottságot írásban megkeresték s nyilatkozatuknál egyebet tenni nem kívánnak; de elvárják a bizottság feleletét. Hogyha tehát régibb állapotjuk fenntartása végett mennének hozzájuk, szívesen látják őket; ha pedig a katonaság felvételére akarnák őket reábeszélni, távol maradhatnak, miután azt soha sem fogadják el”. — Ezen felül többen átokra fakadtak s fenyegetöztek úgy a tisztviselők, mint különösen a főkirálybíró és nemesek ellen, mint a kik e nyomorúság okai. Ily körülmények közt habozván a főkirálybíró és társai, vajon czélszerű volna-e a vakmerő nép elébe menni, már le is nyugodtak, mikor a menekültek közül

7-en vagy 8-an a nép nevében hozzájok mentek s kinyilatkoztatták, bogy másnap 8 órára a bizottság feleletét, hangozzék az bármiként, elvárják; mert megunták az erdőben szenvedett nyomorúságot, s január 1-ső napján túl a feleletet nem várhatják. Erre a tisztviselők a megjelenteket mindenkép megnyugtanni igyekeztek, s a bizottság rendeletét, akarnak-é a felsőbb parancsnak engedelmeskedni vagy nem? előadták. Feleletül azt nyerték: oly czélből, hogy a katonaságot a jelen mód szerint elfogadják, soha sem mennek vissza, ő felsége sem rendeli, hogy akaratjok ellen katonaságra kényszeríttessenek. Az ő tanácsadójok az Isten s a feleletet a bizottságtól várják. Erre a követekek társaikhoz mentek vissza, kik nagy számmal a falu végén voltak összegyűlve.

1764. első napján az erdőbe menekült fel- és alcsiki lakosság küldöttje küldőinek ellenmondását nyújtotta be a bizottsághoz a múlt év utolsó napjáról, melyben kinyilatkoztatták, miszerint tudva van a bizottság előtt, hogy ő felsége soha nem kívánta, hogy erőszak követessék el; már pedig a bizottságnak Gyergyó székben az ellentmondók testvérein elkövetett eljárásából kitetszik, hogy a bizottság erőszakot használván, ő felsége akaratját megváltoztatta, midőn a székelyeknek vérrel szerzett kiváltságát és örökös nemesi szabadságát akarja megsemmisíteni. E felett családjaikat minden igaz ok nélkül és törvény útján kívül a bizottság örökségeiből kizaklattatta, s házaikat és épületeiket le kívánja rontani, vagyonaikat elraboltatja. A “megváltó kínszenvedéseire kényszerítik” a bizottságot, méltóztassék a törvénytelen nyomorgatóknak más eljárást szabni elébe; mert azok mindent törvény- ellenére tevén, elég okot szolgáltatnak arra, hogy az erőszakot erőszakkal verjék vissza; de ők mindedig királynőjüknek bebizonyított anyai kegyessége figyelembe vételével semmit sem tettek, azonban mivel látják, hogy folyamodásukra választ nem kapnak s a bizottság az erőszakoskodástól megszűnni s magát ő felsége szándékaihoz alkalmazni nem akarja, ünnepélyesen ellenmondanak, hogy ők sem-

minek kezdői nem voltak s jövőben sem akarnak lenni, de ha az erőszakoskodások valami nagyra kényszerítik őket, Isten és emberek előtt semminek okai nem lesznek, mert ők soha a fegyvert el nem fogadták s jó szántókból katonák lenni nem akarnak és soha nem is lesznek, s régi kiváltságaiktól nem megválni, hanem azon kiváltságok mellett ő felségének hű adófizetői kívánnak lenni. A kik pedig elszánt akarattukból és önkényt katonák kívánnak lenni, azokkal lássa a bizottság mit mivel. A követ a bizottság elébe hívatván, kijelentette, hogy ő a szépvízi erdőbe fáért menvén, ott nagy embercsoportra akadt, kik őt veréssel kényszerítették, hogy az írást a bizottsághoz elhozza és a jövő éjjel választ vigyen. Ez alkalommal a küldött ittának találtatván, más nap kikérdezés végett ismét a bizottság elébe állíttatott, s előadta, hogy a fel-csíkiak az említett erdőben, az al-csíkiak egy más szomszéd helyen vannak összegyűlve s onnan gyakran követeket küldenek tanácskozás végett a fel-csíkiakhoz, a minthogy a követek akkor is jelen voltak, midőn az ellenmondást neki átadták. Hogy ki adta azt át, úgy szintén hogy kik állottak körötte, nem tudja, azon írásnak valamint a ncp erdőre való menekülésének szerzőjéről sem tud semmit; úgy hiszi azonban, hogy a gazdagabbak által vezetett a szegény nép félre, nemeseket mindamellert is köztük egyet sem vett észre. ‘

Az erdőre költözöttek ismételt nyilatkozatából tisztán kiviláglott úgy a kedélyek nagy mérvű izgatottsága, valamint az is, hogy a tömeg valamely mívelt egyénben, vagy többekben, megtalálta nem csak tanácsadóit, hanem végelkeseredettségének méltó tolmácsait is.

A bizottság a küldöttnek kinyilatkoztatta, hogy azok, kik a kegyelmes kir. rendelet meghallására haza mennek, minden méltatlanságtól mentek lesznek, ellenkező esetben, ha az ellenszegülőkön valami rősz történik, magoknak tulajdonítsák; azok, kik a lázadók indítóit és tanácsadóit felfedezik, bizonyos jutalomra tarthatnak számot.

Erre a bizottság más tárgyakra menyén át, megjelent előtte egy madéfalvi határőr egy borzsovai emberrel. Az első jelenté: “hogya a közelebbi éjjel némely rokonai és barátjai az erdőről haza jöttek s kérték, hogy nevükben a bizottságtól kegyelmet eszközöljön nekik, kik az erdőben szenvedett, valamint nejeik és gyermekeik által kiállott nyomorúságokat megunván, ha biztosíttatnak, nem csak haza térnek, hanem a vétkes tanácsadókat is kiadják, sőt, ha szabadságot nyernek reá, házaikból is kihúzzák és megölik”.

A határőr megkérdezte, kít tart a nép tanácsadójának, azt felelte, hogy BOROS FERENCZ-et és a delnei plébánost, kik nekik azt tanácsolták, menjenek vissza az erdőbe s várják meg ott a bizottság eltávozását, midőn házaikhoz visszatérhetvén, ismét régi állapotukban maradhatnak; a megjelentek kérték a bizottságot, hogy azoknak, kik az erdőből visszatértek, biztonságáról adjon írást. Ezen írás kiadatott, sőt azoknak, kik ezen zavarok tanácsadóit és vezetőit felfedezik, ő felsége különös kegyelme is megígértetett.

Ez megtörténvén, a bizottság üléseit Csík-Taploczára tette át, oly czélból, hogy az erdőhöz közelebb lóvén, a nép mozgalmára jobban felügyelhessen; ha valamit meg akarnának kíséreni, ellenállhasson; hogy továbbá közelsége által azokat, kik Al-Csíkban a fegyvert már elfogadták, megnyugtassa; s végre hogy a középpontból az egész székben jobban intézkedhessék. Más nap, jan. 3-dikán, gr. COLLOREDO főstrázsamester jelenté, hogy midőn a bizottságtól Háromszékre visszament, Kézdi-Vásárhely és Csík szék közt 100 fegyveres lovassal és vasvillával fegyverkezett számos gyaloggal találkozott; sőt Kézdi-Vásárhelytt alezredes b. AZINIEK úgy van értesülve, hogy a csíkiak a bárom székiektől 500 embert kérvén, ezek 1300—1500 ig való segítséget ígértek. Ezen felül a bizottság más oldalról arról értesült, hogy a csíkiak segítségökre az udvarhelyszéki lakosságot is felszólították. Ezek hallattára a bizottság a kormányszéket megtalálta, hogy ez is intézkedjék, s

minthogy a katonák számát, különösen a lovasokét, szaporítani szükség, ezeknek élelmezése végett támogassa a fő tartományi biztos gr. BETHLEN MIKLÓS által tett intézkedéseket. MIKES ANTAL három széki és ifjabb DÁNIEL ISTVÁN udvarhelyszéki főtisztek pedig, a celki mozgalmakról tudósítván, felszólítottak, hogy ily körülmények közt személyesen jelenjenek meg a gyanúsabb falvakban, s a lakosságot az összeesküvéstől, mely csak önvészedelemökre vezetne, tartóztatni igyekezzenek, nehogy egykor azon vád érje őket, hogy kötelességüket elmulasztották.

Jan. 4-én a Trautmansdorf vasasokból egy és fél osztály megérkezvén, hogy az erdőben levő lakosság az élelem szerezhetéstől inkább elzárassék, a hegy alját környező falvakba rendeltetett el.

Ezután a bizottság tudósítást vett, hogy mintegy 500 háromszéki és kászoni szabad székely érkezett a környékbe. Kevés idő múlva ezek egy huszártól, ki őket Ménaság-Ujfalunál találta, azon nyilatkozatot küldötték a bizottsághoz, hogy a soha fegyvert nem fogott, vagy azt ismét letett adófizető lakosok különböző tudósításból mély fájdalommal értették, hogy a bizottság nagy katonai erővel készül ellenök oly czélból, hogy vagy a fegyvert vétesse fel velök, vagy mindenöket elprédálja; hogy továbbá e tudósításon a nép annyira megrettent, hogy téli időn vagyonával együtt az országból ki akart futni, de végre a jutott eszébe, hogy a bizottságot lábaihoz borulva kérje, hogy szomorító és majd nem megszökésre okul szolgáló szándékától álljon el. Ez egyedüli oka jövetelöknek, a mint holnap beadandó folyamodásukból még tisztábban ki fog világítani. Hogy pedig oly számosan jöttek, azért történt, mert követül senkit sem kaptak, s mert a múlt évben júniusban Szebenbe küldött követjök sem talált hitelre. Ide érkezve fájdalmasan értették, hogy csíki rokonaik megrettenve házaikat odahagyták, de ezek is az ő megjelenésük által felbátorítva ismét lelket kaptak, annyira, hogy velök együtt akarják fájdal-

maikat a bizottság lábai elé borulva előadni; “mihez képest a mindenható Istenre kérik a bizottságot, hogy ne vegye ezt nekik rász néven, mert, miként megértendi, semmi rász at keblökben nem forralnak”.

Ugyanakkor a bizottság elébe jött BOROS strázsamester, ki alszázadosétól kémlés végett kiküldetve előadta, hogy a mint értesült, mindnyájan le akarnak jönni, együtt akarván a bizottság előtt könyörögni. Kérdeztetve, mit tud a lázadás okairól, ügy nyilatkozott, hogy közvetlen tudomása nincs, másunnan azonban hallotta, hogy mindazon elhíresztelt irományoknak szerzője szépvízi Szócs PÉTER, a ki őt is a fegyver letételére gyakran rá akarta bírni. Ugyanekkor tudomására jött a bizottságnak, hogy a nép, miután a szépvíziekkel is szövetségbe, megbátorodván Szépvíz havasalji faluba beszállít, ott a Trautmansdorf vasasokkal barátkozik, s készül, hogy csoportosan menjen a bizottság-elébe.

A bizottság erre megízené a Szépvízen levő Trautmansdorf vasas századosnak, hogy intse őket, ne jöjjenek tömegestől a bizottsághoz, hanem, ha valami bajok van, küldöttjeik által adják elő.

Másnap egy KÁLNOKI ezredbeli hadnagy a bizottságnak jelenté, hogy kémlés végett azon tájakra küldetve, többeket, kikkel találkozott, intett, vigyázzanak, hogy az ágyúk elébe ne menjenek, ha nem akarnak azok által visszaüzetnt; de általok embertelenül fogadtatott, kik azt felelték: “te sem vagy jobb!” s kinyilatkoztatták, hogy “az ágyúkgig s azokon keresztül is készek menni”.

Ugyanekkor főkirálybíró gr. MIKES ANTAL-nak jan. 3-ikán Uzonból kelt levelét olvasta fel a bizottság, melyben a fentebbi mozgalmakra hivatkozva jelenti, hogy a háromszéki nép a szomszéd székbeli mozgalmakról hírt vévén, 2-dikán indult meg s tömegesen akar a bizottság elébe menni; rász következtéstől tart, annál is inkább, mivel a csikiak a felszólításban ügy nyilatkoztak, hogy a közel szomszéd ég; hogy állapotuk

jobbra fordult, mióta követjük nincs; hogy kiki legalább 8 garast hozzon magával, s azokat, kik küldöttjeik voltak, ha nem akarnak, erővel is hozzák el. Mennyiben rajta állott, ő a nép lecsendesítésére a szükséges intézkedéseket megtette s a rendeleteket mindenütt kihirdette.

Jan. 6-án a bizottság tudósítást vett, hogy a háromszéki nép, valamint a csíkiak és kászoniak nagy része, 2000-et meghaladó számmal a hegyekről leszállván, Madéfalván az Olt mellett helyet foglalt, s ekként magát a bizottság, Csík- és Udvarhelyszék közzé vetette. Ez iránt a bizottság személyesen is meggyőződhetett, minthogy munkálkodása helyéről a háromszékieket szemügyre vehette, s a vasasok mozdulatait is figyelemmel kísérhette.

A történetek után a bizottság nem tartotta helyesnek a nép ellenszegülését, melyet patvarkodásnak és vakmerőségnek nevezett, tovább tűrni, s a madéfalviakhoz és az általok befogadott néphez rendeletet bocsátott: “hogya még az nap minden késedelem nélkül nyilatkoztassák ki akár írásban, akár két küldöttjük által, akarnak-e a legfelsőbb parancs meghallgatására jönni vagy nem, ha igen, mikor?” — Büntetés terhe alatt megtiltatott továbbá, hogy senki más idegent házához be ne fogadjon, ha csak nem császári katona. Kik a határőrök házához szállottak, onnan legott kimenjenek, különben a lázadók büntetésébe esnek; a kik pedig a zavar szerzőit és fő tanácslóit kéz alatt kiadják, nem csak elkövetett vétségeikért nyernek bocsánatot, hanem ezen felül 20 arannyal jutalmaztatnak, 100 aranyat kapván és ő felsége különös kegyelmét nyervén meg azok, kik a fő lázítókat kézbe szolgáltatják. Minthogy pedig meg van rendelve, — folytatta a bizottság, — hogy a Háromszékről eltávozottak iránt nyomozás tétessék, azok, kik onnan jöttek, minden késedelem nélkül térjenek vissza s meneküljenek a veszedelemtől, mely őket itt, vagyonukat pedig otthonn érni fogja.

E rendelet közzététele a főkirálybíróra bízott, abból ő példány Madéfalván kiosztatni határozatván.

A rendelet elküldése után a bizottság elé jöttek LÁSZLÓ JÓZSEF madéfalvi és NAGY JÓZSEF kökösi lakosok, kik a háromszékiek az iránti. könyörgéseit adták be, hogy ma az innep miatt (Vízkereszt napja volt) a bizottsághoz kérésükkel nem járulhatnak, de azt holnap beadják s kérik a bizottságot, hogy a késedelmet ne vegye rősz néven, mert ők semmi rosztat nem szándékoznak tenni, hanem könyörgéseikkel a bizottság lábaihoz akarnak borulni.

E levélre a bizottság az előbbi határozatához hasonló hátirattal felelt, de a háborgók erre sem tettek egyebet, mint hogy a küldött parancsok közül egyiket azon hátirattal küldötték vissza, hogy késésüket a bizottság holnapig rősz néven ne vegye.

A fentebb elősorolt események mind inkább arra mutattak, hogy az eldöntés órája ütött, a drámai fejlődés a válság azon pontjára ért, hol több egymásra halmozódott kisebb-nagyobb vétségek, bűnök végzetesen sodorják a cselekvőket a legnagyobb végrehajtására. Az éveken át elkövetett alkotmány- és törvénytírást, a műveletlen néptömeg hiszékenysége, háborgó, kihágásra hajlandó jelleme, egy hatalmas kormánynak, — mely arra kényszerülve nem volt, — hosszasan folytatott kétszínűsége, soknyelvűsége, néhány magas állású hazafi függetensége, szolgálai jelleme, együtt termék meg a gyümölcsöket, melyek a tanúság fáján megérve, lehullásra készen állottak.

A bizottság a kért csekély időhaladékat, — melyet úgy látszik csak fogásnak tartott, — nem adta meg; mert, mint jegyzőkönyvében kifejezte, attól tartott, hogy az udvarhelyszékiektől kért segély Parajd felől megjövn, a helybeliek egy része más úton Gyergyóba vonul s az odavalókat is elpártolásra bírja. A fegyvert vállalt lakosság is, a lázongok példájától indítatva, már ingadozott, s a zavargók szaporodván a felsőbb parancs iránti megvetés növekedőben volt. A bizottság aggodalommal gondolt arra, hogy a zavar színhelyéül szolgált terméketlen vidéken az élelemszerek megfogyatkozván a lázongok

rablásra vetemednek, s az elcsábított lakosságot vagy megintgatják, vagy javaikat, miként fenyegetőztek, kirabolják. Végre értesülve lévén, hogy Háromszék, honnan a lázongók még több segínyt sürgettek, új mozgalmakra készül, azt sem tartotta a bizottság lehetetlennek, hogy e példa a többi nem katonásítandó szék lakóit is arra bírja, hogy támadásukkal a bizottság munkáját akadályozzák. Sőt a bizottság föltevése szerint attól is lehetett tartani, hogy ha a mozgalmat ez alkalommal csekélyebb eszközökkel is le lehetne csendesíteni s a békétleneket összeíratván közöttük fegyvert osztatnának ki, később mégis még nagyobb fondorlatok és összeesküvések támadnának: minthogy a zavargók beadott emlékiratukban kijelentették, hogy a fegyvert bitófa büntetés alatt sem veszik fel, sőt ha annak felvételére kényszerítenének, magokat még sem tartanák soha kötelezetteknek s minden következményeknek ellene mondtak. A fentebbi okoskodás előrebocsátása mellett, a jegyzőkönyv szerint, hosszabb tanácskozás után kényszerítve látá magát a bizottság a zavargók lázongását, még mielőtt többeket vonnának veszélybe, katonaeővel elnyomni. Megrendelte tehát alezredes CARATTO-nak, hogy másnap hajnalban a madéfalvi lakosokat s az általok befogadott háromszékieket, valamint a csíkiakat és kászoniakat, kik, miként PERSZÉNA kapitány jelentette, 2000-nél többen vannak s felerészben fegyverrel is el vannak látva, a kirendelt katonasággal és két ágyúval támadja meg, oly további utasítással, hogy kik tüzelő fegyverrel oltalmazzák magokat, különösen pedig a háromszékieket, kik eljövetelük-nél fogva nagyobb büntetésre méltók, minden különbség nélkül vágják le; a kik paraszt-fegyverekkel állnak ellent, azokat a huszárok és vasasok megsebesítve hagyják futni; a többieket megrettentve üzzék szét; ha pedig kétségbeestőkben ellent állnának, nehogy a császári katonák hasztalan veszélynek tétessenek ki, a házakat gyújtásák rájuk s így üzzék ki őket a faluból.

CARATTO nem késelt a vett parancsnak túlságos szigorral való végrehajtásában. Január 7. viradóra a katonaságot, mely

a TRAUTMANSDORF-vasasok, a KÁLNOKI-huszárok és az OKELI-ezredbeli csapatból állott, négy részre osztván, a falut körül veszi, a két ágyú közül egyiket a Rákos felé vezető úton, a másikat azon pontra állítja fel, honnan az Udvarhelyszék felől elvonuló magaslatok a falu fő utcáján uralkodnak. Ekkor a katonaság egy része, a bentartózkodók kiűzése végett a faluba nyomulván, a házakból történt pár lövésre irgalom nélkül a bellevőkre rohan, s az ágyúk tüzelése közben meggyújtott faluból kiszaladó legnagyobb részben fegyvertelen tömeget, a künnmaradt katonaság által támogatva, a falu melletti síkságon bőszen dühvei űzi, vágja és gyilkolja.

A vezénylő alezredes még az nap jelentette a bizottságnak, hogy miként az ágyúk dörgéséből, a kiesebb fegyverek ropogásából hallhatta, az napon hajnalban az általa vezényelt katonasággal megtámadta a lázongókat, kik az éjt Madéfalván töltötték s magokat nem csak oltalmazták, hanem az előállókra tüzeltek és egymást kölcsönösen biztatva kiabáltak, hogy senki magát meg ne adja; sőt miután a házak ablakaiból is lövés történt, kénytelen volt az erő ellen erőt használni, a falunak harmadrészét felégetni.

Az elestek még számba nem vétettek, — folytatja az alezredes, — az elfogottak száma a 400-at meghaladja, kik útban vannak. Egyedül egy KÁLNOKI huszár hadnagy és egy vasas kapott gyenge sebet, egy más lovasnak pedig lova lövett át.

LOSTEINER világosan említi, hogy a madéfalvi mészárlásban új székelő határőrök is vettek részt.

CARATTO tudósítását legkisebb megjegyzés nélkül tudomásul vevén a bizottság, abban állapodott meg, hogy miután oly számos fogolyra a csik-szeredai várban hely nincs, a megsebesített foglyok, valamint a csíkiak általában, haza bocsáttassanak, kivéven a háromszékieket s a csíkiak közül minden faluból 3—3-at, kik a nyomozás megtehetése végett megtartandók, melyet hogy CARATTO ezredes a katonai szabályok szerint megkezdjen, elrendeltetett.

Hogy pedig a szék lakói kötelességükben inkább megmaradjanak s a szétverték házaikhoz visszatérjenek, a bizottság egy nyílt parancsban hírré tétette, hogy a közelebbi szomorú példából mindenki átláthatja, mi a jutalma a legfelsőbb kir. parancs elleni engedetlenségnek, s egyszersmind kijelentette, hogy jöllehet többen lettek volna hasonló büntetésre érdemesek, mindazáltal a büntetés tovább terjesztetni nem fog, csak-hogy Al- és Fel-Csík lakosai késedelem nélkül mind haza térjenek s magokat a legfelsőbb parancshoz alkalmazva a fegyvert felvegyék és szolgálatjokat őszinte hűséggel teljesítsék. Azok ugyanis, a kik nem figyelve e parancsra, továbbra is házaiktól távol maradnak, mint ő felsége ellenségei, még súlyosabb büntetéssel fognak lakolni.

“A csíkiak közül továbbá, senki se merészeljen egy háromszékit is házába fogadni, vagy azoknak élelmet szolgáltatni halálbüntetés terhe alatt, sőt hasonló büntetés alatt kötelesek őket, akárhol találják, megkötni és kötve a bizottsághoz vezetni. Férjeik távolléte esetében az asszonyok kötelesek a rendelet azoknak tudtul adni s ez által őket a különben bekövetkező veszélytől megóvni.”

Háromszéki főtiszt MIKES-nek a lázongókat ért veszély tudtul adatván, kötelességévé tétetett, hogy a nép lecsendesítésére mindent megtegyen.

Az elestek rokonainak végre megengedettett, hogy halottaikat eltemessék, RÖMER századosnak kötelességévé tétetvén, hogy a kiknek atyjokfiai nem jelentkeznek, különösen a háromszékieket Madéfalván az országot mellett eltemettesse.

Miután a bizottság hatalmát a legjogtalanabb és legembertelenebb módon gyakorolta, helyesnek találta valami részben a mérséklet szabályait is követni. Madéfalváról többen folyamodván a bizottsághoz a katonaság által elrabolt és elárverezett marháik visszaadásáért, a visszaadást elrendelte, minthogy senkinek sem volt megengedve, hogy a más vagyonát elvegye és eladja.

A madéfalvi mészárlás a közel vidékekre megtette ugyan hatását rögtön, de míg híre távolabbra elhatott, addig messzebb helyeken a rendetlenség inkább növekedőben, mint apadóban volt.

Jan. 8. a katonatisztek Háromszékről jelentették, hogy az odavaló lakosság a fegyverre keltek eltávozása után még hetvenkedőbb lett, új gyűléseket tartott, segélygyűjtésről gondoskodott, lőport készített, s a határőröket végkiirtással fenyegeti.

A bizottság, jóllehet meg volt győződve, hogy a szenvedett súlyos csapás és a katonaság oda rendelése után az említett merények megszűnnek, mindazáltal a csendesség eszközlésére nem tartotta feleslegesnek Háromszékre is nyílt parancsot küldeni.

A bizottság jan. 3-án kiadott rendeletére 9-én vette MIKES ANTAL-nak jan. 6-ikáról kelt tudósítását, melyben a főtiszt jelentette, hogy betegsége által akadályoztatva, altisztjeit küldötte a háborgók lecsendesítésére. Ez nem kis veszélyvel járt, mert a katonaságon kívül alig van más mód az erőszak megzabolzására. A nép ugyanis már oly vakmerőségre vetemedett, hogy több mint 100 fegyveres udvarára rontott, kik közül hat szobájába jöven, nem átalotta az újonnan felállítandó ítélszékek (folytonos táblák) ellen az egész szék nevében óvást adni be, minek jegyzőkönyvbe vételét a legnagyobb ingerültséggel kívánták s a főtiszt hivatala és személye ellen a legaljasabb szidalmakat szórták. Ő minden módon igyekezett őket jobb útra téríteni, de mindaddig nem mentek el, míg a jegyzőnek meg nem rendelte, hogy az óvást bevegye és jegyzőkönyvi kivonatot adjon. "Ő kész ugyan, — folytatja a főkirálybíró, — élete veszedelmével is a felsőbb rendeleteket végrehajtani, de Ítélje meg a bizottság, hogy ily körülmények közt mit használhat." Ugyanakkor megküldötte Miklósvárszéki helyettes alkirálybíró BALÓ LÁSZLÓ levelét is, melyben jelenti, hogy ott még minden csendes volt, kivéve, hogy a székbeli katonaság, melynek száma utóbbi időben is szaporodott, a nem katona lakos-

ságot olykor megtámadja és megsebesíti, de ő a megsértettek-
 uek azt javasolta, hogy panaszait a bizottság eljöveteleig
 halaszszák el. Továbbá némely lakosoktól úgy értette, hogy
 bizonyos izgató köriratok is bocsáttattak szét és jutottak oda,
 melyeknek tartalmát meg nem tudhatta, de a falvak előljáróit
 magához híván figyelmeztette, hogy az ily köriratok elfogadása
 és kihirdetése által mily veszélynek teszik ki magokat és a
 széket. A jelen voltak ígérték, hogy rendeletének engedelmes-
 kedni fognak.

A bizottság jan. 12-én tette meg a 7-én történekről tudó-
 sítását a kormányshék útján ő felségéhez, s az előzményeket,
 valamint magát a madéfalvi veszedelmet is, úgy a mint történt,
 előadván, eljárása igazolására a felségnek múlt 1763. év October
 8-ról kelt leirata azon kifejezését hozta fel, mely szerint meg
 volt rendelve, hogy a bizottság magát bármely mozgalmak által
 feltartóztatni vagy megzavartatni ne engedje s az ügy előmoz-
 dítására minden eszközt felhasználjon.

Az elesettek a bizottság tudósítása szerint azért nem
 számláltathattak még meg, mivel egy tágas térségen feküdtek
 és némelyek rokonaik által eltemetés végett titkon elvitettek, de
 azok jegyzékét, mihelyt elkészül, felküldi ő felségéhez. Ez a
 jegyzőkönyv tanúsága szerint jan. 22-én megtörtént, a nélkül,
 hogy a sebesültek és elestek jegyzéke a jegyzőkönyvben előfor-
 dulna.

Hogy CARATTO a bizottsághoz, valamint ez a felséghez a
 halottakat feljelenteni késedelmeskedett, s hogy a jegyzőkönyvben
 a szám szerinti feljegyzés hiányzik, nem kissé gyanús dolog.

Hogy a halottak a rét nagysága miatt, melyen elestek, nem
 számíttathattak meg, merőben alaptalan ok: mert sokkal na-
 gyobb csatatereken számítottak már fel ezerekre menő halotta-
 kat. — Nem kevésbé gyanús a bizottság által felhozott másik
 ok is, hogy többeket rokonaik titkon elvittek, hiszen maga a
 bizottság engedte meg a rokonoknak halottaik eltemethetését,
 kik e szerint nem titkon vitték el azokat, mit hogy engedelem

nélkül a rémület első óráiban tettek volna, alig hihető. Végre a halottak nagy része háromszéki volt, kiknek rokonai távol voltak. A mészárlás után pár óra a halottak megszámlálására elég lett volna, különösen oly csatatéren, mely egészen a győztes birtokában maradt.

A bizottsági tollnok rövid naplója, kinek adatai különben a bizottsági jegyzőkönyvvel teljesen egyeznek, a halottak számát 180-ra teszi.

BENKŐ Erdély általános leírásában (Transsilvania generalis II. kötet, 549. 1.) 186 halottat, 34 sebesültet mond.

A sérülést szenvedett katonák s az elesett székelyek száma közötti nagy aránytalanság arra mutat, hogy a katonaság nem annyira harczott, mint inkább mészárolt.

A madéfalvi gyászos eseményeket a törvény és igazság határozottan elítéli, nem mentik ki azokat a nép részéről történt megelőző cselekvények sem. A legtörvénytelenebb, legjogtalanabb erőszakon kívül a nép izgatottságában, elkeseredésében legnagyobb része volt az uralkodás ép oly erkölcstelen, mint ügyetlen eljárásának. Ama kétszínű magaviselet, mely szerint a legfelsőbb leiratokban ismételve ki lön mondva, hogy a királyné a fegyverfogásra senkit erőltetni nem akar, más felől azonban legfelsőbb helyen megelégedéssel nézték, ha az alsóbb hatóságok a nép kényszerítésére a legerőszakosabb módokhoz nyúltak, a népet a valósággal létező legfelsőbb akarat iránt folytonosan kétségben tartotta. A nép izgatására továbbá nem kevesebb hatással volt azon tétovázó késedelem is, melylyel a legigazságtalanabb eljárás bizonytalanságát és szenvedéseit két évre nyújtották.

Mindemellett a nép lecsendesítése, megzabolázása a választottnál szelidebb módon is sikerülhet vala. Hogy a cél szelidebb eszközökkel is elérhető, azt a bizottság is fontolóra vette, csakhogy, miként a jegyzőkönyvi nyilatkozatból fentebb láthatuk, a szelidebb rendszabályok alkalmazásától a legfelületesebb álokoskodások által igyekezett menekülni. A legforrongóbb köz-

ségeknél s különösen Madéfalvának is, melynek lakosai már haza voltak szállva, katonasággal való megrakása, bár lassabban, de kétségtelenül megtette volna hatását.

Az előzmények után az ember hajlandó volna azt hinni, hogy a megtorlás a végrehajtás hevében terjesztetett tovább, mint a bizottság tervezte; azonban ezen föltevést megczáfolja az a meglepés, melylyel a bizottság, különösen annak elnöke, a katonaság eljárása iránt viseltetett. Ezt figyelembe véve, a részrehajlatlan ítélőbíróknak arra a meggyőződésre kell jönni, hogy a kegyetlen eszköz felhasználásában leginkább azon aggodalom vezérelte a bizottságot, hogy különben a benne helyezett bizalomnak, az iránta tanúsított legfelsőbb kegynek, elég pontossággal megfelelni nem lesz képes, hogy másrésről az irgalmatlan lakoltatás után teljes elégtételt talált a bizottság abban, hogy fentebbi aggodalma végképen meg lőn szüntetve.

Már a madéfalvi vész harmad napján időt vett magának a bizottság elnöke, gr. LÁZÁR JÁNOS, hogy catb. püspök BAJTAI JÓZSEF ANTAL-nak írjon. Levelében az eseményt kedélyesen rajzolván, értesíti a főpapot, hogy nem gyönyörködtetés végett, hanem maga szerény emlékekül (in exilem mei memoriam) következő chronostichonba foglalta:

Castlgata seDitlo sICVLorVM.

(A székelyek megbüntetett támadása.)

És tovább:

Qui arma Principe detrectare volebant,
 Madefalva Csíkensie succensa igne,
 Háromszékemig plebs faece et colluvie
 Se consociante caesa et capta,
 Septima Idus Januarias coelo allabente
 Facto ceteris obedientiae perennis exemplo,
 Ut noscant Principem non impune laedi.

Signavit JOAN. Comes LÁZÁR, L. B. de GY ALAKOT A.

Magyarul:

Kik a fejedelem fegyverétől vonakodtak,
 Csík-Madéfalva tüzzel felgyújtatott,
 A háromszéki nép alja és sepredéke
 Velők csatlakozván leváगतott vagy elfogatott,
 Január 7-dikén napkeltekor,
 Másoknak az engedelmességre örök például,
 Hogy megtudják, hogy fejedelmet büntetetlen bántani nem lehet.
 Jegyzetté GYALAKUTI b. és gr. LÁZÁÉ JÁNOS.

Egy másik cbronostichon:

SICVLICIDIVM,

melynek szerzőjét nem tudjuk, a madófalvi mészárlást sokkal helyesebben jellemzi, mint a fentebbi.*)

BAJTAI püspök gr. LÁZÁR-hoz tett válaszában hasonló elmésséget igyekszik kifejteni a levél írmodora és chronostichon feldicsérésében. A történeteket teljesen helyesli. Jósolja azonban, hogy nem fognak hiányozni hírek, hogy ezer ártatlan azért váगतott le s a többiek is halálra azért kerestetnek, hogy a törvény oltalmára hivatkoztak s e célból a bizottság segélyéhez folyamodtak. Ily hírek ellen szerinte a bizottságot lelkiismerete megnyugtatja, s a püspök és vele együtt minden jó polgár erősíteni fogja, hogy a bizottság a jó orvos kötelességét teljesítette, a metsző vasat csak az utolsó szükségben használván. A latin levelezés e tárgy körül a két főrangú férfi közt, kik közül egyik fő lelki pásztor s mindkettő az ország főhivatalnoka volt, még tovább folyt, mindkét részről hasonló egymás magasztalásával, ugyanazon keresett elmésséggel, s a régi írókból vett sűrű idézetekkel, melyekben mindketten nem kis jártaságot tanúsítottak. Írás közben a bizottság elnökét buzgalma arra a nyilatkozatra ragadta, hogy mozdíttassék csak a fejedelem

*) "Erdély három államférfia a 18-ik században" című tanulmányomban, mely a "Budapesti Szemlé"-ben jelent meg, tévedtem, midőn az utóbbi chronostichont tulajdonítottam gr. LÁZÁR-nak.

érdeke elő, a módok megválasztásával ő nem sokat törődik, s hogy midőn Madéfalván a tűz házról házra harapódzott, ő megannyi füstölgő oltárt képzelt látni a vétkesek bünei kien-gesztelésére. Barátja nézetéhez a főpap ie hozzájárulását fejezte ki, az utóbbi hasonlatot azonban egy kissé túlzottnak találta.

A megrettentés fegyvere, melyhez a bizottság folyamodott s mely épen az által okoz rémülést, mert az állítólagos vétke-seket és ártatlanokat egyaránt sújtja, Madéfalvánál is megtette hatását. Mihelyt a madéfalvi mézszárlás híre a vidéken elterjedt, több ellenállásról szó sem volt.

Jan. 10-dikén Csík-Taploczáról Rákosra menvén át a bizott-ság, rendes munkálódását újból megkezdette s abban oly könnyen haladt, hogy Fel-Csíkban a határőrség felállítását jan. 17-dikén tartott zászlószenteléssel és felesketési ünnepélylyel, melyen hasonlólag SIKÓ esperes szerepelt, bevégezte.

Január 15-dikén vette a bizottság udvarhelyszéki főtiszt ifjabb b. DÁNIEL ISTVÁN tudósítását, melyben jelenti, hogy a nép fegyelemben tartására a szükséges rendeletet megtette, de a más székbeliekkel szőtt összeesküvésnek Udvarhelyszéken semmi nyoma.

Jan. 16-dikán érkezett a bizottsághoz háromszéki főkirály-bíró gr. MIKES ANTAL tudósítása, melyben jelenti, hogy a nyílt parancsot közzététette, de annál a Madéfalváról visszatért sebe-sültek sokkal hathatósab intést hoztak magokkal, és a lakosok annyira megrettentek, hogy már számosabban fegyvert kértek a katonatiszektől.

A fél-csíki zászlószentelés napján kemény megfeddést hatá-rozott a bizottság háromszéki alkirálybíró TÖRÖK-re, ki alezre-des CARATTO által figyelmeztette, hogy némely háromszéki lakosok puskaport készítenek, azt felelte: ily tárgyak a kir. kincstárt illetik. A megdorgált tisztviselő figyelmeztette lón: "hogy kötelességének ismerje eljárását a jelen súlyos körülmé-nyek szerint intézni."

Jan. 18-dikán olvastatott fel a kormányszék leirata, mely-

ben a bizottság eddigi eljárását helyeslően jövőre az eshető zavarokat illetően kevés fontossággal bíró rendelkezéseket tesz.

Ezután a bizottság az összeírásról és felesketésről bevevethető ok miatt elmaradottakat felvétel végett illető tisztjeikhez utasította; kik pedig ellenszegülésből maradtak el, azoknak 15 napot tűzvé ki a megtérésre, kihirdette, hogy később mint szökött katonák fognak tekintetni s javaikkal a közelebből kibocsátandó rendelet szerint fog a bizottság bánni.

Fel-Csíkban munkálatát bevégezvén, jan. 18-án Al-Csíkba Szent-Imrére szállott át a bizottság s oly gyorsan működött, hogy 26-án, midőn a zászlószentelés volt, munkálatát a szék említett részében teljesen bevégezte.

E munkálatok közben jan. 20-dikán tárgyalta a bizottság főtiszt MIKES ANTAL egy újabb tudósítását, mely jelenti, hogy a lakosság kedélye oly annyira engedelmességre változott, miként több falvak tömegesen fegyvert kértek. Úgy látszik e jelenség némi feltékenységet keltett a bizottságnál, mintha további működése már feleslegessé is válhatnék.

Válaszul adta ugyanis, hogy tudtára az annak előtte fegyvert vállaltakon kívül kevés új egyént vettek fel katonának, s megrendelte, hogy átszállása előtt többet ne vegyenek fel. Továbbá jelentette a főtiszt, hogy a kormányzékttől rendeletet vett arra, hogy a Csíkba ment lakosok iránt a falvakban nyomozást tétessen s a tisztviselők a távollevőket fogják perbe, de e rendelet végrehajtását elhalasztotta, a nép új felizgatásától tartván.

A bizottság Kászon fiúszékbe átkelvén megrendelte, hogy minden faluban, hol katonák vannak, katona falubíró s a mellé két másodbíró választassák, s ezek egyike, a hol jobbágyok vannak, közülök való legyen. Ezenkívül választandó 12 esküdt a két osztályból egyesen, a jegyző pedig a katonák közül.

Jan. 29-dikén Kászon székbe Feltizre ment a bizottság, a másnap a nyílt parancsot felolvastatván s az összeírást is megtevén, 31-én zászlószentelést és felesketést tartott. Csík-

Gyergyó- és Kászsorszékekben 4982 családfőt íratott össze katonaság alá, kiknek ezredese eddigi alezredes CARATTO MANÓ lett.

Még mialatt a bizottság Csíkban mulatott, a kászsorszékiek egy küldöttsége azon kéréssel járult hozzá, hogy több régi s különösen BÁTHORI GÁBOR-tól kelt s I. LEOPOLD császártól is megerősített kiváltságaik értelmében külön ítélő székök lehessen, melynek bíráit szabadon választhassák s onnan pereiket egyenesen a királyi táblához felebbezthessék, vagy ha ezt meg nem nyerhetnék s a felállított folytonos, ítélőszékre kellene menniök, annak reájok eső ülnökeit választhassák. Továbbá, hogy régi kiváltságuk és a gyakorlat szerint havasaik Moldva felöli ösvényeit ők őrizvén, máshová menni ne kényszeríttessenek etb.

E folyamodást a fiúszék összeírásának bevégezte után azon kijelentéssel utasította vissza a bizottság, hogy úgy a BÁTHORI GÁBOR kiváltság-levelét, mint LIPÓT megerősítését, ő felségéhez fogja küldeni, miután mindkettő hitelesség nélküli és vakarásokkal van tele.

Febr. 1-én ezredes CARATTO és csíki főkirálybíró b. BORNE-MISZA PÁL kérvényeikkel járultak a bizottsághoz. Az első csekély fizetése megjobbításáért folyamodott; a másik arra kérte a bizottságot, hogy ő felségét a közelebbi időben is tanúsított hü buzgalmáról értesítvén, őt jövőre is kegyeibe ajánlja. Miután azonban, — folytatja a kérelmet, — a múlt évi összeírás és katonamértékelés alkalmával, a nélkül, hogy ő felségének világos parancsa létezett volna, a nép között forgott, sokan a nép jelen baját neki tulajdonítják, ennél fogva, tartva a boszutól, hivatalából elbocsáttatását kéri, s addig is, míg ez megtörténhetnék, az elnöklettlől való felmentetéséért esedezik.

A bizottság CARATTO kérelmét maga részéről is támogatván, mindkét folyamodást ő felsége elébe terjesztette.

Febr. 3-án ment át a bizottság Háromszékbe, Kézdi-Vásárhelyre. Itt a nyílt parancs febr. 6-án felolvastatván, következő napokon az összeírás megtörtént és 13-án a kantai

kolostorban történt a Kézdi fiúszéki szabad székelység nagy részének a felszentelt zászlóra való felesketése.

Febr. 14-dike a kézdivásárhelyiek összeírására fordított s másnap azok felesketése is megtörtént.

E városból a bizottság jellemzésére szolgáló esemény gyanánt említi BENKŐ JÓZSEF, hogy gr. LÁZÁR JÁNOS "a bölcs imája Istenhez" című elmélkedését (Praeces philosophi ad Deum) e városban írta.

Mi e művet nem olvastuk, de mindemellett bátran kimondjuk, hogy ha azon általános és nem helytelen fogalom szerint, melyet a közönség a bölcs névével összeköt, a szerzőnek sikerült (mit alig hiszünk) említett művében a felemelkedett és higgadt lélek magasztos gondolatait tolmácsolni, e lélek felemelkedésnek az elnök grófnál helyesen tisztje elvállalása előtt és annak visszautasításában kell vala mutatkozni; mert így legvétkesebb eljárása közepeit elmefuttatásaiban, lettek legyen azok bármily szépek, csak a lélek elfásultságára és a képmutatás azon magas fokára ismerünk, mely az emberekkel együtt magát a mindenhatót is reá szedhetni reményli.

Ha BENKŐ, ki a mennyire jeles adatgyűjtő volt, ép oly kevésbé bírt a lélektani és történetírói ítéset magaslatára emelkedni, az említett művet e szempontból tekinti, nem fogta volna magát ezen tényt elismerő méltánylattal említeni.

Febr. 16-án Zabolára szállott ki a bizottság, hol 26-án ment véghez néhány Kézdi székbeli és az Orbai székben fekvő helységek szabad székely lakosainak felesketése. Itt tartott üléséből ajánlotta a bizottság másoknak hasonló tettekre való buzdítása végett ő felsége kegyébe Kovászna helvét hitű lelkészét, és az orbai egyházkerület esperesét, IMRE SÁMUEL-t, ki a katonásítás körül tanúsított buzgalmaért később ő felségétől érdemjellel ajándékozott meg, melyet a kir. biztos Szebenben adott neki által, hogy így SIKÓ JÓZSEF egy protestáns papban méltó társát találja.

Hasonló szertartással ment véghez a Sepsi fiúszékbeli

szabad székelység felesketése márcz. 6-án Uzonban, 13-dikán a Miklósvár székieké Nagy-Ajtán, 18-dikán a Bardocz fiúszékieké Olasztelkén, hol egyszersmind a székely határórség felesketése be lett végezve.

Háromszéki útja közben különböző, a határórség rendezésére vonatkozó dolgokat végzett a bizottság. Ilyen volt a határórségi igazságszolgáltatás végleges megállapítása.

Ennek alapjául a kormányshék által kiadott és fentebb ismertetett ideiglenes szabályok vétettek. A határörök, valamint a köztök és a polgári lakosok közt fenforgó perek személyiekre, vagyoniakra és elegyesekre osztattak, a szerint a mint személyt, vagyont vagy a kettőt együtt tárgyzták. A személyiek a tisztán katonai, a vagyoniak a polgári, a vegyesek a vegyes törvényszékekre utasítottak. Megrendeltetett továbbá, hogy a katonák ügyvédeiül a kincstár által fizetett törvénytudók szolgáljanak. Az újabban felállított folytonos polgári törvénytudókhöz ő felsége két lófőszékelyt is fog nevezni. A vegyes ítélőshékek álljanak az elnökkel együtt hat bíróból, három katonából, három világiból. A katonaság részéről, ha az ezredes nem kíván elnökölni, elnök a kapitány, tagok két alsóbb tiszt; a polgáriak részéről elnök az alkirálybíró, bírák két főhivatalnok, vagy a folytonos táblától kinevezett ülnökök; tollvivők egy hadbíró és a shék jegyzője. A kiadott perrendtartásban a határörök pereire a legrövidebb perfolyam határozttott. A szabályok szerint vegyesnek határozott perek is a katonai törvénytudókhöz tartoztak, ha mindkét perlekedő fél katona.

E terv legfelsőbb helyen is helyben hagyttott, honnan egyszersmind meglón rendelve, hogy a hazai főtörvénytudó a határörök fellebbezett vagyoni pereiben a formaságokhoz ne tartsa magát. A székely örökösödést illetőleg elégnek ítéltek a tisztéknek kötelességévé tenni, hogy a régibb törvényeket, melyek a szabad székely elbirtoktalanodását gátolják, fentartsák s öröködjenek a felett, hogy a katona-örökségek házasság útján paraszt kézre ne szánjanak.

A fentebbi terv szerint 1765-ben állítottak fel és láttattak el utasítással a vegyes határőri törvényszékek a vegyes perek elítélésére. Azonban nem hosszasan tartott ezen intézmény s 1769. végén az utóbb írt ügyek a székely székek folytonos tábláira utasítottak.

1764. márcz. 24. jelent meg a székely katonasítás befejezésül a székely határőrség számára a haditörvény és katonai szabályzat, az ezredek létszámának táblás kimutatása, a tisztek szállás, hópénz és ló-illetményeinek rovatos jegyzékével együtt.

A hadi törvények 60, a katonai szabályok 70 pontból állanak. Alapul mindkettőnél a sorkatonaság haditörvényei és katonai szabályai szolgáltak, melyek a katonai fegyelem minél szigorúbb fentartására vannak irányozva. Hogy a székelység jogairól és kiváltságairól szó sem volt, igen természetes; ellenben annál számosabbak voltak a szabványok, melyek az említett jogok ée kiváltságok megsértésével, a székely nép századokon át fejlett viszonyainak a Borkatonaság állapotának igényeihez való idomítását tárgyalták. Ez egyeztetés természetesen sajátosságos s a sorkatonaság hadi törvényeitől és katonai szabályaitól eltérő intézkedéseket is tett szükségessé. Nem lehet tagadni, hogy mindkét rendeletben a sorkatonaság szabályainál enyhébb pontok is fordulnak elő.

A hadi törvények több rendbeli, a korszakot sajátlag jellemző intézkedéseket foglalnak magokban, minők a korszak polgári büntető törvényeiben sem hiányoztak. Így például a kuruzslóknak, ördögösöknek, az ellenség vagy haza földjén gyűjtogatóknak megégetés volt a büntetése; a hamis esküvőnek két ujjá vágatott el; az utakon való rablás kerékbetöréssel büntetett stb.

A mi a katonai szabályokat (Reglement) illeti, azokat, a mennyiben a határőri viszonyokra vonatkozó oly lényegesebb intézkedéseket foglaltak magokban, melyeket fentebb látni alkalmunk nem volt, a következőkben tartjuk szükségesnek ismertetni.

A határőr minden szolgálatot köteles teljesíteni, melyre a főhadi vezérségtől, utána pedig a törzs- és főtisztektől rendel-
tetik. E szabály által elég világosan el volt döntve, hogy a
határőr hazáján kívül is köteles katonáskodni.

Egy köz határőr se merészeljen hír nélkül a maga vagy
szomszéd ezred, illetőleg a maga századja határán kívül 48 órán
túl távol lenni. Az előjárók, a katonatisztek azonban a szolgál-
laton nem levők elbocsátásában szükségtelen akadályt ne tegye-
nek, miután különösen a csíkiak és gyergyaiak kereskedésből
élnék.

A hivatalos levelek hordozására lovas határőrök használ-
tassanak.

Előfogatokat az ezred szükségeire a határőrök ingyen ad-
janak, de a tiszteknek csak fizetésért tartoznak adni, s csak
azon esetben, ha más lakosoktól teljességgel nem kaphatnának.

Úgy a súlyosb büntető, mint más személyes perekben az
alezredek és ezredparancsnokok ítéljenek, a katonai törvény -
czikkek ée a közönséges büntető törvény szerint; az Ítéletek csak
azután vétethessenek teljesezésbe, miután a tartományi kato-
nai parancsnok megerősíti; kegyelemjog a határőr-tiszteknek
nem adatik. Ezek az ítélettételnél a szolgálatban levő katoná-
kat a szolgálaton kívüliektől megkülönböztessék. Az apróbb
katonai vétségeket az ezred- vagy századparancsnokok büntes-
sék. A századparancsnok senkit 24 óránál tovább fogva ne
tartson.

úgy a fő- mint altisztek vigyázzanak, hogy határőrt bot-
tal ne büntessenek s kikerülhetlen esetben az ily büntetések a
lehetőségig szelídek legyenek.

Az igazságkiszolgáltatás ingyen történjék; pénzbüntetés
ne legyen.

Az ezredek körében a határőrök hadi munkákra, például
sánczásásra kötelesek.

A létszám táblás kimutatása szerint Gyergyó fiúszékben
egy zászlóalj gyalog, egy század huszár; Fel-Csíkban az

oda csatolt néhány helységgel együtt ugyanannyi; valamint Al-Csík és Kászon fiúszékben is egy zászlóalj gyalog és egy század huszár állíttatott fel. A másik gyalog-ezred és öt huszár-század Háromszékről és Bardocz fiúszékből volt kiállítva.

A századok helységeként ki vannak mutatva és a századosok nevérol neveztetnek. A főtisztek mely nemzetbeliek legyenek, nincs megemlítve; de a tizedeseknél ki van mondva világosan, hogy egy századnál hat idegen és két honfi legyen. Ez bizonyosan csak az első felállításra vonatkozó intézkedés volt.

Az első felállítás alkalmával összeíratott Kézdi fiúszékben a gyalogsághoz 1273 családfő, a lovassághoz 395, Orbaiban gyalog 726, lovas 184; Sepsiben gyalog 795, lovas 320; Miklósvárezékben gyalog 498, lovas 124; Bardoczban gyalog 359, lovas 26]

E szám azonban évről-évre oly gyorsan szaporított, hogy már 1773-ban egyedül a 2-ik székely gyalogezredben 4851 családfő találtatott. E családokból szolgálatban levő rendes katona volt a törzskarnál 14, a századokban 2907, számfeletti 190, ifjak és utódok alkalmasak 5718, nem alkalmasak 243, szolgálatban levő idegenek (extraneusok) 459, az ezred területén levő egyházi személyek 262, rokkantak 873, félrokkantak 1924, összesen 12,490.

A tisztek failletősége jegyzékéből, — mely, mint mondók, a katonai szabályokkal érkezett le, — kitetszik, hogy csupán Háromszéken a tisztek és ezredek failletménye évenként 5256 ölet tett, melyet a községek ingyen adtak a közerdőkből s a közteherviselők felette olcsó áron vágtak és fuvaroztak, néha messze helyekről és a legroszabb úton, mert egy kemény vagy lágy öl fa vágása 7, a kemény behordása 15, a lágyé 10 krral fiztetett.

Az első székely gyalog határőrezred első ezredesévé a Madéfalváról eléggé ismeretes CARATTO MANÓ, a 2-ik gyalog-ezred parancsnokságára alezredes b. ZIMNIQUE SIMON, a huszár-ezred

ezredesévé alezredes BEICH FILEP neveztetett ki. Hazánk egyik legelőkelőbb családja tagjának tábornok gr. GYULAI SÁMUEL-nek jutott a kétes tisztesség, hogy mind a három ezred parancsnok tábornoka legyen.

Fentebb láttuk, hogy a katonásító kir. bizottság jan. 12-én tette meg tudósítását a madéfalvi veszedelemről a kormány-szék útján a felséghez. A fő hadivezérség is, a kormány-szék valamint b. SISKOVICH tábornok által értesítve, megtette a legfelsőbb helyre jelentését. Ott, miként a következmény megmutatta, a madéfalvi események a legélénkebb felháborodást kel-tették.

A katonásító bizottság által mindjárt a madéfalvi esemé-nyek után a bűnösök kinyomozására kinevezett katonabizott-ságot ugyanis elégségesnek nem tartották. Legfelsőbb leirat által a korlátnoksnak meg lőn rendelve, hogy a katonásító bizottság alá egy nyomozó s egyszersmind büntető bizottság neveztessek, mely szükség esetében kivallatás útján is minél sikeresebb nyomozást vivén véghez, a bűnösöket testi, sőt ha-lálbüntetéssel és vagyonvesztéssel is büntesse; továbbá a leirat megfontolandónak rendelte, nem volna-é helyes Csíkot, Udvar-helyt és Háromszéket, miután a legfőbb parancsnak ellene sze-gültek, minden kiváltságaitól megfosztani.

A kormány-szék által közölt legfelsőbb rendelet a katoná-sító bizottságot nem csekély mértékben lepte meg.

A bizottság, mint láttuk, megbízatását vasszigorral haj-totta végre, a bekövetkezett botrányos eseményt egész élénksé-gében jelentette fel, s nem késett a lehető gonosztevők kinyo-mozására katona-bizottságot kinevezni, de arra, hogy tanúsított buzgalmán a legfelsőbb körökben még túl tegyenek, nem volt elkészülve; nem várta ugyanis, hogy a történtek, — melyekből inkább a bizottság túlszigora, mint a nép bűne tűnt ki, — a legfelsőbb kívánatnak meg ne feleljenek.

Az eddigi nyomozásból a háromszékiek közül csak két bujtogató, egy OROSZVÁRI és egy CSÓRJA nevű egyén jött vilá-

gosságra, de az első legott megszökött, a másik, ha ugyanazt nem tette, a madéfalvi síkon lelte halálát. Ezekon kívül kettő volt még fogva Háromszékről, OZON SAMU és SZALAI LÁSZLÓ, kiket a katonai bizottság az említettekön kívül súlyosan terhelteknek talált; azok is később szabad lábra tétettek. A legfelsőbb rendelet továbbá a katonásító bizottságnak a madéfalvi esemény után kiadott azon kibocsátványával is ellenkezett, mely szerint biztosította a lakosságot, hogy ha ő felsége parancsának magokat egész készséggel alávetik, a büntetés tovább terjesztetni nem fog.

A katonásító bizottság az említetteknel fogva bármely új nyomozó és büntető bizottságot feleslegesnek nyilvánított, minthogy szerinte az általa kiküldött katona-bizottság is megfelelhet mind a két czélnek, ha pedig újabb bizottság kinevezése mégis szükségesnek találatnék, az előbbinek munkálatai az utóbbinak alkalmas anyagul szolgálnának.

A mi a leirat másik ágát illeti, a katonásító bizottság sem azt, hogy Csík, Udvarhelyszék és Háromszék kiváltságait általában veszítse, sem azt, hogy vagyonuk elkoboztassék, helyesnek nem tartotta. A székelynek ugyanis fő kiváltsága a fegyverhordozásban áll s ép azért adatott a fegyver rajok. Továbbá mennyivel inkább megerősödik a katona székely birtokában, annál állandóbb katona és egyszersmind gazdaságot folytató polgár lesz; a fentemlített szigorú büntetéssel néhányak hibájáért sok ártatlan igazságtalanul szenvedne, annál inkább, mert bizonyos, hogy a madéfalvi támadásban egy adómentes székely sem vett részt. S jóllehet — így folytatja a bizottság érveléseit, — a háborgó és fellázadt madéfalvi tömeg súlyos büntetésre tette magát érdemessé, mindamellert világos, hogy a fegyver felvételét illetlen és kárhuzatos módon kívánta ugyan kikerülni, ebből azonban voltaképeni lázadásra következtetni nem lehet. Az eredeti szöveg szerint: “Quin ut-ut tumultuosa, seditiosa turba Madefalviensis poena omnino gravi digna fuerit, apparere nihilo minus illam equidem receptionem armorum

modo indecenti et damnabili evitare voluisse, rebellionem tamen formalem inde elici non posse.”

De a bizottság ezen önvallomása után ugyan mily mentésre találhat a madéfalvi mézszárlás? Szabad legyen itt mindazáltal megjegyeznünk, hogy a részrehajlatlan bírónál mégis némi vigaszul szolgálhat, miszerint volt egy határ, melyen túl az idegen kormányférfiak boszuját követni a benszülöttek vonakodtak.

A bizottság utóbbi nézetéhez a fejedelemszöny különben hozzájárult, de az újabb nyomozó és büntető bizottság kinevezése mellett megmaradt. Ennek tagjaivá a következő egyének nevezettek ki legfelsőbb helyről: tábornok b. ROTH elnöklete alatt, SCHWARTZ alezredes, SZILVÁSI és ZINCEPEROER századosok, a tartományiak közül gr. TELEKI KÁROLY aranykulcsos a Belső-Szolnokmegye főispánja és báró JÓINCZI, tollvivővé BIBCZEI ÁDÁM.

A LÁZAR-bizottság a felsőbb intézkedés és az általa elébb kiadott bűnbocsánat közötti ellentétet azzal kívánta elenyéltetni, miszerint nyíltparancsban közhírré tette, hogy a fentebbi bűnbocsánat azokra szólott, kik a fegyvert önként felvették s a bujtogatókat kiadják. Abból, hogy a bujtogatókat az újabb bizottság kinyomozza, az az előny fog következni, hogy a határőrök ártalmára működött főczinkosokat a félrevezetettek - től meg lehet különböztetni.

Az újabb nyomozó és büntető bizottságnak, azon utasítás szerint, mely a főhadvezériség és az erdélyi udv. korlátoknál értekezletei folytán készült, kötelességévé tétetett, hogy úgy a székely, mint az oláh határőrök közt előfordult kihágásokat kinyomozza és felettök ítéljen.

A bizottság legyen azon, hogy nem csak a vezetők és főczinkosok, hanem a tanácsadók és izgatok is napfényre jöjjenek.

A csíki katonaparancsnokság mindazokat, kiket az előbbi bizottság bűnösöknek talált, ugyanazon napon apr. 3-án fogassa

be és vitesse a Csíkszeredái várba, mely napra az új bizottság is ugyanott megjelenjék.

Hogy annál több bizonyítványt lehessen szerezni, a feladók részére az előbbi már közhírré tett 100 írt jutalom újból kihirdetessék.

A bizottság nyomozásait minél messzebb terjeszsze a mozgalom kezdetétől végig. Az igazság kivilágítására minden eszközt felhasználjon; a kínvallatás alkalmazására azonban minden egyes esetben a katonásító bizottság engedelmé szükséges.

A bevádolt papok és nemesek ne fogattassanak ugyan el, de az utóbbiak tisztességes őrizet alá teendők. A papok további rendeletig e szabály alól kivétettek.

A tanácsadók, bujtogatók, vezetők bűneik fokozatához képest testi büntetéssel, halállal és jószágvesztéssel bűnhődjenek.

Kormányszéki titkár CSEREI-nek neje is azok közzé jelöltetett, kik gyanús szavaik által magokat bűnrészesekké tették..

A Madéfalván halva talált 5 büntárs ellen (kik voltak ezek, az előzményekből nem jön ki) a per csak úgy folyjon, mintha élnének, s a meghalt CZIKE ISTVÁN-nál talált levél felett a nyomozás folyjon tovább, miután ő dolgait nagyon titokban vitte. Végre kormányszéki írnok GÁL-ra legyen a bizottság különös figyelemmel.

AKOTH tábornok elnöklete alatt működendő nyomozó és büntető bizottság 1764. márczius 24-én érkezett Kőhalomba, hová a katonásító bizottság a székely határőrök felfegyverzése és megesketése után már említett hó 20-án áttette ülését, oly czélból, hogy az új bizottsággal értekezzen, azt a szükséges utasítással és adatokkal ellássa, maga pedig munkálkodását az oláh határőrség felállításával tovább folytassa.

A Rora-bizottság, miként legfelsőbb helyről meg volt rendelve, az utasítás és adatok átvétele után, munkálkodása megkezdése végett marc. 26-án Csík-Taploczára ment át.

Tanulmányunk elején láttuk, hogy a határőrségre kinézett

beszterczevidéki oláhoknak még a székelyek elqft fegyver adattot s ők a fejedelem hűségére feleskettettek.

Volt alkalmunk bőven megismertetni, mily mozgalmakra, mily gyászos eseményekre szolgáltatott okot a katonásítás a székelyeknél, kik az által századokon át megszokott szabadságukat és kiváltságaikat csaknem teljesen elvesztették. Az oláhoknál, a szolgálókat és elnyomatást megszokott e népfajnál, kiknél az új állapot aligha előnyvel nem járt, a katonásítás okozta zavarok sem oly élénkek, sem oly terjedelmesek nem voltak, mint a székelyeknél. Mindazáltal az oláhok közt is a katonaságtól való irtózásnak, az arra való vállalkozás megbánásának, a visszaeséseknek és zavaroknak nem ritka példái fordultak elő.

SISKOVICH az országba érkezete után csakhamar mondta HALMÁNYI-nak, hogy a kormányzék kimosdott a besztercei oláhok befogatásából, de ő maga megcelekedte, bármi történéjék is; az 1. oláhatárőrezred parancsnoka alezredes LUCHSENSTEIN pedig úgy nyilatkozott, hogy bár előre fogták volna be mind a 45-öt, mert így az egész dolog csendesen lefolylt volna, de miután csak tizet fogtak el, félő, hogy az elbocsátottak ott-honn lármát ütnek.

A székely határőrök felállítására után pedig, midőn SISKOVICH az 1-ső határőrezred felállítására Szebenből kiment, HALMÁGYI az ügy haladása iránt tudomást szerzendő, őt Sinán meglátogatta, hol az egész falu a fegyver felvételének ellene szegült, az ifjúság papjával együtt menekült; de a tábornok az öregeket börtönbe vettette, a katonaságot kirendelte, az ágyukat kiszégeztette s kinyilatkoztatta, hogy vagy elvesznek, vagy elvállalják a fegyvert. Ez eljárásnak aztán sikere lett. A falunak a szász nemzet által bírt részéből számos család felfegyvereztetett, s azután sok könyörgésre a tábornok a rabokat is kibocsátotta, így írja ezt HALMÁGYI.

Az oláhok közt néhol támadt zavaroknál az ügy haladásában nagyobb akadályt okozott az, hogy az említett lakosok tényleges állapota a határőri viszonyoktól merőben külön-

bőzött, s ennél fogva annak átídomítása volt múlhatlan szükséges. A 2-ik gyalog oláh határőrezred fővonalául, mint fentebb láttuk, Besztercze vidéke s ezen kívül Torda-, Doboka- és Kolosmegyék némely falvai jeleltettek ki. A beszterczevidéki rész az úgynevezett Radna völgyén vonult végig s Radna mezővárost s Major név alatt 20 falut foglalt magában. Láttuk azt is, hogy Buccow legfelsőbb helyre tett jelentése szerint a beszterczei közönség, mindjárt kezdetben, az újonnan állítandó határőrség számára illő kárpótlás mellett Radnavölgyét átígérte s a szász nemzet kinyilatkoztatta, hogy kész a beszterczei közönséget Radnavölgyéből vont rendes jövedelméért kárpótolni.

Ily előzmények után azon adósságok és tartozások kárpótlásáról volt csak szó, melyekkel a radnavölgyiek a városnak a múlt időkről tartoztak.

A radnavölgyiek tartozásának és általában a Besztercze vidékével való kiegyezkedésének utólagos végrehajtására az uralkodás ugyancsak a fent említett tábornok ROTH elnöklete alatt gr. NEMES ÁDÁM és kincstári ügyvéd SZOMBATHFALVI LÁSZLÓ személyében egy bizottságot nevezett ki, mely Maros-Vásárhelyen gyűlt össze, s Besztercze vidék jogát Radnavölgye irányában nem annyira kiváltságok, mint a hosszas gyakorlat nyomán elismervén, úgy az adóhátralékok, mint a Besztercze város által támasztott jogos követelések és létező adósságok kérdését kitisztázta; az első rendbelieket a fedelelemasszony elengedte, az utóbbiakra nézve pedig azt rendelte, hogy addig, míg az erdélyi hivataloktól a visszafizetések iránt a kívánt terv felérkezik, az összeg kamatai a határőr-közönség majorság-jövedelméből fizetessenek, melyeknek fentartására és szaporítására a legnagyobb gondot fordítson az említett határőrvidéken felállított gazdasági bizottság.

A mi továbbá a 2-ik oláh ezredbe felvett jobbagyokat illeti, ezek földesurai a kir. táblához utasítottak igényeik bizonyos határidő alatti bebizonyítására. A tényleges birtokosoknak a törvényszékhez való csupán utólagos utasítását a birtokjog és

a hazai törvények elleni merényletnél alig lehet egyébnek neveznünk.

A császárné a Radnavölgye iránt hozott fentebbi intézkedéseit, melyek kárpótlási előnyöknek nevezettek, egy leiratba foglalta s egyszersmind Besztercze vidéke közönségének tanúsított készsége iránt méltánylatát fejezte ki.

Az első gyalog határőrezred vonalául Brassó vidékén kezdődve Fogarasvidék, Szeben- és Szászvárosszék, valamint Hunyadmegye több helysége volt kinézve.

Végre a 8 oláh dragonyos-századnak Fogaras vidékén, Hunyad-, Alsó-Fehér- és Tordamegyék, valamint Aranyosszék nem csak oláh, hanem magyar és székely lakosaiból is kellett felállíttatni.

1764-ben febr. 5-én neveztetett ki LUCHSENSTEIN alezredes oly utasítással, hogy több mérnök vagy mérnökséget értő tisztetek társaságában Fogaras vidékére menvén, a névszerint megemléltett falvakat felmérje, minden a határőrség felállításával kapcsolatban levő körülményekre figyelmet fordítson, azokat feljegyezze, a lakosokat vallás szerint összeírja, nehogy az egyesültek a katonáskodástól való félelemből más vallásra menjenek át. Végre meg lön rendelve az is, hogy a földesurak neveit pontosan feljegyezze, birtokaikat felmérje, hogy velők ezek kicserélése iránt annak idején egyezkedni lehessen, a kik pedig egyezkedni nem akarnak, azokra nézve tudva legyen, mennyi azon birtok, melyet a határőrség részére igénybe szükség venni.

Láttuk fentebb, hogy a katonásító bizottság a székely határőrség tervének felküldése után 1763. jul. 21-én az oláh határőrségét is legfelsőbb helyre felküldötte.

A fejedelemasszony már azon utasításban, melyet 1763. oct. 8. főleg a székely határőrség felállítására nézve a bizottság tervére feleletül leküldött, az oláh határőrségről is több pontokban megemlékezett. Ezek a következő főbb határozatokat foglalták magokban:

Miután az oláh határőrök már a katonaságra felesküdtek, visszaesésük daczára sem szüntek meg katonák lenni; ennél fogva SIBKOVICH altábornagy illő fedezet mellett menjen közzéjök; a hűségben megmaradtakat a felség kegye iránt biztosítsa; a kik visszatérnek, azokat eskesse újra fel, a határőröket általában a nekik adandó kiváltságokról tegye bizonyosokká, s azokat a kik most is ellenszegülnek, keményen büntesse meg. Hogy azonban ezen nép is úgy határőri kötelezetéseit, mint a nyert javadalmakat átláthassa, azon kiváltságleveleket, melyek az ő felsége aláírásával a korlátnokság útján a kormányshoz el vannak küldve, az altábornagy vegye magához, s egyiket a radnavölgyieknek, másikat az I-ső oláh ezrednek szolgáltatassa ki.

Miután, — folytatja az utasítás, — a hűségesen fegyverben maradt és azon oláhok, kiket újból fegyver alá lehet fogni, elégségesek, hogy belőlük 8 dragonyos-század 1500 emberrel, ezenkívül két gyalogezred, mindenik három zászlóaljjal s 3000 emberrel, és így összesen 7500 főnyi oláh határőrség alakíttassák: nem szükséges még többeket határőrökké tenni, és a nem egyesültekre is kiterjeszkedni, hogy ez utolsók maradjanak a GYULAI- és KÁROLY-ezredek pótlására. Ez intézkedéstől később az uralkodás elállott, s miután a katonásító bizottság az egyesülteket nem találta elégségeseknek, megengedte, hogy a nem egyesülteket is igénybe vegyék.

A mi az oláh határőrségbe keblezendő családok átköltöztetését illeti, — folytatja a leirat, — a dragonyosok és a 2-ik oláh ezredbeli gyalogok Radna völgyében tulajdon telkeikben laknak, s a besztercei tanácssal csak a kárpótlás feletti okmányok elkészítése van még hátra. Ez okoknál fogva Radnavölgyében csak azon családokra nézve szükséges az átköltöztetés, kiket még oda kell szállítani. Ide tartoztak a Beszterce vidékkel szomszédos Torda-, Doboka-, és Kolos megyékben elszórva található határőrök. Ezek átköltöztetését s e végett Radnavölgyének felmérését és az új határőr-telkek kijelölését egy későbbi rendelet annál inkább sürgette, minthogy tapasztalás szerint a rád-

navölgyi határőr-családok száma Buccow összeírása óta csökkent. E rendelet továbbá a völgyben lakó rendes bányászokat meghagyta s csak azon szász és magyar lakosokat kívánta felcseréltetni, kik nem bányászok s nem kivannak bányászokká lenni.

Az 1-ső oláh határőrezred közt is, — folytatja az utasítás, — több oly családok találtatván, melyek nemesi vagy másként tulajdonul bírt telkeiken laknak, ezek nem mozdíthatnak ki. A többi ezen ezredhez tartozó családok vagy mint zselérek nemesi birtokban vagy a szász földön laknak, ezek átköltöztetése semmi akadálylyal nem jár, annyival is inkább, hogy bogaras vidékén elegendő hely van számokra.

Udvari korlátnok gr. BETHLEN ugyanis, ki a vidék tetemes részét bírta, birtoka átengedésére késznek nyilatkozott s ő felsége e birtokot 200.000 írtért 99 évre a szász nemzetnek adományozta oly további feltétel alatt, hogy az említett mennyiségből 100.000 frt adományozási összegül számíttassák, 40000 frt az idő előtti visszaváltásért gr. BETHLEN-nek menjen; 60.000 frttal pedig köteles legyen a szász nemzet más, a határőrvonalba Fogaras vidékén kívül bevont helyeket kiváltani, ide értve a hunyadi kamarai uradalomhoz tartozó Hátszeget is.

A szász nemzet megegyezett abban, hogy addig, míg a határőrség számára ottan hely készül, a szász földön találtató családok ideiglenesen ott maradjanak. Szunyogszeg, Báth és Zsibóth helységekre nézve azon intézkedés tétetett, hogy különösen a szunyogszegi 182 család, valamint a báthiak, kik nem egyesültek és szolgálni nem akarnak, az oda telepítendő más családok helyett eladassanak, és a belőlök bejövő pénz a katonai pénztárba tétessék. Innen világos, hogy az uralkodás a szabályozó bizottság aggodalmában, melyet ez a jobbagyok tömeges eladására nézve fentebb nyilvánított, nem osztozott.

Az utasítás az oláh határőrök felállításánál is a már készen levő összeírásokat tette alapul, s megrendelte, hogy a radnavöl-

gyiek minden közterheket viseljenek, a többi oláh határőrök a közterhekre nézve a székelyekkel egy lábra tétessenek.

A székelyekre nézve határozott törvényhatóság az első ezredbeli oláh határőrökre is ki lőn terjesztve, de a radnavölgyiek, kik az ország több lakosaitól inkább inkább el voltak szigetelve, úgy személyes mint vagyoni tekintetben egészen a katonai törvényhatóság alá vettek. Hogy a bíraskodás egészben katonai és polgári helyeségek közti perekben kit illessen, arra nézve a kormányzók véleményadásra szólított fel. A kormányzók a székely, valamint az oláh határőrökre nézve egyiránt oda nyilatkozott, hogy ily esetekben katonákból és polgárokból alkotott vegyes bizottságok ítéljenek s a felelősséget mindenik féltől a maga felsőbb hatóságához és onnan a felsőhöz történjék. A felelősségnek itt újból egy igen sajátos nemére akadunk.

Az oláh határőrség felállításával, miként fentebb láttuk, első sorban altábornagy SISKOVICH volt megbízva; úgy látszik azonban, hogy az ügy bonyolultabbnak bizonyult, mint vélték, s annak igazítására az egyetemes bizottság befolyása lett szükségessé. Úgy találjuk ugyanis, hogy a katonasítói bizottság még a következő év elején is, a gyalog- és lovas határőrök ügyében, az ország különböző vidékén több gyűlést tartott, míg végre 1765. apr. 16-ról értesítette a fejedelemszöveget az erdélyi határőrség felállítása körüli nehéz munkát befejezéséről. Úgy gr. LÁZÁR János, mint gr. BETHLEN MIKLÓS külön felterjesztésben szemérmeskedő szerénytelenséggel hordták fel a bokros feladat körüli érdemeiket s magok porban csúszó megalázásával köszönték meg a bennök helyezett bizalmat. A bizottmány katona tagjának Siskovich-nak figyelmét a határőrség neve sem kerülte el. Ő felterjesztésében a limitrofa nevet, (melyből az országban gúnyból timitrofát csináltak), sem a provinciális militia elnevezést, mely országos katonaságot tenne, czélszerűnek nem tartotta, hanem úgy vélekedett, hogy kemény büntetés alatt meg kellene tiltani, hogy az említett katonaságot senki máskint,

mint regimina limitanea, ne nevezze; mit a fejedelemszöny 1765 febr. 25-én kelt rendeletében helyben hagyott.

Kezdetben a felsőbb rendeletekben is a nationalis militia név nem ritkán fordult elő.

A határország felállításának befejezését, miért oly sokat terveit, fondorkodott és fáradott, Buccow nem érte meg. Szébenben 1764. máj. 17-én egy számba nem vett orbánczos baj, alig egy napi rohamos szenvedés után, véget vetett nyugtalan életének.

Az osztrák uralkodás kétesebb és különös szigort kívánó feladatok végrehajtására nem egyszer használt fel hazánkban magasabb állású katonai személyeket. Ez egyének közül többekkel a katonai ügyekben szerzett jártasság és e téren aratott kisebb-nagyobb eredmények, de még inkább önhittségek és nagyra-vágyások elhitették, hogy a polgári pályán is az uralkodás hasznára és öndicsőségre nagyszerű eredményeket képesek kivinni. Önhittségek, valamint a hazai törvények és körülményekkel való ismeretlenségük okozta, hogy ezen férfiak a katonai és polgári működés eszközeit és módjait megkülönböztetni általában czélszerűbb eljárást követni még azon esetekben is képtelenek voltak, midőn mások felvilágosítása folytán helyesebb útra térhetek volna.

Az állam feje iránti korlátlan hódolatot, a szigorú fegyelmet, az alárendeltek vak engedelmességét, — mint a katonai rendszer egyik fő és nélkülözhetlen kellékét, — hozták ök magokkal és kívánták a polgári téren is szigorú következetességgel érvényesíteni.

Eljárásuk eredményének arra kétségtelen igazság szolgálhat ép oly rövid mint hű jellemzésére, miszerint legfőbb igyekezetek, legfáradhatlanabb buzgalmuk igen gyakran ment füstbe, szenvedett hajótörést. A mi eredményt pedig felmutattak, azt is legtöbbször az ország nagyobb bajai, szenvedései, általában nagyobb áldozatok árán hozták létre, mint különben lehetséges lesz vala.

Másfelől el kell ismernünk, hogy az osztrák uralkodás fon-

tosabb czélzatai kivitelével megbízott magasabb állású katonák közt, bár nagyon ritkán, találkozunk oly egyéniségekkel is, kik megbízatásuk pontos teljesítése mellett a hazai viszonyok és, a mennyire lehetséges volt, a törvények kímélete által küldetésék nyomasztó voltát enyhíteni igyekeztek; midőn azután a katonai erkölcsökkel nem ritkán párosult lovagias és nyílt jellem az e tulajdonok iránt előszeretettel viseltető magyar nemességnél és népnél nem kis indokul szolgált az említett férfiak megkedveltetésére.

Buccow a fentebb jellemzett vakbuzgó katonai egyének legdrasticusabb példányai közzé tartozott.

Gr. KÁROLYI ANTAL, ki Buccow kineveztetésekor történetesen Erdélyben mulatott, azt jegyezte meg róla, hogy sok tervelésével a jól rendezett Csehországot is szinte zavarba hozta, s mint nagy tervelő bizonyosan Erdélyt is összezavarja. HALMÁGYI ISTVÁN Buccow-ot éles elméjű, fáradhatlan férfiúnak mondja, ki az uralkodás szolgálatát tűzön-vízen előmozdítani igyekezett. Állítja továbbá, hogy ha BRUCKENTHAL által a más két nemzet t. i. a magyar és a székely iránt oly balul értesítve nem lett volna, az országnak nem okozt volna annyi kárt.

Úgy, a milyennek magát Buccow katonai parancsnoksága és kormányzéki elnöksége pár éve alatt tanúsította, ítéletünk szerint az okozott bajok és szenvedések által hagyta örökre fen gyűlöletes emléket. — Neve, valamint hű társáé BRUCKENTHAL-é, még hosszasan maradt fen a székely köznép ajkain is. A székely közvitéz, tánczra kelve, még hosszas idő múlva is e szavakban adott kifejezést fanyar kedvének: “Hej Buccow Buccow, BRUCKENTHAL!”

Buccow megürült hivatali helyére, ugyancsak 1764. aug. 5-én altábornagy gr. HADIK ANDRÁS neveztetett ki, ki az előbbi két porosz háború alatt a legszebb nevet vívta ki magának.

HADIK a fentebb jellemzett magas állású katonai egyéniségek második osztályához tartozott s Erdély ritkán kedvelt katonai parancsnokai közt egyike volt a legkedveltebbeknek. Jó hatást tett

a magyar nemzetre már azzal is, hogy főkörmányzói székfoglaló beszédét magyar nyelven tartotta.

Három tárgy volt különösebben, mely a határőrséggel kapcsolatban állott s az ezredek tényleges felállítása után még hosszasan foglalkoztatta az uralkodást és országot, u. m. a nyomozó bizottság eljárása, a magánbirtokosoknak kisajátított birtokaikért való kárpótlása, valamint a határőrség fentartásának költsége.

Már 1764 tavaszán, midőn a nyomozó és büntető vegyes bizottság munkálkodását megkezdette, főleg költségkímélés tekintetéből, kijelentette a fejedelemasszony, hogy egy hó alatt az országban minden bizottságnak meg kell szünni. Erre a főhaditanács kinyilatkoztatta, hogy a büntető bizottság megszűnése jövőre veszélyes hatással lenne s annál kevésbé volna helyes, mivel a bizottság költségét utoljára is a bűnösök fogják hordozni.

Erre az erdélyi koraltnokság úgy vélekedett, hogy a büntető bizottság költségének visszafordítására a főhaditanácstól kijelölt alap nagyon bizonytalan, mivel eddigelé csak két tisztviselő találtatott bűnösnek. A felség mindemellett a főhadi tanács véleményét fogadta el.

A nyomozások közben a megszökések a székelyföldről aggasztó kiterjedést nyertek. A szökevények nagyrészt nem határőrök, hanem jobbágyok voltak. A körülmények továbbá azt gyaníttaták, hogy a szökés oka nem csupán a fegyvertől való idegenkedésben, hanem a bűnrészesség érzetében és a hosszas raboskodástól való félelemben fekszik. Ez októl indítatva az uralkodás megrendelte, hogy ez ügy megvizsgáltassák, a raboskodás megrövidítése tekintetéből a büntető bizottság munkálatát siettesse, a kevésbbé bűnösöket kezességre bocsássa, végre pedig a nyomozást a nemesek és polgárok ellen annál több szigorral folytassa, hogy kitűnjék, hogy nem annyira az alsóbb sorsúaknak, mint a nemeseknek, kik őket bujtogatták, megbüntetése van célba véve.

A kormány sürgetései daczára a bizottság eljárása nagyon késedelmes volt. A büntető bizottság jegyzőkönyvét nem láttuk, és a katonásító bizottságnak, mely amazzal érintkezésben állott, terjedelmes irományai közt a nyomozás eredményéről, a bűntényekről és azok terjedelméről kielégítő adatokat nem találtunk. A már fentebb említett OROSZVÁRI-n és CSORJÁ-n kívül még BORS és CSEDŐ fordulnak elő mint főbb bujtogatók, a nélkül, bogy a két utóbbi további sorsáról tudomásunk lehetne. Ama bajokról azonban, melyek a katonásítással összefüggőig a csíki cath. papság némely tagjait érték, LOSTEINER bővebb adatokat közöl.

Az esztelneki kolostorban elemi osztálytanító BECZE BERNÁT bizonyos ünnepélyre négy font puskaport készítvén, ez két kolostorbeli szerzetesnek azon alattomos feladásra adott alkalmat, hogy a háromszékiekkel tartott tanácskozmány következtében, az említett kolostor gvardiánjának rendeletére, 75 font puska-
por és 800 puskagolyó gyártatott s adatott át a madéfalvi vész előtt a háromszékieknek, azon ígérettel, hogy tavasszal még többet fognak nekik szolgáltatni.

E vádra előbb a Roth-féle bizottság Esztelnekre menvén, ott 10 napig folytatta nyomozását; majd az egyházi hatóság kímélése tekintetéből, a katonásítás eseményeiből bőven ismert SIKÓ JÓZSEF elnöklete alatt, kizárólag egyházi személyekből álló bizottság neveztetett ki, mely újabb nyomozást vivén véghez, eljárása eredményét a Roth-bizottmánynyal közölte, ez pedig a fejedelemasszonyhoz terjesztette fel, ki a vádlottakat teljesen ártatlanoknak nyilvánította.

Még 1763 elején, midőn a csíki székelység egy része a fegyvert felvette és a fegyvert nem vállaltak ellen kihágásait megkezdette, szentléleki cath. lelkész ZÖLD PÉTER, Mindszent, Szépvíz, Szentmiklós, Vacsárcsi, Madéfalva, Borsova, Deine és Pálfalva falukban éjjel-nappal megjelenvén, azok lakosait eskü alatt egyesítette, miként ő állítá, nem a fegyver visszautasítása céljából, hanem azért, hogy a fegyvert elvállalt határőrök kihágásainak egyesült erővel ellene szegüljenek.

ZÖLD PÉTER ezen magaviseletéért feleletre vonatván, arra ítéltetett, hogy más lelkészi állomásra tétessék át, addig azonban, míg hely ürül, előbbi állomásán meghagyatott. Néhány hónappal később ZÖLD-ön kívül még több pap, u. m. BEKE ISTVÁN delnei, NÉMETHI JÓZSEF szentmihályi, továbbá a tusnádi és rákosi lelkészek törvény elébe idéztetvén, közülök ZÖLD-re, az előbb említett más két lelkészre, továbbá egy negyedikre nézve, kit LOSTEINER nem nevez meg, püspök BAJTHAY-tól azon rendelet érkezett, hogy 24 óra alatt, ha önkényt nem akarnak, katonai fedezettel is Fehérvárra vitessenek; minthogy, — így hangzik a felsőbb rendelet, — az említett lelkészek, ismételt atyai intésem hátrátételével, nem kétkedtek ő felsége szándékának ellene szegülni. Ezen rendeletre a négy pap, nem várva az erőszakot, Fehérvárra ment, s ott még elítéltetésök előtt fogságra vettek. Alig távoztak el lakhelyeikről, a katonaság házaikat feldúlta és kirabolta. Fehérvárról a szentmihályi lelkész csakhamar haza bocsátatott, ZÖLD és BEKE állítólag házaik kipredáltatásának hallattára visszaszöktek. A püspök erre a megszökött papokat azon rendelet mellett köröztette, mely szerint bárhol találtnak, ellen nem állván papi mentességük, tartóztassanak le. BEKE nem várva be az erőszakot önkényt Fehérvárra ment, ZÖLD azonban semmi kedvet nem érzett megjeleni. E végett imitt-amott lappangva katonák által elfogatott, de ezek kezei közül ismét megszökvén, az erdőkön vadászó katona tisztek által meglepetett s őrizet végett a somlyai esperesnek adatott át. Azonban innen is megszökött, Moldvába menekült s egész tavaszig ott lappangott azon 640 székely közt, kik a csíki nyomozó bizottságtól féltőkben oda menekültek. ZÖLD hányattatása itt sem ért véget. A beállott tavasz ugyanis honvágygyal töltvén el keblét, elhatározta ismét vissza térni. Levelét azonban, melyben hazajöttét atyjának tudtul adta, megbízottja CARATTÓ-nak szolgáltatta át; minek következtében mindjárt haza érkeztek atya házánál elfogatott, a szerdai várba vitetett s onnan bilincsekbe verve 24 katona őrizete

alatt BEKE ANDRÁS kilyénfalvi pap kíséretében Fehérvárra vitetett.

Ezek következtében az előbb említett papi bizottság nyomozását újból megkezdvén és végrehajtván, úgy ZÖLD-et, mint a delnei plebanust BEKÉ-t, a felségsértés vádja alól felmentette, de azon oknál fogva, hogy alattvalói hűségök felretételével nemzetüket tanácscsal és írásban bujtogatták, ezenkívül pedig ZÖLD veszélyes összeesküvésnek volt okozója, mindkettőt eddig élvezett papi javadalmaitól, a lelkészi és bármely más egyházi működéstől, az ítélet hozatalától számítandó négy évre megfosztotta, egy évi súlyosabb s három évi könnyebb fogságra ítélte, kijelentvén egyszersmind, hogy a székely földön nyerendő bármely papi állomásra merőben képtelenné váltak s hogy máshelyt valami egyházi javakat nyerhessenek, csak azon esetben remélhetik, ha különös érdemek által bűneik szennyét lemosniuk Bikerül. Ez ítélet BEKÉ-re nézve teljesedésbe is ment, a mennyiben csak négy év múlva nyert bent a hazában egyházi alkalmazást s később a kolozsvári akadémiához tanárrá mózdítatott elő.

ZÖLD-nél nem hiányzottak a módok és eszközök, hogy a súlyos fogságot magára nézve könnyebbítse s társánál egyszersmind kedvezőbb jövőt vívjon ki magának. Kilencz hónap elteltével ugyanis Szt. János napkor börtönéből megszökvén, ismét földiéihez Moldvába tért vissza, hol könyörgésére kegyelmet nyervén, öt évig lelkészi hivatalt viselt s ez idő elteltével ezer írt jutalom mellett a Csíkból kiszökötteket magával együtt visszahozta és Csíkban a delnei lelkészséget nyerte el.

ZÖLD életre valóságáról és bátorságáról a fentebbiek is eléggé bizonyítanak. A mi furfangos eszejárását illeti, HALMÁGYI után még megemlítjük, hogy ő Csíkszeredái fogsága alatt írt vallomásában azt nyilvánította, hogy a miket mívelt, MONTOJA tábornok, a kincstárnok és CSEREI ELEK tanácsára tette; különösen terhes váddal illette b. BORNEMISZA Pál-t, gr. BETHLEN Miklós-t és gr. LÁZÁR János-t. Ez utóbbiról azt vallotta, mi-

szerint azt mondta neki, hogy a ref. papok még nagyobb dolgokat cselekedtek, azért ő se féljen, BETHLEN pedig úgy nyilatkozott, hogy vegyék csak fel a székelyek a fegyvert, mert akkor királyt is választhatnak magoknak.

A Roth-bizottság iratai közt mint bűnösök szerepelnek még LÁZÁR IMRE csíkszéki jegyző és fia LÁZÁR ISTVÁN.

LÁZÁR IMRE, mint láttuk, még 1763 vége felé ment Bécsbe, mint monda maga nevében, de egyszersmind megbízó levéllel a csík-, gyergyó- és kászonszéki nemesektől. Kérelemlevele némi figyelmet gerjesztett. Az általa tett feladás kinyomozása elrendeltetett, de egyszersmind az erdélyi udv. korlátnokságnak meg lön parancsolva, hogy míg a kormányzék a nyomozást úgy a küldött személyére, valamint felterjesztésére nézve befeljezi, a folyamodót Bécsben tartsa s rá szorosan felügyeljen.

1764. máj. 30-án a kormányzék feljelentette, hogy LÁZÁR IMRE ellen még semmi sem jött ki, azonban ő is a bizottság elé állítandó s ez okból is haza bocsátandó; mit a felség azon rendelet mellett hagyott helybe, hogy LÁZÁR IMRE, míg magát kitisztítja, hivatalától függesztessék fel.

Ez ismételt rendeletek ellenére LÁZÁR IMRE ügyét még 1765. febr. 4-én is az előleges tárgyalás terén találjuk.

LÁZÁR ISTVÁN kormányzéki írnok azzal vádoltatott, hogy jóllehet 1763-ban a bujtotatások eltiltására felsőbb rendelet jelent meg, ő mindemellett is Csíkban és Háromszéken a fegyver letételére felszólítást köröztetett; továbbá ugyanazon év május havában a nyomtatott nyílt parancsból, mely a határőrség önkénytes felállítását rendelte, két példányt magának megszerezvén, midőn Szebenből szülői látogatására ment, azokat magával vitte s Csíkszéknek akkor Szépvízen tartott gyűlésén nemcsak többekkel közölte, de némelyeknek által is adta s végre a nyílt parancsot egy valaki számára leírta és elküldötte. LÁZÁR ISTVÁN ez utóbbi tényeket nem tagadta, de igen helyesen azzal mentette magát, miszerint úgy tudta, hogy a kir. kormányzék a nyílt parancsot a végett nyomatta ki, hogy közönséges helyen

kiakasztassék, sőt a szépvízi gyűlésen hallotta, hogy azt az 1763-ban működő bizottság alkalmával bizottsági tag gr. NEMES JÁNOS a székely népek közönségesen felolvasta. Mely nyílt parancs hogy visszavonatott volna, sohasem hallotta; azon rendelet ugyanis, melyet a kormányszék 1763. május 8-án a végre, hogy a nyílt parancs közzé ne tétessék, kihirdettetett, soha tudomására nem jött. A fentebbi okoknál fogva az említett nyílt parancs közlésében sem a büntető bizottság sem fő kormányzó HADIK-nak e bizottság véleményére alapított ítélete büntényt nem látott; LÁZÁR ISTVÁN mindemellett is a bizottság eljárásának lehető eredményétől megrettenve Moldvába szökött s ott állítólag a fejedelemnél mint a szökevények követe jelent meg. Ez okból a büntető bizottság valamint gr. HADIK által 1765-ben febr. 27-én arra lőn ítélve, hogy száműzessék s a hazai törvények értelmében őt személyesen illető javait vesztse, a nemesi adományos birtokot örökösön, a székelyeket visszaváltatólag.

HADIK e büntető hatalma a felségnek a múlt év decz. 3-án kelt határozatán alapult, mely szerint az említett tábornok, mint az erdélyi katonai parancsnokság és kormányszék elnöke s kir. biztos felhatalmaztatott, hogy a büntető bizottságnak nem halálos ítéleteit végrehajthassa; a halálos ítéletek végleges ellátása felülről várattván. E rendelet nyilván kijelentette, hogy az ítéletek felsőbb vizsgálatánál nem szükség két kormányzéki tanácsosnál többnek jelen lenni, mindemellett az ítéleteket a kormányszék neve alatt kellett kiadni.

Már előbb nov. 16-án a felség bűnbocsánatot hirdetett mindazon megszökött székelyeknek, kik mint fő czinkosok a székely mozgalomban nem szerepeltek. E rendelet sem volt azonban képes a kedélyeket lecsendesíteni, s midőn az uralkodásnak ismételve tett intézkedése s a büntető bizottságnak másfél évi nyomozása sem tudott nagyobb mérvű bűnösöket találni, 1765. decz. 14-én jelent meg végre a felség rendelete, melyben kinyilatkoztatta, hogy miután a székely határórség

felállítása teljességbe ment, s a némely helyeken mutatkozó ellenszegülés is végkép megszűnt, valamint azoknak, kik Moldvába szöktek s köztök LÁZÁR István-nak is megkegyelmez; azonképen bűnbocsánatát mindazokra, kik büntető kereset alá helyeztetek, kiterjeszti, főkörmányzó HADIK-ra bízván, hogy a visszatérés határidejét, a meddig szükségesnek tartja, meghosszabbíthassa. E határidőt a kormányshék jövő October haváig terjesztette ki, reményét fejezván ki, hogy a kivándorlottak a bűnbocsánatot hálás érzettel fogják hasznukra fordítani.

E közben a kir. főkörmányshék külön szigorú rendeletek által is igyekezett a lábra kapott nagy mérvű kivándorlást korlátozni.

1765. jan. 15-én egy rendeletet bocsátott közre, mely szerint minden faluban örök rendeltettek, kik a szökni akarókat feltartóztassák, s midőn a kivándorlók akkora számmal vannak, hogy nekik ellenállani nehéz, a tömeges szökést a megye tisztjének és a közel levő katonaságnak feljelentsék, mely utolsók a szükséges segély megadására a tartományi katonaparancsnokságtól már utasítva voltak. A rendelet szerint a szökevényeknél talált ingó javak az öröket illették.

Ha a szomszédok a szökevények szándékát előre fel nem adnák, — folytatja a rendelet, — kemény pálcza-büntetést szenvedjenek, s a szökevények adóját eleven díjaikkal (vivum homagium) a falu fizesse az ország pénztárába.

Miután világos, hogy legtöbbször idegenek, különösen Moldvából és Havasalföldről való, álutakon beszökött egyének csábítják a népet átköltözésre, minthogy némely ilyenek már kézre is kerültek, rendeltetett, hogy akárhol találtak, megfogassanak s irtózatossal halállal büntetessenek. Kik az ily bűnsöket lappangtatják, valamint az ezek irányában kötelességöket nem teljesítő tisztviselők, hivatalvesztéssel és 200 forinttal büntetessenek.

A családostól és vagyonostól utazókat bármely város határan szabad letartóztatni és szökés gyanúja esetén lakhelyükre

visszavinni. A tartományi katona-parancsnokság menedéklevele (útlevél) nélkül senkit sem szabad, — cselédjét is ideértve, — a hazából kibocsátani.

Kétségtelen, hogy valamely ország népének tömeges kivándorlása rendszeren azon ország súlyos belvizzonyaira mutat, de igaz másfelől, hogy e baj más módok, és nem a kivándorlás elleni rendeletek által orvosolható.

A fentebbi intézkedések egyébiránt az államtudomány akkori téves elveiben találják alapjokat, mely szerint az ország elnéptelenedését a legerőszakosabb rendszabályokkal gondolták meggátolandónak és meggátolhatónak.

Az említett kemény rendelet ellenére a kibujdosás folyvást tartott s 1766. június 17-dikén a tartományi hadparancsnokságnak egy átiratát olvassuk, melyben a birodalmi főhadí tanács rendelete folytán felszólítja a kormányzékot, hogy azon fogarasi jobbágyoknak, kiknek lakhelyei a szélbeli katonáknak adtak, szökésüket meggátolja, őket más helységekbe tegye át és szükséges birtokkal lássa el.

E rendelet némi világosságot dérit azon fentebb látható körülményre, hogy a kivándorlottak közt számos jobbágy is találtatott. Valószínű továbbá, hogy a kivándorlások nem egyedül a katonásításból, hanem az ország általános nyomorából is következtek.

A határőrség felállítására már messzire haladott, midőn ennek költségei felől az illető hivatalok komolyabban kezdtek gondolkodni. Fentebb láttuk azon tervet, mely szerint a határőrkatonasízek fizetésének nagy részben az által kellett volna fedeztetni, hogy a főhadí tanács számítása szerint rendszeres időben a zsold mellett teendő szolgálatra a határőrök hetedrészre sem igényeltetett.

1765-ben febr. hóban a korlátnokság és birodalmi főhadí tanács közt vita támadt, hogy az a hiány, mely a határőrök adójának egy harmad részben, az 1763-ik évi adónak pedig egészben történt elengedéséből eredeti, honnan pótolnassék.

A főhaditanács az adó egy harmadának elengedését a tartományi pénztárból akarta pótolni, a korlátnokság ellenben a fentebbi összeget a katonai pénztárra kívánta róni s a tartományi pénztárt csak azon mennyiséggel terhelni, melybe a határőrség évi fentartása kerül s mely 170.000 frtot tett.

A haditanács főleg azon tetemes adónövekedésre hivatkozott, melyet a BRUCKENTHAL-féle adórendszer eredményez, továbbá azt állította, hogy az oláh határőrök, mint szabadok, ezután nagyobb adót fizetvén, mint eddig, a harmadrész elengedése a két nemzetbeli határőröknél nem tenne többet 18.000 frtnál. A korlátnokság ellenben azt erősítette, hogy a BRUCKENTHAL-féle rendszer sem fog 130 vagy legfeljebb 152.000 forint adóemelkedésnél többet eredményezni.

A két fél megegyezni nem tudván, a tárgy ellátása a kormányszéktől leendő újabb felvilágosításig el lön halasztva. Azonban a BRUCKENTHAL-féle rendszernek, mely különböző rendeletek által 1763-tól 1769-ig jött létre, következményei csakhamar nagyobb világosságra jöttek, s kitűnt, hogy a főhadi tanácsnak volt igaza.

Az említett rendszerben felállított csupán azon új adónemek, melyeknek céljául a határőrség költségének fedezése volt kitűzve, a bécsi kormány számvetése szerint 190.000 frt adóemelkedést eredményeztek, ide számítva azt is, a mit a tartományi pénztár a határőrség felállítása előtt is a határőrsésre fordított, mi körülbelől 20.000 frtot tett.

Hogy a fentemlített új adónemek törvénytelenek, az a fő hivatalok vitatkozásainál legkevésbbé sem jött szóba.

A polgári és katonai hivatalok véleményeinek meghasonlása főleg onnan származott, hogy azon felterjesztés szerint, melyet Buccow az 1763-beli adóról az uralkodásnak tett, az ország nem csak a határőrség költségére szükségelt 170.000 frtot fedezte, de ezen felül még 8873 frt felesleget mutatott ki, mely az előfogati és egyéb előre nem látott költségekre lett volna fordítandó.

Egyébiránt szolgáljon a bécsi kormány előre látásának bizonyosságául, hogy ámbár országgyűlésen, azonban a legnagyobb erőszakoskodások közt hozta be a BETHLEN-adórendszert, utána csakhamar és már országgyűlésen kívül merőben törvénytelen úton léptette életbe a BRUCKENTHAL-adórendszert s általa az ország adóját több mint 20 százalékkal emelte. Ezen eljárásánál az uralkodást főleg azon előre látó gondolkodás vezette, hogy a növekedett jövedelemből a határőrség költsége fedeztessék.

A BRUCKENTHAL-rendszerben a haza államférfiai, különösen a magyar nemesség és főurak, a nagyravágyó és testestől-lelkestől száz főhivatalnoknak BRUCKENTHAL-nak a magyar nemzet és különösen a magyar nemesség ellen intézett hadjáratát szemlélték, s főleg azért voltak ellene, a mennyire a körülmények és bátorságuk engedte: holott BRUCKENTHAL kétségtelenül arra is törekedett, hogy adórendszerében a föld és földművelés nagyobb nyomásával a kézműiparon s az ezt különösebben űző szászokon és városokon segítsen. Eljárásának azonban, bár nem egyedüli, de egyik főoka egy közelebb fekvő cél, t. i. a határőrség költségének fedezése volt.

A határőr vonal végleges kijelölését és az ország egyes birtokosainak innen eredt kárpótoltatását a mi illeti, a határőség elhelyezésére szükséges egyes helységek megállapítása, a régibb lakosoknak, hol czélszerűnek mutatkozott, határőrökkel való felcserélése még hosszasan folyt; a tárgyalások a határőség számára igénybe vett magán birtokokért járandó kárpótlás felett az ország polgári s katonai hivatalai és az egyes birtokosok között még több ideig tartottak; míg végre a határőr vonal az ország szélein és belsejében meg lőn állítva s az egyes birtokosoknak adott kárpótlás által a magánjog szigorú követelményeinek is, habár utólagosan és későn, elég tétettet.

A határőség felállításakor ennek szellemi képeztetése sem került el teljesen az uralkodás figyelmét, bár arról igen felületesen és csekély mértékben lőn gondoskodva. Sepsi-Szent-

Györgyön és Csík-Szeredén három osztályú normális iskola állíttatott fel, az első osztály két évfolyammal szerveztetett, és így a tanfolyam négy évig tartott. Ez iskolákban nyerték a határőrök gyermekei az altiszti képeztetést. A tanítás ingyen történt. A csík-szeredai iskolában könyvet és papírt ingyen kaptak a gyermekek, Sepsi-Szent-Györgyön ellenben a tanulók egy évre 40 kr. tandíjt fizettek. A tanulók száma idő haladtával 100 és 200 közt változott.

A határőrök elemi képzése írás-, olvasás- és számolásban a határőrszázadoknál úgy eszközöltetett, mint a rendes sor-ezredeknél.

A határőrök falusi iskoláira az ezred- és századparancsnokok csak annyiban folytak be, hogy az illető szülőket tanköteles gyermekeik iskoláztatására szorították.

HADIK 1767-ben tartott szemlét a határőrség s különösen a székely határőrök felett; a mint HALMÁGYI írja, kíméletesen bánt velők, mindenkit kihallgatott, maga is naplót vitt, katonaitkárával is vitetett. Sajnálta a szegény katonák nyomorúságát a sok idegen származású és nyelvű tiszt alatt, kik csak kihágásokhoz értettek. Néhány hanyag tiszt ellen keresetet indított, kettőt letett. A 2-dik székely ezred parancsnoka, — írja HALMÁGYI, — báró ZIMNIQUE előregedett s nem odavaló ember volt; a főstrázsamesterek is valami pártában maradt udvari leányok elvétele folytán mozdítottak elő. Dicsérte HADIK a székely katonaságot, főleg a huszárokat, kik szerinte a eorezredbeliekkal is kiállják a versenyt úgy a fegyver forgatásban, mint csinosság és katonai szolgálat tekintetében.

Az erdélyi határőrség nem sokára felállíttatása után 1772-ben jelentékeny változáson ment keresztül. Akkor ugyanis az oláhokból felállított nyolcz dragonyos század összevonatván, belőle négy huszár-század alakíttatott s a 8 székely huszár-századhoz csatoltatott. Ezen később alakított huszár-századokat nevezték azután a katonai iratokban elég barbár latinsággal reportata militiának.

A székely határórség számára kiadott katonai szabályokban kimondotta a királynő, hogy a székely határórség felállításánál csak az ország határszélén fekvő Csíkszékre, Háromszékre és Bardocz fiúszékre akar terjeszkedni, jogát azonban fentartja, hogy a többi székely székeket is, mihelyt a szükség úgy hozza magával, törvényes kötelezettségek teljesítésére szorítsa. Ez utóbbi kijelentés teljesezésbe nem ment. Későbbi időkben, még e század első két évtizedében is, nem egyszer rebesgették, hogy találtak oly hazafiak, kik nem átalották a határórség kiterjesztését az illető helyeken említésbe hozni, ebben keresvén alkalmat és módot arra, hogy magokat a legfelsőbb kegybe beszínlelhessék. Valósággal a többi székek fegyver alá tétele a múlt század három utolsó tizedében és a jelen század elején alig járt volna több bajjal, mint az első katonásítás, mindaddig, míg Magyarországon 1820-on innen, Erdélyben néhány évvel később az államélet ébredezni kezdett. Azon idő alatt, mely e kort megelőzte, az uralkodás újabb katonásító tervével nagy nehézség nélkül czélt érhetett volna, kivált ha valamivel nagyobb ügyességet fejt ki, mint 1763-ban. Az 1790-től kezdve rövid ideig, ő évig, tartott alkotmányos mozgalmak fentebbi véleményünk megczáfolására erővel nem bírnak.

Az eddig mondottakban előadtuk az erdélyi határórség felállításának történetét. A már létező intézmény hiányainak kiigazítása, folytonos fejlesztése, tökélyesítése, a határőr katonaságnak a haza védelmére az országban és ennek határán kívül tett szolgálatai, az alkotmányt és törvényeket sértő intézmény irányában nyilvánult alkotmányos ellenhatás, végre az egésznek a közelebbi forradalom utójátékképeni összeomlása, a történelem szakadozottabb, egymástól távolabb álló, azonban nem kevésbé érdekes jeleneteit foglalják magokban. S úgy hiszszük, nem teszünk olvasóink előtt kellemetlen munkát, ha befejezésül az erdélyi határórség életéből a főbb mozzanatokat a forradalomig elősoroljuk.

Az uralkodásnak, mint fentebb is láttuk, az erdélyi határ-

őrség felállításánál közelebbi célja az volt, hogy Erdély délekeleti határai a csempészet, mirigyvész, valamint a küllelenség ellen megvédessenek, általában pedig az ország egyetemes védejét kívánta a kormány ez új intézmény által nevelni.

A csempészet Erdély és a vele dél s kelet felől szomszéd országok iparviszonyaihoz képest majd nem egyedül a konyhasóval, de ezzel nagy mérvben üzetett, kivált mióta az uralkodás a só árát több ízben önkényes emelés által tetemesen felhágattatta.

A csempészetnek meggátlása oly tárgynál, mely az élet első szükségleteihez tartozik, természetesen hiányosan sikerülhetett, különösen oly katonaság által, mely a vidék lakóiból állott.

A török a legveszélyesebb szomszédok közé tartozott, melyek valamely országot valaha nem szellemi fölényök, hanem egyedül anyagi erejük és vad bárdolatlanságuk által fenyegettek, s szomszédsága hazánkon századokig tartó sebeket hagyott hátra. Miután az osztrák uralom Erdélyben megszilárdult, a török az országtól távol tartatott, de a tőle való aggodalom még mindig indokolt volt s ez maga elégséges ok lehetett, hogy helyes utón és módon határőrség állíttassák fel, minél czélszerűbb határvédrendszert ama korszak nem ismert.

Hazánk egyik legnagyobb régi veszedelmének, a tatárpusztításnak, gyászos emlékét is a törökkeli szorosabb érintkezés elevenítette újból fel különösen Erdélyben. Az utolsó tatárpusztítás, köznyelven tatárjárás, tatárfutás, hazánk nemzetközi hátrányos fekvésén kívül védrendszerünk leghiányosabb voltáról tett tanúságot, midőn még 1717-ben nem nagyobb, mint körülbelül 20,000 főből álló tatár csoport rohanta meg Erdélyt a radnai havasokon át, mindenütt rabolva, gyűjtogatva és pusztítva nagy zsákmánnyal s tömérdek fogolylyal útját Szathmár és Ugocsa megyéknek vette, míg végre a biztonság érzetével visszatérőket a néhány lelkes hazafi vezetése alatt összesereglett magyarság Máramaros megyében, a borsai hava-

sok szorosában, körül fogta s nemcsak foglyaiktól, zsákmányuktól és lovaik nagy részétől megfosztotta, hanem bennök is tetemes kárt okozott. Ezen becsapás után a tatárfutást Erdély nem valódi pusztításaiból, hanem inkább csak egy-két alkalommal a hamisan költött hír okozta rettegésből ismerte. Azonban mégis a királynő a határőrség felállítására vonatkozó egyik rendeletében nem tartotta feleslegesnek a tatár beütés miatti aggodalomra hivatkozni, melyről azt állította, hogy nem indokolatlan.

A mirigyvész pusztítása, melynek Magyarország, de kivált Erdély, különösebben a XVI-dik századon kezdve gyakran ki volt téve, fő kútforrását azon szoros viszonyban találta, mely az említett időszakban hazánk és a török birodalom közt létezett.

Azonban e viszonyok tetemes tágulása után is még koránt sem találta magát Erdély bátorságban az emberi nem ezen egyik legsúlyosabb csapása ellen s hogy az osztrák uralom megszilárdulása után is hazánk mily sűrűn ki volt téve annak, szolgáljanak bizonyosággal az alábbi adatok. Kisebb-nagyobb mirigyvész szállotta meg Erdélyt 1710., 1726., 1728., 1733., 1738., 1740., 1742., 1756., 1763., 1770., 1771., 1772., 1786., 1795., 1813. és 1828-ban.

Az 1710-ben kiűtött mirigyvész az ország különböző részeiben különböző erővel 10 évig dühöngött s 200,000-nél több embert ragadt el; nagy szám, különösen az ország akkori népessége arányában.

Ámbár már a határőrségnek felállítása előtt a kormánynak a veszély orvoslására czélzó intézkedései és eszközei időről időre tökélyesbültek s az ország határait túllépő baj korlátozása mind inkább jobban sikerült: mindemellett is 1756-ban a ragály oly erővel lépett fel, hogy Brassóban, a Barcaszágon és Fogaras vidékén, hol erélyes óvmódok alkalmazása mellett uralma korlátozva lőn, 6677 embert rohant meg, kik közül 4033 meg is halt.

A székely határórség felállítását követően a mirigyvész korlátozása úgy terjedelmére, mint tartamára nézve még inkább sikerült ugyan mint az előbbi időkben: de mégis bátran állítjuk, hogy a megváltozott helyzetben az erdélyi határórségnek csekély része volt. Sokkal nagyobb befolyással bírt arra a töröknek szűkebb korlátok között való szorítása, a nemzetközi viszonyok tetemes megváltozása, valamint az egyetemes civilizáció haladása, melynek üdvös befolyása alatt a jelen század 3-ik évtizede után a mirigyvész nem csak a Törökországgal szomszédos tartományokból ki volt zárva, hanem nyomai eredeti hazájában is mind inkább-inkább enyhészték.

Az uralkodás legkevesbé sem csinált titkot abból, hogy a határórség felállításánál egyik főcélja az ország egyetemes véderejét nevelni s hogy szükség esetében a határórséget az ország határain kívül is használni szándéka.

A székelyek a katonásítás megindítása óta természetesen a haza határain kívüli hadviselés ellen tanúsítottak legnagyobb ellenszenvet, s a nemzet kebeléből a királynőhöz felhatott különféle feliratok és kérelmek különösen ez ellen szabadkoztak a legvilágosabban, de a legfelsőbb helyről adott válaszok, ámbár máskülönbben a folyamodók aggodalmait megnyugtató igyekeztek, az említett pontot érintetlenül hagyták. A változhatatlan legfelsőbb akaratot tolmácsolta az is, hogy a határőri katonai szabályokban világosan ki volt fejezve, hogy a határőr mindenmű fegyveres katonai szolgálattal köteles, a melyre felsőbb vagy alsóbb rendű előljárói rendelik.

A súlyos kötelesség teljesítése nem sokáig váratott magára. Ugyan már a legelső és pedig csekély erőfeszítést igénylő, ugv nevezett bajor örökösödési háború alatt 1778. és 1779-ben úgy az első mint a második székely gyalog határőr ezred egy-egy zászlóaljja Csehországban volt alkalmazva, s mindkettő dicséretes vitézséget tanúsított. Különösen az előbbi sept. 2-án Lewin mellett a GILLEN nevet viselő gránátos zászlóalj elleni támadásban vitézül viselte magát.

1779. febr. 1-én ugyancsak az első ezred zászlóalja a paffenbergi és mössnigi hadállásnak öt ellenséges zászlóalj ellen való megoltalmazásában tevékeny részt vett. A második ezredbeli zászlóaljból egy század az említett év január havában az ellenségnek a Remetehegyen (Einsiedlerberg) levő sánczait megtámadta, í& ellenséget kiverte, a lovasság őrházait felgyújtotta.

A szekély huszárezred a bajor örökösödési háború alatt Csehországban a főhadereghez volt beosztva. Aug. 20-án egy osztály (Commando) 300 darab marhát mentett meg, melyet az ellenség egy osztálya Branau vidékén rabolt. Ugyanazon hó 25-én Burkersdorfnál az ellenség utócsapatai ellen intézett csetepatében egy osztály ugyanannyi BAKKO-huszárral egyesülvén homloktámadást tett. October 19-én egy osztály FRÖLICH Szent-György ezredbeli őrnagy által vezetettve jelen volt az ellenség dietersbachi hadállására intézett támadásnál.

Ezen háborúban az oláh gyalog határőr ezredeből egy-egy zászlóalj a Morvaországban felállított bírodalmi hadseregnél volt alkalmazva.

A török háború, melyet II. JÓZSEF uralkodása végén indított, eredetét csekély indokokban, támaszát természetellenes szövetségben találta, s ámbár e részben a régibb idők legtöbb háborúhoz hasonlított, osztrák részről még azon hátrányokkal is járt, melyek a legjobb szándékú, jeles tehetségű, erős akaratú, de egyszersmind csekély gyakorlati ügyességgel felruházott uralkodó vállalatára végzetesen súlyosodtak.

A háború 1788 tavaszán vette kezdetét.

Az osztrák sereg már a megelőző tél folyama alatt gyülekezni kezdett a török határhoz, melynek hosszában Triesttől Gácsországig öt hadtest ugyanannyi vezénylő tábornok alatt volt felállítva.

A balszámyon Gácsországban és Bukovinában herczeg SZÁSZ-COBURG lovassági tábornok, Erdélyben FÁBRIS tábornagy vezénylett. A központon a főszeregnél, mely Futaknál állítottatott fel, a császár vette át az összes sereg fővezérségét.

Az erdélyi határőrök az erdélyi és bukovina-moldvai hadtestekbe voltak beosztva, hol a háború első évében az ügyek aránylag legjobban állottak.

1788-ban az első székely gyalog-ezred egy része a Moldvában felállított seregnél volt, május 29-én a foksáni esetepátéban és az említett helység elfoglalásában vett részt; június elején a talmácsi táborba vonult, említett hó 7-én a foksáni ütközetben volt jelen, július 12-én a gimesi szorost vitézül megvédte; 14-én Grosestinél és 16-án Chirastonál egy osztály a túlnyomó ellenség előtt hátrálni volt kénytelen, de sept. 1-én az ojtói szoros oltalmazásánál vitézül viselte magát; az adsudi ütközetben pedig a jobb szárny négyszögében volt alkalmazva.

1789. az első székely határőr-ezred két zászlóaljja az ojtói szoroshoz, június hóban ugyanazon két zászlóalj a Moldvában levő hadtesthez rendeltetett és a foksáni csatában a jobb szárnyon vitézül védte magát. Sept. 19-én egyik zászlóalj a székely huszárokat és a császár nevét viselő ezred zászlóalját a Rimna' folyó mentében intézett kémszemlénél vitézül támogatta s az ellenséget az említett folyótól és az egész vidékről elűzte; a martinesti csatában is az első székely gyaloghatárőr-ezredbeliek dicséretes bátorság által tüntették ki magokat, 1790-ben pedig a Giurgewo melletti csatában és az említett város ostrománál vettek részt.

1788. a 2-ik székely határőrezred egy része az OROSZ ezred egy részével az oláhországi, az említett ezred egy másik része a moldvai hadjáratban vett részt. Az előbbi a tömösi szoros oltalmazásában tüntette ki magát, mártius 24-én nem több mint száz főből álló osztály a sinai kolostor mellett elsánczolt korcsmánál nagy számú ellenség ellen magát vitézül megvédte és teljes rendben vonult a magaslatokra vissza. Ez alatt két század a kolostorban foglalt védő állást 8 jöllehet a kolostor a törökök tüzetől lángba borult, a székelyek csak akkor vonultak az égő romok közül a tömösi szoroshoz, midőn a törökök 300 halottat hagyva hátra a vidéket oda hagyták. Apr. 14-én a bód-

zai szorosnál kénytelen volt egy század a túlnyomó ellenség elől hátrálni. Június elején a 2-ik székely határőrezred is a talmácsi táborba vezéreltetett. Említett hó 14-én a bodzái szorosnál a Malomhegyen két század négyszeggé tömörülve és két szárnyán két szakasz székely huszár által fedezve, miután 3500 török ellenében vitézül védte magát, az ágyuk védvonala mögé vonult.

Aug. 11. éjjelén a többször említett ezred öt, és az OROSZ nevet viselő ezred egy százada a bodzái elsánczolt táborban nagy számú ellenség által meglepetve szétszórattott és 339 halottat vesztett.

1789 márcziusban a 2-ik székely határőrezred egy zászlóalja a római sánczokhoz vezéreltetett s e zászlóaljából egy század a július 25-én tartott kémszemle alkalmával különösen kitüntette magát.

A török háborúban az oláh határőr gyalogezredek is teljesen osztoztak székely határőr bajtársaik fáradalmaiban s vitéz magatartásában.

Az 1-ső ezred 1788. az oláhországi hadseregnél lévén alkalmazva, febr. 17-én egy osztálya az Olt vizén való hidfő elfoglalásánál tevékeny részt vett és Kineenig nyomult előre. Apr. 20-án egy század, WIELAND százados alatt, egy OROSZ-ezredbeli századdal és az oláh önkénytesekkel egyesülve a 10 zászló alatt Rukurból jövő 800 török ellen az oradie-i állást, a töröcsvári szoros mellett 8 órán át vitézül védte s mindvégig megtartotta. Ugyanezen hó 30-án az említett ezred egy osztálya (Abtheilung) két székely osztálylyal és 120 Oaosz-ezredbelivel egyesülve predjali hadállását 1200 török ellen három órán át a legnagyobb vitézséggel megtartotta. Máj. 10-én az ezred egy osztálya egy OROSZ-ezredbeli osztálylyal és LIPÓT toscanai herczeg nevét viselő huszárokkal együtt a vulkáni szorost több mint 500 török ellen kitűnő vitézséggel védte, de nagyon sokat is szenvedett. Ugyanezen hó 13-án egy osztály (Detachement) egy OROSZ-ezredbeli osztálylyal a töröcsvári szoros mellett a nemojesti csa-

tában vett részt. Június elején az ezred a talmácsi táborba vonult. Júl. 19-ón a római sánczoknál vívott csatában kénytelen volt a CABALLINI százados alatti század egy Orosz-ezredbeli századdal együtt a túlnyomó ellenség előtt hátrálni. Nem több szerencsével vívott az ezred a törösvári szoros mellett Sirmánál és Vallje-Muliérinél, hol aug. 26-án az ellenség erős becsapásánál négy ágyú veszteséggel volt kénytelen visszavonulni. Oct. 7-én egy század a predjáli hadállást védte vitézül és megtartotta. Télen át az ezred a törösvári szorosnál állott.

1789. márcziusban két zászlóalj a vulkáni szorozhoz vezéreltetett s a porcenji ütközetben kitűnő vitézséggel viselte magát; végre a giurgewoi ütközetben és ostromban is részt vett.

Az 1788. évnek mindjárt elején a 2-ik oláh határőr-ezred egy zászlóalja Bukovinába vezéreltetett. Két osztály (Division) két század székely huszárral márcz. 12-én Moldvában Bajáig nyomult; 22-én a rotusáni csetepátélnál, az ottani magaslatok megszállásában, ápr. 18-án Lárgánál a török tábor bevételében 8 másnap Jassy elfoglalásában tevékeny részt vett. Az említett zászlóalj egy osztálya május 29-én Bessarábia határán a waslui csetepatében (Scharmützel) vett részt. Július 28-án két század 3000 előnyomuló török ellen a strojestjei és rotusáni ut mellett fekvő magaslatokat vitézül megvédte. Aug. 31-én a belisesti i csetepatében két osztály az alakított négyszögben nagyon vitézül viselte magát. Az adsudi csatában egy osztály a jobb-, más két osztály a balszárny négyszögében foglalt helyet. Octoberben a Moldvában volt zászlóalj Erdélybe tért vissza, az ezred többi része június elején az erdélyi talmácsi táborba vezéreltetett.

Következő évben, márczius hóban, a 2-ik oláh határőrezred két zászlóalja a törösvári szorosnál foglalt állást. Apr. 9-én öt század a vallje-mulieri-i állás vitéz megoltalmazásában tevékeny részt vett. Sept. 17-én 3 század és 150 vadász (Scharfschütz) Oláhországban a kimpolungi, május 1-én egy zászlóalj a turnuli hadműveletben vett részt, végre pedig emez

ezred egy osztálya is a giurgewoi csatában és ostromnál volt elfoglalva.

A székely huszár határőr ezred két osztálya (Divisio) 1788. Moldvában altábornagy herczeg COBURG hadtesténél volt. Közülök febr. 29-én egy osztály az Okna város elleni vállalatban vett részt és több foglyot ejtett. Márcz. 12-én egy osztály és a 2-ik oláh határőr-ezred négy százada Bukovinából Moldvába, Baja elé vonult. Máj. 29-én egy osztály az ERDŐDY-huszár ezredbeli főhadnagy KOSZTOLÁNYI alatt Bessarábiaés Moldvahatárán a Waslui melletti csetepatében a balszárnyon kitűnő vitézséggel viselte magát, s az ERDŐDY-huszárokkal, kik a jobb szárnyon voltak elhelyezve, a JUKUB aga hadtestéhez tartozó 400 spahit a faluból a vizen át kergette. Ugyanezen napon egyszázad 1-ső székely gyalog-ezredbeli, főhadnagy HORVÁTH által vezéreltetve, a foksáni csetepatében vett részt, több mint 70 törököt megölt, 20-at elfogott, 8 zászlót, egy lófarkat, két dobot, egy trombitát és 20 szekér gabonát zsákmányolt. Jun. 7-én a Foksán melletti második csetepatében az első székely gyalog-ezred egy osztálya (Divisio), az ellenség által lesből megtámadtatva, magát négyszögben oltalmazta s a legsikeresebb támogatásban részesült egy század székely huszár által, mely az ellenséget visszaverte. Hasonló feladatot teljesített egy osztály, aug. 31-én a retischesti-i csetepatéban, hol egy század ERDŐDY-huszárral egyesülve visszaverte az ellenséget.

Az adsudi csatában oct. 14-én egy osztály (Divisio), ERDŐDY-huszár főhadnagy KÉPÍRÓ alatt, a négyszög jobb szárnyán, egy másik osztály FÁBRIS tábornok alatt a balszárnyon foglalt helyet. Ez utóbbi egy osztály ERDŐDY-huszárral egyesülve, rendkívüli bátorsággal verte vissza az ellenséget.

Ugyanezen évben a székely huszárezred két osztálya az erdélyi hegyszorosoknál volt elosztva. Közülök egy osztály apr. 18-án Oláhországban Retisán mellett a Pripora völgyben vívott csatában vett részt. Máj. 10-én a vulkáni hegyszorosnál folyó csatában kénytelen volt egy szakasz (Zug) az ellenséges lovas-

ságra intézett támadásnál a túlnyomó ellenségnek engedni, míg LIPÓT toscanai herceg huszárok segítségére nem jöttek. Ugyancsak az említett hó 13-án egy osztály (Theil) Olaszgyalogezredbeli őrnagy LEYRITZ vezetése alatt, a törcsvári szoros mellett a nemojesti csatában volt elfoglalva. A malomhegyi csatában másfél század magát kitűnő vitézséggel viselte. Júl. 14 és 16-án egy osztály 1-ső székely gyalogezredbeli, főhadnagy HORVÁTH alatt, a procesteri hegy megvédésével volt elfoglalva.

A katonai vitéz tettek szép napja viradt fel ugyanazon hó 19-én, midőn a római sánczoknál egy szakasz (Zug) ugyanannyi Savoyai dragonyossal EICHELBURG főhadnagy alatt magát oly jelesen védte, hogy JÓZSEF császár által mindkét szakasz különkülön 50 arannyal jutalmaztatott meg.

1789. márcz. hóban a székely huszár-ezred öt osztálya az erdélyi öt hegyszoros megvédésére osztatott szét. Apr. 9-én a vallje-mulieri-i csetepatéban két szakasz (Flügel) a megtámadt hadállásnak támogatására sietett s egyesülve a toscanai herceg LIPÓT nevét viselő huszárokkal, az ellenséget 258 halott hátrahagyásával űzte vissza. Július 15-én egy osztály OROsz-ezredbeli, őrnagy LEYRITZ alatt, a tömösi szoros vitéz oltalmazásában vett részt.

Aug. 3-án a bodzái szoros oltalmazásánál három század székely huszár, egy század LIPÓT-huszárral egyesülve, a törököt 400 halott, 2 zászló, 20 szekér, számos vágó marha és körülbelül 200 ló hátrahagyásával verte vissza.

Sept. 17-én egy osztály (Flügel) Oláhországban a kimpolungi hadmenetben vett részt.

Már előbb júniusban egy osztály (Divisio) Moldvába tábornok herceg COBURG hadtestéhez rendeltetett, ott a foksáni ütközetben SPLÉNYI tábornok alatt a jobb szárnyon kitűnő vitézséggel viselte magát. Ezután a KARACSAI tábornok dandárjához tétetett át. Sept. 19-én az említett osztály a rimnai kém-szemlénél, hol a törökök a császár-huszárok közzé már behatoltak, ez utóbbiaknak segítségére sietvén, merész megtámadása

következtében az ellenséget visszavonulásra kényszerítette. A martinestii csatában KABACSAI tábornok dandárét az ellenség ismételt támadásai ellen vitéz kitarással védte s az erdőnél állást foglalt janicsárok elleni támadásban minden más csapatok felett kitüntette magát.

December elején egy osztály tábornok herczeg COBURG hadtestével Oláhországba ment.

1790-ben a székely huszár ezred is részt vett Giurgewo ostromában, valamint e városnál június 8-án az osztrákokra nézve kedvezőtlen kimenetű csatában.

Az 1789-ki hadjárat minden tekintetben kedvezőbb volt az előbbinél az osztrák fegyverekre nézve. Mindemellett II. LIPÓT mindjárt uralkodása kezdetén átlátta, hogy helyesen cselekszik, ha a török háborút is elődének megszüntetendő vállalkozásai közé sorozza. Különösen Poroszország kétes magatartása tette ezt szükségessé.

A berlini cabinet ugyanis nem késett NAGY FRIGYES óta czélul tűzött politikájával közbe lépni. E politika a diplomatia legsikeresebb elvét követte s azon állandó törekvésben pontosult össze, hogy műit ellenség és mint barát egyiránt fölényt gyakoroljon Austria felett. Az említett két hatalom közt az egyesség a béke helyre állítására 1790-ben július 17-én kötött meg, melyet sept. 29-én az Austria és Törökország közti fegyverszüneti szerződés, 1791. aug. 4-én pedig a sistowi békekötés követett, mely a legcsekélyebb határkiegyenlítéseken kívül a belgrádi békekötést újból megerősítette.

Ama nagyszerű nemzetközi küzdelmekben, melyek a múlt század utolsó évtizedében vették kezdetüket, legelsőben Austria sietett Poroszszággal egyesülve a harctérre, megboszulni a király gyilkosságát s mindjárt kezdetben elfojtani a forradalom istentelennek bélyegzett törekvéseit. Nem különben Austria volt egyik legerősebb támasza a kevés félbeszakasztásokkal majdnem 25 éven át folyt háborúnak.

A francia nemzet szellemi túlsúlya és kiapadhatatlan

segélyforrásai miatt, valamint a régiebb világviszonyok és politikai elvek következtében, az események főbb mozzanatait nem egyes országok küzdelmei, hanem terjedelmes államszövetségek és Európát is túlszárnyaló harcok alkották.

Igénytelen feladatunkhoz képest azon szerény szerep megírására kell szorítkoznunk, mely a nagymérvű küzdelmek közepette az erdélyi 5 határőr ezrednek jutott, s az egész kép legfőbb vonásainak rövid vázolására csak annyiban terjeszkedünk, a mennyiben az az általunk tárgyalt kis részlet érthetővé tételére szükséges.

Az erdélyi határőr ezredek magatartása a háború sorsára nagyon is alárendelt befolyással bírt, mindamellett nekünk érdekes tudni, mennyire feleltek meg hazánkfiainak katonai kötelességüknek és becsületöknek.

Mindjárt a háború kezdetén úgy a székely valamint az oláh két gyalog határőr ezredből egy-egy erős zászlóalj (Compagnie Bataillon) alakítatott. Ezek az ellenség előtt maradván, a többi rész rendszeren az országban hagyatott, az ellenség előtt álló határőr zászlóaljak pedig kiegészítéseket ezredök területéről kapták. E zászlóaljakon kívül azonban a háború távolabb fekvő színhelyén külön működő erdélyi határőr csapatot is találunk.

1793. sept. 11-én a rondenthali oltalmi támadásnál és visszavonulásnál (Attaque defensive und Rückzug) történt, hogy a székely gyalog zászlóalj egy osztagja BEAUMONT főhadnagy alatt az ellenség jobb szárnyának sánczait megmásztta és két ágyút vett el. A legújabb francia-német háborúból is ismeretes weissenburgi vonal bevételénél herczeg CONDÉ hadtestét Bergzabemnél és Dornbachnál erélyesen támogatták az ellenséges hadvonal megvívásában (Erstürmung) jelentékeny részt vett, mire téli szállásra Mainzba vonult, melyet időközben a poroszok a köztársasági sergektől vissza foglaltak.

1794-ben szeptemberben a zászlóalj Wormsnál állott. Octo-

ber 9-én az oggersheimi csatában három század és egy század lovasság vitézül nyomult az említett helységbe.

1795-ben az említett zászlóalj Mannheim szerencsés ostrománál volt elfoglalva, s ez alkalommal annyira kitüntette magát, hogy az osztrák katonai naptárak közleményeiben is állandó helyet vívott ki magának. Az említett erőd több napi erős bombázás folytán került az osztrákok kezére. Dec. 10-én ugyanezen zászlóalj a schvegenheimi hadállást oltalmazta s 13-án a tzippstadi csatában vett részt. 1796-ban Kehi ostromához rendeltetett. Ezen kívül az említett évben a székely gyalog határőrség két százada Krakó elfoglalásában vett részt. E csapat kétségen kívül nem tartozott a Rajna mellett működő egyesített gyalog székely zászlóaljhoz.

Az egyesített oláh gyalog zászlóalj a háború kezdetén a székely gyalog zászlóaljjal együtt vett részt 1793. sept. 11-től 14-ig a rondenthali támadásnál és visszavonulásnál, úgy szintén Bergzabemnél és Dornbachnál a CONDÉ herceg hadteste támogatásában; később oct. 26. cs nov. 18-án a brumpti erdőbeli hadállás megoltalmazásánál vitézül tartotta magát. Nov. 21-én Brumptnál az ellenségre intézett bátor támadás folytán Geidersheimba nyomult, decz. 13-án az erdő előtt a Hagenanba vezető ut mellett az ellenség sánczait szétrombolta. 1794. aug. 20-án részt vett a mundenheimi csetepatében és oct. 23-án a Coblenztől a Rajnán át való visszavonulásban az utócsapatok közt volt elhelyezve, ezután helyőrségül Mainzba ment. Innen tevékeny részt vett e zászlóalj nov. 11-én a bretzenheimi, 18-án a weissenauai hadállás és decz. 2-án a zahlbachi sánczok visszavételében. 1795-ben nov. 10-én Ringennél az ellenség visszaszorításán (Delogirung) működött és decz. 17-én a bacharachi támadásnál volt elfoglalva.

1796. sept. 6-án az egyesített oláh határőr zászlóalj az aschaffenburgi hadjáratban és ugyanazon hó 16-án a Lahn mellett Limburg megtámadásában vett részt.

A székely huszárok kezdettől fogva egyik legjelesebb csa-

patját képezték az osztrák lovasságnak, mely, különösen a huszárság, a háború különböző esélyei közt jó hírnevét a győzedelmes ellenség előtt is mind végig megtartotta.

1793. oct. 13-án Elsassban a lauterburgi vonal bevételénél a székely huszárok az első hadoszlopban voltak elhelyezve, mely Plittersdorfnál ment át a Rajnán. A huszárok átúszttak a Salzbachon s az ellenségből többet levágtak, 80 embert elfogtak. Ugyanazon hó 18-án az Offendorf melletti csatában vitézül viseltek magokat. Oct. 26-án Wantzenau bevételénél három ágyút vettek el; november hóban Port-Louis ostromában vettek részt.

Említett hó 25-én egy osztály (Divisio) Uttenhofent oltalmazta B az ellenséget vitézül verte az erdőbe vissza. Decz. 1-én a tielhofeni erdő előtti hadállás oltalmazásánál az ellenség visszaverésében a WALDECK-dragonyosoknak sikeres támogatást nyújtott. 1794. jul. 31-én egy osztály (Abtheilung) a Rajna mellett a mündenheimi csatában vett részt.

1795. sept. 24-én az osztrák vezénylő tábornok CLAIRFAIT által PICHEORU ellen nyert handsckuhsheimi ütközetben a székely huszárok egy osztálya (Divisio) Wiblingennél a HOHENZOLLERN-vértésekkel egyesülve az ellenséget hátrálásra kényszerítette.

A szerencse kedvezett az osztrák sergeknek a következő évben is, midőn annak vezényletét KÁROLY főherceg vette át. A legszebb tehetségű fiatal fővezér vitézül állott ellen azon mindkét seregnek, melyek egyike JOCRDAN alatt a Lahn folyóhoz, másika MOREAU alatt a Schwarzwaldon át a sváb földre nyomult. Az első előbb Wetzlarnál, majd néhány nappal később 1796. sept. 3-án a würtzburgi heves csatában legyőzve kénytelen volt a Rajnához vonulni vissza. E hadjáratban a székely huszárok aug. 5-én Bapfingennél, valamint sept. 3-án a würtzburgi csatában vitézül tüntették ki magokat. Ez utóbbi csatában 200 székely huszár, ugyanannyi KINSZKY könnyű lovassal, az első támadásnál herceg LICHTENSTEIN tábornok alatt az ellenség jobb szárnya ellen működött.

Mialatt Austria azon igyekezett, hogy magát a Rajna mellett fentartsa, addig a kezdetben sokat ígért szövetség tetemes változáson ment át. Az ellenség részéről fenyegető veszély ugyanis még nem volt elég nagy arra, hogy a szövetkezett fejedelmek és cabinetek mellékes, önző érdekeit elhallgattassa.

Már 1795 elején Poroszország Austriára féltékenykedve tárgyalásokat kezdett az ellenséggel, melyek a baseli békére vezettek. Ebben nem csak a bal Rajnapart Hollanddal együtt engedtetett át az ellenségnek, hanem egy fegyveres határvonal megállítása által a semlegesnek határozott éjszaki Németország a délitől, hol a háború tovább folyt, elválasztott. A többi német birodalmi tartományok is hozzá csatlakoztak a fentebbi békéhez. Toscana már előbb kibékült az ellenséggel.

A szövetség e felbomlása annál nagyobb veszélylyel fenyegette Austriát, minthogy a francia directorium s annak lángelméjű fiatal tábornoka BONAPARTE Olaszországban és közelebről annak felső részében, a köztársaságra nézve ép oly természetes mint szerencsés harcztért választva, a köztársasági fegyverek tetemes súlyával fordult a számtalan érdektől szétzaggatott félsziget ellen.

Egy évi hadjárat elég volt az ellenállhatatlan tábornoknak, hogy Austriát teljesen megalázza s elébb 1797. april 18-án a leobeni békeelőzetekre, majd ugyanazon évben oct. 17-én a campoformioi végleges békére kényszerítse, mely említést is alig érdemlő kárpótlás mellett Austriát legszebb olasz birtokaitól megfosztotta, a német birodalom irányában a baseli békét újabb veszteségekkel tetézte s ezen kívül még számtalan előnyt biztosított a köztársaság részére. BONAPARTE nem elégedve meg a nyert előnyökkel, az 1797. decz. 9-én létrejött rastadi congressuson kívánt telhetetlen politikájának újabb foglalásokra utat nyitni.

Ily viszonyok közt a campoformioi béke csak igen rövid időre eszközölt nyugalmat. Az újabb coalitioi készülétekre a köztársaság, az elvileg még fenálló béke tényleges megszegésé-

vel, a német birodalom határa megtámadásával felelt; minek következtében 1799 tavaszán a rastadti congressus eredmény nélkül bomlott fel.

A nemzetközi jog és közmorál gyalázatos megsértését, mely a rastadti congressus sikertelen felbomlása után a köztársaság képviselőin a város közelében elkövetettet, melynek következtében a követek közül kettő mindjárt ott meghalt, a történelem még teljesen be nem bizonyított állítása szerint székely huszárok vitték végbe. De lett légyen ez bár igaz, a szennyes tennél a végrehajtók oly annyira tájékozatlan és alárendelt büntársakul szolgáltak, hogy a felelősség e tettükért őket legkevésbé illetheti.

1799 elején ismét egy coalitio állott a köztársasággal szemben.

A hadjárat kezdete, mely 1799. év tavaszán indult meg, Austriára nézve úgy Német- mint Olaszországban kedvező volt. Az erdélyi határőrség a Rajna mellett osztozott a szerencsés kezdet dicsőségében.

1799. márcz. 20-án az oláh határőr zászlóalj, az ellenségnek Polsternig való visszaverésében, majd a sváb földön Osterachnál és a stockachi szerencsés csatában jelentékeny részt vett, de az utóbbiban sokat is szenvedett. Nov. 8-án a philipsburgi erőd ostrom alóli felmentésében vitézül viselte magát.

1799 május hóban a Rajna melletti Oppenheimnél egy székely huszár-csapat (Detachment) 20 lovasból álló ellenséges zsaroló járatot (Executions-Detachment) megsemmisített. Rastadtnál egy 180 hordóból álló lisztküldeményt foglalt el s vitt Geisbachba. Júliusban egy osztály (Divisio) Offenbachnál foglalt állást, s egy ökörszállítmányt, mely a mainzi várórség számára volt szánva, vett el. Az említett hónap 28-án egy szakasz (Abtheilung) Höchstnél az ellenségre intézett támadásnál volt jelen. Septemberben négy század a báró ALBINI alatt álló felkelő hadsereghez Höchstbe tétetett át s ugyanazon hó 11 -én a francziáknak Heidelbergből történt elvonulása után a városba

bevonult, 23-án pedig Rheingauban, a rüdesheimi csatában, egy osztály a mainzi huszárokkal egyesülten tüntette ki magát.

A francia állam szervezetében e közben véghez ment változás, a consulság megalapítása s BONAPARTE fő consulsága igen alkalmas volt arra, hogy gyorsan véget vessen a második coalitio hadjáratának s több mint egy évtizedre végkép megalapítsa a francia fegyverek dicsőségét, melynek Olaszországban 1800. június 16-án a marengói, Németországban a stockachi, mös-kirchi, hockstädti, blentheimi győzelmek s végre a decz. 3-án Hohenlinden-nél megnyert nagyszerű ütközet fényes inaugurálására szolgált.

E hadjárat alatt úgy látszik, hogy a székely gyalog határőrezredeknek nem összesített, hanem több külön zászlóalja vett részt. Részt vett-e a székely határőr-zászlóaljak közül valamelyik a hírneves marengói csatában, erre adatot nem találunk. Az adatok arra mutatnak, hogy azon késlekedésnél fogva, mely NAPOLEON gyors mozdulataival szemben a szövetségeseket oly sok eredménytől fosztotta meg, az osztrák seregek egy részével a székely határőrök is az eldöntés napján a csatától távol voltak. Azonban 1800. jul. 12 én az első székely gyalog-ezred egy zászlóalja parancsot kap, hogy altábornagy KUKUSSOVICH hadtestéhez, mely Tyrolba rendeltetett, Trientbe vonuljon; később ezen ezred 14-ik számmal neveztetik meg, melynek 4-ik zászlóaljáról megjegyeztetik, hogy a tiszteken kívül 1076 emberből állott.

Másnap a veronai katonai parancsnokság az említett zászlóaljat őrnagy ZILLIK alatt azon rendelettel indítja meg Trientbe, hogy utána való napon oda érkezzenek.

1800. sept. 10-én terve vététt a hadjáratot Tyrol völgyeiből a végett megkezdeni, hogy Brescia elvételét és az ellenség előnyomulását az Oglio-hoz meggátolják. Erre a székely határőrezred egy zászlóalja rendeltetett.

1800. sept. 4-én a zászlóaljat vezérőrnagy STOJANOVICH

osztályában találjuk, ki hadosztályával Val Canonica-tól Welschig és Deutsch-Metzig az előcsapati vonalt foglalta el.

1801. elején vezérőrnagy STOJANOVICH dandárával a Piaván átkél s a víz mentében Colalto és San-Salvador közt foglal helyet, mely mozdulatánál találjuk a székely zászlóalj is.

1801. apr. 12-én az említett zászlóalj parancsot kap, hogy Udine mellől Venzonétól, Horvátországba Károly városra menjen, hova a hó 27-én kelle megérkeznie.

Az említett zászlóaljtól kétségtelenül különböző az a zászlóalj, mely apr. 1-én Winzertől Passau mellől Linzbe rendeltetett.

1800. nov. 20-án altábornagy báró VUKASOVICH hadtestéből a székely határőr ezrednek egy zászlóalja a Monte fonaléhoz előcsapatul rendeltetett, hogy az összeköttetést a hadtest többi részével fentartsa.

Ha 1800-ban a németországi harcztér felé fordulunk, a ezékely huszárokat és a székely gyalogság egy másik zászlóalját ott találjuk.

Az említett év június 18-án tábornagy KRAY engedelmet ad alezredes gróf WALMODEN-nek, hogy a kért portyázatot, diversiót, megtegye; hogy hova, megírva nincs; de azután legott foglalja el állomását, meghagyatván neki, hogy egy század huszárság Heckingenben maradjon vissza.

1800. július 3-án alezredes gr. WALMODEN, Langkreitzből Hemmau mellől jelenti a fentemlített táborszernagynak, hogy osztályával s abban egy század székely huszárral Langkreitzba megérkezett s hogy tábornok KLENAU-tól azon rendeletet vette, hogy Stadt am Hofba menjen, egy század székely huszárt pedig Nürnbergben át az ezredhez küldjön. E parancs következtében az alezredes is kéri, hogy az ezredhez visszamehessen.

Ugyanazon hó 21-én vezérőrnagy SZENTKERESZTI jelentést tett az ellenségnek a folyó hó 4 és 5-én a Nidda mellett, azután Neu-Isenburnnál történt mozdulatairól, megemlítvén a veszteséget és a magokat kitüntetett egyéneket. Júl. 5-én ugyanis SZOMBATHELYI őrnagy Isenburnnál a francziáktól megtámadtatva,

két század székely huszárral és a Mainz választó fejedelemségi csapatokkal az ellenséget feltartóztatta és állását sikeresen megvédte. Ez alkalommal SZÉKELY kapitány az ellenségre vezényleti roham közben elesett.

Ugyanez alkalommal egy század székely huszár a mainzi választó fejedelem csapatainak támogatására a Majna jobb partján Kelsterbachnál volt felállítva. SZÉKELY halála után HANDEL 2-od százados vette át SZÉKELY századát s Eshelbronn irányában esapatjával utat tört, az ellenségből számosat levágott s egy tisztet és 20 embert elfogott. HANDEL ez alkalommal tanúsított vitéz magaviseletéért kitüntetésre lón ajánlva.

Báró ALBINI, a mainzi választó fejedelemség korlátnok, KRAY tábornagyot A schaff enburgból 1800 aug. 25-én altábornagy báró SYMBSCHEM azon kívánságáról értesíti, hogy a székely huszárokat vezérőrnagy SZENTKERESZTI-vel együtt hagyja még nála.

Az alexandriai fegyverszünet, majd 1801. febr. 0-én a lünevillei és végre 1802. márczius 22-én az amiensi béke volt a rövid hadjárat következménye, mely a köztársaság hódítmányainak s hatalmának növekedésére, a szövetségeseknek pedig az eddiginél még nagyobb megalázására s veszteségeire vezetett.

Az ezen békekötések által létesült helyzet, valamint általában az, mi Európában a lefolyt évtized alatt úgy a háború, mint a diplomatia terén egy részről a francia állam előnyére, más részről nem csak az európai legitim uralkodók, de több nemzet tetemes sérelmével végbe ment, a legerőszakosb újabb viszontagságok magvát hordozta magában. A béke csupán egyik fél teljes leveretésével tarthatott állandóságra számot.

NAPOLEON-nak 1804. decz. 2-ikán császárrá emelkedése az évtizeden át folyton erősödött francia állam erejét az eddiginél még szorosabban összpontosította s a föld eddig ismert legnagyobb katonai lángelméje és egyik legügyesebb uralkodója kezei közé tette. A császárság fénye, nagyszerűsége tetemes befolyással volt a francia nemzet ereje, önérzete felhangolására, mely

a végbe ment változások által hiúságát oly annyira kielégítve találhatta.

Európának ez érdekekkel szemközt álló, sokképen megalázott, de erejéből még ki nem fogyott nagyobb részében úgy az uralkodók, mint a népek átláthatták s valósággal átlátták, hogy vagy megsemmisítésre vagy élet-halál harcra kell magokat elszánni, s midőn ez utolsót választották, csak az önfentartás felzaklatott hatalmas ösztönét követték, bár ez még akkor sem volt elég erős, hogy a külön vált és mellékes hasznot leső érdekeket elhallgattassa s az uralkodókat és népeket a közellenség ellen szilárdul egyesítse.

Az említett viszonyok közt a kedvező alkalmak a háború megkezdésének döntő okait képezték, s a békekötések csak rövid, több kevesebb tartamú fegyverszünetekül szolgáltak. A természetes állapot a háború volt.

A harmadik coalitio létre jött, de annak széttépésére NAPOLEON-nak egy újabb rövid, de az eddigieket dicsőségével túlszárnyaló hadjárata elégséges volt.

1805-ben a francia császárnak a leggyakorlottabb tábornokok által vezényelt hadai hét hadtestben s a legtöbb németországi fejedelmek által támogatva özönlötték el déli Németország különböző tartományait, hogy veszélyes csapásukat Austria szívébe intézhessék. Donauwörthnél átkelven a Dunán már octoberben a Duna mindkét partjának urai voltak. A werdingeni, günzburgi és elchingeni vesztett csaták után Ulm Őrizzétével együtt capitulált. Az osztrák és orosz sergek, nem véres összeütközések nélkül, hátrálni voltak kénytelenek, s a veszélyes ellenség fenyegetőleg közeledett a Duna hosszában az osztrák határokhoz. E szorongatott helyzetben az orosz hadvezér KUTUSOFF érzékeny csapást intézett ugyan az ellenségre Dürrensteinnál és Steinnál, a nélkül, hogy e győzelem Bécs elfoglalását megakadályozhatta s az ellenséget diadalmenetében meggátolhatta volna. A francia szövetséges sergek a nyert előnyökön felbátorodva s tömérdek zsákmánnyal megterhelve

folytonos csetepaté közt követték az egyesült osztrák-orosz Berget Morvába. Itt Auszterlitznél 1805. decz. 2-án ment végbe a három császár közt a véres ütközet, midőn a téli fényes nap NAPOLEON egyik legragyogóbb diadalát világította meg.

Austria a pozsonyi békekötéssel 1805. decz. 26-án újabb tetemes veszteségek árán vásárolta meg a rövid tartamú békét.

Az auszterlitzzi csatában a balszárny előcsapatánál az első szekely gyalogezred két zászlóalja, valamint a 2-ik ezrednek is két zászlóalja, mind két ezredből külön-külön 1300 legény, volt jelen s a legdicséretesebben viselte magát.

Nem több szerencse követte Austria második hadjáratát 1809-ben. NAPOLEON-nak 1806/7-ben Porosz-és Oroszország ellen folytatott háborúja Poroszországot teljesen földre sújtotta, Oroszországot szövetségeseitől elkülönítette, a NAPOLEON-ra nézve nyugtalanítólag fejlődő spanyol események pedig az életerős viadorra zsidbasztó hatással még kevésbé voltak.

Ily viszonyok közepette Austria elszigetelve állott, de a megaláztatás, valamint a még nagyobb veszély feletti bizonytalanság, tűrhetetlen lett rá nézve, s uralkodás és nép kedvet érzett inkább az önségély erőfeszítését kísérteni meg, mint folytonos aggodalmak közt várni be az előbb-utóbb bizonynyal bekövetkező újabb válságot.

Az ettől való aggodalomra majd minden nap új meg új indokot szolgáltatott. NAPOLEON ugyanis kibékült ellenségeitől nem csak békében maradt, hanem szolgálai engedelmességet, határt nem ismerő nagyravágyó terveinek kész előmozdítását követelte tőlök, s e részben a legkisebb határozatlanság vagy hanyagság a követeléseiben határtalan barátság felmondására szolgált okul.

A háborút kezdő fél 1809-ben Austria volt.

A legjogosabb méltatlankodástól, a legszebb lelkesedéstől áradozó államnyilatkozatok, kiáltványok bocsáttattak szét. A birodalom népeinek, a hadsereg szellemének fokozására, harczvágya élénkítésére minden meg lón téve; a magyarországi nemesi felkelés igénybe vétetett, Erdélyben készen állott, Tyrol-

ban népfelkelést rendeztek, a hadi készüléket a legdicséreteseb erélyel megtették: de mindez semmit sem segített. NAPOLEON, Württemberg, Bajorország és a rajnai szövetség uralkodói által erélyesen támogattatva, ismét szokott gyorsaságával nyomult a Duna mellett lefelé. Az osztrákok a Hausen vagy Taunnál, Abendsbergnél, Landshutnál, Eckmühlnél, Begensburgnál hátrányukra vívott csaták folytán kénytelenek voltak az Inn mögé vonulni. A fel nem tartóztatható ellenség, mint 4 évvel előbb, ismét Austria szívébe nyomult s már május 23-án győzelmesen vonult a birodalom fővárosába. Az aspern-esslingeni csatában, május 21 és 22-én, a győzelem eldöntetlen maradt. A kimerültség mindkét részről rendkívüli volt s NAPOLEON legelsőben ingadozóvá lett hadi szerencsáját újból megkísérteni előbb nem merte, mint midőn egy jelentékeny francia hadsereg Tyrolból Magyarországra nyomult, JÁNOS főherceget és a magyar felkelő serget június 14-én Győrnél tönkre verte és Bécsnél a francia sereg zömével egyesült. Csak ekkor keltek a francziák ismét a Dunán át s kényszerítették a wagrami igen véres csata után jul. 5 és 6-ikán KÁROLY főherceget visszavonulásra.

Az 1809-ki hadjárat nem kevésbbé vette igénybe az erdélyi határőrezredek, mint a majd 20 éven át rövidebb-hosszabb szünettel folyt eddigi háborúk egyes episodjai.

Az utóbbi hadjárat alatt a csaták fő színhelyén, a Duna mentében, határőreinket ugyan hiában keressük, de jelentékeny rész jutott nekik a lengyelországi hadjáratban, mely a felső olaszországgal együtt a küzdelmek mellékes színhelyét képezte. A lengyelországi hadjárat nem volt ugyan gazdag fegyvertényekben, de számos családfőnek és munkaképes családtagnak a hazától távolléte miatt érzékeny áldozattal sújtotta polgártársaink tetemes részét.

A tilsiti béke a varsói hercegség felállítása által Austria szomszédságában egy sokképen ellenséges államot teremtett s Oroszországot a francia szövetséghez kötötte. NAPOLEON-nál továbbá nem hiányzott sem a belátás, eem a mód arra, hogy az

oroszszal kötött szövetséget Austriára nézve minél fenyegetőbb alakban tüntesse fel. A mondottak elég bő okot szolgáltatottak arra, hogy Austria az új háború kezdetekor észak-keleti határa megoltalmazásáról gondoskodjék.

A 7-ik osztrák hadtest ESTEI FERDINÁND kir. herczeg vezérlete alatt Gácsországban foglalt állomást.

Lovassági tábornok gróf BELLEGARDE-nak, — ki az 1 -ső és 2-ik hadtestet, melynek Csehországból a Duna balpartján kell vala működni, vezényletté, — Krakkóból, febr. 27-ről kelt tudósításában a 7-ik hadtesthez rendelt erdélyi határőrök menettervéről a következőket találjuk:

Az 1-ső gyalog székely határőrezred 1-ső zászlóalja márcz. 24-én érkezik Körtvélyesre és apr. 4-én Krakkóba. A 2-ik székely gyalog határőrezred 1-ső zászlóalja márcz. 20-án érkezik Béliekbe (Szarthmár megyében) és apr. 7-én Krakkóba. Az 1-ső oláh határőrezred 1-ső zászlóalja is márcz. 20-án érkezik Béliekbe; a további állomás nincs megjelölve. A 2-ik oláh határőrezred 1-ső zászlóalja márcz. 7-én érkezik Béliekbe, a nélkül, hogy további állomása megjelölve volna.

A székely huszárok 8 százada márcz. 31-én érkezik Duklába és apr. 10-én Krakkóba.

Ezen határőrcsapatok közül a nyolcz huszárszázad a DIENERSPERG hadosztályához és ennek vezérőrnagy GERINGER alatti dandaréhoz, a két székely gyalog zászlóalj pedig a SCHMUR-ROTH-hadosztály MOHR dandaréhoz tartozott.

1809. márczius 5-én a határőrcsapatok iránt a következő további elhelyezési rendelet tétetett. A DIENERSPERG-hadosztály 6 székely huszárszázaddal szállja meg Krakkót, ugyanazt tevén a GERINGER vezérőrnagy alatti két székely gyalog határőrzászlóalj, úgy szintén a BRANOVÁ CZKY-dandár hasonlólag két erdélyi oláh határőrzászlóaljjal.

A megnevezett csapatok egy részének elhaladásáról később a következő adatokat találjuk: 1809. márcz. 21-én a 8 székely huszárszázad Erdélyből megindulván, 26-án Nagy-Károlyba

érkezett. Ugyancsak márczius 21-én két székely gyalog zászlóalj hagyván el Erdélyt, apr. 13-án Gácsországban Duklánál állapodott meg. Apr. 20-án a székely huszárezred ezredesi osztálya Mogielniczáról (lengyel város, délnyugatra Varsótól) útnak indulván, a hó 23-ra Tarczynbaért (a varsói kormányzószágban).

Apr. 23-án FERDINÁND herczeg Varsót, ugyanaz nap, melyen KAROLY herczeg Rogensburgból kivonulni volt kénytelen, bevette, de ezzel az osztrák seregek hadi szerencséje Lengyelországban forduló pontjához ért.

Varsó bevétele után mindjárt harmadnap e város mellett egy előörsi összecsapás az osztrákokat előnyös állásuktól fosztotta meg. DOMBROWSKY seregével Posen tartományában az osztrákok elébe ment; PONIATOWSKY herczeg a Bug bal partján összpontosított állást foglalt el s ez által Varsó erődét Prágát szemmel tarthatta, és egyszersmind Gácsország határát fenyegette. A gorai hídfőnek bevétele a Vistula jobb partjának birtokába helyezte őt. A lengyel tábornok gyorsan Gácsországba nyomult s május 14-én Lublinba bevonult. Csakhamar május 18-tól 24-ig Sandomir, Zamosk, Jaroslaw feladta magát; végre az ellenség Lemberget is bevette.

Hasonló, szerencsével nyomta vissza DOMBROWSKY az osztrákoknak Posenbe nyomult csapatait. Ekkor DOMBROWSKY egész erejével az osztrák főszereg ellen fordult, melynek főhadi szállása FERDINÁND herczeggel együtt folytonosan Varsóban volt. Az osztrákok Thornnál eredmény nélkül megkísértett ellenállás után kénytelenek voltak hirtelen visszavonulni. A főherczeg június 6-án Varsót is odahagyta, melyet a lengyel sereg elfoglaltak. A főherczeg ezután Gácsország visszafoglalását újból megkísértette. A sandomiri erődöt sikerült neki többszöri roham után visszavenni és Lemberget ismét megszállta. A Sandomirba való bevonuláskor az opatovi kapunál a díszsorfalat a székely huszárezred képezte. Az osztrákoknak Lembergnél és Sandomimál kivívott győzelmök feletti öröme nagyon rövid

tartamú volt. Az előbbi várost ugyanis a lengyelekkel egyesült oroszok kevés nap múlva visszafoglalták s az osztrákok a szétrombolt Sandomirt odahagyni voltak kénytelenek. A főherceg nem tehetett egyebet, mint hogy visszavonulásról gondoskodjék, annál is inkább, mivel a lengyel sereg hova-tovább több erősítést nyert, herceg GALIZIN egy orosz hadtesttel Gácsországba nyomult, s az osztrák sereg, mely 12,000 főből állott, a nagy túlsúlynak megfelelni képtelen volt. Az osztrákok végre jun. 13-án Krakkót is odahagyták s a főherceg Magyarországra vonult vissza.

A fentebbi hadműveleteknél az erdélyi határőröknek a következő feladat jutott.

Április 24-én a székely huszárok 3-ik osztálya Gorán át, vezérőrnagy MOHR vezetése alatt, mint előcsapat a Vistula jobb partjára kelt át.

Másnap a székely huszárok első osztálya oda lőn utasítva, hogy Sierocknál vagy Modlinnál a sereg jobb szárnyát, hol négy hét fontos taraczk (Haubitz) volt felállítva, fedezze; ugyané napon a székely huszárezred őrnagyi osztálya parancsot kapott, hogy a Varsó és Blonie közötti utat szállja meg, hova május 1-én meg is érkezett.

Apr. 26-án Karczewből MOHR vezérőrnagy SCHNURROTH altábornagynak jelenti, hogy a székely huszárezred egy osztálya a táborba megérkezett.

Apr. 29-én a GERINGER-dandárba beosztott őrnagyi osztálya a székely huszárezrednek a sereg jobb szárnyán és a Vistula melletti úton előőrsi állást foglalt el Szekanowtól Burakowig.

Május 6-án egy székely huszárosztály (Divisio) gr. KÁLNOKI vezérlete alatt a Vistula mentében Glusztól Burakowig állást foglalt. Az egyik század SALAMON kapitány, a másik KERESZTES kapitány alatt, összesen 246 legényt számlált.

Máj. 15-én egy huszárszázad, tábornok BRANOWATCZYK-t Górába kísérte, hogy ott a nádor-huszárok egy századát felváltsa.

Május 27-én NEYPERU ezredes Varsóból jelentést tesz, hogy

elhatározta magát a székely huszár-ezred hat századával Jeziemába (Gácsországba, Tarnopol mellett) menni, mivel azon meggyőződésre jött, hogy az ellenség ágyúival szemben a hajókat a Vistulán tovább nem tarthatja meg.

Június 5-én a sandomiri összecsapásnál a huszár-ezrednek két fogoly és két sebesült vesztesége volt.

Jún. 6-án jelentés tétetik az obrazovi táborból, hogy egy Sandomir elleni kémszemlében egy ember és egy ló elesett, két ember és hat ló megsebesült.

Jún. 8-án jelentés érkezett a főhadiszállásra, hogy a székely huszárezred azon századának, mely Warkánál állott, lovai annyira elsatnyultak, hogy Swidrybe volt kénytelen vonulni. E századból három szakasz (Zug), — folytatja a jelentés, — június 7-én Warkánál MAURER és AMBOI kapitány alatt mindazt megtette, a mit egy teljesen kiképzett lovasságtól kívánni lehet; 10 huszár veszteséggel ugyanis az ellenséget oly keményen visszaverte, hogy Bruszától Bialobrzig volt kénytelen visszavonulni.

Jun. 11-én a székely huszárok egy osztálya a sulkowska-olai csatában vett részt.

FERDINÁND főherceg eltávozása után az erdélyi határőrök még tovább is Gácsországba maradtak. Június 30-án ugyanis a székely gyalogezred a slawkowi csatában vett részt. Az említett ezred egy százada előörsön egy halottat és 5 sebesültet vesztett, s BENKE százados, VEINZIRL főhadnagy és HERRMAN zászlótartó kitüntették magokat.

Augustus 7-én a GERiNOER-dandárral a huszárok két százada a jablonkai szoros megszállására rendeltetett.

Ugyanezen évi sept. 28-ról jelentés kél, mely szerint a 2-ik székely gyalog határőrezred két zászlóalja és a huszár-ezred 2 százada Gácsországba BELLEGARDE tábornagy hadtestéhez EYRMAN tábornok hadosztályához a GERINGER dandarába indíttatott. Nov. 19-éről továbbá egy tudósítást olvasunk, mely szerint a székely gyalog liatárör-ezred 4 százada MOHR vezér-

őrnagy alatt a gdowi úton Kzeszow irányában az oroszok után nyomult és a székely huszárak útjokat Horodeszkowba vették.

Az osztrákokra nézve minden oldalon szerencsétlen kimenetelű liáboru 1809. oct. 14-én a bécsi békére vezetett. E béke Austria birtokát 2000 □ mértfölddel és 3.000,000 lakossal apasztotta. A veszteség nagy része a lengyel tartományokra esett, s a varsói herczegség s Oroszország osztoztak meg a nyeremény felett.

A bécsi békekötéssel a francia császárság dicsősége s nagysága tetőpontjához ért. E nagyság NAPOLEON személyében Volt őszpontosítva. Több jellemmel, az emberi jogok és az igazság helyesebb méltánylásával, ily szédítő magasságra ő soha sem jut vala, de a helyzet veszélyes ingereinek, az önzésnek, öntúlbecsülésnek és kielégíthetetlen dicsszomjnak ellenállni nála sokkal jellemesebb ember is bajosan lett volna képes. NAPOLEON 1809-ig leghatalmasabb ellenségeit is könnyen legyőzte és eltiporta; ez év után ő lett magának legveszélyesebb legyőzhetetlen ellensége.

E nagyság hanyatlásának ívkörét kísérni, leírni távol esnék szerény feladatunktól. Lássunk azonban a világtörténelmi mozzanatokból ezután is annyit, mennyi szükséges, hogy tárgyunknak a főbb eseményekkel való összefüggését megjelöljük.

1812-ben az oroszországi nagy hadjáratban NAPOLEON Austria részéről 30,000 főnyi segédcsapattal megelégedett. E sereg nem osztozott a nagy sereg szerencsétlenségében. Erdélyi határőreink az 1812-ki hadjáratban nem vettek részt.

1812. apr. 15-én nagy-szebeni kelettel határőreinknek következő elhelyezési kimutatását olvassuk:

Az 1-ső oláh ezred első zászlóalja Hátszegen, a 2-ik zászlóalj Orláthon.

Az 1-ső székely gyalogezred 1-ső zászlóalja Csík-Szeredában, a 2-ik Gyergyó-Szent-Miklóson.

A 2-ik székely gyalogezred 1-ső zászlóalja Brassóban, a 2-ik zászlóalj Kézdi-Vásárhelytt.

A székely huszárezred 8 százada közül kettő Medgyesen, két század Sepsi-Szent-Györgyön, 2 század Segesvárit, 1 század Szépmezőn, fél Déván, fél Szászvároson.

1812. júniusban a 2-ik oláh ezred Bukovinában állott.

1812. aug. 23. Szebenből altábornagy STIPTICS értesíti a főhaditanácsot, hogy miután Erdély minden lovasság nélkül van, úgy rendelkezett, hogy a székely huszárezred egy százada múlhatatlanul Erdélyben maradjon s egyszersmind a nem mozgósított osztály (Divisio) fele részben lóval láttassák el, fele részben a nélkül hagyassák.

1812. aug. 31. Bécsből a főhaditanács az erdélyi főhadí parancsnoknak megrendeli, hogy miután Moldvában Chotinnál orosz hadtest állíttatott fel, vezérőrnagy báró SZÉCHEN az 1-ső és 2-ik székely határezred 2 zászlóaljával Beszterczére vonuljon.

1812. sept. 7-ről Csemovitzból kelt jelentés szerint a b. NOVÁK altábornagy vezérlete alatt Bukovinában álló hadtesthez a 2-ik oláh határezred két zászlóalj is tartozott, valamint egy székely gyalog zászlóalj is várattott oda.

1812. decz. 26-án Lembergől kelt elhelyezési tudósítás szerint tábornagynagy 15-ik HENRIK BEUSZ-PLANEN herceg tartalékhadtestéhez Galíciában a Széchen-dandár is tartozott, melybe az 1-ső székely gyalogezredből két zászlóalj és a 2-ik oláh gyalogezredből is 2 zászlóalj volt beosztva.

A fentebbiek szerint tehát 1812-ben határeink nagy része tűzhelyétől ki volt mozdítva. Egy rész a sorkatonaság hiánya miatt bent a hazában tett sorkatonai szolgálatot, a másik pedig a birodalom szomszéd tartományaiban volt elhelyezve.

1813. január 4-én Lembergől kelt menetparancs elrendelte, hogy a NOVÁK altábornagy hadosztályában a SZÉCHEN-dandárhoz tartozó, és 1812. decz. 30-án Csemovitzból megindult 1-ső zászlóalj az 1-ső székely gyalogezrednek, 1813. január 12-én Gácsországba Brzczańba és Zborowba érkeztek.

Az 1-ső székely gyalog határezrednek 1813. jan. 2-án

Károly-Fehérvárról elindult 2-ik zászlóalja febr. 2-án érkezett Kozovába és Zborowba; a 2-ik oláh határőrezred két zászlóaljának, jan. 4-én indulva Beszterczéről, azon hó 11-én kellett megérkezni Podhaycebe, Monaszterzyskába és Baryczba.

1813. jan. 8-án Szucsavából kelt elhelyezési kimutatás szerint az 1-ső oláh ezred törzskara Csernovitzban volt; az 1-ső zászlóalj, mint mirigy vész elleni őrvonal, a Dnieszter és Pruth közt volt felállítva, a 2-ik zászlóalj Szereth vidékén foglalt téli szállást.

A 2-ik székely határőrezred főhadi szállása Szucsavában volt; az első zászlóalj, mint mirigyvész elleni őrvonal, Szucsava és a Pruth közt foglalt helyet; a 2-ik zászlóalj Szucsavában vezérőrnagy SPLÉNYI dandárához tartozott.

A székely huszár-ezred 6 százada közül kettő Szucsaván és környékén, két század Csemovitzban volt elhelyezve.

1813. jan. 31-én Lembergől kelt elhelyezési táblázatban, a BEUSZ lierczeg alatt álló tartalék-seregben az első székely gyalog határőrezred 2 zászlóalja 1953 legénnyel Krystianpolban és ennek környékén volt előrsön, vezérőrnagy báró LEDERER alatt; főhadiszállás Brodi; a 2-ik oláh határőrezred 2 zászlóalja, mely 2156 emberből állott, Brodiban és az előrsőkön foglalt helyet.

1813. apr. 1. Galicziában a táborszernagy XV. HENRIK REÜSZ herczeg vezénylete alatt álló tartaléksereghez altábornagy NOVÁK hadosztályához és a MIELERBEN és LEDERER dandártábornok dandárához tartozó erdélyi határőrezredek következőleg voltak elhelyezve: A 2-ik oláh ezrednek két zászlóalja Lembergben állott; e két zászlóalj előcsapatul a Vistula mentét foglalta el a Wisloka befolyásáig.

Az 1-ső székely gyalogezred két zászlóalja a Vistula mentében állítatott fel a Wisloka beömlésétől a Dunajecz torkolatáig előcsapatként.

1813. apr. 4. Lembergől érkezett menetrend következtében a Novák-hadosztály vezérőrnagy LEDERER alatt álló dandá-

rából a 2-ik oláh ezred két zászlóalja parancsot kapott, hogy Brodiból kivonulván, említett hó 26-ikára Kolbuszowba s onnan tovább menjen, ugyanekkor az első székely gyalogezrednek a SZÉCHEN-dandárhoz tartozó két zászlóalja parancsot kapott, hogy april 10-én Krystianpolból kiindulván, e hó 27-én a dandár törzsállomására érkezék Radomislbe.

1813, april 24-én Lembergől altábornagy báró NOVÁK hadosztályának menetrendje következőleg volt megállítva: a vezérőrnagy SZÉCHEN-dandárában lévő 1-ső székely gyalog határőr-ezred két zászlóalja april 30-án indul el Radomislból és május 3-án érkezik meg Bochniába; a 2-ik oláh gyalog határőr-ezred két zászlóalja pedig báró LEDERER vezérőrnagy dandáréval április 30-án indul el Kolbuszowból és május 8-án érkezik Bochniába.

Az 1-ső oláh határőr-ezred 1-ső zászlóalja altábornagy BADIVOJEVICS hadosztályával, és vezérőrnagy b. SPLÉNYI dandáréval, apr. 30-án indul Csernovitzból, és május 17-én érkezik Jaworowba. A 2-ik székely gyalog határőrezred két zászlóalja, összesen 2216 ember, apr. 30-án indul el Radautzból és május 27-én érkezik Janowba. A székely huszárezred hat százada, számszerűt 727 ember, május 1-én indul el Szucsavából és május 22-én ér Grodekkbe.

1813. május 20-án a Zakrzewből kelt elhelyezési rendelet szerint a 2-ik oláh határőrezred (17-ik számú) két zászlóaljjal LENK ezredessel, KAPSCHERMET és STHVISTINSKY őrnagyokkal, összesen 2253 emberrel, a tarnowi és bochniai kerületben Bogupailoviczen és vidékén állomásozott.

1813. máj. 21-én Szczepanowból a bochniai kerületből kelt elhelyezési jegyzék szerint a SZÉCHEN-dandárban az 1 -ső székely gyalog határőrezrednek BETZMAN ezredes alatt 2181 emberrel Szczepanowban volt főhadiszállása. Az első zászlóalj FÖLDVÁRI őrnagygal Okuliceban és környékén, a 2-ik zászlóalj MITTROVICH századossal egy meg nem nevezett kincstári uradalomban állott.

1813. jun. 1-én a tábornagyszernagy herceg REUSS alatt álló hadtesthez és RADIVOJEVITS altábornagy osztályához és vezérőrnagy VLASSICS dandárához tartozó székely huszárezrednek FIKWEILER ezredes alatt álló 5 százada, 760 emberrel, Uscie-Solnéban és annak vidékén állomásozott. Alezredese volt REINISCH, őrnagy gr. KÁLNOKI. Továbbá vezérőrnagy b. SZÉCIEN dandárával, melynek főhadiszállása Woyniczben volt, a 2-ik oláh ezred két zászlóalja 2215emberrel Zakrzewben állott. Altábornagy b. MAYER hadtestében b. PICCARD Bochniában állomásozó dandáréban az 1-sőoláh határőrezred két zászlóalja 1057 emberrel ProBowkyban állott; végre a Niegowiceben állomásozó vezérőrnagy SÜDEN dandáréban ugyanott állott a 2-ik székely határőrezred két zászlóalja, 2144 emberrel DIVÉKY ezredessel, az első zászlóalj RIEBEL őrnagy, a a második BENKE őrnagy alatt.

1813. jan. 9 Wadowiczéről altábornagy NOVÁK rendeli, hogy a 2-ik székely gyalogezred a Gdowról Wielicskába menő ut mentében táborozzék.

Jún. 23.1813. Wadowiczéből NOVÁK altábornagy és osztálytábornok báró WIMPFEN vezérőrnagygyal és dandárnokkal a főhadi tanács azon parancsát közli, hogy dandárával, melyhez a 2-ik székely ezred is tartozott, a Magyarországon felállítandó 2-ik tartaléksereghez menjen.

A nagy catastropha, mely NAPOLEON-t Oroszország zord égalja alatt érte, nem csak közelebbről megtámadott ellenfelét bátorította fel a megtorlásra, hanem jobb sorsuk iránt reményt ébresztett mindazon hatalmasokban, kik a világhódítótól jogaikban, sőt tényleges javadalmaikban kissebb-nagyobb károsítást szenvedtek.

Legelsőben a porosz király fogott kezét az oroszszal, ezt követte csak hamar a német nemzet zöme is; de, kivéve a poroszt, a német birodalom legtöbb fejedelmeinél még élénkebb volt a NAPOLEON bűvös hatalmától való félelem, mint sem az eddig történetek után újabb bátorítás nélkül tőle félrevonulni merészelték volna.

Austria a családi viszony által is ösztönöztetve előbb a közvetítő, a békeszerző szerepét kísértette meg: de miután a pläswitzi fegyverszünet, valamint a prágai fejedelmi összejövettel, célra nem vezetett, 1813 aug. 12-én az osztrák császár is megigazította a háborút NAPOLEON-nak.

Mennyire tartotta szükségesnek Austria, hogy a háború esélyeire készen legyen, megtetszik abból, hogy FERENCZ császár a fentemlített hadüzenet előtt már 3 hóval, máj. 10-én parancsot adott, hogy a Csehországban levő osztrák hadsereg 120.000 emberre emeltessék.

Ugyanazon napon a bécsi haditanács elnöke tábornagy gr. BELLEGARDE tudósítja tábornagy herczeg SCHWARZENBERGET a Gácsországban állomásozó figyelő sereg felosztása iránt. E sereghöz tartozott altábornagy MAYER hadosztályában, vezérőrnagy SÜDEN dandáréban, a 2-ik székely határőrezred két zászlóalja, valamint vezérőrnagy PICCARD dandáréban az 1-ső oláh határőrezred egy zászlóalja; továbbá altábornagy RADIVOJEVITS hadosztályában, gr. SZÉCHEN dandáréban, az első székely gyalog határőrezred két zászlóalja és a 2-ik oláh gyalog határőrezred két zászlóalja, végre VLASSITS vezérőrnagy dandáréban a székely huszárok hat százada.

1813. jún. 26-án ő felségének főszárnysegéde KUTCHERA jelenti altábornagy gr. RADEZKY-nek Gitschinből, hogy a cs. kir. első tartalékhadtest Csehországba, jelesen az 1-ső oláh gyalog határőrezred egy zászlóalja június 19-én Kardasch-Rzecicz-be (a tábori kerületben), továbbá az első székely gyalog határőrezred két zászlóalja június 17-én Jamnitzba, valamint a székely huszárezred 6. százada Datschitzba és Lukaweczbe megérkezett, végre a Csehországban álló 2-ik tartalékhadereghez mozgásban lévő csapatok közt találjuk a 2-ik székely határőrezred két zászlóalját, mely jún. 14-én Nagy-Szombathba és a 2-ik oláh határőrezred egy zászlóalját, mely jún. 17-én Neustadtba volt érkezendő.

A csehországi hadseregnek 1813. június 1-én kelt hadi

rendje szerint a balszámon lovassági tábornok gr. KLENAU alatt, altábornagy báró MESKÓ könnyű hadosztályában, BAUMGARTEN vezérőrnagy dandáréban, egy zászlóalja volt az I-ső oláh határhozrezrednek. Vezérőrnagy herczeg BEUSS alatt altábornagy FRESNEL hadosztályában is, vezérőrnagy SÜDEN dandáréban, az I-ső székely gyalog határhozrezred két zászlóalja és 6 század székely huszár volt.

1813. aug. 30-ról Marienbergből lovassági tábornok gróf KLENAU herczeg SCHWARZENBERG altábornagynak jelenti, hogy említett hó 27-én Kommotauba intézett menete közben ellenségre talált, s hogy Steinbachnál Drezda irányában egy kis összecsapás történt, melyben az oláh gyalog határhozrezred egy zászlóalja is részt vett, s hogy altábornagy báró MESKÓ és vezérőrnagy SZÉCHEN, kik igen messzire merészkedtek, az ellenség által elfogattak. Az összecsapásnál az oláh zászlóalj mindössze 155 embert veszített.

A négy nappal később kelt csatarendben egyéb új nem fordul elő, csakhogy altábornok báró MOHR veszi át az elfogott MESKÓ altábornagy hadosztályát.

Szárnységéd őrnagy gróf THURN 1813. sept. 29-ről jelenti, hogy a megelőző napon Altenburgnál és Zeitznál vívott csatában az I -ső gyalog határhozrezred is jelen volt, jelesen annak egy százada csatárlánczul volt alkalmazva.

Vezérőrnagy báró PAUMGARTEN-nek oct. 11-ről tett, és az említett hó 3 és 4-én Hohenfichte és Flöhe közt vívott csatára vonatkozó jelentése szerint ez alkalommal az I-ső oláh határhozrezred egy zászlóalja is tűzben volt, s ellenére a túlnyomó ellenség támadásainak, úgy ezen fontos állás, valamint minden többiek meg lőnek oltalmazva; e zászlóaljból kitüntette magát PETTENEK őrnagy és segédje Nősz.

De kísérjük hazánkfiait a lipcei csatárra, hol két részről fél millió harcos találkozott s hol oct. 16-án és egy kis félbeszakítással azt követett két napon, a világtörténelemben egyik legfontosabb és legnagyobb csata vívatott.

A Liebertwolkwitznél és Seifershaunál vívott csatáról oct. 16-án tett tudósítás szerint az első oláh határhozred zászlóalja 3 halottat, 34 foglyot, és 10 meg nem találtat vesztett zászlótartón alól. A rothenburgi főhadiszállásról oct. 17-én kiadott csatarend szerint lovassági tábornok báró FRIMONT hadtestében, altábornagy FRESNEL könnyű hadosztályában és vezérőrnagy gr. HARDECK dandárében, volt a székely határőr ezrednek is két zászlóalja; továbbá altábornagy báró SPLÉNYI lovassági tartalékosztályában, MINETILLO dandárében, a székely huszárok hat százada.

Vezérőrnagy PAUMGARTEN-nek a lipcsei ütközetről 1813. oct. 18-ról tett jelentése szerint Holzhausen falu megrohanásánál és bevételénél az 1-ső oláh határhozred is részt vett és ez alkalommal a zászlóalj őrnagya PETTENEK hidegvérűsége, elhatározottsága és csapatjának vezénylete által a legdicséretebben tüntette ki magát.

Az említett csatában szenvedett veszteségekről tett jelentés szerint az első oláh határhozred holtakban egy tisztet és 8 embert, sebesültekben egy tisztet, 63 embert és meg nem találtakban 3 embert vesztett.

Altábornagy gr. FRESNEL-nek Mainai-Frankfurtból, 1813. nov. 12-ről kelt, oct. 29-től nov. 1-ig terjedő és a hanai csatára vonatkozó tudósítása megemlíti, hogy a kinzigi hid bevételénél az 1-ső székely gyalogezred legkitartóbb vitézsége által tüntette ki magát, és FÖLDVÁRY őrnagy, valamint FIESCHI százados, a legfelsőbb megalégedésre méltóknak mutatták magokat, egyszersmind altábornagy! SPLÉNYX segédjét, székely huszárezredbeli főhadnagyot CHRISTOPHORIT (talán KRISTÓFI-t) kitüntetésre érdemesnek nyilvánítja.

A nov. 14-ép Majnai-Frankfurtban megjelent hadi lap (Feldzeitung) következőleg ír a hanai csatáról, — mely nem a szövetségeselek győzelméről, hanem azon ügyességről de egyszersmind tetemes áldozatról lett emlékezetessé, melylyel NAPOLEON az egyesült osztrák és bajor sergen át visszavonulását a

Rajnához kierőszakolta: — Oct. 30-án NAPOLEON császár egész erejével támadta meg a Hanauba vezető országút mindkét oldalán lovassági tábornok gr. WRÉDÉ-t; az ellenségnek túlnyomó lovassága és tüzérsége daczára az egyesült seregek vitézségén minden erőfeszítései meghíúsultak. A szövetséges sereg, vezérének hősie példáján fellelkesülve, a legmakacsabbul állott ellen. Az ellenség ismételt kísérlete, hogy az országúton a szövetséges seregek központját áttörje és a kinzigi hídon való átmeneteit kierőszakolja, meghíúsult, a bajor gyalogságnak, a székely határerezrednek és az osztrák gránátosoknak jól irányzott ágyútüzeléssel támogatott vitézsége miatt. A szenvedett veszteség, mely tetemes volt, az adatokból nem jó ki.

Míg a szövetséges hadseregek Németországon érzékeny csapásokat intéztek az erejében fogyatkozni kezdett hies hadúrra, az alatt Austria különvált seregei Felső-Olaszországban is tetemes előnyöket vívtak ki. A hadművelet ez oldalról a bécsi béke által a francia uralomhoz csatolt Horvátország és szomszéd osztrák tartományok visszafoglalásával kezdődtek.

FRIMONT lovassági tábornok, ki később, mint láttuk, a németországi csatatéren is megjelent, 1813. aug. 21-én Villachnak a Dráva balpartján levő részét elfoglalta. REBROVICH, FÖLSEIS és ESTVICH tábornokok és STAUBENBERG ezredes az alkirály seregei ellen kivívott apróbb előnyök után tábornagy báró HILLER JÁNOS magát az alkirályt visszanyomta s végre 1813. sept. 29-én Laibachot elfoglalta.

BONFANTI olasz tábornok a mühlbachi szorostól Trientig visszanyomatva, miután több erőt vont magához, ismét visszatért és FENNER altábornagyot Brixenig nyomta viseza; azonban az osztrákok nagyobb erővel visszafordultak és a mühlbachi szorosban helyet foglalt BONFANTIT erős állásából bámulatos vitézséggel kiverték, s a visszavonulásnál útját állván csapatját egy részben elfogták, a másik rész önkényt általállott. A mühlbachi szoros megmászása közben, midőn számosán a meredek oldalokról menthetlenül zuhantak a mélységbe, a székely gya-

log határőrszázalójból NADLER százados és SIMON főhadnagy különösen kitűntették magokat. E győzelem után altábornagy FENNER akadálytalanul vonult be Botzenbe és csakhamar Trientbe.

Az út Olaszországba Dél-Tyrolon át ezzel meg volt nyitva; lassú, de folytonos előnyomulás után francia tábornok GRENIER Bassanonál megveretett, a trieszti és trienti erőd october 28- és 30-án feladta magát s az utóbbi napon két hónapi táborozás után az osztrákok Karinthia, Krain, Friaul, Isztria, Dalmatia, valamint a velencei tartományok nagy részének és Dél-Tyrolnak birtokába jutottak. Az alkirály kényyszerítve érezte magát a Pivát és Brentát elhagyni és Padua irányában visszavonulni.

Míg NÜGENT tábornok, oly czéllal, hogy Velencét a tenger felől bombázza és a Pó torkolatánál partra szálljon, Triesztben hajóra szállt, az alatt az osztrák sereg nagyobb része, nov. 8-án, az Etsch völgyben állást foglalt; előbb ugyan az alkirály altábornagy SOMMARIVÁ-t Alá mellé visszanyomta, az erélyes ellentállás következtében azonban, melyet ECHARDT és VÉCSEI tábornokok csapatai nov. 15- és 16-án kifejtettek, kénytelen volt az alkirály Caldieroba hátrálni, honnan Veronába vonult vissza.

Az osztrákok nov. 19-én Montoriot elfoglalták, a francziákat Saint-Michelbe nyomták vissza, s HILLER készüléket tett, hogy az ellenséget az Etsch völgyből és Veronából elűzze.

Ez alatt NUGENT a Pó torkolatánál partra szállt s miután Goro magát megadta, Ferrarát szállta meg. Velence minden oldalról bezáratott, a dalmát partokon Zárát TOMASITS tábornok ostromolta. Lesina, a Napoleon és Spanga erőd s majd Zára is feladta magát; ez utóbbi erődök elesését az őrizetökben szolgáló horvát határőrök elpártolása nem kevésbé mozdította elő.

Így álltak a dolgok Olaszországban, midőn HILLER tábornagyszernagy a főszereghöz hivatván, az olaszországi sereg vezénylétét decz. 15-én BELLEGARDE tábornagnak adta át.

1813. nov. 9- és 10-ről Serravalleból vezérőrnagy VCLASSITS

a nov. 9-és 10-én Borghettónál és Alánál vívott csatáról altábornagy SOMMARIVÁ-nak jelenti, hogy a 2-ik oláh határérezredből főhadnagy BRANAVACZKY említett hó 9-én századjával az ellenség vadászai által már elfoglalva tartott Roccapinta hegyet megmászta és az ellenséget onnan levette, mely tény a foseadabanditói támadásra döntő befolyással volt; másnap ugyanazon tiszt a borghettoi magaslatok megvédésénél tüntette ki magát. Ez ütközetekben a veszteség a következő volt a székely határőrök részéről: elesett egy meg nem nevezett tiszt és 6 legény, megsebesült 22, elfogatott 22.

1814. jan. 2-án Tyrolból Avioból kelt jelentés szerint a 2-ik székely gyalogezrednek BENKE őrnagy által vezényleti 2-ik zászlóalja 1062 embert számlált.

1814. jan. 4-én altábornagy örgróf SOMMARIVA jelenti tábornagy BELLEGARDE-nak, hogy egy zászlóalj a székely gyalog határőrökből MÓRICZ őrnagy parancsnoksága alatt Darzonál Rocca d'Anfo felügyelésére felállított.

Az említett altábornagy ugyanonnan másnapról altábornagy FENNER-rel tudatja, hogy egy oláh határőrosztály MARINOVICH őrnagy alatt említett hó 10-én Arcoba meg fog érkezni.

Másnap Vicenzából kelt jelentés szerint örgróf SOMMARIVA hadteste következőleg volt felállítva: FENNER altábornagy hadteste Alanál; vezérőrnagy VLASSITS-ot ugyancsak Alanál. Éhez tartozott egy zászlóalj a 2-ik székely határérezredből, jobbra Alá felé; vezérőrnagy STANIBAWLOVITS osztálya Roveredoban. Éhez tartozott egy oláh zászlóalj Rocca d'Anfonál. Végre a 2-ik ezékely gyalogezred másik zászlóalja Rivánál és Novinál.

Ugyanazon napon Roveredoból SOMMARIVA altábornagy FENNER-rel egybek közt tudatja, hogy a (17-ik számú) 2-ik oláh határérezred zászlóalja, melyet addig MARINOVICH őrnagy vezényelt, jan. 10-én Arcoba érkezik.

1814. jan. 11-én vezérőrnagy STANISAWLOVITS jelenti altábornagy FENNER-nek, hogy a 2-ik oláh határérezred azon

zászlóalja, mely Vermiglionál volt felállítva, azelőtti napon Arcoba érkezett.

1814. jan. 17-én Roveredéből kelt jelentés szerint vezérőrnagy VLASSITS hadosztálya egy zászlóalj székelylyel lépcsőzetes védvonalban volt felállítva, vezérőrnagy STANISAWLOVITS osztálya pedig egy zászlóalj székely gyalog határőrrel Rocca d'Anfonál támadó állásban a Trompia völgyben.

1814. jan. 21-én Alából altábornagy FENNER egyebek közt jelenti altábornagy örgróf SOMMARIVÁ-nak, hogy vezérőrnagy STANISAWLOVITS tudósítása szerint GÖRTZ főhadnagy a főszállás-mesteri törzskartól portyázó csapatjával ismét bevonult Darzóba s az ellenségből 8 vadászt csaknem minden podgyászszal együtt elfogott Colombanónál. E portyázó csapatnál az oláh határőrezredből öt szakasz és a tartományi vadászok egy százada volt alkalmazva.

1814. jan. 24-én tábornagy gróf BELLEGARDE azt írja altábornagy SOMMARIVA örgrófnak, hogy a hozzá intézett előbbi jelentések következtében nem tartja indokoltnak, hogy a 17-ik számú 2-ik oláh határőrezred zászlóalja csekély megbízhatósága miatt előörsi szolgálatra alkalmaztassák.

Másnap Roveredoból a fentebbi rendeletre SOMMARIVA örgróf azt feleli, hogy az említett zászlóaljat mindamelllett a vadászok felváltására rendelte, mert, mint előbbi tudósításaiból is kitetszik, az oláh határőröknek az előörsi szolgálatnál a székelyek felett némi előnyököt tulajdonit, jóllehet egy rendezett vadász zászlóalj pótlására az előbbieket sem képesek.

1814. jan. 25. Roveredé kelettel, altábornagy SOMMARIVA rendeli altábornagy FENNER-nek, hogy a KAPSCHERMET őrnagy alatt álló oláh határőrzászlóalj a Bagó Garda és a Storo között felállított vadászszázadot váltsa fel. Ezen felváltás febr. 6-án meg is történt.

1814. febr. 3-án Alából altábornagy FENNER jelenti altábornagy SOMMARIVÁ-nak, hogy SCHMELING századosnak a 4-ik vadász zászlóaljból megrendelte, hogy két század 2-ik ezredbeli székely

határőrrel a Monte-Cazotól jobbra és a Brenzon patakot szemközt tartva a santa-christinai magaslatokat megszállja és ott állást foglaljon.

Ugyanazon napon altábornagy SOMMARIVA Roveredéből tábornagy gr. BELLEGARDE-nak jelentést tesz a keze alatt levő sergekről. E szerint FENNER altábornagy hadosztályában, VLASSIXS dandáréban, volt a 2-ik székely gyalog határorezred egy zászlóaljja; öt század Avioban, és egy század százados STEINDEL portyász csapatában az estei tartományokban; továbbá STANISAWLOVICH dandáréban volt ugyancsak a 2-ik székely gyalog határorezredből Rocca d'Anfonál; végre egy zászlóalj az oláh határorezredből Rivánál állott.

Ugyanazon napon Gardonéból jelenti vezérőrnagy STANISAWLEVITS SOMMARIVA őrgrófnak az ellenségnek azon napon Sarezzora tett támadását. Ez alkalommal a székely határorezred három szakasza 60 gyorslövészszel együtt 1500-ra menő ellenséges csapat által visszaveretett, s a határőrök egy halottat s sebesültet vesztek, heten pedig nem találtak meg.

Másnap Torboléből vezérőrnagy STANISAWLEVITS jelenti altábornagy SOMMARIVA-nak egyebek közt azt is, hogy egy század oláh határórt Rivából Valjdi Ladronon át Moemába küldött, hogy az ellenség mozdulatait kikémlelje.

A sereg jobb szárnyának más napról kelt csatarendje szerint VLASSITS vezérőrnagy dandáréból egy székely gyalog határőr zászlóalj Peschiera ostrománál, vezérőrnagy STANISAWLEVITS dandáréból ugyancsak egy székely határőrzászlóalj és egy oláh határőrzászlóalj Rocca d'Anfonál foglalt helyet.

1814. febr. 6-án Torboléből jelenti vezérőrnagy STANISAWLEVITS őrgróf SOMMARIVA-nak, hogy a hó 2-án erősítésül egy székely oláh határőr zászlóalj megérkezett és már 6-án Toscolanoig fog menni.

Másnap Roveredéből altábornagy SOMMERIVA jelenti tábornagy gr. BELLEGARDE-nak, hogy vezérőrnagy STANISAWLEVITS

azelőtt két nappal egy oláh határőrzászlóaljjal Rivánál hajóra ült s Gardonéban és Pioveséban partra szállt.

Febr. 8-án Castel-Nuovóból VLASSITS dandárparancsnok jelenti báró HELDENFELSI MATER hadtest parancsnoknak, hogy azon napon BENKE őrnagy a 2-ik székely gyalogezrednek vezénylete alatt álló egy zászlóaljával az ellenségnek Peschierából történt kiütésénél őt kitűnően támogatta. Egy meg nem nevezett kapitány az említett zászlóaljból és néhány ember elfogatott, 98 ember pedig megsebesült vagy megöletett.

1814. febr. 8. altábornagy SOMMARIVA-nak San-Giorgioból altábornagy FENNER-hez tett tudósításában, minden további felvilágosítás nélkül, a következő fordul elő: "a székely zászlóaljveszteségéről szóló jelentés nagyon meglepett; az esemény közelebbi nyomozást érdemel, hogy a gróf tábornagnak szükséges felvilágosítást lehessen tenni; nehogy én jöjjek felelősség alá, felkérem méltóságodat, tegye meg a nyomozást". Talán e nyomozás elrendelése azon fentebb említett eseményekre vonatkozott, hogy a peschierai kiütésnél egy meg nem nevezett főtisztet s néhány közvitézt elfogtak s hogy e veszteség különben is jelentékeny volt.

1814. febr. 9-én Bagolinoból vezérőrnagy STANISAWLEVITS jelenti altábornagy SOMMARIVA-nak, hogy ő a főhadoszloppal, melynél egy székely határőrszázad is van, febr. 10-én Lavenonén át Nozzába fog menni. A másik hadoszlopnál levő székely határőrszakasz Bagolinoban marad, mialatt két század, melyek közül egyik oláh határőr, összesen mintegy 300 ember, Moemánál és Strovatonál megállapodik, hol a Rocca d'Anfo és a Sabbia völgy közti közlekedést fogja elzárnia

1814. febr. 13. vezérőrnagy STANISAWLOVITS jelenti altábornagy SOMMARIVA őrgrófnak Gardoneból, a febr. 11-én, a Taver-nolánál végbement összeütközésről hogy egy székely határőr cleeett és egy megsebesült; Rocca d'Anfo elzárolásánál pedig négy székely század hagyatott hátra.

1814. febr. 15. altábornagy SOMMARIVA, San-Giorgioból

jelenti gróf BELLEGARDE tábornagynak, hogy Bocca d'Anfo egy gyalog székely határőrszázad és ugyanannyi oláh határőrség által elzárattott.

Három nappal később SOMMARIVA altábornagy Fra-Wrechio-ból jelenti tábornagy gróf BELLEGARDE-nak, hogy vezérőrnagy STANISAWLEVITS Gardonéból Ponte-Pavone felé kémszemlét intézett, melynél a 2-ik székely ezred egy százada egy halottat, egy sebesültet s két hiányzó közlegényt veszített.

1814. febr. 19. vezérőrnagy STANISAWLEVITS Storoból jelenti altábornagy SOMMARIVA-nak, hogy más csapatokon kívül egy század székely határőrt, előbbi napon Casto-Nozzán át Brába küldött, kik éjjel Bagolinoba megérkeztek.

1814 febr. 22-én Piena di Tremosinéből Hohenlohe ezredbeli őrnagy MASZREGER jelenti FENNER altábornagynak, hogy a 2-ik oláh határőrezred egy századát a moemai állomás megerősítésére küldötte.

Másnap vezérőrnagy STANISAWLEVITS jelenti altábornagy SOMMARIVA-nak Storoból, hogy előbbi napon 700-ból álló ellenséges csapat Idro ellen nyomult és a székely határőrezred két zászlóalját visszanyomta.

Ugyanaznap Tremosinéből kelt tudósítás szerint a 2-ik oláh határőrezrednek vezérőrnagy STANISAWLEVITS dandáréban levő öt százada tisztekkel és közkatonákkal együtt 491 főt tett.

Ugyanazon napon és helyről kelt tudósítás szerint, febr. 16 és 17-én a Salonál és Toscolanonál vívott csatában a 2-ik oláh határőrezred a következő veszteséget szenvedte: elesett két ember, megsebesült BUANOVÁZKY főhadnagy, egy altiszt és 13 közember, összesen 15; fogságba esett 3 tiszt, u. m.; BEBTLEF főhadnagy, Mosz hadnagy és STEFANOVITS zászlótartó, 17 altiszt, 3 dobos és ács, valamint 214 közember, hiányzott egy ember; az egész veszteség ennél fogva 255 ember volt.

1814. febr. 26. egy hadtesti parancs következtében az 1-ső székely gyalog határőrezredben második őrnagy FIESCHI első őrnaggyá, kapitány SIMATICS második őrnaggyá mozdíttatott elő.

1814. febr. 27. altábornagy SOMMARIVA San-Giorgioból tudatja altábornagy NEUPERG-gel a Mincionál levő sereg jobb szárnyának felállítását; e seregnél egy zászlóalj székely határőr volt Peschiera figyelésére felállítva s állását Paradisotól Piacenza irányában foglalta el.

1814. márcz. 8. BELLEGARDE tábornagy, SOMMARIVA altábornagnak az olaszországi hadsereg jobb szárnyának felállításáról, tett intézkedésében vezérőrnagy STANISAWLEVITS dandáréból egy zászlóalj székely határőr Tyrolban; ugyanazon dandárból a 2-ik székely gyalog határőrezred egy zászlóalja Peschiera előtt Casa Casellenél. A fentebbieken kívül még a STANISAWLEVITS dandáréhoz tartozott az oláh határőrezred egy zászlóalja.

1814. márcz. 16. vezérőrnagy STANISAWLEVITS Rivából értesíti altábornagy SOMMARIVÁ-Í, ACCURTI kapitánynak tudósítása nyomán, a flottillának a Garda tón mart. 15-én vívott csatájáról, mely alkalommal megemléttetik, hogy egy hózuhatag azon őrszemet, mely egy szakaszvezetőből és hat legényből állott s a Boccad'Anfo és Bagolino közti utat állta el, az őrkunyhóval együtt a kőszirtről a mélységbe zúdította; 6 embert megmenettek, de a hetediket minden kísérlet mellett sem lehetett megtalálni.

1814. apr. 11. tábornagy gr. BELLEGARDE Sondrioból rendeli altábornagy SOMMARIVA-nak, hogy a sereg balszárnyáról a hegyek közé erősítést küldjön, s parancsolja, hogy a nagyon is elsatnyult és megfogyatkozott oláh zászlóaljat fel kell váltani, hogy mi történjék vele, nincs megírva.

A sereg jobb szárnyának négy nappal később kelt csatarendje és állománykimutatása szerint a STANISAWLEVITS dandáréhoz tartozó 1-ső zászlóalja a 2-ik oláh határőrezrednek Torboleban (Tyrolban) 702 egyént számlált. Vezérőrnagy báró VLASSITS dandárében a 2-ik székely gyalog határőrezred Avioiban állomásozó 1-ső zászlóaljának hat százada 953 emberből, vezérőrnagy FENNER dandárében a 2-ik székely ezrednek 2-ik zászlóalja Darzoban és Lodronban (Tyrolban) hat századdal

904 emberből állott. Az előbb említett 1-ső zászlóaljnál a betegek száma 64, a másodiknál 75, és a harmadiknál 110 ember volt.

1814. apr. 20-án Párisból altábornagy SOMMARIVA-nak az Olaszországban állomásozó STANISAWLEVITS dandár állományáról tett jelentése szerint az 1-ső székely határőrezred egy zászlóalja 18 törzs- és felsőbb tisztet, 17 altisztet, 10 dobost, 10 ácsot, 744 altisztet és közlegényt, összesen 852 egyént számlált, a betegállomány 89 ember volt. Vezérőrnagy b. VLASSITS dandáréban a 2-ik székely ezred egy zászlóaljában 18 törzs- és felsőbb tiszt, 70 altiszt, 10 dobos, 13 ács, 674 altiszt és közlegény, összesen 780 egyén volt. A beteg állomány 2 tiszt és 122 köz vitéz.

1814. apr. 25. veronai kelettel, lovassági tábornok gróf KLENAU hadtestének felállítási tervében altábornagy FENNEK hadosztályában, vezérőrnagy PAUMGARTEN dandáréban, a székely határőrezred 1-ső és 2-ik zászlóalja 1682 ember létszámmal azon had oszlop 1-ső csapatjához tartozott, mely Bresciából tovább vonulásra volt rendelve.

Másnap Veronából STANISAWLEVITS vezérőrnagy jelenti, hogy egy oláh határőr zászlóalj, mely 642 emberből áll, Bresciában van.

1811. máj. 3-án Milánóból tett jelentés szerint gr. KLENAU lovassági tábornok hadtestéhez, altábornagy MAKCZIÁNY hadosztályához és a Liniselloban állomásozott vezérőrnagy PAUMGARTEN dandáréhoz tartozott Médénél a 2-ik székely határőrezred 1-ső zászlóalja 927 emberrel, MÓRICZ őrnagy alatt, a 2-ik zászlóalj 946 ember BENKE őrnagy alatt.

A 2-ik székely gyalog határőrezred főhadiszállása május 17-én Vespolateben volt.

1814. máj. 22. vezérőrnagy STANISAWLEVITS-IIOZ Milánóból azon rendelet érkezik, hogy minden határőr, úgy szintén 2-ik honvéd zászlóaljak legott hadfogadási kerületeikbe vonuljanak.

1814. máj. 23-án Milánóból kelt csapatmeneti parancs ren-

deli, hogy a székely határőrezred 1-ső s 2-ik zászlóalja, Vicenza környékéről máj. 27-én elindulván, jún. 25-én Laibachba érkezék; ugyanoda kellett a 2-ik oláh határőrezred zászlóaljának megelőző napon érkezni Bresciából.

1814. június 30. milánói kelettel a dandárparancsnokság FODOR JÓZSEF és ZÖLD JÓZSEF 2-ik székely határőrezredbeli közvéitéket vitézségükért ezüst érdemjelre ajánlja fel.

1814. octoberi kelettel VICHISEN NIKA 2-ik oláh határőrezredbeli szakaszvezető ezüst érdemjelt kap, azért, hogy múlt évi novemberben a Toscolano ellen tett támadásnál ezredéből 30 embert, valamint egy osztály tyroli vadászt felbátorított, hogy vele menjenek és e támadás által az ellenséget hátrálásra kényszerítette.

A röviden vázolt olaszországi hadjárat alatt az osztrák hadsereg Piacenzáig hatolt s eredményül 1814. apr. 23-án az olaszországi alkirály és BELLEGARDE közt egyezmény jött létre, mely szerint Austria Mantuát és Lombardiát visszakapta. Ennek következtében JENŐ alkirály végkép oda is hagyta Olaszországot. Ez elégtétel azonban nagyon is csekély volt azon veszteségekhez képest, melyek kiegyenlítésüket csupán a Franciaország kebelében folyó hadjárat által találhatták.

A lipcsei és hanai csata után is a szövetségesek hadereje, három hadseregre oszolva, három felől közeledett a francia határokhoz.

A cseh, úgynevezett nagy és főhadsereg SCHWARZENBERG herczeg vezénylete alatt állott. E sereghez tartozott az egyesült osztrák-bajor sereg, melyben WREDE tábornok fővezérsége alatt lovassági tábornok b. FRIMONT B még más osztrák tábornokok vezénylették az osztrák csapatokat.

A sziléziai hadsereget BLÜCHER vezényelte. Az észak-németországi hadsereg a svéd korona-herczeg vezénylete alatt állott, kitől azonban BULLOW tábornok hadteste és az orosz csapatok Németalföldön külön vezénylet alatt működtek.

A főhadsereg útját a Schweitzen keresztül vette. Ez ország

semlegessége, mely csak a francziáknak lett volna előnyére, nem ismertetett el. BLÜCHER Mannheim és Coblenz között ment át a Rajnán. E két hadsereg találkozási pontjául Champagne volt kijelölve.

A szövetségesek lassan, de jelentékeny akadály nélkül közeledtek a francia határhoz s az országban is hosszabb ideig tetemes ellentállás nélkül haladtak előre. Besancon az osztrák sereg egy részén Hessen-Homburg fejedelmi trónörökös alatt jan. 3-ka óta april végéig ostromolta a nélkül, hogy ez a szövetségi sereg tovább haladását gátolta volna. Bar-sur-Aube bevétel után január 24-én SCHWARZENBERG herczeg főhadiszállását Langersből Chaumontba tette át, hova a szövetséges három uralkodó is, kik addig Baselen tartózkodtak, seregeiket követték. NAPOLEON IS, a fővárosban tett több rendbeli intézkedések után, már ekkor a sereghez megérkezett.

A hadi tudósítások eddig semmi jelentékenyebb eseményt nem foglalnak magokban.

Lovassági tábornok báró FRIMONT-nak 1813. novemb. 17-ről tábornagy herczeg SCHWARZENBERG-hez tett jelentése szerint Kehi erősség megrohanásánál a székely gyalog határezred 2-ik zászlóalja is részt vett, melyből 3 század báró GERAMB ezredes dandáréból Auenheim helységet a Rajna mellett tartotta megszállva.

A b. LEDERER hadosztályához tartozó zászlóalja az I-ső oláh határezrednek, egy novemberben kelet nélkül kibocsátott rendelet szerint oda utasított, hogy nov. 20-án Potschatekből megindulván, decz. 31-én a württembergi királyságban Ludwigsburgba érkezzék.

1813. decz. 12-én a lovassági tábornagy báró FRIMONT és gr. WREDE vezérlete alatt egyesült osztrák-bajor hadtestnek az emmendingeni főhadiszállásról kelt állomány kimutatása ezrint altábornagy báró SPLÉNYI Mahlbergben állomásozó hadosztályához és MUNITELLO vezérőrnagy dandáréhoz tartozott hat székely huszár század, összesen 730 egyénnel, továbbá

altábornagy gróf HARDEGG ANTAL osztályához tartozott az 1-ső székely gyalog határőrezred két zászlóalja, összesen 1813 emberrel.

A 2-ik hadtestnek 1813. deczemberről kelet nélkül kiadott menetrendje szerint az első oláh gyalog határőrezrednek, melynek egy zászlóalja, egy fentebb említett tudósítás szerint, decz. 31-én érkezett meg Ludwigsburgba, 1814. jan. 1-én kellett onnan elindulni és jan. 17-én érkezni Baselbe.

1814. jan. 1-én az oláh gyalog határőr ezred egy zászlóalja 866 emberrel, altábornagy herczeg LICHTENSTEIN ALAJOS hadtestében, vezérőrnagy SZÁSZ-COBURG herczeg dandáréhoz tartozott és mint előcsapat alkalmaztatott Besancon várának czélba vett elzárolásánál.

Az első segéd hadtestnek a főserceghez intézett menetrendje szerint január 1-ről a székely huszárok két századának 1814. Jan. 14-én kellett 362 emberrel és 346 lóval Marchegeből megindulni és febr. 19-én Csehországon át Ulmba érkezni gróf KINSZKY vezérőrnagy dandáréhoz.

1814. jan. 9-én Ornansból (Besancon megyében) lovassági tábornok herczeg Hessen-Homburg jelenti herczeg SCHWARZENBERG-nek, hogy felsőbb intézkedés következtében altábornagy herczeg LICHTENSTEIN ALAJOS vezérőrnagy herczeg COBURG dandárával, melyben volt az 1-ső oláh határőrezred is, addig fog Besamjon várának ostrománál maradni, míg a JÁNOS főherczeg nevét viselő dragonyosok megérkeznek.

1814. jan. 10. Freiburgból Breisgauban a hadsergi tudósítások szerint bajor királyi vezénylő tábornok gr. WREDE jelenti, hogy lovassági tábornok b. FRIMONT tudósítása szerint 18 csendőrből álló csapat, 1813. decz. 23. délben egy szakvezetői állományt Cernaynél (franzzia város Fel-Rajna megyében) megtámadt. Ez alkalommal TÓTH ZSIGMOND huszár közvitézt öt csendőr vette körül, ki közülök négyet megsebesítve futásra kényszerített és az ötödiket elfogta; az ellenséges csapat többi része pedig, mely már négy foglyot ejtett, elűzetett. A fővezér-

tábornagy TÓTH közvitéznek e vitéz tettéért az ezüst érdemjelt adományozta.

1814. jan. 11-én, lovassági tábornok gr. WEEDÉ-t értesíti SCHWARZENBERG tábornagy, hogy a székely huszár századok jan. 10-én az ő hadtestéhez rendeltettek.

Az első oláh gyalog ezred az ugyanaz napon kelt menetrend szerint jan. 17-én St.-Blaiseből (francia város Fel-Rajna megyében) a hó 21-ére Roulansba Doubs megyébe volt érkezendő.

1814. jan. 14-én Vesoulból (Fel-Saone megye főhelye) a császári osztrák helyparancsnokságtól tudósítás érkezik Baselbe, hogy az I-ső oláh határezred azon városba érkezik.

1814. jan. 25. altábornagy herczeg LICHTENSTEIN ALAJOS jelenti Grande-Vaireből lovassági tábornok HESSEN-HOMBURG-nak, hogy az első oláh határezred egy zászlóalja mint előcsapat a Doubs folyó jobb partján áll és Salins erőd elfoglalásához készül.

1814. jan. 26-ról lovassági tábornagy HESSEN-HOMBURG trónörökös herczeg jelenti SCHWARZENBERG herczegnek, hogy az első oláh határezred a Doubs jobb partján van előrsül felállítva.

Altábornagy herczeg LICHTENSTEIN 1814. jan. 27-ről Grande-Vaire-ből jelenti lovassági tábornok herczeg HESSEN-HOMBURG-nak, hogy az oláh határezred 8 százada és a KIENMAYER-huszárok LILIE ezredesükkel a portyázó csapatnál (Streif-Corps) előrszépen felállítottak.

A sereg tartalék-osztálya 2-ik hadtestének 1814. jan. 31-én kelt állomány-kimutatása szerint az I-ső tartalékhadtestben, herczeg LICHTENSTEIN ALAJOS hadosztályában, vezérőrnagy SZÁSZ-COBURG herczeg aldandárához tartozott az első oláh határezred egy zászlóalja hat századdal, 28 felsőbb tiszttel, 68 altiszttel, 21 ácsal és dobossal, 636 szakaszvezetővel és közlegényvel, összesen 737 emberrel, ezen kívül beteg volt 2 tiszttel és 237 emberrel.

Egy márczius 3-ról kelt jelentés szerint az oláh határőrezrednek Besanconnál jan. 31-ig 7 sebesültje volt; ezekhez járult febr. 17-ig 1 halott és 7 sebesült.

S hogy a Besanyon körül történetek, mennyire lehet, összesítsük, altábornagy herczeg LICHTENSTEIN 1814. febr. 12-én Grande-Vaire-ből lovassági tábornok herczeg HESSEN-HOMBURG-nak jelenti a besanyoni helyőrségnek megelőző napon tett kiütését, midőn az ellenség túlerővel főleg a jobb szárny ellen fordult, hol az oláh gyalog határőrezred egy zászlóalja volt felállítva. Azonban az osztrák seregnak kitűnő vitézségén ereje megtört és jelentékeny veszteség után visszaveretett. A fentemlített zászlóalj élénk csatakedve által tűnt ki. A zászlóal őrnagya KUTJÁN ez alkalommal különösen kitüntette magát.

1814. apr. 21-ről altábornagy LICHTENSTEIN jelentette herczeg HESSEN-HOMBURG-nak, hogy tábornok MARULAZ-val fegyverszünet kötött, továbbá hogy több hadosztály Bécsbe indult, számos csapat azonban Besanyon előtt maradt; ezek között volt az oláh határőrezred egy zászlóalja VEIGEL vezérőrnagy dandárából.

A legelső jelentékeny, de eredmény nélküli ütközet jan. 29 és 30-án Briennenél volt.

E csatáról febr. 1-ről lovassági tábornok b. FRIMONT jelenti, hogy egy zászlóalj székely határőr Chauneuil falu bevételére rendeltetvén, a háromszor számosabb ellenség ellen őrnagy EIESCHI dicséretesen kitüntette magát. A zászlóalj által szenvedett nagy veszteség egy febr. 9-ről tett jelentés szerint következő volt: Elesett 2 tisz (kapitány HERMAN és alhadnagy FECKEL) és 126 legény; megsebesült 12 tisz és 488 ember; a megsebesült tisztek voltak HASITS, MELCHIOR és MÜLLER kapitányok, VÉGH, DISPOT, FULECZKY főhadnagyok, ORTNER, BÍRÓ, LATZ alhadnagyok, KORMOSI, BERNÁD JÓZSEF és BERNÁD ANTAL zászlótartók; mihez képest a holtak és sebesültek száma tisztekben 14, közvitézekben 614 volt; a székely huszárok közül egy ember s egy ló sebesült meg. A fentebbi ütközetet febr. 9-én

a szövetségesek la-rothière-i győzedelme váltotta fel Aube megyében.

1814. febr. 1-én Chauneuilból lovassági tábornok gróf WHEDÉ-nek SCHWARZENBERG herceghez tett jelentése szerint Malvillienél végbement szerencsés összecsapásnál a székely ezred dicsőségben önmagát múlta fölül.

1814. febr. 1-én a SCHWARZENBERG tábornagy hadtestébe beosztott erdélyi határőrsergek ereje következőleg adatik elő:

Első oláh gyalog határőrezred 1-ső zászlóalja 738 emberrel.

Első székely határőrezred két zászlóalja 1098 emberrel.

Hat század székely huszár 695 emberrel.

Más napról kelt jelentés tudatja, hogy a székely gyalog ezred Ronaynál, hol az ellenség Yoisey mellett foglalt állást, némi veszteséget szenvedett s kénytelen volt visszavonulni.

1814. febr. 3-án Grande-Vaireből jelenti altábornagy herceg LICHTENSTEIN ALAJOS tábornagy herceg SCHWARZENBERG-nek, hogy e hó 1 -én az oláh határőrezred két százada is fel lőn használva a Cliataudun erőd ellen.

1814. febr. 8-án főszállásmester gr. RADEZKY értesíti württembergi tábornok NEUFFERT-et, hogy febr. hóban két század székely huszár határőr a württembergi királyságon fog keresztül vonulni.

1814. febr. 9. Troyesből tábornagy SCHWARZENBERG herceg a főhadi szállásmesteri törzskar alezredesének HONRING-nak megrendeli, hogy a tartalékra szánt csapatrészekből a vesouli magaslatra egy új tábornak alakítson, melyhez a székely huszár ezredből is két század alkalmazandó.

A la-rothière-i győzelem után a szövetséges sereg, a helyett hogy egyesülve kellő gyorsasággal a fővárosra vonultak volna, egyrésztől, hogy Troyest megkerüljék, másrésztől, hogy a kiszarolt vidéken csapataikat könnyebben élelmezhessek, két részre oszlottak, s míg BLÜCHER a Marne mellett haladt előre, az alatt a főhadisereg SCHWARZENBERG

tábornagy alatt lassú menetben a Seine mentében közeledett a fővároshoz.

NAPOLEON nem késett ez eljárás helytelenségét, valamint a helyzetnek rá nézve előnyös voltát átlátni és kizsákmányolni. Új erőket vonva magához és sergének aránylag nagyon csekély részét a SCHWARZENBERG serge foglalkoztatására hagyván hátra, serge többi részével hirtelen a BLÜCHER vezényleté sziléziai seregre veti magát, s azt febr. 10—15-ig Champ-Aubert, Montmirail, Chateau-Thierry és Beauchamps mellett több csatában legyőzvéen és visszavonulásra kényszerítvéen, ekkor villámgyorsasággal SCHWARZENBERG-nek fordul, és febr. 17 és 18-án Nangisnál és Montreanál rajta győzedelmet nyervén, őt Troyesig nyomja vissza.

1814. febr. 13. bray-i főhadi szállásról jelenti lovassági tábornok gr. WREDE tábornagy SCHWARZENBERG herezegnek, hogy altábornagy SPLÉNYI a székely huszárokkal és a GMESZEVICH dragonyosokkal Nogentből Everlynen át a provinsi utón előre nyomult.

1814. febr. 13. Everlynből jelenti lovassági tábornok báró FRIMONT lovassági tábornok gr. WREDE-nek, hogy egy osztály székely huszár Flamboisnál áll és erős öljárat által a jobb szárnyat fedezi, s egyszersmind Nogent felé az összeköttetést a WITTGENSTEIN hadtestével fentartja. Két zászlóalj székely határőr gróf HARDECK alatt Les Ormesnál áll és a Dome Marie-val való összeköttetést tartja fen.

1814. febr. 17. Ulmból jelenti vezérőrnagy gr. KINSZKY a fővezérségnek, hogy az ő vezérlete alatt mozgósított és a fő-sereghez szánt 11-ik lovas hadosztálynál a székely huszárezred. 2-ik őrnagyának osztálya, összesen 276 ember és 314 ló talál-tatik, mely Möskirchből Stockachba megyen.

1814. febr. 18-án Stoekachból kelt rendelet szerint az em-lített székely ezred osztálynak febr. 22-én kellett onnan indulni és márcz. 10-én Vesoulba megérkezni.

1814. febr. 19-én lovassági tábornok b. FRIMONT jelenti, gr.

WREDE lovassági tábornoknak bogy Gumej-be megérkezett, és a székely huszárokat Trainelnél állította fel, hol a VIIEGG bajor dandár felállítva van.

1814. febr. 26 és 27-én azon összecsapásnál, mely a Bar-sur-Aubéból való visszavonulásnál és a helység melletti erdő oltalma közt keletkezett, különösen kitüntette magát két zászlóalj székely határőr és egy székely huszár ezázad vitézsége és kitartása által.

Bar-sur-Aubéból kelt, márcz. 3-iki veszetési kimutatás szerint febr. 10 és 11-én Nogentnél az első székely gyalog határőrezredből meghalt 20 ember, megsebesült 3 tiszt, u. m. DEÁK százados, SZEKOVICH főhadnagy, LUKÁCS zászlótartó és 133 alsóbb rangú egyén. Nangisnál febr. 17 és 18-án ugyancsak a fentebbi székely ezredből elesett 22 ember, megsebesült 167 alsóbb rangú egyén, hiányzott 4 tiszt, u. m. MÜLLER kapitány CSÉRJ alhadnagy, RÓTT és KORMOSI zászlótartók.

Febr. 21-én Orvilliersnél meghalt egy tiszt a székely huszárezredből, OLÁH százados, megsebesült 8, elfogatott 39, elveszett 8 ember, megsebesült 7 és elfogatott 40 ló.

Febr. 23-án Troyesnél a székely huszárok közül elesett egy ember, megsebesült 5, elfogatott 3 ember, nem találtatott 2 tiszt, u. m. SÁNTHA és SNÉBERG hadnagyok, és 12 alsóbb rangú egyén; ló megöletett 1, megsebesült 7, elfogatott 8, nem találtatott 3.

Febr. 26 és 27-én Bar-sur-Aubenál az első székely gyalog ezredből megsebesült 8 ember, nem találtatott 5, s ugyanazon ütközetben a székely huszárezredből elesett 1, megsebesült 8; ló elpusztult 7, megsebesült 4.

1814. febr. 28. Bar-sur-Aubéból lovassági tábornok FRIMONT-nak herczeg SCHWARZENBERG-hez tett jelentése szerint Troyes megtartása körül e hó 23 és 24-én kifejtett csatában más sergek mellett 2 század székelyhuszár is alkalmaztatott, mely alkalmal közlegény ANDRA ISTVÁN különösen kitüntette magát.

A székely huszárosztály őrnagy STANDL vezetése alatt mint

utócsapat vitézsége által dicséretesen tűnt ki. Hasonlóan fényesen tüntette ki magát febr. 2-án a visszavonulásnál a két gyalog határőr zászlóalj és a székely huszárok két százada.

1844. márcz. 1-én Bar-sur-Aubeből, lovassági tábornok b. FRIMONT jelenti tábornok SCHWARZENBERG-nek, hogy másokon kívül két székely határőrzászlóalj is Spoynál, Magny-sur-Aube irányában, a tartalékban támaszul fel van állítva, s hogy b. SPLÉNYI tábornok a székely huszárokkal az előőrsöket Villeneuve-től és Vandoeuvrestől elűtaszította.

Azon jelentésben, melyet 1814. márcz. 6-án Troyesből tábornagy SCHWARZENBERG herczeg ő felségéhez a császárhoz a nagy sereg működéséről a briennei csata óta Troyes bevételeig felterjesztetett, FISCHMEISTER székely huszár ezredesnek kitűnő bátorsága megdicsértetik, valamint ugyanazon ezred ISTVÁN nevű köztive is, ki törzskari dragonyos REHÁK-kal törzskari őrnagy b. SCHÖNNERMARK-ot az ellenség fogságából kiszabadította.

1814. márcz. 7-én Villeneuveből a württembergi koronaherczeg jelenti tábornok SCHWARZENBERG herczegnek egyebek közt azt is, hogy egy Nogent irányában kiküldött székely huszárőrjárat, mely éjjel eltévedt, egy francia nemzetőrezredet és egy ezredorvost fogott el.

Azon váratlan győzelmek, melyeket NAPOLEON febr. 15-től 18-ig nyert, a szövetségeseket annyira megfélemlíték, hogy újra egyezkedésre kezdtek hajolni, s NAPOLEON-nak még ekkor sem lett volna, lehetetlen a háború alatti minden foglalásai visszabocsátása árán Franciaország uralkodó székét megtartani. De a szerencse utolsó mosolya, a helyett hogy magába térítette volna őt, csak önhittségét nevelte. Míg a chatilloni békealkudozásokon követének korlátolt felhatalmazása s magának kétértelmű nyilatkozatai által az alkudozásokat hátráltatta, az alatt engesztelhetlen ellensége BLÜCHER, a szerencsétlen csaták fáradsalmát némileg kipihenve, és az éjszaki seregből BULLOW és VINCZINGERODE alatt erősítést vonva magához, márcz.

7- és 9-én a meggyengült francia sereg felett Craone-nál és Laonnál (Aisne megyében) újból előnyöket vívott ki. Erre a béketárgyalások megszüntettek, a Párisba való menetel s NAPOLEON-nak trónvesztése elhatározott, s a mi NAPOLEON-ra nézve még szomorúbb volt, a dolgok azon rendje állott be, midőn a határt nem ismerő túlhajtások a tagadhatlan szellemi fölény ellenében a túlsúlyt visszavívhatlanul a számbeli erőnek játszáék kezére.

A szövetségeseknek Rheimsnál márcz. 13-án és ugyan e hó 20-án és 21-én Arcisnál nyert győzedelme végképen döntött Franciaország és NAPOLEON sorsa felett. A Paris mellett folyt véres küzdelmek és Montmartrenak márcz. 30-án történt bevétele után másnap megtörtént a szövetségesek által oly rég óhajtott bevonulás Párisba.

1814. márcz. 11-én a pavillyi főhadiszállásról kelt feljegyzés szerint, b. FRIMONT hadtestében, mely a bajor királyi seregekkel volt egyesítve, az 5-ik hadosztály csataképes állománya következő volt: osztályparancsnok altábornagy gróf HARDECK ANTAL és vezérőrnagy b. GERAMB vezénylete alatt más csapatokon kívül két zászlóalja az 1-ső székely gyalog határőrezrednek állt 37 törzs- és felsőbb tisztből, 103 altisztből, 8 dobos, 17 ács, 958 szakaszvezetőből és közvitézből, összesen 1127 emberből; ezen kívül beteg volt 17 törzs- és felsőbb tiszt és zászlótartón alól nem kevesebb mint 656 ember. Továbbá ugyanott találtatott vezérőrnagy MINUTILLO alatt 6 század székely huszár tisztekben és közvitézekben, összesen 462 emberrel s ugyanannyi lóval.

1814. márcz. 23-án az ugyanazon napon Sommepeuisnél vívott ütközetről lovassági tábornok WREDE jelenti tábornagy SCHWARZENBERG-nek, hogy a székely huszárezred éjjélkor a Conterangestől balra fekvő s az ellenség által megszállott magaslatokat elfoglalta.

1814. márcz. 1—15-ig a cs. kir. főszereg veszteségéről szóló kimutatás szerint márcz. 3-án Troyesnél az altábornagy SPLÉNYI

alatt álló hadosztályból a székely huszárok közül meghalt két ember, megsebesült 1, nem találtatott 9; ló megöletett 1, megsebesült 3, nem találtatott 11.

1814. márcz. 16—31-éig ugyanazon hadosztálynál a gyalog székely határőrezredből elesett 15 ember, megsebesült 3 tiszt, u. m. százados FÖLDVÁRI, alhadnagy BÍRÓ és zászlótartó BUSKÁS (bizonyosan PUSKÁS) és 97 ember; az altábornagy gróf HARDECK hadosztályához tartozó székely huszárezredből elesett 5 ember, megsebesült 1 tiszt és 14 közlegény; ló elpusztult 15, megsebesült 14.

Az 1814. márcz. 8-ról kelt hadszerelési beadványból kiteszik, hogy az 1-ső székely gyalogezred akkor csukaszin kabátot viselt.

1814. apr. 14-én kelt főhadsergi elhelyezés szerint az 5-ik hadtestben, mely lovassági tábornok b. FRIMONT alatt állott, a vezérőrnagy b. GERAMB dandarához tartozott az 1-ső székely határőrezred két zászlóalja, Vosges és de la Meurthe megyében, és ugyané megyében a b. SPLÉNYI hadosztályában volt a székely huszárezred 8 százada.

1814. apr. 1—10-ig az 5-ik hadtesthez és GERAMB dandarához tartozó gyalog székely határőrezred két zászlóaljának állománya volt: törzs és felsőbb tiszt 26, altiszt 98, dobos 16, ács 12, közvitéz 961, összesen 1113 ember; beteg 18 törzs- és felsőbb tiszt, 644 altiszt és közvitéz. A SPLÉNYI-hadosztályban a 8 székely huszárszázadban volt 42 törzs- és főtiszt, 92 altiszt, 12 trombitás és 537 közvitéz, összesen 683 ember; a betegek állománya 1 tiszt, 6 közlegény.

1814. ápr. 20-án hadtestparancsnok altábornagy LICHTENSTEIN ALAJOS Párisban kelt jelentése szerint az 1-ső oláh határőrezred egy zászlóalja 24 törzs- és főtisztet, 73 altisztet, 10 dobost, 10 ácsot, 759 közlegényt, összesen 786 embert számlált.

1814. máj. 10-én kelt hadsergi parancs szerint az 1-ső székely gyalogezred ezredese BECZMAN öregsége és gyengélkedése miatt superarbitrírozás végett feljelentetik.

1814. máj. 13-án Mirecourtból altábornagy gr. HARDECK hadtestparancsnok jelenti lovassági tábornok b. FRIMONT-nak, hogy székely gyalog határőrszázados HACSITS a nogenti ütközetben magát vitézül viselte s őt kitüntetésre ajánlja.

A fentebbi eseményekkel ért véget az erdélyi határőröknek sok küzdelemmel és szenvedéssel összekötött ez évi hadjárata Franciaországban. A legközelebbi tudósítások szerint ugyanis visszaindultak rég sóvárgott szülőföldjükre.

Vezérőrnagy VEIGEL 1814. máj. 9-ről jelenti lovassági tábornok HESSEN-HOMBREG-nak a menetrend megküldése mellett, hogy az oláh gyalog határőrezred egy zászlóalja 12-én indul el Beaumeból (Doubs megyében) és máj. 18-án érkezik Marktbe.

Tábornagy herczeg SCHWARZENBERG 1814. május 10-ről megküldi St.-Cloudból tábornagy gr. COLLOREDO-MANSFELD-nek az 1814. apr. 30-ki csatarendet; ebben látható a G-ik hadtest, altábornagy HARDECK ANTAL hadosztályával, vezérőrnagy BECK dandáréval, melyhez a székely határőrezred is tartozott; továbbá altábornagy SPLÉNYI hadosztályában és vezérőrnagy GERAMB dandáréban a székely huszárezred; a 2-ik hadtest altábornagy HARDECK IGNÁCZ vezérlete alatt, altábornagy gr. KLEBELSBERG hadosztályával és vezérőrnagy gr. ROTHKIRCH dandáréval, melyben az oláh határőrezred foglalt helyet.

A SPLÉNYI-hadosztálynak 1814. májusban a nap megemlézése nélkül kelt szállásolási elhelyezése szerint a székely huszárezred a Worms városával szomszédos helységekben volt elhelyezve. A gróf HARDECK hadosztálya is a székely gyalog-határőrezreddel Wormsban és környékén szállásoltatott el.

Az 1814. jun. 7-én Ulmból kelt és a tábornokoknak, valamint a különböző hadoszlopoknak, melyek szerint a hadtestek feloszlottak, jegyzékét magában foglaló kimutatás szerint, az 5-ik hadtest lovassági tábornok b. FRIMONT alatt Mainzba rendeltetett. Vezérőrnagy BECK dandára a székely huszárezred 8 századával és az első székely gyalog határőrezred egy zászlóaljával Efferdingbe ment.

Az 1814: évi júliusról a nap megjelölése nélkül kelt és a cs. kir. hadseregnek Bajorországon átvonulását magában foglaló kimutatás szerint a 2-ik hadtesthez tartozó erdélyi oláh határőrezred egy zászlóalja jun. 2- és 8-ika közt érkezett Memmingenbe és Mindelheimon át Landshutnak vette útját; itt a hadteet csapatai megoszoltak és Fürthen, Eggenfeldenen és Schweinaun át jun. 14. és 26-ika közt hagyták el a bajor határokat.

1814-ben a cs. kir. főszeregnek az osztrák örökös tartományokon át vezető menetrendét, valamint további rendeltetését magában foglaló, napi keltezés nélküli kimutatás szerint, a FRIMONT lovassági tábornok alatt álló 5-ik hadtest BECK dandárében a 14. számú első székely határőrezred egy zászlóalja és a székely huszárezred 8 százada Efferdingnél érkezett az osztrák örökös tartományokba. Az oláh határőrezred pedig a 2-ik hadtestben, vezérőrnagy GOLLMEK dandárében, Bayerbachból érkezett Austriába, Efferdingbe.

A cs. kir. hadseregnek 1814. nov. 30-án kelt és Erdélyre vonatkozó állománykimutatása szerint, a 14. számú 1-ső székely gyalog határőrezred valódi állománya volt 2339 ember, 1412 helybeli és 1268 szolgálatképes állománnyal; helyben 69, kint 1 beteggel; ezen ezred jun. 8. és 10-ike közt érkezett Csík-szeredába. A 15. számú 2-ik székely gyalog határőrezred két zászlóaljának effectiv állománya 2338 ember volt, helybeli állomány 2014, szolgálati állomány 1818; betegállomány helyben 127, kint 75 ember; meghalt 3. Ezen ezred júliuB 8. és 11-ike közt érkezett Kézdi-Vásárhelyre. Az első székely gyalogezred vezérőrnagy MEYER dandáréhoz, a 2-ik székely gyalogezred vezérőrnagy RAKOVSZKY dandáréhoz s mind a kettő altábornagy Novák hadosztályához tartozott.

Vezérőrnagy PAPP dandáréhoz és a NOVAK hadosztályához tartozott a 16. számú első oláh határőrezred két zászlóalja. Effectiv állomány 1959 ember, helybeli állomány 1381; szolgálati állomány 1305; szabadságolt 1 ember, beteg helyben 30,

kint 116 ember, meghalt 2. Ezen ezred rendes állomására Orláthra, a 17. számú 2-ik oláh határőrezred két zászlóalja pedig, mely NOVÁK dandáréhoz tartozott, rendes állomáshelyére Naszódra ment. Ennek effectív állománya 2353; helyi állománya 2073, szolgálati állománya 1957 ember; beteg helyben 41, kint 52. A 11. számú székely huszárezred BAKOVSKY vezérőrnagy dandáréhoz tartozott s júl. 8. és 11-ike közt ért Sepsi-Szent-Györgyre; 8 harczképes és egy tartalékszázadból állott. A harczképes századok állománya összesen 1767 ember és 1347 ló volt; helybeli állomány 1588 egyén, 1264 ló; szolgálatképes állomány 1111 embers 1111 ló; beteg helyben 51, kint 63; meghalt 1 ember és 2 ló.

A száz nap neve alatt ismert epizódja a francia történelemnek egy határt nem ismerő rendkívüli tehetség ép oly vakmerő, mint eredmény nélküli vállalkozása volt. A meglepett és rettegett hadúr diadalmenete és kezdetleges szerencséje azonban nagyobb megdöbbenést okozott, mint sem az aránylag telette rövid tartamú rázkódás az erdélyi határőröket érintetlenül hagyta volna.

MURÁT, ki elébb az osztrákokkal az olasz alkirály ellen szövetekezett, NAPOLEON kiszállása s első sikerei hírére Austriának hadat izent s harcra szólította ellene Olaszország népeit.

A felső Olaszországban MURÁT ellen alkotott osztrák sereg FRIMONT lovassági tábornok vezényletére bízott, s ő nem nehéz feladatát oly czélszerűen intézte, hogy BIANCHI, ki tőle a serget április végén vette át, hat hét alatt a hadjáratot befejezhette. FRIMONT ezalatt a déli Franciaország ellen rendelt sereg összealkotásához fogott és sergét két hadtestben a Simplonon és Savoyán átvezetvén, a SUCHET alpesi serge ellen szerencsével folytatott küzdelmek után július 11-én Lyonba bevonult.

1815. márcz. 25-én Bécsből kelt csatarend szerint meg lön rendelve, hogy az olaszországi hadsereg altábornagy BIANCHI alatt álló 2-ik hadtestéhez, altábornagy gróf CRENEVILLE hadosztályához, vezérőrnagy SZUDEN dandáréhoz, az 1-ső oláh határőr-

ezred egy zászlóalja hazájából gyors menetben induljon, apr. 29-én érjen Újvidékre és jún. 14-én érkezék Olaszországba a kijelölt dandárhoz; a 2-ik oláh határezred máj. 10-én érjen Erdélyből Újvidékre és 22-én dandáréhoz érkezék. Az elsőhöz 1907 ember és 81 ló tartozott, a második állománya nincs megemlítve.

Az 1815. máj. 8-án Milánóból kelt hadsergi parancs szerint 1815. apr. 30-án kelt legfelsőbb határozat által az 1-ső oláh határezred ezredese LEIBINGER vezérőrnagygyá nevezett ki.

Lovassági tábornok b. FRIMONT jun. 5-én Milánóból rendeli az 1-ső oláh határezred zászlóalji parancsnokságának, hogy az említett zászlóalj 3 napi menetben érkezék Bresciából Lodiba. Július 13-án b. FRIMONT Milánóból értesíti MUMB vezérőrnagyot, hogy a dandáréhoz tartozó 1-ső és 2-ik oláh határezred egy-egy zászlóalja Lodiba rendeltetett. Másnap ugyanonnan azt a rendeletet intézi a 2-ik oláh gyalog határezred parancsnokságához, hogy induljon Aronába, ugyanaz nap megrendeli altábornagy b. MERVILLE-nek, hogy az első oláh határezred egy zászlóalja jún. 15-ön Piavába és Locatába induljon.

A bresciai helyparancsnokság jun. 18-ról báró FRIMONT-nak jelenti, hogy a 2-ik gyalog oláh határezred első zászlóalja oda megérkezett. Másnap altábornagy b. MERVILLE b. FRIMONT-nak jelentést tesz Ornevasból hadtestének elhelyezéséről, s megemlíti, hogy a 2-ik oláh határezrednek hozzá tartozó zászlóalja azon hó 24-én fog oda érkezni, ha a főhadiszállásról másképp nem utasítatik.

1815. jún. 20-án a 2-ik gyalog oláh határezred 1-ső zászlóaljának őrnagya SAJTINSZKY Chioriból (Bresciától nyugotra) jelenti, hogy megelőző napon az említett helységbe megérkezett s jun. 21-én tovább megy, hogy 25-én a tartaléksereghez Aronába érkezék.

Jan 30-án ALBRECHT, az 1-ső oláh gyalog határezred

örnagya, Varrageból jelenti, hogy előőrsei azelőtti napon Port-Copenál a Rhone folyón átkeltek.

A Perte du Rhone hídtól főhadnagy WIRKER jul. 4-ről jelenti, hogy az oláh gyalog határezred négy századával az említett hídon átment és már a Jura-hegy oldalán halad. Másnapról altábornagy b. MERVILLE St.-Júlienből jelenti lovassági tábornok báró FRIMONT-nak, hogy Bellegardenál a híd helyreállítatott, továbbá Perte du Rhonenál áll EBDMAN ezredes s alatta van az 1-ső oláh gyalog határezrednek egy zászlója; Frangynál (Saone és Loire megyében) a MUMB-dandár foglalt állást a 2-ik oláh gyalog határezred két századával; végre Seysselnél a Rhone tulsó partján azon ezred két százada és Fort le Clusenél azon ezred más két százada áll.

Altábornagy MERVILLE júl. 6-dikán jelenti lovassági tábornok b. FRIMONT-nak, hogy altábornagy gr. HARDECK csapataival, melyek közt az 1-ső határezrednek egy zászlója és a 2-ik határezrednek 3 százada található, ma Nantua felé előnyomult (Ain megyében). Altábornagy gr. HARDECK Moulin Scharryxból ugyancsak jul. 6-dikán jelenti altábornagy b. MERVILLE-nek az azon napon ott végbement összeütközésről, hogy a 2-ik oláh határezred az ő vezénylete alatt a középén volt elhelyezve, s hogy azon ismételt ingadozást, melyet a zászlój a hely hátrányos fekvése miatt tanúsított, SCHWARTZ főhadnagy eszélye és bátorsága a kétes csata szerencsés kimenetelére fordította. A fentebbi csatáról altábornagy b. MERVILLE másnap Eloiseból (Savoyában) jelentést tévén lovassági tábornok báró FRIMONT-hoz, hozzá teszi, hogy az ellenség kemény ellenállás után Nantua irányában vettettet vissza.

Altábornagy gr. HARDECK júl. 10-ről Meximieuxből (Ain megyében) jelenti altábornagy MERVILLE-nek, hogy PELIKÁN őrnagy az ellenséget, melyre menet közben Caberetrál bukkant, a 2-ik oláh határezred négy századával Caberettől Caberet-Dangereux tetejéig nyomta vissza. Ezen alkalommal a zászlóaljából hat ember megsebesült.

Altábornagy MERVILLE júl. 13-ról jelenti lovassági tábornok b. FRIMONT-nak, hogy Pont d'Ainnél az első oláh gyalog határőrezred egy osztálya szétugrasztatott és St.-Denis falunál találtatott meg ADLERSBURG kapitány portyász csapata által.

Altábornagy b. MERVILLE júl. 19-ről St. Amourból (Jura megyében) jelenti b. FRIMONT lovassági tábornoknak, hogy vezérőrnagy MUMB júl. 18-án Maconba bevonult, és dandárából a 2-ik oláh határőrezred 3 százada a város legfontosabb pontjain, úgy szintén a Saone balpartján a hídon, a másik 3 század pedig hasonlóan a Saone bal partján lévő táborban állítatott fel tartalékképpen.

B. FRIMONT jul. 23-ról Cbalons-sur-Saoneból tudatja altábornagy gr. BUBNA-val, miszerint vezérőrnagy MUMB parancsot kapott, hogy dandárával Maconból Chalons-sur-Saoneba menjen és innen az oláh határőrezred egy zászlóalját Dóléba küldje oly célból, hogy Auxonnet szemmel tarthassa, a másik oláh határőrezred zászlóalja pedig MUMB vezérőrnagy dandáránál maradt.

Az említett két zászlóaljnak egy csatarend szerint aug. 1-én is ugyanazon állása volt.

Tíz nappal későbből kelt elhelyezési kimutatás szerint az 1-ső oláh gyalog határőrezred egy zászlóalja bekövetkezett felváltása után St.-Trivierben volt, továbbá az utóbbi hadosztály Bellevillebe és környékére tétetett át.

Altábornagy gr. BUBNA hadosztályának és vezérőrnagy KLOPSTEIN dandárának aug. 20-ról kelt menetterve szerint az 1-ső oláh határőrezred zászlóalja aug. 25-én indulva September elején érkezett Lezouxba és Billomba; a 2-ik oláh gyalog határőrezred egy zászlóalja ugyanaznap indult Ville-Franclieből és aug. 29-én érkezett Lezouxba és Billomba.

Sept. 4-ről SCHWARZENBERG herceg lovassági tábornok megrendeli b. FRIMONT-nak, hogy több gyalog határőrzászlóaljak s köztük az 1 -ső és 2-ik oláh határőrezredek két zászlóalja is hazájokba küldessenek.

A gyalog határőrzászlóaljok részére sept. 10-én Lyonból kiadott menetterv szerint az 1-ső oláh határőrezred zászlóalja Beauregardból sept. 19-én Milánón át jutott Veronába, hova azon hó 24-én kellett továbbutasítás végett érkeznie.

A 2-ik oláh határőrezred zászlóalja sept. 24-én indult el Billomból, és Novarrán, Brescián át oct. 20-án kellett Veronába érkeznie továbbutasítása végett. Ez értelemben tette meg lovassági tábornok b. FRIMONT jelentését Lyonból a fő hadi tanácshoz a határőrzászlóaljoknak illető ezredeik kerületeibe történt elindulása iránt.

Lovassági tábornok b. FRIMONT sept. 22-ről Lyonból rendeli a cs. kir. helyparancsnokságnak Chambéryben, hogy a 2-dik oláh határőrezrednek sept. 25-én oda érkezendő zászlóalja a fentebbi rendelet szerint folytassa menetét.

Azon veszteségnek, melyet az osztrák seregek a Franciaország ellen 1815. június havában folytatott háborúban szenvedtek, hivatalos kimutatása szerint az 1-ső oláh határőrezredből 1 sebesült, s a másodikból 1 halott és 4 sebesült volt.

A cs. kir. hadseregnek 1815-ben octoberben kelt s Olaszországra és Erdélyre vonatkozó elhelyezési rendje és felosztása szerint lovassági tábornok b. KIENMAYER hadtestében, altábornagy NOVÁK hadosztályában, vezérőrnagy PULSZKY dandáréban volt az 1-ső oláh gyalog határőrezred két zászlóalja Orláthon, továbbá a 2-ik oláh határőrezred két zászlóalja Naszódon. Vezérőrnagy LEIBINGER dandáréban volt az 1-ső székely gyalog határőrezred két zászlóalja Csík-Szeredában és a 2-ik székely gyalog határőrezred két zászlóalja Kézdi-Vásárhelyen. Végre SCHNELLER hadosztályában vezérőrnagy WREDE dandáréban volt 6 székely huszárszázad Sepsi-Szentgyörgyön.

A száz nap alatt a székely határőrök egy részét a francia földön találjuk, a nélkül, hogy arról adatokkal szolgálhatnánk, hogyan kerültek oda.

1815. márcz. 23-ról Pforzheimről kelt napi parancs szerint

a 2-ik székely határőrezred alezredese EIEBEL az 1-ső oláh gyalog határőrezred ezredesévé léptettetett elő.

1815. jul. 25. kelt csatarend szerint a 2-ik székely gyalogezred egy zászlóalja, tábornagy gr. COLLOREDO-MANSFELD hadtestében, altábornagy b. WIMPFKN hadosztályához és vezérőrnagy b. WILLATA dandáréhoz tartozott.

Az 1815. ápr. 2-ről kelt csatarend szerint a JÁNOS főherczeg alatti ostromló hadtesthez (Blocade-Corps), jelesen Hüningen ostrománál, altábornagy b. MÁBIÁSY hadosztályához és vezérőrnagy COLLENBACH dandáréhoz tartozott 6 székely huszárszázad.

JÁNOS főherczegnek altábornagy báró WIMPFEN-hez 1815. aug. 4-ről Baseltól tett értesítése folytán a 2-ik székely gyalogezred egy zászlóalja Strassburg előtt, az 1-ső székely határőrezred egy zászlóalja pedig a rheinweileri hídfőnél állott. JÁNOS főherczeg 1815. aug. 4-én Baseltól jelenti altábornagy b. WIMPFEN-nek, hogy ha a szász királyi sergek Hüningen ostromára megérkeznek, más császári csapatokon kívül két osztály székely huszár is fog az altábornagy alatt álló hadosztály erősítésére küldetni.

Vezérőrnagy WATZL 1815. aug. 7-ről jelenti Héricourtból altábornagy b. WIMPFEN-nek, hogy a székely huszárszázad Mühlhausenbe az ezredhez megérkezett; JÁNOS főherczeg pedig 1815. aug. 16-ról kérdést intéz altábornagy b. WIMPFEN-hez, hogy a 2-dik székely gyalog határőrezred 2-dik zászlóalja hol van?

JÁNOS főherczeg 1815. aug. 16-ról Baseltól parancsot intéz altábornagy b. WIMPFEN-hez, hogy azon hó 19-ig a székely huszárezred három osztálya Mömpelgardba átteendő.

A székely huszárezred mozgósítható állományának Mühlhausenből 1815. aug. 16-ról kelt kimutatása szerint volt az ezredben felsőbb tiszt 39, prima plana 157, közlegény 832, tisztii Bzolgálatbeli ló 17, másféle ló 783.

Altábornagy b. WIMPFEN 1815. aug. 16-ról Mömpelgardból

jelentí herczeg SCHWARZENBEBG tábornagnak, hogy a 2-ik szé-
kely gyalog határérezred 1-ső zászlóalja lovassági tábornagy
herczeg HOHENZOLLERN hadtesténél van. Hol van azon ezred
2-ik zászlóalja, azt még tudni nem lehet.

Ugyanó ugyanonnan másnap a székel huszárokra nézve
következő parancsot ad ki: egy század 19-én a császár nevé-
velő könnyű lovasokat váltja fel; két századot vezérőrnagy b.
WILL AT A Esoncourtból Sevenansig állít fel, egy század az
ezredtörzskarral Bourgba és környékébe, egy század Chala-
montba, Villarsba és Forayeba, és az utolsó ezázad Borde-
valba megy.

Aug. 26-án kelt kimutatás szerint a székel huszárók 4
százada vezérőrnagy b. WILLATA dandáréban a Belfortot ostromló
sereg jobb szárnyához tartozott; más két század ugyanazon
sereg bal szárnyán vezérőrnagy b. WATZL dandáréban volt.

Sept. 8-ról vezérőrnagy b. WILLATA jelentí altábornagy
b. WiMPFEN-nek Novillareból, hogy egy század székel huszár
Novillarenál áll.

1815. sept. 13-án kelt meneterv szerint vezérőrnagy her-
czeg HOHENLOHE dandáréval az 1-ső székel gyalogezred sept.
17-én indult meg Hüningenből és Rheinweilertől és nov. 8-dikán
volt Budára érkezendő. A hat székel huszárszázadnak, meg-
előző napon, sept. 16-án kellett Héricourtból (Haute Saone
megyéből) elindulni és nov. 13-ra érkezni Budára, hol egyelőre
mint őrség maradt. Erdélybe való visszaszállások későbbi
parancsnak volt fentartva.

Ugyanaznap tétetett Baselból jelentés,¹ hogy a székel
huszárezred, mely Belfort ostrománál volt alkalmazva, sept.
16-án a KLENAU könnyű lovasok által váltatott fel.

Másnap Hüningenből erődparancsnok KRAPF őrnagy jelentí
az ostromló hadtest parancsnokságának, hogy a székel gyalog
határérezred egy százada felváltatván az erődből eltávozott.

A bécsi fejedelmi gyűlés s az ottan létesült állapotok évek
hosszú sorára visszaadták Európának és hazánknak a békét.

E béke Erdély egyetlen részére sem volt oly kívánatos, mint határőreinkre.

Az áldozatok, melyeket a határőrség a csekély szünetekkel 25 évig tartó háborúban hozott, az ország többi részei által viselt terhekkel legkevésbé sem állottak arányban. A szám, melyben a határőrnépesség a háborúban részt vett, jóval túlhaladta az ország más népességének részesedési arányát; pedig a határőr bent az országban is terhes, a haza többi polgáraival nem közös határőri szolgálatot tett. Míg továbbá az ország többi lakosai közül a külháborúban való részvét különösebben a népesség fiatalabb részét érte, mely előtt a családi élet örömei és gondjai még ismeretlenek voltak, vagy azokat terhelte, kik a háború zajában megélemedve a családi élettől távol tartották magokat: azalatt a határőrök közül hányat szakasztott ki az ép oly terhes mint veszélyes kötelesség olykor már számos családja köréből? A határőrök közt hány családapa nem áztatta vérével az idegen csatatereteket s találta sírját messze vidéken, gyámoltalan özvegyet és számos árvát hagyva maga után? S midőn a béke helyreállításával olykor évek után a szerencsésebbek haza tértek, a közlegők elébe sietett falusi csoportból nem egy családapa karolva át nejét adta ennek vállára puskáját, s vette karjára az időközben betolakodott kis polgárt, bocsánatot adva és nyerve az időközben történtekért.'

A második párisi béke után az erdélyi határőrök többé hazájukból ki nem vonultak. Az a fegyveres közbenjárás, melylyel Austria 1821-ben az olaszországi mozgalmakat lesújtotta, a birodalom fegyveres erejét sokkal kevésbé vette igénybe, mint sem határőreink kivonulására szükség lett volna.

A határőrségnek a történelem igen hűtlen képét adná, ha a katonásítás után is a határrendszert polgári oldalát s az ebből kifejlett jelenségeket figyelemmel nem kísérné. Nálunk, kivált 1848 előtt, a serezedbeli katona különösen szolgálati évei alatt a polgári viszonytól csak nem egészen elkülönítve találta magát. A határőrre nézve ellenben, katonai foglalkozá-

sát kivéve, az állampolgári viszonyok nem szűntek meg. E viszonyok az oláh határőrök közül azoknál, kik a nemesi rendhez nem tartoztak, igen szűk körre voltak szorítva; de a székel, valamint a nemesi rendhez tartozó oláh határőr, katonai foglalkozásán kívül nemesi jogából mindvégig megtartott annyit, mennyi elégséges volt egyrésztől hogy a katonai érdekeket maga ellen folytonos ingerültségben tartsa, más résztől hogy az ebből kifejezett tusában állampolgári jogai mellett némi sikerrel síkra szálljon.

A határőrelet kétlakis ágának e tusája főjellemtvonása eleitől fogva a határőrség történelmének. Hogy az említett tusa következtében mindinkább a polgári jogok szenvedtek, természetes, a nélkül azonban, hogy ezek teljes legyőzete bekövetkezett volna.

A határőrség leginkább leigázott állapotában is megtörténhetett, meg is történt azon sajátságos tünemény, hogy az a határőr, ki ma szigorú katonai szolgálatát teljesítette, holnap mint kiváltságos állampolgár szónokolt a törvényhatósági gyűlésen; megtörtént, hogy míg a határőrség egy része szigorú katonai fegyelem alatt ontotta vérét a külellenség ellen, addig a másik bent a hazában a törvényhatósági közgyűlésen élesen kelt ki a határőrrendszer kihágásai, sőt maga az egész rendszer ellen; B ha ezt határőrök kevésbé tették, megtették helyettük az ő jelenléttükben és helyesléstükkel rokonaik, barátaik és nem katona polgártársaik.

A hadi tudománynak időnkénti haladása sem maradhatott a határőr-intézményre befolyás nélkül.

Az intézmény fejlődését, tökélyesbülését célzó felsőbb rendeletek legfontosabbjai a bécsi főhaditanács s Erdély katonai és polgári hatóságai közreműködésével jöttek létre, s rendesen a kir. kormányzék neve alatt bocsáttattak ki; de tetemesek voltak azon változások is, melyek egyoldalúlag a felsőbb s alsóbb katonai hatóságoktól időről időre eredtek s egyenként csekélyebb fontosságúak voltak ugyan, de együtt véve jelentékeny befolyást

gyakoroltak. A felsőbb rendeletek közt nevezetes helyet foglalt el egy 1825-ben 5555 sz. alatt a kir. főkörmányszék által kibocsátott szabályzó rendelet, mely az addig tett tapasztalatok nyomán a székely határőrségnek a katonai igények közzé az eddiginél szabatosabb beillesztését tárgyazta.

A közegek, melyek által a határőrség alkotmányos jogainak tolmácsolása és védelme történt, az ország törvényhatóságai és az országgyűlés voltak.

A székely székek ugyanis, melyek kebelében a katonásítás végbement, csak úgy megtartották közjogi szervezetüket, mint a többiek.

A székek közgyűléseinek nem csak számos oly nem katonai székely nemesek voltak tagjai, kik a hazai nemesi szabadság teljes élvezetében voltak, de részt vehettek és valósággal részt is vettek e gyűlésekben a székely határőrök is. E jog változást akkor sem szenvedett, midőn a kormány czélszerűnek tartotta az ezredeket küldöttek által képviseltetni, nem annyira az ezredeknek mint birtokosoknak képviseltetésére, hanem azért, hogy az egyes katonákkal szemben egy sokkal hatalmasb és megfélemlítő tekintélyt teremtsen, s az egyes katonák megjelenését, mennyire lehet, feleslegesnek tüntesse fel.

A mondottak után könnyen megfoghatóvá válik, hogy azon erdélyi országgyűléseken, melyek a katonásítás után legelsőben a múlt század utolsó évtizedében s a jelen század első felében elébb ritkán, majd gyakrabban tartattak, a székely határőrség felállítása és folytonos fentartása által okozott sérelmek mindannyiszor megújuló tárgyát képezték a tanácskozásoknak, a legfelsőbb helyre tett feliratoknak. Hasonló értelemben szóltak fel számtalanszor úgy az egész intézmény mint az időről időre felmerülő egyes sérelmek ellen nem csak a katonásított, hanem a többi székely székek s Erdély más magyar törvényhatóságai is, a nélkül, hogy felszólásuknak bármi sikere lett volna. Az általános államviszonyokhoz képest az említett nyilatkozatoknál az oláh határőrség állapotja felette ritkán, mellé-

késen és csak annyiban jött szóba, mennyiben az oláh határőr-ségbe is számos nemes volt bekebelezve.

A székely határőrség fejlődését, az országgyűléseknek és törvényhatóságoknak azzal szemben követett eljárását, nyomról nyomra kísérni kitűzött célunkhoz képest hosszadalmas volna. Szükségesnek találjuk azonban olvasóinkat azon felirat főbb mozzanataival megismertetni, melyet Erdély egyik újabbkori országgyűlése 1830. márcz. 20-dikán a szélbeli katonaság tárgyában a felséghez tett. E feliratból tisztán átláthatni, hova nőtte ki magát az intézmény 80 év alatt, mily ellentétben állott az alkotmányossal és egyes törvényekkel, s hogy miképen vélekedett róla Erdély országgyűlései közül az, mely bárha merész-ségben nem nagyszerű és a haza viszonyaihoz nem mindig illő alkötásokban, azonban úgy hazafiságban, valamint felfogása és munkálkodása alaposágában utódaival a versenyt bármely részrehajlatlan bíró előtt kiállja.

A fejedelemnek 1819. febr. 4-ről a közelebb összejövendő országgyűléshez intézett leirata világosan szükségesnek jelentette ki, hogy a határőrség szolgálata azon szabályrendelethez alkalmaztassék, mely a rendes katonaság számára 1810-ben 1965. sz. a. kiadatott. Erdélyben 1810—11 után az első országgyűlés 1834-ben tartatott, de ez eredmény nélkül oszlattatván szét, az említett rendelet az országos rendekkel 1837. július 122-ről közöltetett.

A rendek feliratára az említett leirat szolgáltatta egy részről az alkalmat, de csak egy részről, mert kétségtelen, hogy a leirat közöltetése nélkül sem mulasztották volna el a rendek a határőrség körüli súlyos sérelmek ellen felszólalni.

Hazai törvényeink szerint, — így kezdi a figyelmet érdemlő felirat, — minden fontosabb közügynek az országgyűlésen kell tárgyaltatni. Ezt a katonaugyekre nézve is világos törvények rendelik. E sarkalatos törvények ellenére a határőrség felállításával az uralkodás egyoldalú rendelkezése által számos czímeres és adományos nemesek, kiket a felülésen kívül bár-

mely szolgálatra erőltetni tilalmas, az említett katonáskodási módtól különböző és az ország törvényei előtt ismeretlen katonaságra kényszerítették, a kik ezt tenni nem akarták, önkényes kemény büntetéssel illettettek, sőt, miként a madéfalvi véres kihágásnál történt, halállal lakoltak, a nagy mérvű kihágás okozói pedig büntetlenek maradtak; jöllehet később maga a katonásító bizottság bevallotta, hogy a székelyeket lázadással vádolni nem lehet. Az említett önkényes eljárás által nem csak egyesek személye, hanem általában az egyetemes haza törvénye s biztossága a legnagyobb sérelmet szenvedte. Világos, hogy a határőrségnek nem csak felállítása a legérzékenyebb sérelem, hanem annak jelen ideig való fentartása a szüntelen növekedő sérelmek szakadatlan láncolatát képezi. A határőrség kebelében ugyanis oly szigorú személyi, valamint birtokviszony hozatott be, minő hazánk régibb míveletlen korszakában még a földhöz kötött jobbágyi állapotban sem található.

A határőrkatonának szolgálata sokkal terhesebb a jobbágyénál, midőn a nélkül, hogy birtoka kiterjedésére tekintet volna, a határőr a szerint, a mint több vagy kevesebb gyermeke van, felsőbb tisztjeinek akaratajához képest kevesebb vagy több-magával bármely szolgálatra megjelenni, magát és hozzátartozóit ruházni, a szolgálatra szükséges kellékekkel ellátni és a magából táplálkozni kénytelen, kivéve a határok őrzését, midőn naponként 4 kr. zsoldot kap. Ez annál terhesebb, mint-hogy a határőrvidék terméketlensége miatt a székelység súlyos helyzetén csak kereskedés által segíthetne, de annak gyakorolhatására az engedelem a katonai parancsnokság határain kívül az illető tiszt szabad tetszésétől függ. A katonai szolgálatokon kívül továbbá, melyek az év nagyobb részét igénybe veszik, még számos másnemű szolgálatokat is teljesít a határőr, minők a katonaszállások, lovardák, istállók építése körüli kézi munkák, anyagok beszerzése, mely mindkétmű szolgálatokért csak akkor kap tisztjei által megszabott némi kárpótlást, midőn az építkezések felsőbb parancs folytán történnek, más esetekben pedig,

midőn a munka a katonatisztek kívánatára csak magán kényelmük végett történik, nem szokás sem a munkát sem az anyagot kárpótolni. Sőt az úgynevezett ordonanz szolgálat cím alatt, saját dolgaik érzékeny hátramaradásával, a határőrök tetemes szolgálatot tesznek tisztjeik kertjeiben és a tiszti szállások körül.

Miután Csík-Székely és Brassó közt posta nincs, a postaszolgálatot részint gyalog, részint lovas határőrök saját lovaikon teljesítik, jóllehet e szolgálat legkevesebbé sem katonai s az Approb. Constitutio 62. szabványával (edictum), valamint a 72-ik szabvánnyal sem egyeztethető. Ez utóbbi ugyanis világosan rendeli, hogy a hadban szolgáló székelységet békés időben való postáskodásra erőltetni nem szabad, hanem a tisztek rendelkeznek bizonyos és alkalmas személyeket, félre tévén egyéb magán tekinteteket, kik mind a fejedelmekhez, mind a szomszéd országokra a szükséges dolgokban postáskodjanak.

Az idézett törvények ellenére a határőrkatonák elébb említett szolgálatokon kívül kötelesek az 1764-beli katonaszabályok értelmében minden ezredi kellékeket ingyen szállítani, a tiszteket, hol jobbagyok nincsenek, előfogatokkal ellátni, nekik tulajdon erdeikből a legcsekélyebb szabályzati árban tűzi fát adni és szállítani, s mind ezen felül még minden katonai szállításokat teljesíteni.

A székelyek, valamint az adományos és czimeres nemesek, birtokaikat a hazai törvények szerint teljes tulajdonjoggal bírják. Hogy ennek ellenére a székely határőrök közzé a legszigorúbb hűbér-rendszer (systema feudale) hozatott be, világosan bizonyítja az 1825-ben kiadott legfelsőbb rendeletnek azon szabálya, mely semmisségi büntetés alatt megtiltotta, hogy a határőrök előjáróik beleegyezése nélkül valakivel, legyen az bár nem határőr, fekvő felett egyezkedjenek, semmisenk lévén azon szerződéses is, melyeket a határőrök a fentebbi módon magok közt kötnek. E szabály már annyira terjesztetett, hogy a határőrök előjáróik beleegyezése nélkül birtokaikra legkisebb kölcsönt sem vehetnek, sőt nem határőrök birtokot nem is

örökölhetnek, hanem csak a becsárral elégíttetnek ki. Ugyanezen szabálynak kénytelenek magokat aláadni a vármegyei, valamint a székely határőr nemesek a határország kebelében megnyílt örökségekre nézve. Ha pedig valamely határőr birtokát elhagyja, azt az elhagyó rokonai csak úgy vehetik birtokba, ha előbb azon birtok becsértékét a kincstár javára befizették; sőt megtörtént, hogy magszakadás esetében, az ősi székely örökösödési jog ellenére, az örökséget a szomszédok birtokukba nem vehették, hanem az ezred parancsnoksága tetszés szerint másoknak adományozta.

A határőrezredek parancsnoksága magát a határőrezredek területén földesúrnak tekintti. Több helyeken a visszafoglalt havasokban létező erdőségeket az ezredek tulajdonuknak nyilvánították, azokat önhasznukra fordítják, az igazi birtokosokat a használattól elzárják, a közhelyek és jövedelmek kezelésébe avatkoznak, sőt Csíkszékben 1816 óta a katona határország teszi a falusbírókat, úgynevezett szabad bírakat, és rendelkezik felettök, jöllehet azok a közhelyekre vigyáznak, azok jövedelmeit kezelik, a falu határozatait végrehajtják és merőben polgári ügyekkel foglalkoznak. Ezen intézkedés következtében a vegyes hatóságú falvakban is a közigazgatás egészen a katonai hatóság kezére van játszva, mely nem csak a falu jövedelméről, hanem a közhelyekről és erdőkről is szabadon rendelkezik, azokat vágatja, hasznára fordítja, sőt egész helységeket telepített a visszafoglalt havasokra, valamint házasságon kívül születetteket és bitangokat is határőri zászló alá írván, ezeknek utat nyit, hogy a székelyek ősi birtokaiban és ezek hasznélvezetében részesedjenek.

A határőrezred parancsnokságai a székely határőr személyen nagyobb hatalmat gyakorolnak, mint a mennyit a nemesiség a földhöz kötött jobbágyság korszakában jobbágysai felett magának tulajdonított. Az Approb. I. E. 6. czim 1-ső cikke értelmében ugyanis a földesúr jobbágysa gyermekeit nem tiltotta el az iskolák gyakorolhatásától; a székely határőrnek

ellenben a katonatisztek tudta és beleegyezése nélkül fiait a katonai parancsnokság határain kívül iskolába adni tilalmas. Sőt azon esetben is, ha valamely határőr ifjú, megnyerve a katonai elöljáróság engedelmét, iskolai pályáját egészen bevégzi, polgári hivatalok folytatásában annyira gátoltatik, hogy a többször említett 1825-beli legfelsőbb rendelet nem a polgári, hanem a katonai elöljáróság belátására bízta felügyelni arra, hogy a határőrkatonák közül olyanok ne tétessenek a székek ülnökéivé, kik arra a katonai hatóság belátása szerint képesítve nincsenek; mely intézkedésnek az a szomorú következése lett, hogy múlt évben több iskolát végzett s a határőrséghez tartozó fiatal ember közül, kik az illető katonatiszt tudtán kívül a szék közgyűléséhez az iránt folyamodtak, hogy a szék ülnökei közé felvétessenek, a lovas határőrséghez tartozók bebörtönöztek, a gyalogok pedig határőrökké soroztatván s megbotoztatással fenyegettetvén, kényszerítették azon kívánságaiktól elállni, hogy a fejedelmet és hazát polgári hivatalban szolgálják.

A haza szabad szolgálhatásának általános megszorítása annyira terjed, miszerint a határőrök abban is akadályoztatnak, hogy a seregredekben szolgálhassanak. Annál nyomasztóbb ez, minthogy a határőrségbeli tiszti állomásokat nagy részben idegenek foglalják el, s így, midőn a jelen határőr-intézmény idegenek előmentének eszköze, a székely hazafiak előmehetésének akadályául szolgál. Felforgatja ez a székelyeket illető gyökeres azon kiváltságot, melynél fogva a Hármaskönyv tanúsága szerint ők jogosítva voltak a köztök létező hivatalokat törzsek és családágak szerint osztani, valamint azon többi törvényeket, melyek értelmében azok, kik a fejedelem vagy mások szolgálataira adták magokat, az otthon való teherviselés alól kivételt, a csekély birtoku székelyek pedig a hadviselés terheitől merőben fel voltak mentve.

A haza törvényei az igazságszolgáltatás módját megszabják, s e törvények megtartására mindenkit köteleznek, I. LIPÓT hitlevele pedig az igazságszolgáltatásban dívó régi gyakorlatot

útból megerősíti. Ennek ellenére az 1825-ben kelt kormány-
széki rendelet többszörösen s a legérzékenyebben sérti és csak
nem egészen felforgatja a haza törvényes igazságszolgáltatását
s tetemesen tovább terjeszti a már magában is eléggé sérelmes
határőr szabályzatot.

Főbb és pedig tisztán dologi pereket, például a zálogiakat
és adósságiakat, utasít ezen rendelet a katonai bírósághoz;
más perekre nézve, melyeket a polgári törvényszékeknel meg-
hagy, a hazai törvényeket ellenkező eljárást rendel, végre pedig
az egész igazságszolgáltatást a legtörvénytelenebb megszorítá-
soknak veti alá, midőn a határőrök megidézését, valamint írá-
nyukban több más törvényes eljárást tételét, a katonai előjáróság
értesítése és engedelmé nélkül eltiltja. E tilalom folytán a hazai
törvényekben legtöbbszörre járatlan katonatiszt valamely törvé-
nyes lépés megtételét kénye-kedve szerint megakadályozhatja.

A határőri katonai hatóság hatalma kiterjed nem csak a
tényleges állománybeliekre (Activ-Stand), hanem a nyugalma-
zottakra, a határőrök egész családjára, nejeikre s leánygyer-
mekeikre is, és általában minden személyi ügyeik annyira a
katonai hatóság alá vannak rendelve, hogy a határőrök leá-
nyait sem lehet férjhez adni a katonatisztek előleges beleegye-
zése nélkül. A katonai hatóság igazságszolgáltatási hatalmát
mennyire terjesztette ki, sajnos bizonyítja az a nem rég elő-
fordult eset, midőn a katonatörvényszék egy nőt nem csak ha-
lálra ítélt, hanem a szelídebb érzelmek megsértésével fel is
akasztatott. *)

Midőn a fentebbiek szerint a székelyek személyes és va-
gyoni ügye a legsérelmesebb nyomás alatt szenved, a székely-
ség közjogi állását teljesen megingatja a kormányzék azon
intézkedése, mely szerint a székek közgyűlésein a határőr ezre-
deket képviselő tiszteknek szavazatjogot törekszik adni.

*) A hazai gyakorlat szerint a halálra ítélt nő-gonosztevők ellen a fej-
vétel divatozott; ezt az akasztásnál illedelmesnek tartották.

Hogy a tisztek jelenlétében a székely határőr tanácskozási szabadságát mily veszély fenyegeti, könnyű átlátni. E helyzet annál veszélyesebb, minthogy számos régebbi hazai törvény, sőt az I. LIPÓT hitlevelében foglalt biztosítékok ellenére, számtalan idegen határőrtest van, kiknek a székely határőrök jogi és társadalmi viszonyairól semmi felfogásuk sincs, kik a hazai törvények megtartására esküvel nem kötelezvék, s kik közül többen a hazai nyelvvél is merőben ismeretlenek. Az ily tisztek aztán, a helyett hogy a határőrök súlyos helyzetét könnyítenék, még súlyosbítják, midőn őket egyéb súlyos büntetéseken kívül botozással illetik, mely a velők született nemesi érzelmekkel és jellemükkel, sőt a határőri szabályzat 33-ik pontjával is ellenkezik.

Már 1792-ben a végett esedeztek az ország rendei a felség előtt, hogy szüntetessék meg azon sérelem, mely szerint az azon év tavaszán kiadott felsőbb rendeletek ellenére a határőröket, legyenek bár adományos vagy címeres nemesek, akadályozzák abban, hogy határőrök közül leendő kivetetésök és elbocsáttatásuk ügyében a polgári törvényszékhez folyamodjanak. Sőt a katonaságból való elbocsáttatásukat még azoknak is különböző módokon gátolják, a kikre nézve a felség már kedvezőleg intézkedett. E sérelem az említett idő óta még nevedett, a meny nyiben az elbocsáttatás iránti szándéknak csupán kifejezhetésére is az út el van zárva, sőt a nyilvánított akaratot büntetés is éri.

Azon többféle akadályok, melyekkel a hibásan zászló alá íratott felszabadulását gátolják, a következők: a felszabadulhatást csak az adományos székely nemesekre kívánják érteni, ellenére annak, hogy a fentebb említett kir. leiratban a címeres nemesek is be vannak foglalva; azon nemes családok tagjai közül, a kikre nézve a felszabadulás bíróilag kimondatott, némelyek, kik ügyök eldöntésekor itthon tartózkodtak, felszabadultak, ellenben a kik rájuk erőltetett kötelességük teljesítésében az országon kívül voltak elfoglalva, törvényesen megítélt

jogaik élvezetétől máig is el vannak zárva; többen vannak továbbá olyanok is, kik ezelőtt 40 sőt több évvel a legalaposabb törvényes okmányok alapján felszabadításukért folyamodtak, de azóta sem ügyök ellátását, sem okmányaik visszaszolgáltatását nem nyerhették meg; mi némelyek részéről azon botránnyos panaszra adott alkalmat, hogy más magánügyi pereikben is rövidet húztak azért, mert okmányaikat, melyek kétségtelen sajátjaik, kezökre keríteniök nem sikerült.

Könnyen átláthatni, — folytatja a felirat, — hogy a székelyek vagyoni és személyes viszonyainak törvényes állásából ekként történt teljes kivetkőztetése mily veszélytel fenyegeti az egyetemes haza közjogi állapotját, midőn az említett törvénytelenések által azon honlakosoknak, kik az államélet és alkotmány fentartására hivatvák, jelentékeny része nem csak a legjogtalanabb szolgaság állapotában nyög, hanem egyszersmind attól is el van zárva, hogy alkotmányos szabadsága viszszanyerését a törvény engedte úton eszközölhesse.

Ezen fejtegetések után kérelmökkel odajárultak a rendek, hogy ő felsége a határőr intézményt megszüntetvén, a szabad székelyeket a béke idején teljesített régi katonai szolgálatokra bocsássa vissza, háború idején pedig a határország megszüntetésével az ország véderejében támadt hiányt pótolja a székelység valamint a többi nemesség felkelésével. Hogy béke idején a székelyek, szintűgy mint az ország többi nemesei, a törvényhozás útján alkotandó törvények szerint a hadi mesterségben gyakoroltassanak, abban a rendek semmi akadályt nem láttak. Az ekként eszközölt előnyök a rendek véleménye szerint a határország megszüntéből eredő hátrányokat bőven fognák pótolni, kivált ha a felség fontolóra veszi, mennyi erő fekszik abban, hogy alkotmányos országban a törvényeknek elég tétessék, és ez a bizalom és ragaszkodás legerősebb kötelékeivel csatolja a nemzetet az uralkodóhoz és kormányhoz.

Az elősorolt sérelmek kevés kivétellel ép oly természetes, majd nem elmaradhatatlan kellékei voltak a határőri rendszer-

nek, mint a mily összeférhetetlen ellentétben álltak a csak valamennyire szabad nemzet alkotmányos jogaival.

Ezen felíratra a fejedelem 1842. jan. 26-ról keltezve küldte le válaszáat az 1841. nov. 15-re Kolozsvárra összehívott országgyűlésnek.

A legfelsőbb leirat határozottan kijelentette, hogy a határőrség, melyről 1791-ben magok a rendek elismerték, hogy felállításakor a cél az ország jólléte volt, s mely a múlt idők tanúsága szerint is üdvösnek és hasznosnak mutatkozott, mindaddig meg nem változtatható, míg róla a fentebbi czélnak megfelelő új terv nem lesz kidolgozva s királyi tekintély által meg erősítve.

A felség továbbá kijelentette, hogy az illető hatóságokhoz a szükséges intézkedést megtette, hogy a határőrök fiainak a köziskolák szabad látogatása megengedtesse, hogy továbbá az iránt is megtétetett a szükséges intézkedés, hogy a birtokos és törvény szerint kiváltságos nemesek törvényes állapotukba visszahelyeztessenek, ha nemességöket a kiszabott nemességi bebizonyítás útján (via productionali) kimutatják s az alsóbb Ítéletek a legmagasb királyi helybenhagyást megnyerik.

Az országgyűlés az ezen királyi leíratra 1842. jun. 21-én válaszul adott felíratában azt, hogy a határőr ifjaknak a köziskolák látogatása megengedtetett, tudomásul vevén, szabadkozott az ellen, hogy az 1791-iki országgyűlés a leiratban említett nyilatkozat által a határőrség törvényességét elismerte volna, s újabb sérelmet látott abban, hogy a leirat a határőrségből való menekülést csak a per útján bebizonyult birtokos nemesekre szorítja, valamint abban is, hogy a határőr-rendszer megváltoztatása egy kidolgozandó és legfelsőbb helyen elfogadott rendszer behozatalától tétetik függővé. Miként a rendek helyes logikával megjegyzik, az utóbb említett két nyilatkozat azt foglalja magában, hogy a nem birtokos nemesek a határőrséget jogosan viselik; holott a szabad székelyek irányában a határőrség épen úgy törvénytelen, mint a birtokos nemesekre nézve.

Az a nyilatkozat pedig, hogy a határőrseregnek egy új terv elkészültéig jelen állapotában meg kell maradni, nem csak a jelen rendszert törvényesíti, hanem az ország kívánatának teljesítését bizonytalan időre halasztja.

A rendek feliratuk további folyamában a határőrség felállítása és fentartása ellen előbbi feliratukban felhozott érveiket röviden ismétlik, s befejezésül kérelmüket oda intézik, hogy a fejedelem a székely nemzetnek a határőrség súlya alatt nyögő egyik részét ez alól, másik részét pedig az adó és más törvénytelen terhek hordozásától mentse fel, s ha a birodalom biztonsága valamely határőr katonaság felállítását kívánná, az az iránti terv megkésztését a rendekre bízni, s ezen mindkét rendbeli intézkedésével a folyamatban levő országgyűlést megörvendeztetni méltóztassék.

Ugyanazon napról a rendek egy másik feliratot is terjesztettek fel, melyben különösen a székely taxás városoknak a határőrség alóli felmentését és régi kiváltságos állásukba való visszahelyezését kérték, hogy törvényes taxajok fizetése mellett magukat a kézmívek és kereskedelem gyakorlása által fentarthassák. E taxás helyek voltak Kézdi-Vásárhely, Sepsi-Sz.-György, Illyefalva, Bereczk és Csík-Szereda.

A rendek, kik előbbi feliratukban annyira óvakodtak a határőrökre nézve különböztetést tenni, a taxás helyek javára különösen tett fellépésüket azzal indokolták, hogy már a régibb, t. i. az 1771., 1792., 1794. és 1809-beli országgyűlések a taxás helyek és más határőrök közt különböztetést tettek, s az előbbiek felmentését úgy feliratok mint felterjesztett törvényczikk által különösen követelték. Mindemellett a helyzet megismerésére nem tartjuk feleslegesnek megemlíteni azt is, hogy a taxás helyek sérelmeinek orvoslását az említett helyeknek az országgyűlésen ülő 10 követe szorgalmazta, s hogy az alkotmányos párt érdekében állott e követek jó indulatját, ragaszkodását bírni és biztosítani.

A rendek két feliratára a fejedelem 1842. sept. 10. és nov.

17-ről kelt két kir. leiratában válaszolt, melyekben a határőrségbe sorozott birtokos nemesekre, a taxális helyekre, valamint általában a határőrségre nézve előbbi leirataihoz ragaszkodott, egyszersmind pedig azt a tervet, melyet az 1794-diki országgyűlés a határőrség iránt készített, a rendeknek azon további kijelentéssel küldte meg, hogy a közlött tervet a tárgy fontosságához képest fontolóra vevén, s a határőrség üdvös rendeltetését szemök előtt tartván, a jelen viszonyoknak megfelelő tervet készítsenek és azt a maga módja szerint ő felsége helybenhagyása elé terjeszszék.

A rendekkel közlött 1794-diki terv kiindulási pontját azon országgyűlési tárgyalásokban találta, melyek a határőrség felett az 1791-diki országgyűlésen vették kezdetüket.

Az 1791-beli országgyűlés figyelmét ugyanis, — mely az ország törvényes állapotjának helyreállítását tűzte feladatává, — nem kerülhette el annyira kirívó törvénytelenység, minő a határőrség intézménye volt, s hogy kitűzött célját elérje, különböző törvénycikkelyeket hozott javaslatba és terjesztett a fejedelem megerősítése alá.

Ezen törvényjavaslatok közül az 58-dik arról szólt, hogy a székely lófők és darabontok a közadók és minden más közterhek alól felmentessenek és a LIPÓT hitlevele szerinti régi állapotukba helyeztessenek vissza. A 63-ik arról szólt, hogy a határőr ezredекbe sorozott nemesek régi törvényes állapotukat nyerjék vissza. A 64-ik a székely katonaságnak törvényes és diplomái állapotjába való visszahelyezését, a 66-ik az oláh adózó népből alkotott határőrök megszüntetését, a 67-ik a határőrségbe befoglalt városoknak a törvények által meghatározott állapotjukba való visszahelyezését tárgyalta; végre a 68-ik az elidegenített székely nemesi birtokokról és székely örökségekről a birtokosok által kiadott elismervényeket semmisítette meg.

A diplomái állásba való visszahelyezés a régi kiváltságos állapotot jelentette, miután ez állapot a LIPÓT-féle szerződésben

el volt ismerve és megerősítve. A 68-ik törvényjavaslat pedig azon elismervényekre, — reversalisokra, — vonatkozott, melyeket a katonai előjáróság birtokaikról való lemondás iránt azon székely birtokosoktól kívánt, kiket egy vagy más okból a határőrség kötelezettsége alól felmentett.

A fentebbi törvényjavaslatokat a fejedelem az 1792-ben egybehívott rendekhez május 26-ról küldött leiratában a megerősítettek közül kihagyta, indokul hozván fel, hogy a határőrség jelen állapotában egy újabb törvényes és állandó határőri rendszer állandó kidolgozása előtt változást tenni nem lehet, s ő folyó évi febr. 21-dikén kibocsátott leiratában már megrendelte, hogy az országban a főkormányzó elnöklete alatt a hazai törvényekkel és a határőrök állapotával megegyező terv kidolgozására vegyes bizottság gyűljön össze, a kidolgozott terv hozzá felküldessék, és a rendekkel is kívánságaik megállapíthatása végett közöltessék, addig is pedig azon nemesek, kiknek kiváltságos nemessége a kir. tábla és a kormányzék előtt bebizonyíttatik s a fejedelem által is helybenhagyatik, mentessenek fel a katonai kötelezettség alól.

Az ország rendei még a folyamatban volt országgyűlés alatt kérték, hogy a vegyes bizottság kidolgozandó munkálata a szükséges tanácskozás alá vétel végett velök minél előbb közöltessék. A fejedelem azonban azon évi nov. 8-ikán a rendekhez intézett leiratában kijelentette, hogy egy olyan fontos és terjedelmes munkát, mint a határőri rendszer kidolgozása, a folyamatban lévő országgyűlés alatt el nem készülhet, s azt a rendek sem vehetnék az előre haladt idő miatt tanácskozás alá; ennél fogva reményű a felség, hogy a székely nemzet a rövid időhaladékat nyugodt lélekkel hordozza, valamint a rendek is ő felségének ez ügyben teendő későbbi határozatait hűségi kötelességökhöz képest engedelmesen bevárják.

Ezen kir. leirat következtében a vegyes bizottság munkálata az 1794-ben egybegyűlt rendekkel közöltetett, kik a munkálatot előleges megfontolás végett egy kinevezett rendszeres

bizottsággal, azután pedig a székely nemzet követeivel közölték, s az ekként felmerült különböző véleményeket együttesen vették fontolóra.

Legnagyobb megütközésüket találták a rendek a vegyes bizottság munkálatának azon részében, mely szerint a katonaköteles székelyeknek capitulatio mellett kellett volna katonáskodni, s a határórség költségeinek a tényleges szolgálatban nem levő székelyek adójából fedeztetni. Ez intézkedést az ország rendei sem a székelység általános katonai kötelezettségével, sem a székely nemzet adómentességével összeegyeztetlítőnek nem tartván, miként feliratukban is kifejezték, főleg ez oknál fogva mellőzték a vegyes bizottság munkálatát, és a LIPÓT hitlevele 14-ik pontjának alapul vétele mellett egy egészen más tervet terjesztettek fel, mely a székely nemzet régi katonáskodási kötelezettségéhez arányosítottabb legyen, és egyszersmind, — a mennyire a hazai törvények épségbentartása mellett megtörténhetik, — az újabb hadviselés módjának is megfeleljen.

E munkálat fölvelei következők voltak:

A székelyek az adótól mentesíttessenek, ellenben kötelesek legyenek a haza oltalmára tulajdon költségükön katonáskodni.

Azon székelyek közül, kik a törvényes számbavétel (lustratio) következtében katonáskodni tartoznak, rendesen nem mind, hanem csak minden tizedik szoríttassék katonáskodásra; ezeken kívül, ha a haza védelme megkívánná, valamint a nemzeti fejedelmek alatt történt, az ellenség elébe viendő székelyek száma mindég országgyűlésileg állíttassék meg.

A székely katona feladata a haza oltalmazása lévén, háború ideje alatt, ha a szükség kívánja, a szomszéd Magyarországba, mely ugyanazon államhoz és koronához tartozik, a székely katonák is kivitethessenek; akaratjuk ellenére azonban idegen országokba kimenni kénytelenek ne legyenek.

A székely katona lóval, lőfegyverrel, szij szerszámmal és köntössel tartozzék magát ellátni, otthon, midőn nincs katonai szolgálatban, élelmezéséről is maga gondoskodjék, midőn azon-

ban házán kívül tényleges katonai szolgálatban van, élelmezéséről az állam gondoskodik; minthogy világos, hogy nem csak régebben, hanem a LIPÓT-szerződés keletkezése után is, a székelyek, midőn várórségen voltak, zsoldot húztak, úgyszintén midőn lakásukon kívüli szolgálatot teljesítettek, államsegélyben részesültek. Jelenleg azonban első alkalommal kegyeskedjék ő felsége a székely katonát fegyverrel ellátni, valamint a katonának a fegyverben saját hibáján kívül szenvedett kárát pótolni. E kívánságot a rendek annál jogosabbnak ítélték, minthogy világos, hogy 1711-ben (a Rákóczi-forradalom végével) a megszüntetett székely katonaságtól minden fegyver elvetetett, Brassóba vitetett és soha nem kárpótoltatott. A jelenleg fegyverben lévő székely katonaság fegyverének árát az ország megfizette.

Hogy a székely katonaság a fegyverhordozásban jártas és jól begyakorlott legyen, szükséges, hogy minden székben neveztessek ki egy kapitány, ki a székely katonaság főtábornokától függjön és ennek ajánlatára a kormányzékától neveztessek ki, s a hazai törvények megtartására esküvel köteleztessek. Továbbá ha a katonaság száma azt kívánja, neveztessek ki a nemzet kebeléből több alsóbb tiszt is, kik a katonákat a fegyverben és katonai tudományokban gyakorolják, a szükség úgy kívánván, a szék többi tisztjeivel együtt felüljenek, a katonai fegyelmet fentartsák és a tisztán katonai büntettekért a tényleges szolgálatban levő székely katona felett, a megállítandó büntető törvények szerint, a tábori ítélő székeken ítéljenek; a székelyeknek nem tisztán katonai büntetetei, valamint bármely más, akár személyes, akár dologi, akár vegyes ügyei pedig rendes polgári ítélő székeiken folyjanak.

A székelyek között a hazai törvények szerint fenállott kölcsönös örökösödési rendszer állíttassák vissza.

Mindazok, kik a székely határőrök közé oly egyének közül íratnak be, kik törvény szerint adó alá tartoznak, a végbeviendő lustra alkalmával a katonaságból kikülöníttessenek és adó alá vétessenek.

A székely nemzet kebelében létező taxás helyek, u. m. Kézdi-Vásárhely, Sepsi-Szentgyörgy, Illyefalva, Bereczk, Csík-Szereda, Udvarhely, és ha más hasonlóké lennének, régi törvényes állapotjukba állíttassanak vissza.

A mi a határőri szolgálat részletes szervezetét és a fegyelmet illeti, miután ezek a meghatározott kötelezettség berendezését illetik, és oly természetűek, hogy irántok a székely nemzetet még meg kell hallgatni, az említett szabályzat pontjai a székely nemzet e végett tartandó közgyűlésén állíttassanak meg, a mely gyűlésre minden szék a katonai tisztviselő befolyása nélkül választott követeit küldje el.

Ezt a tervet azzal a különös kívánsággal fejezték be a rendek, hogy a fejedelem vigyázzván arra, hogy az előbbi pontban említett belrendezés az ország rendei határozatával semmi ellenkezőt magában ne foglaljon, a jövő országgyűlést be sem várva, ezt az egész tervet hajtassa végre, és a végrehajtásról az országgyűléshez tudósítás tételvé, a tárgy csak akkor váljék törvénynyé, midőn az országgyűlés azt elfogadja.

Az országgyűlés azon határőrséget, mely a magyar és szász törvényhatóságokban állíttatott fel, s mely nagy részben oláhokból állott, teljesen megszüntetendőnek indítványozta, azon további intézkedéssel, hogy az említett határok őrzése béke idején a rendes katonaság által történjék, midőn pedig a rendes katonaság kivitetik, azon határokat is a székelyek őrizzék.

A szász nemzet az oláh határőrség irányában a rendekétől eltérő külön véleményét abban nyilvánította, hogy azok közül, kikből jelenleg az említett határőrök állanak, 2000 katonai lábra tétessék, a hadi pénztárból fizetessék, és ezek teljesítsék a határőrzést az oláh határőrök által jelenleg elfoglalt vonalon.

A kir. kormányszék a rendek tervét azon kijelentéssel küldötte vissza az országgyűléshez, hogy azt az országgyűlés végéhez közeledése miatt tanácskozás alá nem veheti, s így arról véleményt nem adhat. A rendek a kormányszék ezen nyilatko-

zata által magokat feltartóztatni nem engedték, s kijelentvén, hogy a kormányzéknek külön testületi szavazata nincs, a tervet utolsó ülésükben végkép elfogadták s a fejedelem elé terjesztették.

A fejedelem az 1842. sept. 10-ről kelt leiratához mellékelt tervet kétségen kívül nem azért közölte a rendekkel, mintha abban a kormány nézeteit megközelítve találta volna, hanem főleg azért, mert a kormánynak mindenek felett érdekében feküdt az erdélyi határőrség szervezetét az országgyűlés rendszeres tanácskozása tárgyává tenni, mely esetben addig, míg az újabb tanácskozás célhoz vezet, az előbbi állapot szilárdulást nyert volna.

Az 1848-beli országos rendek utolsó feliratukban teljesen a tagadás terén maradtak; kétségtelen másfelől, hogy az 1794-beli rendek által készített terv is igen keveset foglalt magában, mi a haza igényeinek és a kor kívánalmának megfelelő határőri intézmény alapjául szolgálhatott volna; azonban, hogy a tényleg létező határőrség is más eredményre vezetett, mint a milyet az uralkodás várt, valamint az ország előre kiszámított, azt az események 5 év múlva 1848-ban igen meglepőleg igazolták. Különben kétségtelenül a kormány nem kardoskodott volna annyira a határőrség fentartása mellett, valamint másrésről az ország rendei sem viseltettek volna oly élénk ellen-szenvvel iránta. Az ügyet, úgy a mint az az országos rendek és a kormány közti tárgyalások közepette kifejtett, bátran azon kényszerállapotok közzé Borozhatjuk, melyek a népek életében a közigazgatás terén igen gyakran fordulnak elő s melyek nehézségei abban állanak, miszerint bajos elhatározni, hogy törvényes megváltoztatásuk vagy törvénytelen fentartásuk jár-e nagyobb akadálytal?

1822-ben jött létre a székely katonai növelde. Ezt báró PURCZEL, a közügyért buzgó emberbarát és az 1-ső székely gyalog határőrezred ezredese, 1811-ben indítványozta, s a felsőbb engedélyt kinyervén ő gyűjtötte rá az alapot. A két székely ezred

tagjai 45.000 frttal járultak hozzá, mely összeg a székely földön és a vármegyéken gyűjtött adakozások által 74.000 frtra emelkedett. Építkezési anyagot és napszámot ingyen ajánlott a székelység, a fejedelem pedig 4000 irtot utalványozott a szegényebb sorsú növendékek élelmezésére. 1823-ban nagy ünnepélyességgel nyílt meg a növelde, B JANCÓS ÁRON léczfalvi lelkész a megnyitáskor jeles beszédet tartott. Az épület homlokzatán e felirat volt látható:

EDUCANDAE SOBOLI MARTIAE
SICULORUM LIMITANEORUM SUBSIDIIIS
PRIVATAQUE MUNIFICENTIA
EXTRUCTUM.
FRANCISCI I. ET CAROLINAE AUGUSTAE
TRANSILVANIAM PERLUSTRANTIUM
MEMORIAE DICATUM.
M.D.CCC.XX.III.

A HARCZIAS IVADÉK NEVELÉSÉRE
SZÉKELY HATÁRŐRÖK SEGEDELMÉBŐL
S MAGÁN ADAKOZÁSBÓL
ÉPÜLT.

I. FERENCZ s CAROLINA AUGUSTA.
ERDÉLY MEGLÁTOGATÓINAK
EMLÉKÉRE SZENTELVE.
M.D.CCC.XX.III.

Az említett intézet a katonai szótárban a következő címet nyerte: “Szekler National Knaben-Erziehungs-Institut, verbunden mit einer Haupt-Normal-Schule” s következő tanfolyammal bírt: 1. Négy alsó osztály; az első és utolsó két-két, összesen 6 évfolyammal. 2. Katonai osztály (Militär-Haus-Klasse) három évfolyammal. 3. Mennyiségtani iskola három évfolyammal. És így együtt az egész tanfolyam tizenkét évre terjedt s

felsőbb katonatisztek képzésére is alkalmas volt. Virágzott is az iskola a báró PURCEL ezredessége alatt, azonban kevésbbé az ő halála után. Később jött létre Csík-Szent-Mártonban egy harmadik altiszti katona iskola, hasonló a Csíkszeredáihoz és sepsi-szent-györgyihez.

1848-on innen a forradalomig az erdélyi határőrség ügyében újabb mozzanat az országgyűlési tárgyalások terén sem fordult elő. A francia háborúnak 1815-ben történt berekesztése után tehát az erdélyi határőrség szervezete ugyanaz maradt, mint azelőtt, azon változtatással, melyet abban a később megjelent felsőbb rendeletek eredményeztek, s melyek, mint fentebb röviden előadtuk, a határőr állapotát inkább súlyosbították, mint könnyítették. Ez intézkedésekkel szemben azonban az idő természetes folyama rendén tényleges viszonyok következtek be, melyek a terhelő kormányrendeletek hatását sokszorosan ellensúlyozták. 1815-től fogva 30 éven át, a tartós béke közepeit, az erdélyi határőrök folytonosan tűzhelyeik mellett maradtak, s ez által a határőri szolgálatnak legnyomasztóbb része, a hazán kívüli katonáskodás, tényleg elmaradt, melynek azelőtt a határőrség csak nem annyi ideig a legsúlyosabb áldozatot hozta.

A határőrök külellenségtől meggazdálkodott élete, ideje, munkája beljöllétök gyarapodása felé fordult. A határőr népesség tetemesen megszapordott, s a katonai rend és fegyelem több hátrányai mellett a határőrség kebelében a polgárosodás és fejlődés nem egy örvendetes jele volt szemlélhető. Jó utak, csinos, tiszta lakások s általában rend és csín oly mértékben voltak a nagyobb részben határőrök által lakott falvakban és vidékeken láthatók, melyet hazánknak a természettől jobban megáldott környékei közül kevés volt képes felmutatni. Mindezekkel szemben azonban a mélyebben tekintő abban találja fel az igazságot, hogy az említett jelenségek, melyek több külszint mint belértéket foglaltak magokban, nem a létező rendszernek voltak okvetetlen következményei, s hogy más eszkö-

zők által ugyanazon czélt, sőt még többet is, elérni nem lett volna nehéz.

ZÁRSZAVAK.

Nem tartozunk azokhoz, kik nem hiszik, hogy a hozzánk közel eső múlttól igaz és tanulságos, — mert a kettő egy, — történelmet lehetne írni, kik helyesnek, sőt szükségesnek tartják, hogy a történelem az eseményeket bizonyos és pedig messze távolságból szemlélje. Ez állításnak régebben több alapja lehetett; jelenleg azonban, a szabad sajtó korában, ama nagy körhöz képest, melyben az emberi nem fejlődése halad, midőn az egy helyt elnyomott igazság tíz más helyt annál szebb alakban tűnik fel, (*pulchrior prodit*) legfőbb támaszát elvesztette, s inkább csak azon meggyőződés által tartja fen magát, hogy az író kora eseményeinek és kortársainak helytelen befolyása alól magát megóvni nem képes.

Az alig lezajlott események történelmi feldolgozásának nehézségeit mi sem tagadjuk, de másfelől a közelünkben lefolyt események történelmének megírása oly előnyökkel jár, minőket eltölt időknék messziről való visszatükröztetése magában nem foglal. Meg vagyunk továbbá győződve, hogy minél miveltebb valamely nemzet, minél több történetírásra képes íróval dicsekszik, annál hamarabb olvassa alig letelt múltja alapos történelmét, s bírja benne a remek latin jelmondat szerint élete legjobb mesterét.

Hogy nálunk az ellenkező nézetet oly nagy kiterjedésben és dogmatical szigorral ápolják, az szellemi és erkölcsi fejletlenségünknek egygyel több bizonyosága.

Míg más miveltebb nemzetek májokat, ha nem is holnap, de legalább a közel jövőben, a történelem becses tanúságaként bírják, és pedig nem egy hanem több oldalról megvilágítva, azalatt hazánk eseményeit sánta lábon meghunyászkodva távolról kíséri a történelem. Igen, mert másutt a társadalmi élet minden tényezői, a kissebb nagyobb cselekvők, álljanak és

alantabb vagy fentebb, tetteik közepette egyaránt vannak alávetve az igazságos és egyszersmind szigorú bírálatnak, a több oldalú ítéletnek. Így tisztulnak azután a tények, erősödnek az egyének nyomról nyomra, lépésről lépésre, a közel történelem számára.

Az erdélyi határőrségnek a közel forradalom alatt viselt dolgait megírni nem azért tartózkodunk, mintha azoknak részrehajlatlan előadását, kivált a jelen távolságban, akár kivihetetlennek, akár czéltalannak tartanók. Hallgatásunk okai egészen más természetűek.

Az erdélyi határőrségre vonatkozó adataink gyűjtése az ötvenes évekre esik, mely korszak foglalkozásunknak több tekintetben elégséges magyarázatául szolgálhat. Kezdetben csak a határőrség felállításának történetét szándékoztunk megírni. Az adatok közül, melyekhez jutottunk, némelyek igen ritkák voltak, s megsemmisítettésök esélye sem tartozott a lehetőségek közé. A határőrség felállításának története továbbá már annyira a múlt homályába kezdett visszavonulni, hogy történelmi feldolgozása mind nagyobb nagyobb nehézségekkel járt volna. Helyesnek sőt szükségesnek tartottuk tehát a Horavilág után hazánk újabb történelme másik bibéjének, a határőrség felállításának, történelmét megírni s vagy idegen földön bocsátani közre, vagy közrebocsátását bent a hazában későbbi időkre hagyni. Hogy később, s csakis az újabb időben, tanulmányunkat a határőrség történelméről egész a forradalomig kiterjesztettük, ez azon kedvező körülménynek tulajdonítható, melylyel igyekezetünk találkozott, hogy az említett korszak, különösen pedig azon viselt dolgok adatainak birtokába jussunk, melyeket az erdélyi határőrség felállítása óta Europa különböző csatáerein véghez vitt. E tekintetben nem tehetjük, hogy a legnagyobb köszönettel ne említsük azon készséget, melylyel mód szolgáltatott, hogy tisztán tudományos komoly szándékunkhoz képest, és a szükséges elővigyázat mellett, a bécsi főhadiváltár legbecsesb adatainak kivonatait megnyerhessük.

Az erdélyi határőrségnek a közelebbi forradalom alatti történelmével egészen másként áll a dolog. Itt az anyag akkora bőségben és változatosságban van meg, hogy a közelebb vagy távolabb jövőben a határőrség forradalom alatti viselt dolgainak bő leírása nehézséggel nem jár. Erre csupán oly történetíró kívánatik, ki a történetírásra szükséges más szellemi és erkölcsi tulajdonok mellett a legfőbbel is bírjon, t. i. hogy mindenek felett az igazságot keresse és kövesse.

Ezen tényállás mellett helyesebbnek találtuk életünk még hátralevő napjait rendezetlen kevés dolgozataink rendezésére fordítani, mint újabb, általunk már alig betölthető tér elfoglalására használni.

TARTALOM.

	Lap
Előszó	1
Buccownak a határőrség felállítása körüli működése a Lázár- bizottság kinevezéséig	14
A Lázár-bizottság eljárása a madéfalvi mészárlásig.....	48
A Lázár-bizottság eljárása a madéfalvi vész ntán a határőrség felállításának végrehajtásáig	102
A feladat, melyet a határőrség az ország határain belül telje- sített	140
A határőrség viselt dolgai a birodalom külháborúban. Bajor örökösödési háború. Török háború. Francia háború.....	144
A határőrség elleni alkotmányos ellenhatás	203
Zárszó	224